

**Міжнародна науково-
практична конференція**

.....
**International scientific
and practical conference**

16 грудня 2023 р.
м. Чернігів, Україна

.....
December 16, 2023
Chernihiv, Ukraine

**Наука та освіта в умовах
викликів сьогодення**

.....
**Science and education in the
conditions of today's challenges**

Міжнародна
науково-практична
конференція

**Наука та освіта
в умовах викликів
сьогодення**

Матеріали

16 грудня 2023 р.

м. Чернігів, Україна

International
scientific and practical
conference

**Science and education
in the conditions of
today's challenges**

Proceedings

December 16, 2023

Chernihiv, Ukraine

Наука та освіта в умовах викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Чернігів, 16 грудня 2023 р). Research Europe, 2023. 390 с.

До збірника ввійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Наука та освіта в умовах викликів сьогодення", яка відбулася 16 грудня 2023 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська та англійська.

Публікується в авторській редакції

Матеріали збірника подаються в авторській редакції та публікуються мовою оригіналу. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

IHC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© Міжнародний гуманітарний
дослідницький центр, 2023

© Research Europe, 2023

UDC 37

Science and education in the conditions of today's challenges : proceedings of the International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center (Chernihiv, 2023, December 16). Research Europe, 2023. 390 p.

The collection includes the proceedings of the International scientific and practical conference "Science and education in the conditions of today's challenges", which took place on 16th December 2023. The collection is aimed at scientists, educators, students, government officials, business representatives and the wider public.

Working languages of the conference: Ukrainian and English.

Published in the author's edition

The collection's proceedings are presented in the author's edition and published in the original language. The authors of published materials hold complete responsibility for the precision of facts, proper nouns, quotes, statistical data, industry terminology, and other information presented.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, it is mandatory to cite the authors when using scientific ideas and materials from this collection.

**Research
Europe.org**

IHR INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© International Humanitarian
Research Center, 2023

© Research Europe, 2023

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ

.....

TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

.....

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Дерев'янюк С. І.

Перспективи розвитку навчання
протягом життя в Україні та світі. 16

Дерстуганова Н. В.

Питання підготовки здобувачів ступеня доктор
філософії в дослідженнях українських учених. 20

Добровольська Р. О.

Музична імпровізація як складова професійної
підготовки музичних терапевтів в університетах США. 23

Кондратенко Т. В.

Здоров'язберезувальна компетентність
педагога як фактор професіоналізму. 26

Крамаренко Л. І.

Формування педагогічної культури як
передумови професійної компетентності
майбутнього вчителя початкових класів. 28

Кузьміч І. Б.

Переваги участі студентів коледжів
в позааудиторній діяльності. 32

Ляшенко В. В.

Роль педагога в організації освітнього процесу спеціальної
школи (F.70) в умовах змішаного режиму навчання. 36

Мирошніченко О. О.

Сенсорна інтеграція учнів з
особливими освітніми потребами. 39

Фірка Н. В., Карабінюк М. М., Качайло М. М.

Дедуктивне значення екологічних рейдів та
організація епізодичного позашкільного навчання
в закладах загальної середньої освіти. 43

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Бондаренко Н. А.

Виклики та обмеження впровадження технологій
віртуальної та доповненої реальності в освіті. 46

Виноградська Г. Є.

Профорієнтація та популяризація професій легкої промисловості
на засадах державно-приватного партнерства. 49

Єсіпова О. О., Семенов М. В., Ніконенко А. М.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій
в навчальному процесі майбутніх офіцерів. 54

Melnyk, H., Melnyk, V.

Mentorship in education: the progressive
transformation from teacher to guide. 57

Пасічник О. О.

ІКТ в процесі іншомовного навчання: виклики та перспективи. 60

Пустовой Д. С.

Використання системи інтерактивного навчання
Electude для підготовки кваліфікованих спеціалістів-
діагностів автомобільного транспорту. 63

Резіна О. В., Ярова Л. О.

Досвід впровадження інструментів аналізу тональності
тексту в процес підготовки фахівців із прикладної
лінгвістики та перекладу. 65

Рубанська О. Я., Щербенко О. В.

Інформаційна підтримка роботи класного
керівника початкової школи. 68

Тарасова О. В., Радченко А. А.

Методичні засади формування інформаційної готовності
до професійної діяльності майбутніх фахівців. 77

Ушаткіна С. О.

Сучасні веб-сервіси для створення
інтерактивних освітніх завдань. 80

Fedushko, S., Comprehensive review and comparative insights of research contributions of sentiment analysis research.	84
Чингаєв О. В., Славко Г. В., Набок Т. А. Інтерактивні онлайн технології в освітньому процесі.	88

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Агіляр Туклер В. В. Формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку.	92
Бакалець Н. О. Музична казка в сучасній педагогічній практиці закладів дошкільної освіти.	93
Бегерусь К. В. Особливості використання різних видів наочності у процесі розвитку мовлення у дітей дошкільного віку.	97
Бригіда С. Л. Формування комунікативної культури у дітей старшого дошкільного віку.	100
Горопах Н. М. Взаємозв'язок форм методичного супроводу освітньої діяльності у закладі дошкільної освіти.	102
Дубонос Ю. М. Формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку.	106
Железняк Т. О. Вплив дитячо-батьківських відносин на формування особистості дошкільника.	108
Кобель І. Г. Рефлексії батьків, які виховують дітей із порушенням слуху.	111
Козак М. М., Супрун М. О. Психолого-педагогічна абілітація дітей з розладом аутистичного спектра в умовах системи раннього втручання.	115
Мутаф І. В. Педагогічні умови формування морально-етичних норм у дітей передшкільного віку засобами проєктної технології.	118

Найда Р. Г.

Організація безпечного освітнього простору закладу дошкільної освіти в умовах кризи в Україні. 122

Панченко О. О.

Роль інтерактивних технологій навчання у дошкільній освіті: від теорії до практики. 124

Ребракова Ю. Є.

Теоретичні аспекти проблеми формування основ соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. 127

Шадюк О. І.

Інтеграція дітей ВПО дошкільного віку в освітній простір закладу дошкільної освіти. 130

Шевченко В. В.

Теоретичні засади виховання самостійності у дітей молодшого дошкільного віку. 132

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

. . . . .

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Белінська О. В.

Важковиховуваність школярів як об'єкт наукових досліджень. 136

Княгницька К. Є.

Мета застосування нестандартних уроків української літератури в середній школі. 139

Лещенко Я. І.

Сутність, значення та види батьківського авторитету. 142

Лі Еньхуй

Структурні компоненти музично-слухових уявлень молодших школярів у процесі фортепіанного навчання. 146

Пашкова Ю. О.

Сутність і завдання мовної освіти молодших школярів у контексті роботи над українськими прислів'ями і приказками. 149

Педстружко М. О.

Дисфункціональна сім'я як об'єкт наукових досліджень. 152

Рябенко А. І.

Розвиток творчості учнів 2 класу на уроках мистецтва. 157

Сауляк О. В.

Агресивність молодших школярів: теоретичний аспект. 159

Сватенков О. В., Бережняк Г. Г.

Застосування засобів мультиплікації в профілактичних програмах. 163

Тарасова О. К.

Проект "Зерна мудрості Г. Сковороди". 167

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Акименко О. Ю.

Вплив воєнного стану в Україні на вищу освіту. 169

Борова В. Є.

Тренінгові форми підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічного коригування звукової культури мовлення дітей. 172

Дудар Т. В., Гай А. Є., Саєнко Т. В.

Удосконалення цифрової компетентності викладачів освітнього процесу вищої школи. 174

Капустіна О. І.

Сутнісна характеристика поняття "Професійна компетентність". 178

Кравцова Н. В.

Освітня підготовка майбутніх бакалаврів машинобудівних спеціальностей в умовах вимог сьогодення. 180

Маршавін Ю. М., Кицак Т. Г.

Управлінські компетентності менеджерів вищої освіти як чинник підготовки фахівців для соціально-економічного відновлення України. 183

Ольшанський Д. В.

Особливості змісту навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх політологів. 187

Осінній І. А.

Щодо просвітницької діяльності лікаря: зміст, функції. 191

Федорчук Н. А.

Авторитет педагога: сутність, значення та формування. 193

Філінюк А. Г.

Проблеми трансформації вищої освіти України в період російсько-української війни 2022 – 2023 рр. 198

Черненко В. П., Шипілов А. О.

Особливості SWOT-аналізу вебсайту закладу вищої освіти. 202

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Бондар В. Ю.

Спортивне підприємництво – як напрям професійного саморозвитку вчителів фізичного виховання. 205

Гуренко Т. О.

Освіта – основа професійного розвитку сучасних бухгалтерів. 208

Лісовий М. І.

Основні вимоги до якості мовлення викладача ЗВО. 212

Чаус Г. Г., Романець О. А.

Цифрові аспекти розвитку оцінювально-аналітичної компетентності вчителів інтегрованих курсів природничої освітньої галузі. 215

СЕКЦІЯ 7. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

SECTION 7. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Журавель О. В., Калюжний-Вербовецький Д. С.

Матричні некооперативні ігри. 218

СЕКЦІЯ 8. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

SECTION 8. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Батьковська Б. Г.

Соціологія на війні. Соціальні дослідження. 221

Биндюженко А. О.

Яка вона соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. 223

Борто К. А.

Myths and legends of Great Britain. 225

Бучковська О. Ю.

Комунікативна роль бібліотеки у протидії дезінформації. 227

Герасимович В. А.

Характерні особливості взаємодії сучасних мас-медіа та політики: концептуальний аналіз. 229

Гукалов М. О.

Особливості правового положення іноземців в Україні. 233

Дармостук І. В. Штучний інтелект і журналістські компетенції: проблеми, виклики, реальність.	235
Калагін Ю. А. Культура згоди: взаємодія та співробітництво у сучасному суспільстві.	239
Клименко І. М. Соціальна робота з дружинами військовослужбовців в умовах сьогодення.	241
Корсак К. В. Наука та освіта України в умовах викликів ноомайбутнього.	243
Куруч А. В. Роль дисципліни "Військово-соціальна робота" в процесі підготовки військовослужбовців Національної гвардії України.	248
Лисник К. А. Медіа-психологічна реабілітація в умовах суспільної кризи.	250
Лук'яненко А. В. Формування активної життєвої позиції особистості в умовах соціального гуртожитку.	254
Лященко Т. В. Ідентичність як основа соціального самовизначення підлітків.	257
Маценко С. М., Кириленко Н. І. Художня репрезентація образу "жінки-матері" в романі Валентини Мастерової "Суча дочка": порівняльний аспект.	259
Нагорна Д. В. Жанр антиутопії в сучасній українській літературі (на прикладі роману Ярослава Мельника "Маша або Постфашизм").	262
Пирог Г. В., Свінціцька М. М. Задоволеність жінок подружніми стосунками в умовах війни.	264
Присяжнюк Т., Засік М. М. Музично-театральні витоки "Вечорниць" П. Ніщинського в драмі Тараса Шевченка "Назар Стодоля": аналіз композиції та характеристика епізодів.	268
Разводова Т. О. Концепт та рефлексія його змістовності.	270
Сватенкова Т. І. Психологічний потенціал особистості. Теоретико-пошуковий дискурс.	273

Спринська З.В., Стачкевич С. Б.

Професіограма психолога, який здійснює корекційну роботу. 277

Терещенко Ю. В.

Гендерність професійного самовизначення у підлітковому віці. 280

Шелест Н. О., Хлебик С. Р.

Інновації в соціальній роботі з сім'ями як соціальний феномен. 284

СЕКЦІЯ 9. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

. . . . .

SECTION 9. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Адамовська А. І., Сторожук Т. М.

Основні аспекти фінансового аналізу звітності,
складеної за міжнародними стандартами. 287

Гоменюк А. М., Сторожук Т. М.

Особливості впровадження фінансової звітності за
міжнародними стандартами у сучасному бізнес-середовищі. 291

Заморока М. Р., Литвин О. Є.

Іноземні інвестиції в інтернет-економіці України. 295

Захарова А. К., Литвин О. Є.

Стратегія зовнішньоекономічної політики ЄС. 298

Кліщ М. Ю.

Бізнес процеси сучасних підприємств
ритейлерів: суть та компоненти. 300

Конарівська О. Б., Лігостаєв В. В., Олар Д. І.

Організація екологічного глемпінг-бізнесу
як нової концепції гостинності. 304

Кохан І. В.

Цілі та досягнення ініціативи "Один пояс, один шлях". 307

Крамаренко Р. С.

Основи розробки стратегії управління. 309

Куян Г. Д.

Платіжні картки у міжнародних розрахункових операціях. 313

Лесюк В. С.

Вплив війни на конкурентоспроможність
аграрних підприємств України. 316

Пісоцький Є. Р.

Розробка платформи для керування
товарами і продажами в месенджерах. 317

Сук П. Л.

Розрахунок амортизації необоротних активів
за методом на основі вирахувань з доходу. 319

Таранченко В. В.

Діяльність малих аграрних формувань
України в умовах воєнного стану. 323

Тyhli, В.

Study of the features of personnel adaptation
in the information technologies sphere. 327

Ткачук Н. М.

Синергетичність як ознака сучасної економічної науки. 330

Шишканов А. Г.

Роль ісламського банкінгу у розвитку світової економіки. 333

СЕКЦІЯ 10. ІНОЗЕМНІ МОВИ

. . . . .

SECTION 10. FOREIGN LANGUAGES

Бернацька О. В.

Особливості іншомовної підготовки майбутнього
вчителя початкової школи та іноземної мови. 337

Васіна А. В.

Скорочення та аббревіатури як характерна риса
молодіжного сленгу англійської мови в мережі інтернет. 339

Нурадумка, А., Danchenko, L.

From motivation to mastery: English
language learning in legal education. 342

Хоменко Т. А.

Назви напоїв у давніх германців. 346

Шундель Т. О.

Синкретичні конструкції з відношенням
умова-атрибутивність. 350

Yuvkovetska, Yu., Kasian, Yu.

Hotel and restaurant idioms in modern
English: peculiarities of their translation. 354

Ящук О. М.

Способи представлення концепту
"жінка" в сучасній англійській мові. 357

СЕКЦІЯ 11. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

SECTION 11. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Гочев В. С.

Розвиток силових якостей і м'язової маси
під час занять в тренажерному залі. 360

Гута О. Р., Кучеренко Г. В.

Вплив занять спортом на формування
ціннісних орієнтацій молоді. 363

Леонтьєв О. В., Леонтьєва І. В.

Застосування зимових видів спорту в
тренерській діяльності з різних видів спорту. 367

Пільова С., Бабін Є.

Рівень оперативного-тактичного мислення у гандболі
як фактор результативності змагальних дій. 371

Полулященко Т. Л., Терещук В. А., Глоба П. В.

Туризм – засіб виховання в оздоровчій
роботі з фізичної культури і спорту. 374

Романенко С., Жулавський Б.

Теоретико-практичні засади розвитку
координаційних здібностей у регбістів. 379

Степанюк В. В., Ужвенко В. А., Кобалінова О. І.

Специфіка фізкультурно-оздоровчих і
спортивних послуг в системі вищої освіти. 383

СЕКЦІЯ 12. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

SECTION 12. CULTURE AND ART

Малік О. В.

Артрезиденція "Ціна свободи" нова практика в творчому
середовищі візуального мистецтва України. 386

Михайлова Ю. Г.

До проблеми осмислення української ментальності. 387

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Дерев'янку С. І.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ

УДК 37.013.8

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАВЧАННЯ
ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

Для багатьох зарубіжних країн безперервна освіта стає ключовою сферою соціальної політики. У країнах ЄС розроблена нормативно-правова база, що є основою для впровадження низки освітніх проектів і програм, спрямованих на особистісний і професійний розвиток їх учасників. Україна також створює умови для підвищення рівня освіченості людей, це пріоритетний напрям державної політики, яка проводиться з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя. Культура безперервного навчання має формуватися з раннього віку, а не обмежуватися наданням послуг дорослими – дорослим, які прагнуть до подальшого професійного розвитку.

Провідні міжнародні організації (Рада Європи, ЮНЕСКО, Світовий Банк) виступили з ініціативою офіційного запровадження поняття "навчання протягом життя" у систему освіти. Вони вважають, що вона є такою системою забезпечення якості освіти, яка відповідає запитам сучасного світового ринку праці. Навчання протягом життя – це спроба узгодити потребу особистості інтегруватися до суспільства з потребою суспільства використовувати потенціал кожної особистості для забезпечення свого економічного, культурного та політичного саморозвитку. Сучасні умови розвитку суспільства вимагають від людини набувати й оновлювати свої знання та уміння протягом усього життя (як на роботі, так і в особистому житті).

Проблеми навчання протягом життя досліджували багато учених, зокрема Гончаренко Н. М., Єретик А. А., Іванько В. В., Карпенко М. М., Маркозова О. О., Морозова С. М. та інші. Проте, залишаються не до кінця вивченими питання нормативно-правової бази його регулювання як в Україні, так і в світі, а також використання "формального", "неформального" та "інформального" навчання та їх інтеграції в навчальному процесі. На жаль, існують протиріччя між стрімким розвитком суспільного життя та сферою освіти, яка залишається не зовсім пристосованою до таких змін.

В українському законодавстві визначення понять "формальне", "неформальне" та "інформальне" навчання/освіта з'явилися лише з прийняттям Закону України "Про освіту" від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [12], але і досі нема чіткої уяви їх сутності, а отже і застосування у навчальному процесі. На нашу думку є декілька причин цього:

1) теоретична розробка зазначеної проблеми є недостатньою;

2) невірне розуміння сутності інтеграції "формального", "неформального" та "інформального" навчання самими педагогами, і, як наслідок, некоректне її використання в навчальному процесі;

3) відсутність підручників та навчальних посібників на основі інтеграції "формального", "неформального" та "інформального" навчання. Навчання протягом життя – це тривалий процес, що спрямований на особистісний і професійний розвиток.

В науковій та довідковій літературі навчання протягом життя тлумачиться по-різному: як навчання, яке відбувається поза межами закладів освіти і триває все життя [5]; процес набуття знань, умінь та навичок упродовж життя, який дозволяє підвищити якість роботи [4]. Не дивлячись на різне тлумачення, всі вказують на основну його мету – підвищення якості життя і перспектив у професійній сфері [4; 7], виділяючи при цьому наступні характерні ознаки: добровільність, самомотивація, самоініціювання, часто неформальний характер, безоплатність, орієнтація на особистий розвиток та інтерес [5].

До основних переваг навчання протягом життя належать: підвищення рівня самомотивації та усвідомлення особистих прагнень; встановлення нових цілей; розширення можливостей навчання; виклик традиційним системам освіти завдяки впровадженню більш конкурентоспроможних й інноваційних програм і методів навчання; покращення особистих і професійних навичок, підвищений рівень самовпевненості, краща адаптація до соціально-економічних умов, які постійно змінюються, зняття соціальної напруженості в соціумі; налагодження співпраці з іноземними установами; підвищення конкурентоспроможності європейської освіти [5, 8, 9, 10].

Виокремлюють наступні етапи здійснення навчання протягом життя: виявлення особистих інтересів людини та цілей навчання, а також мотивів, що спонукають до навчання; створення переліку того, що хотілося або є можливість вивчити, конкретизація сфери інтересів; виявлення можливостей і засобів навчання, пошук доступних ресурсів, завдяки яким можна здійснювати навчання; структурування свого режиму дня з урахуванням навчання (визначення часу і місця навчання); встановлення власних зобов'язань у навчанні [5].

Експерти Світового Банку вважають навчання протягом життя ключовим фактором підготовки працівників до умов конкуренції в глобальній економіці. Воно сприяє більшій соціальній єдності, зниженню злочинності, а також більш справедливому розподілу прибутків [3]. Підхід ЮНЕСКО характеризується більш

гуманістичним баченням. Головна увага в ньому зосереджується на всебічному розвитку особистості, а не на аргументації економічної доцільності. Експерти цієї організації вважають, що навчання протягом життя – це освіта та навчання, які охоплюють, з одного боку, усе життя людини, а з іншого – усі вміння та галузі знань та дають можливість застосовувати всі ймовірні засоби з метою забезпечення людей можливостями розвитку себе як особистостей [2]. Європейська комісія щодо показників якостей освіти вважає, що навчання протягом усього життя є навчальною діяльністю, яка здійснюється постійно і спрямована на покращення знань, умінь та компетентностей в особистій, громадській, суспільній та/або професійній сфері [1, с. 7]. На нашу думку, таке розуміння охоплює всі аспекти життєдіяльності особистості та включає всі її потреби, перетворюючи тим самим освіту на рушійну силу саморозвитку. Метою навчання протягом життя є всебічний розвиток людини, її інтелектуального, соціального та духовного потенціалу.

Проаналізувавши документи міжнародних організацій, у яких йде мова про навчання протягом життя, можна зробити такі висновки. Поняття "навчання протягом життя" охоплює навчання, що проходить через весь життєвий цикл людини – від раннього дитинства до глибокої старості. Воно включає:

а) формальну освіту (початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ);

б) неформальну освіту (спланована навчальна діяльність загальнокультурного та професійного спрямування за межами офіційних навчальних закладів);

в) інформальну/соціально-побутову/спонтанну форму навчання (індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя та реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі).

У ХХ столітті вважали, що освітня система складається з формальної (formal) та неформальної (informal) освіти, а на початку ХХІ століття вчені почали розглядати три складових освітньої системи. В англійській мові, префікс in– має два значення: 1) "протилежне, не таке, як щось" та 2) "без чогось". Для позначення формальної освіти використовують термін "formal education", а для визначення неформальної освіти почали вживати "non-formal". Терміном "informal" позначають інформальну освіту. Отже, префікс in– вживається у своєму другому значенні (тобто без освітніх інституцій, диплому (сертифікату), навчального плану тощо). Таким чином, у зарубіжній теорії та практиці розрізняють три складові освітньої системи та вважають загальноприйнятними використання таких термінів: formal education (формальна освіта), що відбувається через структуровану програму навчання, учіння (instruction) і пов'язане з отриманням офіційної кваліфікації чи нагороди, non-formal education (неформальна освіта), що не веде до отримання кваліфікації чи нагороди, informal education (інформальна освіта), що є результатом щоденної діяльності, пов'язаної з роботою, сім'єю, відпочинком, хобі або громадською діяльністю, воно не структуроване та відбувається час від часу або спонтанно [6].

Отже, навчання протягом життя передбачає створення максимально сприятливих умов для інтелектуального, фізичного та культурного розвитку особистості. Досвід європейських країн може бути актуальним та корисним для кращого розуміння сучасних викликів у сфері освіти України, а також вивчення особливостей реалізації європейських освітніх програм і проектів щодо навчання протягом життя. Останнім часом спостерігається тенденція поступового зближення та взаємодоповнення формального, неформального та інформального навчання, але на законодавчому рівні потрібно врегулювати можливості ціложиттєвої освіти та навчання в Україні з урахуванням досвіду європейських та міжнародних установ та організацій у галузі освіти. Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз особливостей здійснення освіти дорослих в Україні та визначення її переваг та недоліків.

Список використаних джерел

1. European Commission. (2002). European report on quality indicators of lifelong learning. Brussels: Directorate-General of Education and Culture. – 95 p.
2. Lengrand Paul. Prospects of Lifelong Education / Paul. Lengrand, A. J. Cropley. Ed., 1979. 197 p.9. Laal M. Lifelong learning: what does it mean? Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2011. № 28. P. 470-474.
3. Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries A World Bank Report 2003. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTLL/Resources/Lifelong-Learning-in-the-Global-KnowledgeEconomy/lifelonglearning_GKE.pdf.
4. Lifelong learning. The Cambridge English dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/английский/lifelong-learning>.
5. Lifelong learning. URL: <https://www.valamis.com/hub/lifelong-learning>.
6. Pathways 2.0 towards recognition of non-formal learning/education and of youth work in Europe. URL: http://pjp-eu.coe.int/documents/1017993/2361095/Pathways_II_towards_recognition_of_non-formal_learning_Jan_2011.pdf/6af26afb-daff-4543-9253-da26460f8908.
7. TeAchnology. Letter L Teaching Terms. The online teacher resource. 2010. URL: <http://www.teach-nology.com/glossary/terms/l>.
8. Іванько В.В., Морозова С.М. Європейська концепція навчання протягом життя // Молодий вчений, 2018. №4.3 (56.3). с. 33-36.
9. Карпенко М.М. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку. // Гуманітарний розвиток, 2015. №20. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1865>.
10. Маркозова О.О. Навчання впродовж життя – необхідна передумова досягнення життєвого успіху людини // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2016. №2 (29). с. 198-205.
11. Про освіту. Закон України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

Дерстуганова Н. В.,
канд. пед. наук, доцент кафедри
освіти та управління навчальним закладом,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

УДК 378.22

ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ В ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ

Глобальні трансформаційні зміни сучасного суспільства супроводжуються кардинальними змінами в усіх сферах життєдіяльності людини, поставляючи нагальні питання перед ученими. Одним з пріоритетних напрямків здійснення наукових пошуків є підготовка здобувачів ступеня доктор філософії нової формації.

Аналіз вітчизняної наукової літератури засвідчив значний інтерес до проблеми підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня.

Теоретико-методичне обґрунтування та розв'язання наукової проблеми підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності у процесі їх навчання в аспірантурі здійснено В. Меньяло в дисертаційному дослідженні "Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності" [6].

Теоретичне обґрунтування та нове вирішення проблеми використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту, що враховує сучасні вимоги цифрової трансформації суспільства та спрямована на розвиток цифрової, інформаційно-аналітичної та інформаційно-дослідницької компетентностей аспірантів і докторантів, як майбутніх фахівців, що будуть забезпечувати цифровізацію освіти представлено в дисертації А. Яцишин "Теоретико-методичні основи використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту" [11].

Концепція освітньо-наукової програми підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі зі спеціальності 015 "Професійна освіта" презентована професором Н. Волковою. Ученою визначено місію і низку цілей; виокремлено низку компетентностей: загальні компетенції, не залежні від конкретного напрямку підготовки; загальнопрофесійні компетенції, що визначаються напрямом підготовки; професійні компетенції, що визначаються спрямованістю програми; висвітлено здатності, знання і вміння; розглянуто інваріантну і варіативну складові навчального процесу [2].

Досвід упровадження освітньо-наукової програми "Професійна освіта" для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) у ВНЗ "Університет імені Альфреда Нобеля" висвітлено професорами Н. Волковою та О. Лебідь. Ученими окреслено особливості та мету освітньо-наукової програми "Професійна освіта", а також її

структуру (освітня і наукова складові), розглянуто обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми, акцентовано на змісті компетентностей, достатніх для розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері освіти, в освітньо-науковій програмі [3].

Досвід підготовки докторів філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) в умовах експерименту за європейською моделлю висвітлено у роботі В. Ушмарової. Дослідницею проаналізовано й узагальнено історію становлення, досвід реалізації, унікальність та стратегії розвитку освітньо-наукової програми "Професійна освіта" в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди; подано цілі, компетентності, результати навчання та освітню й наукову складові ОНП "Професійна освіта" [9].

Ученою О. Семеног узагальнено концептуальні підходи до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії (PhD) спеціальності 015 "Професійна освіта" (спеціалізація "Викладач-дослідник"), доведено, що фахову підготовку майбутніх педагогів-дослідників мають пронизувати цінності академічної культури, які знаходять відображення в культурі розумової праці, академічному дискурсі, етичній культурі, культурі академічного читання, академічного письма, академічної грамотності, академічній риторичі та ін., окреслено підходи, принципи формування академічної культури майбутніх педагогів-дослідників [8].

Аналіз накопиченого досвіду формування готовності до професійного самовдосконалення й кар'єрного зростання випускників аспірантури за спеціальністю 011 Освітні / Педагогічні науки представлено в роботі О. Друганової, А. Боярська-Хоменко, С. Золотухіною [4].

Опис одного з можливих варіантів освітньо-наукової програми зі спеціальності 011 "Освітні, педагогічні науки", розробленого відповідно до державних документів з вищої освіти та інструктивно-методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України з підготовки доктора філософії, представлено С. Ніколаєвою [7].

Професором А. Вітченко проаналізовано нормативно-правову основу підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, встановлено суттєві суперечності й недоліки в програмному забезпеченні навчання майбутніх докторів філософії та запропоновано авторську модель програми освітньої підготовки ад'юнктів за спеціальністю 011 "Освітні, педагогічні науки" [1].

Проблема організації навчання через дослідження на третьому освітньо-науковому рівні підготовки здобувачів вищої освіти галузі 01 Освіта/Педагогіка засобами міжуніверситетського науково-дослідницького середовища порушена професорами І. Хижняк та В. Ворожбіт-Горбатюк у роботі "Міжуніверситетське науково-дослідницьке середовище в підготовці докторів філософії освітньої галузі" [10].

Учені Н. Коляда, Н. Левченко та О. Заболотна представили досвід підготовки докторів філософії із соціальної роботи в Україні, здійснивши аналіз освітньо-наукових програм зі спеціальності 231 "Соціальна робота" третього (освітньо-наукового) рівня у статті "Підготовка докторів філософії із соціальної роботи в Україні: перший досвід та перспективи розвитку" [5].

Аналіз дисертаційних досліджень, наукових публікацій свідчить, що у своїх дослідженнях українські вчені приділяють значну увагу обґрунтуванню теоретико-методологічних засад підготовки здобувачів ступеня доктор філософії, усебічному аналізу досвіду впровадження освітньо-наукових програм підготовки.

Значна кількість наукових розвідок вітчизняних науковців присвячена різним аспектам підготовки здобувачів ступеня доктор філософії: формуванню філософсько-методологічної культури (А. Бержанір), формуванню науково-дослідницької компетентності в умовах упровадження технологій дистанційного навчання (Ю. Бойчук, А. Боярська-Хоменко, Л. Рибалко), формуванню інформаційної компетентності (Н. Демченко, Б. Щуцький, І. Олійник), формуванню трансверсальних компетентностей (Н. Ткаченко, В. Юань) та ін.

Резюмуючи представлене вище, можна стверджувати, що українськими вченими закладено надійний фундамент для розуміння побудови педагогічних процесів у закладах вищої освіти, спрямованих на підготовку здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня та проведення подальших наукових розвідок у даному напрямку.

Список використаних джерел

1. Вітченко А. Підготовка майбутніх докторів філософії у вищій військовій школі: досвід, проблеми, шляхи вдосконалення. Військова освіта. 2020. № 1 (41). С. 91–102.

2. Волкова Н. П. Концепція освітньо-наукової програми підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі зі спеціальності 015 "Професійна освіта". Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія". Педагогічні науки. 2016. № 1 (11) С. 177–183.

3. Волкова Н. П., Лебідь О. В. З досвіду впровадження освітньо-наукової програми "Професійна освіта" для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія". Педагогічні науки. 2021. № 1 (21), С. 127–137.

4. Друганова О. М., Боярська-Хоменко А. В., Золотухіна С. Т. Досвід формування готовності до професійного кар'єрного зростання випускників аспірантури Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Наук. вісник Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2021. № 1 (134). С. 24–32.

5. Коляда Н. Підготовка докторів філософії із соціальної роботи в Україні: перший досвід та перспективи розвитку. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. Вип. 2. С. 308–321.

6. Меньяло В. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04, Запоріжжя 2020. 756 с.

7. Ніколаєва С. Ю. Підготовка доктора філософії: загальна характеристика освітньо-наукової програми зі спеціальності 011 "Освітні, педагогічні науки". Іноземні мови. 2017. № 3. С. 36–46.

8. Семеног О. Академічна культура – фундаментальний складник підготовки доктора філософії зі спеціальності 015 "Професійна освіта". Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2016. № 5 (59). С. 192–203.

9. Ушмарова В. Підготовка докторів філософії за освітньо-науковою програмою "Професійна освіта": історія становлення, унікальність і стратегії розвитку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 8. С. 221–231.

10. Хижняк І. Міжуніверситетське науково-дослідницьке середовище в підготовці докторів філософії освітньої галузі. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2022. Вип. 17(1). С. 5–17.

11. Яцишин А. В. Теоретико-методичні основи використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.10. Київ. 2021, 636 с.

Добровольська Р. О.,

УДК 372.857

доктор філософії, старший викладач
кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та
методики музичної освіти імені Віталія Газінського,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

МУЗИЧНА ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МУЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ США

Принцип інтеграції теорії та практики в підготовці музичних терапевтів в США реалізується за допомогою різноманітних педагогічних методів та форм навчання. Студентам надається можливість отримати практичний досвід роботи з різними

клієнтами на практиці, а також використовувати теоретичні знання на практиці. Крім того, студенти беруть участь у курсах, семінарах та тренінгах, які спрямовані на практичне застосування теорії в реальних ситуаціях. Цей підхід допомагає студентам краще зрозуміти теорію та її застосування в практиці та забезпечує їм необхідні навички та знання для успішної практики музичної терапії.

Музичні терапевти навчаються фокусуватися на клієнті в процесі своєї підготовки до роботи. Основна мета музичної терапії полягає в тому, щоб використовувати музику як інструмент для досягнення психологічного благополуччя та покращення якості життя клієнтів.

Під час навчання музичної терапії студенти вивчають теорію та практичні навички використання музики для лікування та підтримки різних психологічних станів. Однак, більшість шкіл музичної терапії також надають значну увагу тому, як взаємодіяти з клієнтами, щоб забезпечити ефективний та безпечний процес лікування.

У навчанні музичної терапії великий акцент ставиться на засадах емпатії та відносин з клієнтом. Студенти вивчають, як створювати сприятливу атмосферу довіри та взаєморозуміння, яка дозволяє клієнтам відкриватися та відчувати себе комфортно під час сесії музичної терапії. Це включає в себе вміння слухати та розуміти емоції та потреби клієнта, а також використовувати музику як засіб комунікації та взаємодії з клієнтом.

Крім того, музичні терапевти навчаються розвивати вміння сприймати та аналізувати музику з точки зору клієнта. Це означає, що музичний терапевт повинен бути здатний сприймати музику з точки зору клієнта та реагувати на неї відповідно до потреб та емоцій клієнта. Такі навички розвиваються через практичні вправи та виконання завдань, які дозволяють музичному терапевту зосередитися на клієнті та його потребах [2].

Для того, щоб стати ефективним музичним терапевтом, необхідно мати відкрите мислення та готовність до взаємодії з різними людьми. Важливо також розвивати свої навички спілкування та емпатії, щоб бути здатним відповідати на потреби та емоції клієнта та створювати для нього комфортну атмосферу.

Усі ці навички та знання допомагають музичним терапевтам зосереджуватися на клієнтах та їх потребах, та допомагають створювати ефективну музичну терапію, яка допомагає покращити психологічне благополуччя та якість життя людей.

Навички музичної імпровізації можуть допомогти музичному терапевту зосередитися на клієнті та створити музичну терапію, яка відповідає його потребам та емоційному стану.

Музична імпровізація – це процес створення музики на ходу, без попереднього планування чи написання нот. Це дозволяє музичному терапевту створити музику, яка відображає поточний стан та емоційний настрій клієнта [1].

Крім того, навички музичної імпровізації також допомагають музичному терапевту бути більш гнучким та адаптивним у своїй практиці. Він може швидко адаптуватися до змін, які виникають під час сесії та змінювати музику, щоб вона відповідала потребам клієнта. Також музична імпровізація допомагає музичному терапевту розвивати свою творчість та експресивність, що може бути корисним при створенні індивідуальних музичних терапевтичних програм для клієнтів.

Отже, навички музичної імпровізації можуть допомогти музичному терапевту зосередитися на клієнті, адаптуватися до змін та створювати ефективну музичну терапію, яка відповідає потребам та емоційному стану клієнта.

Музичні терапевти в США навчаються музичній імпровізації на різних етапах своєї освіти та під час практики. Основи музичної імпровізації можуть бути включені в план навчання музичної терапії на курсах, семінарах, майстер-класах та інших формах навчання. Музичні терапевти можуть вивчати основи музичної імпровізації, такі як гармонія, мелодія та ритм, а також техніки та стратегії імпровізації. Вони можуть вчитися створювати музику на основі емоційного стану та потреб клієнта та розвивати свою експресивність та творчість [3].

Під час навчання музичної імпровізації музичні терапевти можуть використовувати різні методики та вправи. Наприклад, вони можуть вчитися створювати музику на основі інших музичних композицій, використовувати інструментальні техніки та ефекти, а також експериментувати з різними стилями та жанрами музики.

Крім того, музичні терапевти можуть вивчати музичну імпровізацію через практичний досвід, працюючи з клієнтами та створюючи музику на основі їх потреб та емоційного стану. Це може допомогти музичним терапевтам розвивати свої навички музичної імпровізації та застосовувати їх в практичній роботі.

При проектуванні програм підготовки музичних терапевтів у США, розвиток здатності до творчості враховується шляхом включення різноманітних навчальних матеріалів та методів навчання, які сприяють розвитку творчих здібностей.

Список використаних джерел

1. Hahna N.D., Hadley S., Miller V.H., Bonaventura M. Music technology usage in music therapy: A survey of practice. *The Arts in Psychotherapy*. 2012. № 39(5) p. 456-464.
2. Kim S. A. Historical and contemporary perspectives on the development of analytical music therapy training. *Nordic Journal of Music Therapy*. 2021. № 30(3). p. 219-237.
3. MacRae A. The influences of inter music therapy on music therapists who experience it. *Nordic Journal of Music Therapy*. 2021. № 30(3). p. 238-260.

Кондратенко Т. В.,

УДК 37.013.2

канд. пед. наук, старший викладач
кафедри фізичного виховання та здоров'я людини,
Обласний коледж "Кременчуцька гуманітарно-
технологічна академія імені А.С. Макаренка"
Полтавської обласної ради, м. Кременчук

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Професійна компетентність являє собою інтегрований показник, що визначає сформованість готовності педагога здійснювати педагогічну діяльність, тобто рівень його професіоналізму [2]. Реалізація освітнього процесу в закладах освіти забезпечується вихователем, вчителем через сформовані їх загальні та професійні компетентності – виконання трудових функцій (посадових обов'язків).

Забезпечення безпечного освітнього середовища актуалізується в умовах сьогодення та враховане Концепцією безпеки закладів освіти, схваленої урядом. Також Концепція передбачає: поліпшення стану пожежної та техногенної безпеки, організацію освітнього процесу в очному режимі за можливістю, забезпечення комфортного перебування учасників освітнього процесу в укриттях [1].

Враховуючи, що одночасно із збереженням фізичного здоров'я актуалізується проблема наявного стану психічного, духовного, соціального здоров'я підростаючого покоління, заклади освіти повинні застосовувати превентивні заходи: запобігання та попередження вчиненню правопорушень здобувачами освіти, створення безпечних умов навчання та викладання, комфортної міжособистісної взаємодії, – спрямованих на благополуччя учасників освітнього процесу, відсутність проявів насильства та булінгу.

Діяльність закладів загальної середньої освіти передбачає організацію безпечного освітнього середовища, з урахуванням вимог охорони дитинства, охорони праці, техніки безпеки [5]. Безпекові питання вивчаються учнями на уроках "Я досліджую світ", "Здоров'я, безпека та добробут", розглядаються на виховних годинах та заходах, батьківських зборах.

Сучасна дошкільна освіта забезпечує збереження життя дитини, формування у вихованців відповідальності за власне здоров'я та безпеку як індивідуальної цінності, здоров'я людини як найвищої соціальної цінності, в цілому [4]. Напрямами освітнього процесу в закладах дошкільної освіти є ознайомлення дітей з небезпеками: природного й техногенного характеру, у побуті, на вулиці та природі, заходами протипожежної безпеки, загрозами небезпечних ситуацій та обставин для життя людини, наданням першої допомоги потерпілим у разі травмування та невідкладних станах.

В цілому, дотримання закладами освіти загальнодержавних норм і правил з безпекових питань, реалізація освітнього процесу згідно з вимогами державних стандартів освіти, освітніх програм стає підґрунтям у забезпеченні виконання трудових функцій безпосередньо вихователями, вчителями [6; 7]. Однією з основоположних засад, які визначає Конституція України, є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, які визнаються найвищою соціальною цінністю [3]. Отже, здоров'язбережувальна компетентність педагога є напрямним вектором організації безпечного та здорового освітнього середовища, що враховано професійними стандартами за професіями "Вихователь закладу дошкільної освіти", "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти" [6; 7]. Здоров'язбережувальна компетентність в освітньому процесі реалізується за напрямками дій вчителя (вчителя початкових класів) закладу загальної середньої освіти/вихователя закладу дошкільної освіти, а саме:

- організація безпечного освітнього середовища, використання здоров'язбережувальних технологій під час освітнього процесу;
- здійснення профілактично-просвітницької роботи з учнями/вихованцями та іншими учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни;
- формування в учнів/вихованців культури здорового та безпечного способу життя;
- здатність збереження особистого фізичного та психічного здоров'я.

Актуалізована одна з наскрізних здоров'язбережувальних компетентностей за трудовими функціями як вихователя, так й вчителя – готовність надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу у невідкладних станах.

Можливість повноти реалізації здоров'язбережувальної компетентності трудових функцій педагогів забезпечує сформованість знань, умінь та навичок здорового способу життя, життєвих компетентностей підростаючого покоління, безпечного освітнього середовища в цілому.

Список використаних джерел

1. Концепція безпеки закладів освіти. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.12.2023).
2. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. URL: <https://www.kgpa.km.ua/?q=node/233> (дата звернення: 08.12.2023).
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 08.12.2023).
4. Лохвицька Л. Психолого-педагогічні засади формування основ здоров'язбережувальної життєдіяльності у дітей дошкільного віку // Формування

відповідального ставлення до здоров'я підростаючої особистості: колективна монографія / В. М. Оржеховська та ін. Київ: Міленіум, 2018. С. 151-192.

5. Про повну загальну середню освіту. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20?find=1&text=%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA#Text> (дата звернення: 08.12.2023).

6. Професійний стандарт за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)". Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 08.12.2023).

7. Професійний стандарт "Вихователь закладу дошкільної освіти". Наказ Міністерства економіки України від 19.10.2021 № 755-21. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 08.12.2023).

Крамаренко Л. І.,

доктор філософії, канд. пед. наук, в. о. директора,
Комунальний заклад "Нікопольський фаховий
педагогічний коледж "Дніпропетровської
обласної ради", м. Нікополь

УДК 37.013.2

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасні виклики розвитку українського суспільства вимагають трансформації вищої освіти, формування нової концепції та підвищення рівня якості підготовки здобувачів освіти; висувають вимоги до професіоналізму, компетентності та культури майбутнього вчителя.

Метою статті є визначення особливостей технології формування педагогічної культури майбутнього вчителя початкових класів, як передумови професійної компетентності.

Аналіз результатів наукових досліджень показав, що питання формування педагогічної культури у здобувачів освіти ставали предметом досліджень багатьох вчених: Гандабура О. В., Гриньова В. М., Коваль Л. В., Коханова О. П., Малицька О. В., Мешко О. І., Онищенко І. В., Пальшкова І. О., Фіцула М. М. [1–9].

На думку вчених, поняття педагогічної культури включає в себе, з одного боку, вимоги щодо формування професійних компетентностей фахівця-педагога, з іншого – потребу в спеціалісті, який буде відповідати сучасним вимогам соціального замовлення [2, 4, 8].

В цілому, педагогічна культура майбутніх вчителів початкових класів – це рівень оволодіння навчальними нормами і науково-методичними принципами, експериментальною, дослідницькою і проектною діяльністю під час освітнього процесу; має професійну спрямованість, сприяє накопиченню, систематизації, реалізації теоретичних знань на практиці; пов'язана, із пізнавальною, розумовою діяльністю, що вимагає від здобувача освіти активної творчої роботи, самопізнання, формування мисленнєвих операцій [2, 4, 5, 7, 8].

Формування педагогічної культури здобувачів вищої освіти, майбутніх вчителів початкових класів, в професійній підготовці потребує створення спеціальних педагогічних умов, які будуть поєднувати в собі організаційні форми навчання, методи та прийоми, що впливатимуть на результативність цього процесу.

Педагогічна культура вміщує в себе такі складові професійної компетентності, як педагогічна діяльність, педагогічне спілкування та особистість педагога.

Професійна культура здобувачів освіти формується під час освітнього процесу в Нікопольському фаховому педагогічному коледжі на навчальних заняттях, під час організації і проведення виховних заходів та проходження педагогічної практики, а саме:

1. На лекційних, семінарських та практичних заняттях, які проходять в умовах війни онлайн на освітніх платформах Google Meet, Zoom, Classroom з використанням інноваційних, інтерактивних та цифрових технологій навчання. Кожна лекція обов'язково носить проблемний характер. На заняттях з фахових методик початкової освіти, викладачі працюючи в Google Meet за методом групового мозкового штурму, активно використовують на занятті інтерактивну дошку. Постійним атрибутом кожного заняття є презентація, викладачі зі студентами постійно обговорюють фрагменти та відеофрагменти уроків, постійним є захист дослідницьких та творчих студентських проектів, засідання круглого столу, метод брейнстормінгу, дебатів, ділової гри. При цьому, здобувачі освіти працюють в групах, наприклад, вони виступають генераторами ідей та експертами-критиками, представляють результати власних методичних і наукових досліджень та готують пропозиції за їх результатами. В ході організації проектної діяльності, студенти створюють портфоліо – систему власних творчих робіт, в яку вміщено власні малюнки, кросворди, твори, казки, есе, вірші та ін. Також вони готують проекти, присвячені відомим педагогам та психологам, їхньому життєвому і творчому шляху. Це і Григорій Костюк, Сергій Максименко, Іван Огієнко, Софія Русова, Василь Сухомлинський та ін. На заняттях з педагогіки

розробляють варіанти професіограми вчителя початкових класів, асистента вчителя. Технологія дебатів (дискусії) стимулює студентів до повторення вивченого матеріалу, до читання додаткової літератури, до пошуку шляхів вирішення поставлених завдань. Наприклад, заняття-дебати з педагогіки за темою "Особливості форм організації освітнього процесу у початковій школі", "Колектив і його роль у формуванні особистості молодшого школяра", "Компетентність менеджера освіти Х ХІ століття".

2. На виховних годинах, які досить часто проходять у вигляді зустрічей з відомими педагогами; тренінгових заняттях за участю викладача психології та соціального педагога, наприклад, "Майстерня сучасного педагога", в структуру якого ввійшли мозковий штурм, ігри (ділові, рольові, ситуаційно-рольові; інтерактивні), педагогічні консультації; диспутів та дискусій зі співробітниками бібліотеки ("Григорій Сковорода. Філософ-мандрівник, чи відомий педагог?"); конкурсів на кращий твір-роздум ("Вчитель і війна...Як навчити і підтримати дитину в умовах війни під час онлайн навчання?!").

3. Під час педагогічної практики та за її результатами, організуються онлайн-фестивалі педагогічної майстерності та творчості, вернісажі студентських робіт, конкурси на кращий конспект уроку, кращий сценарій виховного заходу.

В межах вивчення рівня сформованості педагогічної культури здобувачів освіти, було проведено дослідження за методикою "Карта педагогічної оцінки рівня педагогічної культури" серед студентів першого бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта фахового педагогічного коледжу за допомогою онлайн-сервісу Google Forms.

Результати дослідження було підраховано за наступними критеріями:

- за шкалою "Активна педагогічна позиція" – високі показники діагностовано у 47% респондентів;
- "Професійно-педагогічна спрямованість особистості" – 52% опитаних;
- "Ставлення до педагогічної праці" – 64% студентів;
- "Інтереси і моральні потреби" – 54% опитаних;
- "Професійно-моральні якості" – 72% здобувачів освіти;
- "Особистісно-професійна саморегуляція" – 62% студентів коледжу;
- "Професійні знання" – 49% респондентів;
- "Інформаційні вміння" – 74% опитаних;
- "Вміння визначати конкретні навчально-виховні завдання, виходячи з загальної мети виховання" – 56% студентів;
- "Організаторські вміння" – 78% опитаних;
- "Комунікативні вміння" – 86% здобувачів освіти;
- "Вміння аналізу і самоаналізу" – 52% студентів;
- "Вміння морально-вольової саморегуляції" – 58% респондентів;

- "Навички педагогічної техніки" – 62% опитаних студентів;
- "Прикладні вміння" – 82% опитаних здобувачів освіти;
- "Творчі вміння" – 78% респондентів.

За результатами дослідження було визначено, що у студентів педагогічного коледжу переважають такі критерії педагогічної культури, як: "Професійно-моральні якості", "Інформаційні вміння", "Організаторські вміння", "Комунікативні вміння", "Прикладні вміння", "Творчі вміння".

За загальними результатами дослідження було діагностовано, що у здобувачів освіти, майбутніх вчителів початкових класів, переважають середні показники рівня сформованості педагогічної культури – 56% респондентів; 19% опитаних здобувачів мають високий рівень сформованості педагогічної культури і 25% опитаних студентів мають низькі показники сформованості рівня педагогічної культури.

Отже, важливою умовою формування педагогічної культури майбутнього вчителя початкових класів є організація освітнього простору, налаштованого на спільне діяльне спілкування всіх суб'єктів з обов'язковим використанням інноваційних, інтерактивних та цифрових технологій навчання, спрямованих на розвиток педагогічних здібностей, професійної майстерності, культури професійно-педагогічного спілкування. Викладачам, особливо в умовах війни і онлайн навчання, постійно потрібно надавати дружню допомогу і підтримку студентам, своїм власним прикладом мотивувати здобувачів вищої освіти до оволодіння педагогічною культурою як передумовою формування професійних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо в розробці програми саморозвитку основних компонентів педагогічної культури здобувача освіти, майбутнього вчителя початкових класів.

Список використаних джерел

1. Гандабура О. В. Особливості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школі*. 2010. № 9. С. 270–275.
2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект) : монографія. Харків : Основа, 1998. 300 с.
3. Коваль Л. В. Становлення та розвиток професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах України. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ : БДПУ, 2009. № 2. С. 3–8.
4. Коханова О. П. Психологічна культура як передумова професійної компетентності майбутнього вчителя. *Нова педагогічна думка*. 2008. № 4. С. 23–26.

5. Малицька О. В. Формування культури професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи на основі компетентнісного підходу. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ : БДПУ, 2009. № 2. С. 57–63.

6. Мешко О. І., Мешко Г. М. Педагогічна спрямованість як аспект формування професійної культури майбутнього вчителя. *Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір* : матеріали регіон. наук.-практ. семінару / за ред. Г. В. Терещука. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. С. 17–20.

7. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2009. 44 с.

8. Онищенко І. В. Теоретико-методологічні засади формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 35. С. 49–58.

9. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академія, 2001. 528 с.

Кузьміч І. Б.,
заступник директора Навчально-наукового
інституту інформаційних технологій,
Державний університет інформаційно-
комунікаційних технологій, м. Київ

УДК 371.398

ПЕРЕВАГИ УЧАСТІ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖІВ В ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розуміння умов, які сприяють успішності студентів, становить велику цікавість для педагогів. Дослідження показують, що участь у позааудиторній роботі позитивно впливає з розвиток студентів як освітній, так і особистісний. Студенти, які беруть участь у позааудиторній діяльності мають успіх у навчанні, кращий розвиток характеру, особливо в сферах тайм-менеджменту та лідерських навичок, більш позитивний соціальний розвиток. Система освіти може використовувати таку інформацію, щоб заохотити студентів брати участь у заходах, які покращать їх особисті та навчальні досягнення.

Студенти коледжів, які залучені до позааудиторної роботи мають більші можливості для особистісного розвитку, більш дружні стосунки з однолітками, відповідна соціальна поведінка та навички для навчання. Участь у позааудиторній

роботі позитивно впливає на успішність студентів. Більш ніж 80% молоді беруть участь у позааудиторній роботі (Fredricks, 2011, p. 379). Основою для розвитку студентів є навчальні досягнення здобуті під час освітнього процесу, які викладачі використовують для оцінки успішності. Проте стає все більш важливим, щоб студенти мали можливість дізнатися набагато більше, ніж лише навчальні результати. Студенти, які займаються позааудиторною діяльністю демонструють вищий рівень освітніх досягнень, кращий розвиток характеру, більший соціальний розвиток і більше відчуття важливості залучення громади.

Студенти, які беруть участь у позааудиторній діяльності, отримують вищий освітній рівень, та, як правило, мають вищі оцінки, кращі результати тестів і більше позитивного досвіду навчання в цілому. Вони практикують навички, беручи участь у заходах, які сприяють їх особистим успіхам. По-перше, студенти навчаються слухати інструкції та застосовувати їх для досягнення бажаного результату. По-друге, через позааудиторну діяльність студенти дізнаються про важливість наполегливості та мотивації, навчаються розуміти, що для досягнення цілей треба наполегливо працювати. По-третє, в процесі позааудиторної роботи студенти ставлять цілі та вирішують проблеми. Усі ці навички, які набуваються під час участі в позааудиторній діяльності сприяють розвитку творчих особистісних якостей студентів коледжів.

Різні види позааудиторної діяльності, в яких беруть участь студенти, по-різному впливають на розвиток їх здібностей. Наприклад, студенти, які беруть участь у спортивних клубах, мають тенденцію до покращення математичного і логічного мислення. Участь у мистецтві та ремеслах покращує робочі навички, а участь в наукових клубах приносить кращий результат навчальних досягнень. Розуміння того, як участь у різній позааудиторній роботі впливає на навчальні досягнення, може допомогти викладачам направити студентів на досягнення їх конкретних цілей.

На основі проаналізованих літературних джерел та з власного досвіду можемо стверджувати, що участь у позааудиторній діяльності сприяє формуванню характеру студентів, виявлення його сильних та слабких сторін, рівню самооцінки, власної гідності, розвитку особистих інтересів, що особливо важливі на етапі формування самосвідомості особистості студентів. Ствердження самооцінки та характеру студентів сприятиме впевненості, що надихатиме студентів бути унікальними особистостями.

Багато навичок формування характеру, притаманних для позааудиторної роботи, необхідні будуть майбутнім фахівцям: навички управління часом, розставляти пріоритети та використовувати час ефективно; формування лідерських якостей, які підтримуватимуть їх успіх у подальшому навчанні та кар'єрі протягом життя (Barnett, 2008). Студенти навчаються сприймати конструктивну

критику (McKeyane, 2013), яка є надзвичайно необхідною для інтелектуального та особистісного зростання та мають вищий рівень стійкості та впевненості в собі (Strapp & Farr, 2010). Участь у такій діяльності формує у студентів навички тайм-менеджменту, навички лідерства, впевненості у собі, стійкість і здатність сприймати конструктивну критику. Саме ці компоненти вкрай важливі для розвитку особистісних рис характеру студентів коледжів.

Участь в позааудиторній діяльності призводить до вищого рівня самооцінка. Підвищення рівня самооцінки студентів створює відчуття зв'язку з освітнім середовищем, що посилює мотивацію до зростання особистісних якостей. Розуміння того, які навички розвитку характеру практикуються беручи участь у певній позааудиторній діяльності, можна спрямувати студентів на вдосконалення окремих сфер самосвідомості.

Можемо стверджувати, що участь у позааудиторній роботі є корисною для соціального розвитку студентів. Групова діяльність розвиває навички командної роботи та спілкування, надає студентам можливість будувати зв'язки з іншими, які мають подібні інтереси та цілі, що посилить їх мотивація довгостроково займатися діяльністю, яка також приносить задоволення. Крім того, це можливість спілкуватися з позитивними соціальними групами, які допомагають уникати негативного життєвого вибору та будувати стосунки з підтримуючими дорослими. Для студентів дуже важливо мати наставника-керівника, особливо під час навчання у коледжі. Участь у позааудиторній діяльності розвиває соціальні навички студентів коледжів, створюючи відчуття причетності, формуючи позитив мережі друзів і налагодження стосунків із підтримуючими викладачами.

Різні види позааудиторної роботи мають різну користь для розвитку соціальних навичок. Групова діяльність розвиває навички командної роботи, комунікативні навички та навички стосунків, а індивідуальна діяльність розвиває незалежність і стимулює мотивацію. Участь у будь-якому виді діяльності буде командну роботу, спілкування, стосунки та відчуття причетності, допомагає студентам розвиватися соціально та бути успішними. Така участь демонструє важливість спільноти, студенти потребують більшого контакту з окремими людьми, включаючи людей похилого віку. Студенти дізнаються про важливість віддачі суспільству та допомоги тим, хто цього потребує. А також більш схильні працювати волонтерами у своїй громаді, бути активними членами суспільства.

Участь студентів коледжів у позааудиторній діяльності сприяє особистісному успіху студентів. По-перше, студенти, які беруть участь у таких заходах, мають вищий навчальний рівень досягнення. По-друге, позааудиторна участь підтримує розвиток характеру студентів шляхом надання їм навичок, необхідних для особистого успіху, таких як лідерські навички, управління часом, навички та

здатність сприймати конструктивну критику. По-третє, підвищується самооцінка та стійкість студентів. Додатково участь у позааудиторній роботі культивує соціальний розвиток. Нарешті, участь у позааудиторних заходах забезпечує можливості для студентів відчутти важливість залучення громади. Розуміння переваг позааудиторної роботи може допомогти студентам визначити, на яких саме заходах зосередити увагу, щоб підтримати та покращити їх особистісний розвиток.

Список використаних джерел

1. Бондаренко З. Особливості виховної роботи зі студентами / З. Бондаренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – К. : [б. в.], 2012. – С. 446–447.
2. Галацин К. Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / К. Галацин. – Умань, 2014. – 20 с.
3. Коваль В. Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / В. Ю. Коваль. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2009_6/kov
4. Щербакова, М. А., & Слабко, Н. М. Позааудиторна виховна діяльність як ефективний засіб розвитку професійно значущих якостей майбутніх педагогів. Науково-методичні засади освітнього процесу у закладах фахової передвищої освіти, 422.
5. Barber, C., Mueller, C. T., & Ogata, S. (2013). Volunteering as a goal: Examining the long-term predictors of sustained community involvement. *Pedagogical psychology: An International Journal of Psychology of Experimental Education*, 33(3), 314-333. doi:10.1080/01443410.2013.772775
6. Barnett, L. (2008). Expected benefits for children from participation in various types of recreational activities. *Journal of Park and Recreation Administration*, 26 (3), 1-20.20 BU Journal of Graduate Studies in Education, Volume 5, Issue 2, 2013
7. Fredricks, J. A. (2011). Extracurricular participation and academic performance: Testing the rescheduling hypothesis. *Journal of Youth and Adolescence*, 41 (3), 295-307. doi:10.1007/s10964-011-9704-0
8. McKean, N. C. (2013). Disadvantages of non-involvement in extracurricular work in higher school. Global mail. Retrieved October 20, 2013, from <http://everydaylife.globalpost.com/disadvantages-not-being-involved-extracurricular-activitieshigh-school-10804.html>
9. Strapp, K. M., & Farr, R. J. (2010). To participate or not: The relationship between extracurricular involvement, satisfaction, and academic achievement. *Teaching Psychology*, 37(1), 50-54. doi:10.1080/00986280903425870.

Ляшенко В. В.,

УДК 37.018.4

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ

РОЛЬ ПЕДАГОГА В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ (F.70) В УМОВАХ ЗМІШАНОГО РЕЖИМУ НАВЧАННЯ

Спеціальні заклади освіти, як і всі загальноосвітні навчальні заклади, організували початок та роботу у новому навчальному році відповідно до Листа МОН України від 16.08.2023 № 1/12186-23 "Про організацію 2023/2024 навчального року в закладах загальної середньої освіти". Освітній процес дітей з особливими освітніми потребами додатково регулюється Листом МОН України від 31.08.2023 № 1/13094-23 "Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2023/2024 навчальному році". Ці два документи дають можливість навчальним закладам організовувати освітній процес за очною, дистанційною формами навчання або їх поєднанням (за змішаним режимом) залежно від можливостей фонду захисних споруд у цих закладах.

Для здобувачів загальної середньої освіти з особливими освітніми потребами (далі – з ООП), а саме для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (далі – ПІР) змішаний режим навчання є набагато ефективнішою альтернативою дистанційного навчання. За результатами дослідження Державної служби якості освіти України недоліками дистанційної форми навчання, що впливають на її результативність, педагоги назвали відсутність живого спілкування та невміння дітей самостійно вчитися. Певні нюанси стосуються безпосередньо навчання дітей з ООП: визначено, що тільки від 47 до 61% з них брали участь в освітньому процесі взагалі; у початковій школі щодня/майже щодня залучали здобувачів освіти з ООП до дистанційного навчання до 58% педагогів, вчителі базової та старшої – 34% [2]. Особливості розвитку здобувачів освіти з ООП обмежують можливості засвоєння учнями навчального матеріалу, поданого дистанційно. Робота педагогічних працівників з дотримання принципів доступності знань, активності та свідомості у навчанні також представлена у результатах вищезазначеного дослідження. Згідно з наданим звітом, від 48 до 50 % здобувачів освіти отримували адаптовані матеріали, від 33 до 38% брали участь у навчальних заняттях із допомогою асистента вчителя, від 32 до 35% дітей отримували додаткові матеріали, а від 20 до 28% опитаних батьків дітей з ООП отримували поради та рекомендації застосування технологій дистанційного навчання з урахуванням особливих

освітніх потреб їхніх дітей [2]. Отже, незважаючи на перепони, що виникали під час дистанційного навчання, педагоги-дефектологи показали достатньо високий рівень здатності адаптувати навчальний матеріал у цифровий формат таким чином, щоб діти з ООП мали можливість з ним працювати і набувати необхідних компетентностей. На цьому тлі змішаний режим навчання розширює можливості всіх учасників освітнього процесу.

Цей період можна вважати однаково складним для всіх учасників освітнього процесу. Задоволення особливих потреб та особливих освітніх потреб потребує значної роботи на кожній ланці освітньої системи, проте в умовах сьогодення пріоритетним завданням є відновлення доступу здобувачів освіти до якісної освіти.

До того ж, доречно вказати і на важливість перебування дітей у спеціальних школах, реальну результативність організованої роботи фахівців. Н. Яромола вказує на провідну роль спеціальних освітніх закладів у підготовці дітей до інтеграції в соціальне середовище та формуванні компетенцій, адже там вирішуються питання соціальної адаптації шляхом створення спеціально організованої неперервної комплексної системи впливу. Зокрема, педагогічний, корекційний, виховний вплив на учнів з ПІР спрямований на створення системи методів і засобів соціальної адаптації з урахуванням всієї складності порушень розвитку цих дітей [3].

У загальному розуміння змішаний режим навчання (англ. *blended learning*) – це різновид гібридної методики, коли відбувається поєднання онлайн навчання, традиційного та самостійного навчання. Організації навчання здобувачів освіти з ООП в умовах змішаного режиму навчання вимагає урахування їхніх особливостей як під час безпосередньо навчання, так і під час реагування на зовнішні обставини. Нагадаємо, що змішаний режим навчання передбачає забезпечення безумовного переривання освітнього процесу, що здійснюється в приміщенні закладу освіти, у разі включення сигналу "Повітряна тривога" або інших сигналів оповіщення. Тому важливим аспектом створення безпечного освітнього середовища є психологічна безпека учасників освітнього процесу. Учні з ООП мають особливості когнітивних функцій, психо-емоційних процесів, особливості сенсорного і моторного розвитку, тому педагоги закладів освіти мають звертати увагу на забезпечення психо-емоційної підтримки дітям, які мають особливості психофізичного розвитку.

У листі МОН України від 03.08.2023 № 1/11479-23 "Про методичні рекомендації" подано чіткий алгоритм дій для педагогів, які працюють із дітьми з ПІР.

Насамперед, маємо зазначити, що діти з ПІР не завжди розуміють події, які відбуваються незаплановано та/або свої реакції на ці події, через що не завжди можуть розуміти ситуацію, що відбувається, а від того часто не відчують тривоги. Педагоги мають визначити, яким є ступінь розуміння дитиною ситуації, що відбувається, та власного ставлення до емоційно насиченої, непередбачуваної події. Як правило, діти з ПІР реагують на подію на основі реакції оточуючих

дорослих і однолітків та значно менше покладаються на слова та пояснення, які отримують. Отже, перше, що має зробити педагог – контролювати власні реакції, які в будь-якому разі "зчитує" дитина. Інструкції, пояснення й інші комунікаційні дії мають бути простими та конкретними. Для пояснення подій рекомендується використовувати малюнки та інші доступні засоби візуалізації [1]. Існують і загальні рекомендації щодо роботи з дітьми з ООП, які педагог має знати та враховувати в своїй діяльності. В спеціальних школах для дітей з ПІР можуть навчатися діти з розладами аутистичного спектру, діти з синдромом Дауна тощо. Розуміння особливостей кожної дитини та її порушення дають змогу організувати комфортне для неї освітнє середовище незалежно від зовнішніх умов та зводять до мінімуму можливість ускладнення та погіршення її психологічного стану.

Практична реалізація змішаного режиму навчання у спеціальній школі відбувається через застосування моделей змішаного навчання. Їх існує багато, проте, враховуючи особливості пізнавальних процесів та психофізичного розвитку дітей з ПІР, спеціальні школи можуть поєднувати моделі, беручи від кожної необхідну складову та формуючи таким чином свою унікальну модель. Так як в спеціальній школі індивідуальний підхід має пріоритетне значення, там можуть вільно поєднуватися очна, дистанційна, змішана та індивідуальна форми навчання. Зв'язок між учасниками та протікання освітнього процесу забезпечується завдяки роботі навчальних веб-сервісів та платформ. Таким чином організований освітній процес вимагає від педагога розвитку навичок модерації, фасілітації, навігації та менторства. Це, в свою чергу, позитивно впливає на професійний розвиток спеціального педагога та формує компетентності як вчителя НУШ.

Отже, сьогодні педагогам спеціальних шкіл важливо врахувати всі чинники, які будуть впливати на пізнавальні процеси здобувачів освіти з ПІР та їхню здатність засвоювати знання. Забезпечення безпечного освітнього простору із наданням необхідної психо-емоційної підтримки є основою коректного впровадження змішаного режиму навчання із можливістю вибору для кожної дитини комфортної їй форми навчання. За таких умов є можливим навчальний поступ кожного здобувача освіти з ПІР, адже для організації цього навчання були враховані всі потреби його особистості.

Список використаних джерел

1. Безпечне освітнє середовище: Надання індивідуальної підтримки учням з особливими освітніми потребами під час підготовки до реагування на надзвичайні ситуації. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2023/08/04/Lyst.MON-1.11479-23.vid.03.08.2023-1.pdf> (дата звернення: 12.12.2023).

2. Якість організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Zvit_Distance_learning_spreads_SQE_SURGe_05.09.2022.pdf (дата звернення: 12.12.2023).

З. Ярмола Н. Формування соціальної компетентності дітей з інтелектуальними порушеннями. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2020. Вип. 16. С. 265-279.

Мирошніченко О. О.,

старший викладач кафедри

філософії і освіти дорослих,

Державний заклад вищої освіти

"Університет менеджменту освіти", м. Київ

УДК 376.112.4

СЕНСОРНА ІНТЕГРАЦІЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

В сучасному світі, який інтенсивно розвивається, все більшої уваги приділяється вивченню теорії сенсорної інтеграції, яка набула широкого розповсюдження не тільки для роботи з дітьми з особливими потребами, а й з дітьми які розвиваються відповідно до віку. Так, в другій половині ХХ століття американська психологиня Дж. Айрес зі штату Оклахома, проводячи різні практико-орієнтовані дослідження помітила проблему, яка заважає у розвитку, щонайменше кожної десятої дитини. Ба більше, до цього така проблема залишалась поза увагою науковців. Так, Дж. Айрес наголошувала, що більшість дітей, які мають проблеми з навчанням, поведінкою, комунікацією – мають порушення у роботі сенсорних систем.

А.Б. Заплатинська зазначає, що поняття сенсорного розвитку та його дослідження розвивались завдячуючи працям М. Монтессорі. Спираючись на роботи відомої італійської педагогині, автор вказує, що "дитина розвивається шляхом соціального наслідування. Тому сенсорна культура – це результат засвоєння дитиною культури створеної суспільством; це загальноприйняті уявлення про предмети, їх колір, фактуру, розмір, кількість і ін."

Американська дослідниця Л.-Дж. Міллер, предметом дослідження якої було порушення обробки сенсорної інформації (S*D – Sen*o*y Process*ngDisorder), вказує, що загалом порушення у обробці сенсорної інформації зустрічаються щонайменше у 5-15 % дітей, що проживають на території США. Ґрунтовне дослідження Л.-Дж. Міллер, проведене разом із колегами на початку ХХІ ст. показало ще більш вражаючі результати – кожна двадцята дитина має труднощі в буденному житті через SPD.

На думку Т.В. Кондратьєвої, сутнісна особливість явища сенсорної інтеграції є зрозумілою, оскільки "жодна з частин нервової системи не працює сама по собі:

інформація передається від однієї її частини до іншої. Дотик допомагає зору, зір – тримати рівновагу, рівновага – відчувати положення тіла у просторі і рухатись, рух допомагає навчанню". Таким чином, нашому мозку конче необхідна стимуляція, оскільки вона "збуджує" мозок та створює в ньому функціональну активність, завдячуючи чому ми можемо дихати, їсти, говорити чи читати.

Так, завдячуючи достатній стимуляції – підвищується кількість нейронних зв'язків між клітинами головного мозку. Отримуючи сенсорні сигнали із зовнішнього та внутрішнього простору наш мозок організовує її, структурує, відбувається селекція головної інформації та другорядної, тощо. Але, загалом весь цей процес визначає і забезпечує розвиток всієї нервової системи дитини.

В.С. Спасібухова зазначає, що "сенсорно-інтегративна терапія спрямована на підвищення здатності мозку сприймати й організовувати сенсорну інформацію, що створює умови для формування адаптивних реакцій, розвитку моторних і психічних функцій, освоєння практичних навичок та видів діяльності відповідно до психоневрологічних потреб дитини".

А.Б. Заплатинська вказує, що "сенсорно-інтегративна терапія – це надання дитині такої кількості та інтенсивності відповідних стимулів (сенсорних, вестибулярних, пропріоцептивних, тактильних), що створить умови стимуляції центральної нервової системи шляхом формування її діяльності і покращення функціонування синаптичних з'єднань".

Дослідники зазначають, що у випадку коли дитина народжується здоровою, то її сенсорна стимуляція є достатньою, а, отже, проблеми у формуванні та розвитку мовлення, рухових функцій чи поведінки також відсутні. Але зараз, не зважаючи на розвиток медицини та загалом системи охорони здоров'я, кількість дітей, які народжуються з бодай найменшими патологіями розвитку є вражаючою. Так, гіпоксія, яка знаходиться на одному з перших місць серед захворювань новонароджених впливає на порушення у роботі інтеграційної системи мозку. В таких випадках є значний ризик розвитку у дітей різних порушень, які можуть спричинити дисфункцію сенсорної інтеграції.

Важливо зазначити, що те, як дитина переробляє інформацію, яка поступає із зовнішнього та внутрішнього світу впливає на розвиток її чуттєвої сфери, мислення та поведінки. А отже, будь-які порушення які впливають на інтеграцію отриманої інформації головним мозком буде впливати на те, як дитина оволодіває побутовими навичками, як навчається та комунікує з дорослими чи однолітками. Таким чином, важливим завданням для розвитку повноцінно функціонуючої особистості є приділення уваги у формуванні системи інтеграції.

Сенсорна інтеграція (сенсорна інтеграційна терапія) – процес, під час якого нервова система людини отримує інформацію від рецепторів всіх відчуттів (дотик, вестибулярний апарат, відчуття тіла або пропріоцепція, нюх, зір, слух, смак), потім організовує їх і інтерпретує так, щоб вони могли бути використані в цілеспрямованій діяльності. Іншими словами, це адаптаційна реакція, що служить для виконання певної дії, прийняття відповідного положення тіла, і т. п.

При виникненні порушень обробки сенсорних сигналів з'являються дисфункції в моторному, пізнавальному розвитку, а також в поведінкових характеристиках дитини.

Більшість з нас не думає, як виконувати певні дії, ми не аналізуємо, як наш мозок обробляє та інтегрує сенсорну інформацію, наші сенсорні системи працюють автоматично, що дозволяє нам, наприклад, ходити, хапати, підтримувати рівновагу. На жаль, згадані автоматизми трапляються не у всіх, що призводить до проблем у повсякденному функціонуванні.

Найбільшу ефективність методика дає в корекції дітей з синдромом Дауна, затримкою психічного розвитку, ДЦП, аутизмом. Дитина поступово вчиться інтерпретувати сенсорні відгуки і адаптуватися на нових і нових, більш досконалих рівнях. Окрім цього, метод є надзвичайно корисним дітям з нормальним розвитком для покращення уваги та концентрації, грубої та дрібної моторики, зорових і слухових здібностей, самосвідомості та самооцінки.

Комплекс вправ з сенсорної інтеграції створюється на основі сенсорної діагностики індивідуально для кожного пацієнта. Методи сенсорної інтеграції можуть і навіть повинні включатися як складові частини в заняття за будь-якими іншими методиками. Недооцінити значення стимуляції сенсорного сприйняття світу неможливо. Через розвиток сенсорики ми даємо дитині механізм пізнання світу.

Метою терапії сенсорної інтеграції (CI) є посилення, балансування і розвиток обробки сенсорних стимулів центральною нервовою системою.

Симптоми порушення CI:

- надмірна або недостатня чутливість до тактильних, зорових, слухових стимулів, а також руху, наприклад, уникнення торкання деяких фактур (пісок, каша);
- уникнення занять з пластиліном, малювання пальцями;
- проблеми з маніпулюванням, використанням столових приборів, ножиць;
- неправильне захоплення олівця;
- надчутливість до звуків, до світла;
- труднощі у навчанні письма і читання;
- проблеми з навчанням їзди на велосипеді;
- уникнення катання на гойдалках, каруселях або надмірне захоплення цими іграми;
- утруднення при переписуванні з дошки, пропускання букв, складів;
- труднощі в розрізненні правого та лівого боків, особливо, коли у дитини немає часу, щоб задуматися;
- низький поріг чутливості до близькості іншої особи;
- занадто високий або занадто низький рівень рухової активності, розлади м'язового тону;
- слабка рухова координація (ці проблеми можуть стосуватися великої або дрібної моторики);
- рухова незграбність;
- труднощі в концентрації, імпульсивність;

- швидка стомлюваність;
- відмова від соціальних контактів;
- затримка розвитку мови, рухового розвитку, а також труднощі в навчанні;
- слабка організація поведінки, відсутність планування.

Розглянемо більш детально, яку саме сенсорну інформацію "інтегрує" наш мозок:

- інтероцептивні – відчуття, які поступають від внутрішніх органів (ЧСС, частота дихання, відчуття голоду чи збудження і т.п.);
- тактильні – відчуття від дотиків, тиску, тощо;
- пропріоцептивні – відчуття положення тіла у просторі, відчуття, які отримуємо від м'язів, зв'язок і т.п.;
- вестибулярні – відчуття руху, сили тяжіння та рівноваги.

Окрім вказаних сенсорних зон, людина отримує інформацію ще й від органів чуттів – зір, слух, нюх, смак.

На думку Дж. Айрес, головною системою, яка забезпечує нормальну роботу та функціонування нервової системи є саме вестибулярна, яка є головним "диригентом" відчуттів, які поступають з інших сенсорних каналів інформації. Саме вестибулярна система задіяна в оволодінні мовленням, координації рухів, м'язовій активності, відповідає за невербальну комунікацію та ін. У разі зниження активності вестибулярної системи наслідком можуть бути порушення артикуляції та затримка мовленнєвого розвитку. Чому це відбувається – через те, що діти не можуть ідентифікувати сенсорну інформацію, яка надходить від артикуляційних органів, що в результаті спричиняє проблеми у рухах, які необхідні для артикуляції.

Корекційна робота з інтеграції сенсорних сигналів відбувається поступово. Рівні сенсорної інтеграції побудовані таким чином, щоб від простих сенсорних сигналів та стимулів переходити до більш складних, які загалом включені у формування різних навичок у дітей.

Сенсорна інтеграція є довготривалою роботою, яка потребує розуміння особливостей стану дитини, створення сприятливих умов і послідовності виконання. Дослідження показують, що регулярні заняття змінюють функцію нервової системи й покращують здатність обробки різних відчуттів. З досвіду проведеної роботи очевидна ефективність співпраці між командою фахівців і батьками. Саме вона дає змогу забезпечити наступність та безперервність роботи з розвитку і корекції сенсорних процесів дітей раннього віку з ООП. Координовані дії міждисциплінарної команди фахівців дозволяють сформувати необхідний розвивальний простір для дітей з ООП, що забезпечує реалізацію корекційної роботи, які є взаємообумовленими та взаємопов'язаними. Внаслідок залучення батьків до корекційно-розвивальної роботи сім'я та дитина отримують скоординовану, сплановану, всебічну кваліфіковану допомогу.

Отже, формування та розвиток сенсорних відчуттів завдяки методу сенсорної інтеграції є підґрунтям для всебічного та гармонійного розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Авдєєв Л.Г. Стан та перспективи розвитку професійної орієнтації в Україні : наук.-метод. посіб. для працівників служби зайнятості. Київ : ІПК ДСЗУ, 2002. 64 с.
2. Заплатинська А.Б. Становлення поняття "сенсорна інтеграція" у педагогіці. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2013. Вип. 23(1). С. 48-57.
3. Молчанов Д. Теорія сенсорної інтеграції Джин Айрес та її застосування у дитячій нейрореабілітації. *Здоров'я України*. № 18. 2012. С. 42.

Фірка Н.В.,

УДК 371.398

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Державний вищий навчальний заклад

"Ужгородський національний

університет", м. Ужгород

Карабінюк М. М.,

канд. геогр. наук, доцент,

доцент кафедри фізичної географії

та раціонального природокористування,

Державний вищий навчальний заклад

"Ужгородський національний

університет", м. Ужгород

Качайло М.М.,

вчитель географії,

ТОВ "Приватний ліцей

"Гірчичне Зерно", м. Ужгород

ДЕДУКТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РЕЙДІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕПІЗОДИЧНОГО ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Освітній процес безперервно зазнає трансформацій, спрямованих на покращення ефективності та цікавості навчання. Сучасний освітній процес – це не лише накопиченням знань, але й здатністю учнів до їхнього застосування в реальних ситуаціях. У цьому контексті велику увагу приділяють вивченню географії як предмету, який сприяє розвитку широкого кола компетентностей учнів. Тут великий акцент робиться на розробку та впровадження новаторських

методів навчання, серед яких особливе місце належить епізодичному позашкільному навчанню [1, 2].

Епізодичне навчання у позашкільній географії відзначається унікальністю та інноваційністю, дозволяючи учням не лише отримувати теоретичні знання, але й осмислено застосовувати їх у реальних ситуаціях. Враховуючи зміни в сучасному соціально-економічному та екологічному середовищі, дослідження ефективності та можливостей епізодичного навчання у географії в контексті позашкільного освітнього процесу стає актуальним та значущим завданням.

Екологічні рейди є одним із ефективних інструментів для вивчення та контролю за станом навколишнього середовища. Це організовані експедиції, під час яких проводяться спеціальні вимірювання та оцінка екологічного стану певного регіону чи об'єкта. Зазвичай, екологічні рейди здійснюють організації, які слідкують за станом довкілля та використовують спеціалізовані прилади для дослідження стану води, повітря та ґрунтів. Однак екологічні рейди може організувати і вчитель географії, щоб учні наочно побачили стан навколишнього середовища [2].

Дедуктивне значення екологічних рейдів полягає в тому, що вони надають можливість здобути конкретні дані та факти, на основі яких можна робити висновки щодо стану довкілля. До екологічного рейду учнів доцільно долучити фахівців із вимірювальними приладами. У такому випадку ефективність та значення екологічного рейду значно зростає.

Основні етапи та елементи дедуктивного процесу під час екологічних рейдів:

1. *Збір інформації*. Під час рейдів здійснюється систематичний збір даних про різні аспекти навколишнього середовища, такі як якість повітря, води, ґрунту, стан рослинного та тваринного світу, наявність забруднюючих речовин, тощо.

2. *Вимірювання та аналіз*. Отримані дані піддаються вимірюванням та аналізу. Наприклад, проводяться вимірювання рівнів забруднюючих речовин, розрахунки біорізноманіття, вивчення ландшафтів тощо. Саме тому в екологічному рейді важлива присутність фахових спеціалістів.

3. *Порівняльний аналіз*. Отримані результати порівнюються з нормативами, стандартами чи попередніми даними. Це дозволяє визначити відхилення від нормальних значень та виявити проблемні зони.

4. *Виявлення причин та наслідків*. Після виявлення відхилень можна робити припущення щодо можливих причин такого стану речей. Наприклад, забруднення води може бути пов'язане із зливанням стічних вод або незаконним викидом відходів.

5. *Формування висновків і рекомендацій*. На основі дедуктивного процесу формулюються висновки щодо стану довкілля та розробляються рекомендації для поліпшення ситуації. Це може включати в себе впровадження заходів з охорони природи, екологічного контролю, а також освітні та інформаційні кампанії.

Таким чином, екологічні рейди важливі для збору фактичної інформації, аналізу та висування висновків, що може слугувати основою для прийняття рішень та розробки стратегій збереження та відновлення природного середовища [2, 3].

Екологічні рейди мають важливе значення для учнів:

1. *Залучення учнів.* Екологічні рейди стимулюють активну участь учнів у вивченні та вирішенні екологічних проблем. Це включає в себе спостереження, збір даних та виявлення екологічних аспектів їхнього середовища.

2. *Навчання через дію.* Учні отримують можливість навчатися, досліджуючи реальні екологічні проблеми в своєму середовищі. Це дозволяє їм застосовувати теоретичні знання в практичних ситуаціях та розвивати навички самостійного вирішення проблем [1].

3. *Формування екологічної свідомості.* Участь у рейдах сприяє формуванню екологічної свідомості учнів. Вони стають більш усвідомленими щодо впливу людської діяльності на природне середовище та навчаються відповідальності за стан навколишнього середовища.

4. *Розвиток командної роботи.* Учні працюють у групах для визначення екологічних проблем, вирішення завдань та розробки рекомендацій. Це розвиває навички співпраці та комунікації.

5. *Практичне використання знань.* Екологічні рейди дозволяють учням застосовувати теоретичні знання в практиці. Вони навчаються розпізнавати проблеми, аналізувати їх та розробляти практичні рішення.

6. *Публічне обговорення та взаємодія.* Результати екологічних рейдів можуть служити основою для публічного обговорення та спілкування з іншими учнями, вчителями, батьками та місцевою громадою.

7. *Вплив на середовище.* Заходи, розроблені учнями під час рейдів, можуть мати реальний вплив на поліпшення стану навколишнього середовища в їхньому регіоні.

Таким чином, епізодичне навчання є особливим освітнім підходом, при якому навчальний процес будується навколо конкретних об'єктів, подій, явищ, прикладів чи ситуацій, що допомагають учням краще розуміти та запам'ятовувати навчальний матеріал. Важливим завданням епізодичного навчання з географії є підвищення інтересу учнів до вивчення географії. При цьому, екологічні рейди для учнів є потужним інструментом для підвищення екологічної свідомості та активної участі у вирішенні екологічних проблем.

Список використаних джерел

1. Бабешко О.О. Методика навчання географії. Умань: АЛМІ, 2005. 263 с.
2. Качайло М. М., Лета В. В., Карабінюк М. М. Особливості проведення краєзнавчих досліджень у курсі шкільної географії (на прикладі Закарпатської області). *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 50. С. 84-87.
3. Методика використання краєзнавчого матеріалу на уроках географії та у позакласній роботі. URL: <http://surl.li/soyoq> (дата звернення: 11.10.2023).

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Бондаренко Н. А.,
здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Київська державна академія
декоративно-прикладного мистецтва
і дизайну імені Михайла Бойчука, м. Київ

УДК 371.333

**ВИКЛИКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ
ВІРТУАЛЬНОЇ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ОСВІТІ**

Впровадження в освітній процес віртуальної реальності являє собою сучасний підхід до надання та засвоєння навчального матеріалу. В інших галузях технології віртуальна реальність вже не є новинною, а от у сфері освіти її почали використовувати нещодавно. Існують проблеми, що ускладнюють впровадження технологій віртуальної (Virtual Reality, VR) та доповненої реальності (Augmented Reality, AR) в освітніх установах. Наприклад, незважаючи на те, що в Google Play та App Store доступний широкий вибір мобільних додатків з доповненою реальністю, головними викликами залишаються обмежені ресурси в навчальних закладах та нестача україномовного контенту. Необхідно також оновити методики навчання та підвищити кваліфікацію викладачів старшого покоління, оскільки кількість молодих спеціалістів, які орієнтовані на технології AR і VR, у ВНЗ є недостатньою і це є актуальною проблемою. Це створює труднощі для проведення повноцінних інтерактивних занять. Однак існує ймовірність, що в найближчі роки ситуація покращиться, адже в цій галузі працюють такі корпорації, як Apple, Facebook, Vuzix, Microsoft, Google та інші.

Крім існуючих труднощів, освітня галузь України активно та свідомо продовжує процес впровадження технологій віртуальної та доповненої реальності. У повсякденному житті віртуальна реальність часто асоціюється з розважальною індустрією, а саме з комп'ютерними іграми та супутніми товарами, наприклад, "VR goggles" VR-окуляри, які імітують тривимірне середовище та дозволяють користувачам контролювати внутрішні рухи, орієнтири та переміщатися в цьому середовищі. Між тим, як зазначають дослідники І.Мельник, Н. Задерей, Г. Нефьодова [1] "сучасні цифрові технології

на основі VR/AR реальності формують основні критерії підготовки фахівців, такі, як орієнтація на практичну складову освіти, продуктивність освітнього процесу, посилення концентрації та уваги, пошук інформації, провідна роль практики та самостійної роботи в навчальному процесі, підвищення мотивації, інтерактивність освіти, неперервна та комплексна оцінка навчальних досягнень, покращення розвитку просторових, творчих здібностей та пам'яті".

Отже, вплив новітніх інформаційних технологій, зокрема VR-технологій, на трансформацію освіти потребує визначення відповідних основ і тенденцій для розробки стратегії її подальшого розвитку. Це аналіз та виокремлення перспектив, які створюють основу для майбутньої парадигми освіти.

Віртуальна реальність – це створений технічними засобами світ, який відчувається органами чуття. Технологія VR імітує як вплив, так і дію на нього. Важливо відзначити, що комп'ютерний синтез властивостей і реакцій відбувається в реальному часі, що підвищує відчуття реальності.

В освітній галузі активно впроваджується використання віртуальної та доповненої реальності, що змінює спілкування між студентами та викладачами. Завдяки цій технології, іммерсивний та інтерактивний зміст стає доступним для широкого масштабу з будь-якої точки світу. Наприклад, ще в 2017 році Google запустив програму "Експедиції Google" для студентів і викладачів. Основна ідея полягала в тому, щоб дати освітнім установам можливість вивчати області різних країн світу, наче вони фактично знаходились там.

Уся інформація надходить через персональний комп'ютер або окуляри віртуальної реальності, і користувач сам визначає тривалість та зручність навчання. Обираючи цей спосіб саморозвитку чи навчання, людина може вирішувати питання самостійно, без зовнішньої допомоги, що завжди залишається цікавим і захоплюючим. Варіанти використання VR-навчання включають повне занурення у віртуальний світ, де користувач може максимально перебувати в недоступному фізичному місці, і всі події виглядають як реальні; або без занурення у віртуальну реальність, що використовується для виконання проектної роботи, де можна переглядати проект, виявляти недоліки та виправляти їх.

Технології AR і VR також змінюють ключову роль у навчанні студентів з фізичними, соціальними чи когнітивними порушеннями. Це забезпечує можливість створення інклюзивного навчального середовища, де визначаються і враховуються можливості та потреби кожного здобувача. Такий підхід може виявитися одним з кроком у реалізації демократизації знань.

Розглядаючи технічний аспект доступу до віртуальної реальності, важливо відзначити, що доступний бюджетний варіант окулярів віртуальної реальності Esperanza Glasses 3D VR коштує приблизно 120 гривень. Ці окуляри можуть

зануритися у віртуальний світ, використовуючи лише смартфон. Для цього необхідно завантажити та встановити один із додатків із Google Play або Apple Store з ключовими словами "3D VR 360", розмістити смартфон у спеціальний слот, запустити додаток, встановити картридж із телефоном у шолом і поринути у віртуальний світ. Проте лише володіння VR-шоломом та смартфоном недостатнє для належної організації якісного освітнього процесу. Ключовим елементом є наявність навчального контенту, який слід використовувати з цими пристроями.

Освітній вміст можна класифікувати за трьома типами: відео 360°, платформи та майданчики, інтерактивні програми. Використання відеофайлів у форматі Video 360° є найбільш простим для викладача. Цей контент знімається за допомогою спеціальних камер, які дозволяють переглядати простір з усіх боків. Під час перегляду таких файлів у шоломах віртуальної реальності відчувається відчуття безпосередньої присутності там.

На віртуальних платформах навчальне середовище створюється в режимі реального часу, де учасники одночасно занурені у віртуальну реальність. Це можуть бути віртуальні лекції та практикуми на таких платформах, як Rumii, EngageVR, Anyland, NeosVR, High Fidelity або Bigscreen. Платформи Altspace та Vtime надають широкі можливості, зокрема для вивчення іноземних мов. Переваги таких платформ полягають у можливостях інтерактивності та спільного навчання.

Інтерактивні програми є повністю автономними та готовими до використання розробками, які можуть використовуватися на заняттях. Прикладами є Apollo 11 VR, віртуальний музей The VR Museum of Fine Art, гра InMind-2, Minecraft Education, або застосування з анатомії 3D Organon Anatomy, офіційним дистриб'ютором якого є ERC. Цікавим продуктом є онлайн-курс із ділової англійської мови Virtual Speech, який представляє собою гібрид традиційного онлайн-курсу та практики у віртуальній реальності. Також різні типи контенту можна комбінувати в межах однієї навчальної платформи. Освітній контент для віртуальної реальності легко доступний у різних джерелах, таких як YouTube, де присутні відео у форматах 360° та спеціально адаптовані VR-роліки, які здобувають популярність щодня. Крім того, існує безліч додатків, які можуть конвертувати фотографії та відео у формат 3D. Також на платформах, таких як App Store, Google Play або Steam, доступно кілька десятків різноманітних VR-додатків.

Віртуальна реальність широко використовується в освітній галузі, вносячи суттєві зміни в навчальний процес для обох сторінок – як для студентів, так і для викладачів. Завдяки VR іммерсивний та інтерактивний контент став більш доступним.

Технології, які сприяють створенню інтерактивних занять у віртуальній реальності, з використанням різноманітних медіа, таких як фото360, відео360, та 3D-моделі, очікують на широке поширення в найближчому майбутньому. Це станеться, зокрема, через те, що використання віртуальної реальності в навчанні

можливе для людей різних вікових груп, які мають намір освоїти нову професію чи вдосконалити свої навички. Варто зауважити, що в сучасний час віртуальна система освіти не може вважатися повноцінною, але її слід розглядати як додатковий інструмент навчального процесу, який є ефективним засобом підтримки освіти. Акцентуючи увагу на тому, що відведення 5–10 хвилин для знайомства із VR/AR-контентом є більш ніж достатнім, слідом за тим, що не всі люди однаково взаємодіють з VR, а деякі можуть зіткнутися з труднощами адаптації до віртуальної реальності, такими як запаморочення, нудота та дезорієнтація, які, втім, є індивідуальними особливостями кожної людини. Важливо відзначити, що сучасні технології електронного навчання, зокрема VR-технології, мають численні переваги, але вони поступово призводять до зменшення взаємодії між викладачем і студентом. Викладач стає заміненим інтерактивним контентом, а сам студент взаємодіє не з живою особистістю, а з її віртуальним відображенням. Таким чином, впровадження технологій електронного навчання має бути виправдане тільки при досягненні нового рівня якості навчання та наданні нових можливостей для студентів.

Список використаних джерел:

1. Мельник І., Задерей Н., Нефьодова Г. Доповнена та віртуальна реальність як ресурс навчальної діяльності студентів. URL: <http://itcm.comp-sc.if.ua/2018/melnyuk.pdf> (дата звернення: 28.11.2023).

Виноградська Г. Є.,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Інститут професійної освіти НАПН України, м. Київ;
Президент ГС "Національне галузеве партнерство в легкій промисловості України", м. Київ

УДК 37.047

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Аналіз наукових джерел і публікацій ЗМІ свідчить, що в легкій промисловості існують системні проблеми, пов'язані зі специфікою функціонування галузі в умовах глобалізаційних процесів економіки та швидкої технологізації, що відображається і на підготовці кадрів. Будь яка галузь має розвиватись системно:

від освітнього процесу – до просування результатів продуктів виробництва, однак без якісного кадрового забезпечення вона не має перспектив розвитку. Fashion індустрія – це локомотив легкої промисловості, у якій всі ланки виробничих процесів потребують фахівців високого рівня. Саме із закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти (далі – ЗПО) розпочинають свою кар'єру молоді люди, які створюють моду. В Україні сьогодні налічується більше 120 закладів професійної освіти – сучасних провайдерів якісних послуг у сфері підготовки робітничих кадрів в усіх регіонах України, які здійснюють професійну підготовку швачок, конструкторів, технологів, закрійників – спеціалістів, які реалізують всі задуми дизайнерів та виробництв одягу. (Г. Виноградська, 2021) Ефективність і зростання обсягів виробництва, темпи економічного розвитку підприємств швейної промисловості визначаються наявністю кваліфікованих кадрів, здатних фахово вирішувати виробничі завдання. Але в її кадровій політиці відбувається парадоксальна ситуація, що характеризується, з одного боку, гострим дефіцитом робітничих кадрів, а з другого – зростаючим безробіттям серед працівників робітничих професій зазначеної галузі.

Причин для її виникнення багато: низька мотивація, не престижність професій, непривабливі умови праці це фактори, які впливають на бажання спеціалістів змінити рід діяльності на невиробничу або шукати кращої долі в інших країнах, застаріле обладнання і технології на діючих виробництвах, низький рівень готовності або небажання працюючих робітників до опанування новими знаннями та вміннями, швидкі зміни в соціально-економічній ситуації, внаслідок яких виникає нестабільність та непередбачуваність кризового становища на виробництві. Дефіцит кадрів та праці стає дедалі відчутнішою перешкодою для подальшого розвитку галузі.

Така ситуація виникає тоді, коли професії не цікавлять майбутніх абітурієнтів, не має комплексної фахової підготовки, а є тільки жорсткі вимоги роботодавців і, як результат, – професії втрачають престижність, а випускники стикаються із труднощами під час працевлаштування. Для цього необхідно забезпечувати співпрацю ЗПО та роботодавців галузі щодо розвитку спільних програм, пов'язаних із креативною профорієнтацією для молоді, популяризацією професій легкої промисловості та мережі закладів, співпраці під час дуальної освіти. Означені процеси є запорукою збільшення контингенту абітурієнтів, зацікавлених в освітніх послугах закладів професійної освіти швейного профілю, та здобуття тих освітніх і професійних кваліфікацій, які є актуальними на ринку праці.

За останні сім років співпраці ГС "Національного галузевого партнерства в легкій промисловості "Фешн Глобус Юкрейн"– асоціації роботодавців галузі із системою професійної освіти щодо підготовки кадрів для легкої промисловості

України та багатьма вітчизняними виробництвами в межах проектів, пов'язаних із освітою, економікою та культурою індустрії моди, дають підстави стверджувати вищевикладені факти. Результати нашої співпраці із роботодавцями дають змогу узагальнити, що у випускниках закладів професійної освіти вони бачать виконавців певних технологічних операцій, за рахунок вузької подачі матеріалу, що звужує можливості фахівців розвиватись і бути зацікавленими у безперервному професійному зростанні. Дуже популярно сьогодні бути дизайнером, але мало хто готовий здобувати професію швачки. Однак, без знання практичних основ швейної справи, неможливо стати професіоналом в індустрії.

Сучасна освіта має бути наглядною та переконливою, де одним із важливих факторів є ефективна співпраця освітян та роботодавців галузі. Усвідомлюючи зв'язок між кадровим дефіцитом галузі та недобором контингенту в ЗПО швейного профілю, відчувається відсутність широкої просвітницької кампанії на державному та комерційному рівнях, яка б значно змінила ставлення до робітничих професій в країні та підвищила обізнаність школярів. Формування професійних інтересів та намірів – це достатньо тривалий та складний процес, який починається ще в молодшій школі. Але як показує практика роботодавці мають зацікавлювати своїх майбутніх працівників на перспективу. (Дікусар, 2018) Згідно соціальних опитувань сьогодні понад 75% школярів не мають уявлення про те, чим вони збираються займатися в житті. І лише 5% опитаних вже визначилися з професією. Ці цифри говорять про системну проблему, яка повинна вирішуватися на різних рівнях: держави, ринку, суспільства і сім'ї. Профорієнтація послідовно розвиває усвідомлений підхід до вибору професії, знайомлячи підлітків з перевагами тих чи інших професій, де можна застосувати свої здібності і вміння. Також про відсутність дієвої профорієнтації свідчать такі цифри: тільки 27% відсотків населення нашої країни працює за фахом. А це шалені втрати часу людей на навчання та ресурсу держави. Ця ситуація потребує широкої просвітницької комунікаційної кампанії на державному та комерційному рівнях, яка б значно змінила ставлення до робітничих професій в країні. Має бути організована якісна та дієва сучасна профорієнтація як спільний проект освітян та роботодавців, мають проводитися заходи з підвищення привабливості роботи на підприємствах через збільшення оплати праці й продуктивності праці та відкриття можливостей підвищення кваліфікації працівникам та кар'єрного просування, по збереженню мотивацій та бажання жити та працювати в Україні.

Одним з прикладів просвітницької кампанії та організаційною умовою "Формування позитивної мотивації до оволодіння сучасними виробничими

технологіями здобувачами освіти" – програмою популяризації серед молоді на засадах ДПП є щорічний Всеукраїнський конкурс "Прорив легкої промисловості України" <https://fashionglobusukraine.com/festival/> та профорієнтаційний фестиваль "Велич і героїзм професійної освіти України", що успішно представляють на платформі 120 закладів П(ПТ)О швейного профілю (Царева Є., 2019). Організаторами конкурсу вже 7 років є ГС "Національне галузеве партнерство в легкій промисловості України "Фешн Глобус Юкрейн" та "Асоціація училищ швейного профілю та сфери послуг". Під час цих проєктів відбуваються майстер-класи та вебінари для підвищення кваліфікації майстрів трудового навчання ЗПО, популяризація професій швейного профілю. В 2023 р в рамках цього проєкту було створено відео-ролики про 24 регіони України, де по кожній області презентовано всі ЗПО, що готують кадри для швейної галузі, перелічені основні виробництва регіону із зверненнями роботодавців до молоді та демонстрацією надсучасних підприємств. Цей проєкт вказує, як спільним зусиллям роботодавців та освітян, на засадах ДПП може наглядно демонструвати для молоді перспективи швейної галузі. Ці матеріали було запропоновано департаментам освіти МОН України у 24 областях країни для масового розповсюдження.

Узагальнено, що з метою досягнення відповідності між потребами ринку швейних виробництв та рівнем готовності кваліфікованих кадрів до ефективного виконання професійних функцій на підприємствах галузі, процеси модернізації змісту професійно-практичної підготовки доцільно розвивати на засадах:

– ДПП, механізм якого забезпечує підґрунтя для спільної відповідальності закладів П(ПТ)О, громади і бізнесу за розвиток галузі швейної промисловості, що має нині пріоритетне значення для національної економіки, та передбачає партнерську взаємодію освітян та роботодавців у спільному вирішенні питань щодо оновлення кваліфікаційної характеристики (розроблення професійного стандарту) з професій; популяризації професій галузі та професійної освіти;

– вдосконалення форм і механізмів мотивації роботодавців для організації на своїх базах різних видів навчально-виробничої діяльності, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних працівників для підвищення престижності професійної освіти;

– створення педагогічних умов такої професійної підготовки, яка б задовільнила потреби здобувачів освіти та потенційних для них роботодавців;

– вдосконалення систем моніторингу ринку праці галузі виробництва одягу, відстеження процесів переходу від навчання до працевлаштування, зворотного зв'язку закладам професійної освіти щодо відповідності підготовки випускників вимогам сучасного виробництва і їх працездатності в цілому.

Означені напрями постають як зовнішні важелі впливу на якість підготовки майбутніх кваліфікованих робітників швейного профілю, враховуючи реальні потреби економіки у професійних кадрах, їх кількісних та якісних характеристиках. Грамотне застосування ДПП є підґрунтям для якісних змін у освітній сфері нашої держави.

Список використаних джерел

1. Боковець В. В., Москвічова О. С., Григоруk І. О. Людський потенціал як невід'ємна складова розвитку економіки : монографія. Розвиток економіки та сучасний рівень менеджменту. Ч. 1: Серія монографій. Одеса : Купрієнко С. В., 2019. 140 с.
2. Вороніна-Пригодій Д., Кравець С. Регіональні особливості європейської системи державно-приватного партнерства у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. *Professional Pedagogics*. 2022. Т. 1 (24). С. 56–63.
3. Виноградська Г. Є. Сучасний стан підготовки кадрів для легкої промисловості на засадах державно-приватного партнерства. *Професійна педагогіка*. 2022. Т. 1 (24) С. 203–214.
4. Гриценок І. А. Педагогічні умови організації виробничого навчання учнів ПТНЗ швейного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 23 с.
5. Дікусар Т. Соціологічне дослідження з профорієнтації Миколаївського ОЦЗ. 2018. URL: <https://mik.dcz.gov.ua/publikaciya/vybir-profesiyi-dumka-shkolyariv> (дата звернення: 13.12.2023).
6. Діяльність в освіті. ГС "Національне галузеве партнерство в легкій промисловості України". 2023. URL: <https://fashionglobusukraine.com/osvita> (дата звернення: 13.12.2023).
7. Маргасова В. Г., Сіренко К. Ю. Державне регулювання інноваційного розвитку легкої промисловості в умовах трансформаційних змін в економіці України. *Бізнесінформ*. 2013. № 5. С. 54–60.
8. Москвічова О. С. Державно-приватне партнерство в Україні: проблеми розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. 2015. Вип. 13. Ч. 3. С. 50–52.
9. Нікішін О. Інноваційні підходи співпраці з підприємствами легкої промисловості. *Профтехосвіта*. 2011. № 1 (25). С. 26–27.
10. Радкевич В. О. Соціальне партнерство як чинник розвитку ПТНЗ в регіоні. *Професійно-технічна освіта*. 2004. № 2. С. 12–13.
11. Царьова Є., Дрозіч І. Прорив легкої промисловості України. Всеукраїнський конкурс професійної майстерності як запорука успішного розвитку економіки України. *ПрофтехОсвіта*. 2019. № 7 (127). С. 2–9.

Єсіпова О. О.,

УДК 371.33

канд. пед. наук,
науковий співробітник
науково-організаційного відділу,
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків

Семенов М. В.,

викладач кафедри бойового
та логістичного забезпечення,
Київський інститут Національної
гвардії України, м. Київ

Ніконенко А. М.,

викладач кафедри вогневої
та спеціальної підготовки,
Київський інститут Національної
гвардії України, м. Київ

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Інформаційно-комунікаційні технології (від англ. – Information and communications technology) означають інтеграцію телекомунікаційних систем, комп'ютерів, програмного забезпечення, мультимедійних систем, що дозволяють користувачам створювати, зберігати, передавати, здійснювати пошук інформації тощо [1]. Відповідно до великого тлумачного словника української мови інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність методів і технічних засобів застосування інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів зв'язку для забезпечення ефективного процесу навчання [2]. Аналіз наукової літератури показав, що питання впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій досліджували В. Безпалько, Б. Гершунський, М. Жалдак, М. Кадемія, В. Кухарренко, Є. Машбиць, Н. Морзе, Е. Полат, А. Хуторський та інші. Так, на думку М. Жалдака [3], інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність методів, засобів і прийомів, використовуваних для збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання, подання різних даних. На думку М. Кадемії [4], ІКТ – це сукупність методів і програмних засобів, які забезпечують збір, оброблення, зберігання і відображення інформації з метою зниження трудомісткості її використання, а також для підвищення її надійності і оперативності. Тобто інформаційно-комунікаційні технології – це методи, прийоми, засоби, створені для оброблення інформації.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі досліджували А. Алексеєва, А. Ашеров, Р. Горбатюк, С. Козіброд, О. Потапчук, Б. Шевчук, В. Хоменко, Б. Шевель та інші. Науковці розуміють ІКТ як різноманітні технологічні інструментарії, створені для роботи з навчальною інформацією, а також комп'ютеризації навчальної діяльності та забезпечення процесу комунікації. Аналіз наукових досліджень [5,6,7] дозволив виявити мету використання ІКТ у навчальній діяльності майбутніх офіцерів та відзначити позитивні результати застосування (табл. 1).

Таблиця 1

Використання ІКТ у навчальній діяльності майбутніх офіцерів

Мета використання ІКТ у навчальній діяльності	Результати використання ІКТ у навчальній діяльності
<ul style="list-style-type: none"> – оптимізація пошуку, опрацювання, представлення навчальної інформації; – інтенсифікація навчальної діяльності майбутніх офіцерів; – трансформація стосунків у системах викладач-курсант (інтерактивність спілкування); – створення умов для саморозвитку майбутніх офіцерів; – розширення та поглиблення змісту навчання; – індивідуалізація навчання майбутніх офіцерів; – наочність навчальної діяльності майбутніх офіцерів	<ul style="list-style-type: none"> – зміна мотивації майбутніх офіцерів; – розвиток стійкого пізнавального мотиву в у майбутніх офіцерів; – активізація пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів; – зацікавленість майбутніх офіцерів у розв'язанні навчальних завдань; – поглиблення та систематизація знань, умінь та навичок майбутніх офіцерів; – сформованість інформаційної культури майбутніх офіцерів; – комунікативна активність майбутніх офіцерів; – розвиток самоосвітньої компетенції майбутніх офіцерів; – підвищення якості навчання майбутніх офіцерів; – адаптивність майбутніх офіцерів до навколишнього середовища

Огляд наукової літератури стосовно використання ІКТ у навчальній діяльності майбутніх офіцерів дозволив виокремити зміну мотивації та мотивів курсантів як один з аспектів, на який впливають ІКТ. Аналіз дисертації О. Потапчук [8] підтвердив ефективність використання ІКТ у навчальній діяльності та вплив на мотивацію тих, кого навчають. У дослідженні автор визначає організаційно-педагогічні умови, однією з яких є формування мотивації на основі використання ІКТ. Ознайомлення з результатами експертної перевірки цієї умови показало результативність упровадження ІКТ у навчальну діяльність тих, кого навчають та, як наслідок, ефективну зміну мотивації в процесі їхнього впровадження.

Отже ми можемо припустити, що активізація навчальної діяльності майбутніх офіцерів відбудеться за умови зміни зовнішньої мотивації на внутрішню через упровадження в процес вивчення спеціальних дисциплін інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Інноваційні інформаційно-комунікаційні технології навчання математики: навчальний посібник / за ред. М.І. Жалдак. Кривий Ріг: Книжкове видавництво Киреєвського, 2009. 324 с.

2. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харків: "ОВС", 2000. 175с.

3. Жалдак М.І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання.* 2011. №. 11. С. 3-15.

4. Кадемія М.Ю., Шахіна І.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навчальний посіб. Вінниця: ТОВ "Планер", 2011. 220 с.

5. Oksana M. Sovhar. Using ict to form foreign language communicative competence of future armed forces officers URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4442> (дата звернення: 12.12.2023)

6. Єсіпова О.О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти.* Теорія і практика. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.2012. С. 122-123.

7. Семенов М. В., Єсіпова О. О. Інженерне забезпечення підрозділу НГУ як одна з найголовніших професійних компетенцій майбутнього офіцера. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: доба нестійкої інституційності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 5 трав. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 180-182.

8. Потапчук О.І. Формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до професійної діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2016. 256 с.

Melnyk, H.,

PhD in Economics,

Associate Professor of the

Department of Applied Mathematics and IT,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernitsi

УДК 371.124

Melnyk, V.,

PhD in Physics and Mathematics,

Assistant of the Department of Mathematical Modeling,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernitsi

MENTORSHIP IN EDUCATION: THE PROGRESSIVE TRANSFORMATION FROM TEACHER TO GUIDE

The dynamic terrain of technical education is witnessing a paradigmatic shift, where the quintessential role of the educator extends beyond the didactic transmission of information to embody the more nuanced role of a mentor. This transition is integral to fostering a comprehensive, student-centric learning paradigm, which not only imparts technical proficiency but also cultivates critical thinking, innovation, and adaptability. The present study investigates this transformative journey, assessing the implications of this expanded role for both pedagogy and student success.

Employing a mixed-methods research design, this study synthesized quantitative data with qualitative narratives to construct a multi-dimensional view of the educational landscape. A series of surveys and structured interviews with a diverse cohort of educators and learners provided a repository of insights into the evolving teacher-student dynamic. Observational methodologies within classroom settings, complemented by an analysis of academic performance indicators, contributed to a rigorous evaluation of the mentorship model.

Our practical experience has shown that for a successful and high-quality transformation into a mentor, it is necessary to develop and improve the following key features of a teacher's personality.

1. Self-Organization and Order.

In-depth analysis revealed that mentors adept in self-organization impart a sense of structured learning that resonates with students, fostering an environment conducive to independent project management and self-directed inquiry. This attribute was observed to correlate with a notable increase in student proficiency in organizing their learning pathways and managing complex tasks autonomously.

2. Vision of the Learning Goal.

Mentors who articulate a lucid educational vision empower students to bridge the gap between theoretical learning and practical application. The data demonstrated a substantial enhancement in the students' ability to contextualize theoretical knowledge within practical frameworks, resulting in a measurable improvement in project-based learning outcomes.

3. Leadership.

The transformation into a mentor necessitates the adoption of leadership qualities that inspire students to take initiative. Statistical analysis indicated a positive trend between mentor leadership and student-led initiatives, suggesting that the presence of strong mentor leadership is a significant predictor of student engagement and autonomy in learning activities.

4. Empathy.

The study highlighted empathy as a pivotal quality in mentoring, with empathetic mentors achieving greater success in creating an inclusive learning environment. This quality proved essential for addressing the diverse needs of students, thereby enriching the learning experience and fostering a culture of support and understanding within the classroom.

5. Subject Expertise.

Mentors with deep subject expertise command greater trust and higher engagement from students. The data underscored a direct correlation between the mentor's expertise and the students' academic satisfaction, with students displaying increased enthusiasm and engagement in subjects taught by highly knowledgeable mentors.

6. Communication Skills.

Effective communication emerged as a cornerstone of the mentoring relationship, with clear and dynamic interaction between mentors and students enhancing understanding and retention of complex subject matter. The research found that mentors with advanced communication skills were more successful in demystifying technical content, leading to improved student performance.

7. Patience.

Patience in mentoring was identified as a critical factor in cultivating student resilience. The study observed that mentors who consistently exhibit patience contribute to a decrease in student dropout rates, suggesting that patience is a key element in supporting students through the iterative and often challenging process of learning to code.

8. Openness.

The adoption of innovative teaching methodologies and a willingness to integrate emerging technologies were found to significantly boost student creativity and innovation, particularly in capstone projects and other hands-on learning experiences.

9. Responsibility.

A robust sense of responsibility among mentors was linked to enhanced student accountability and academic performance. The data indicated that classes led by mentors with a strong sense of duty outperformed others, with students achieving higher scores on standardized assessments.

The empirical findings from this investigation illuminate the complex tapestry of the mentorship role in technical education, establishing a strong linkage between the adoption of mentorship practices and enhanced educational outcomes. However, it is pivotal to recognize that mentorship, by its very nature, is a highly personalized and individual-centric approach. It may not uniformly suit all members of a diverse student body, as it necessitates a level of personal interaction and commitment that cannot be feasibly scaled to large groups without diluting its effectiveness.

Mentorship thrives on the individualization of teaching strategies, catering to the unique learning styles, needs, and aspirations of each student. While this bespoke approach can significantly amplify the learning experience for many students, its applicability must be carefully considered within the context of larger, more heterogeneous cohorts. In such settings, the challenge lies in balancing the intimacy of mentorship with the practicalities of delivering education to a broad audience. Therefore, while the transformation from teacher to mentor embodies a paradigm shift towards a more holistic educational model, its implementation must be strategically adapted to accommodate the scale of the learning environment and the diversity of the student population.

Moreover, this tailored approach calls for a discerning allocation of resources to ensure that the mentorship model does not inadvertently create disparities in educational access or quality. As such, the role of mentorship in technical education should be viewed not as a universal replacement for traditional teaching but rather as a complementary enhancement that can be selectively integrated to enrich the educational ecosystem. The progressive transformation from teacher to mentor within the domain of technical education is a critical determinant in the enhancement of student learning experiences. This evolution is a strategic response to the rapidly changing technological landscape, underscoring the need for educators to transcend traditional teaching methodologies and embrace a more integrative and adaptive mentorship approach. Further investigation is warranted to explore the longitudinal effects of mentorship on student career trajectories and the scalability of such mentorship models across varied educational disciplines.

References

1. Gerver, R., *Education: A Manifesto for Change*, Bloomsbury, 2019, P. 128.
2. Gordon, P. *Reverse Mentoring. Removing Barriers and Building Belonging in the Workplace*, Piatkus Books/Little, Brown Book Group, 2022, P. 224.

Пасічник О. О.,

УДК 372.881.1

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницький національний
університет, м. Хмельницький

ІКТ В ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОГО НАВЧАННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному світі іноземна мова стала важливим інструментом для успішного виконання різноманітних завдань у будь-якій сфері, що відкриває можливості для ефективної співпраці на міжнародному рівні. Конкурентоспроможність фахівця на ринку праці залежить від його здатності опанувати новітні технології, легко орієнтуватися в інформаційних потоках, адаптуватися до мінливих умов праці та використовувати іноземну мову у професійному спілкуванні. Іншомовна комунікативна компетентність стала ключовим компонентом професійної підготовки і важливим ресурсом для досягнення подальшого кар'єрного успіху.

Використання ІКТ у процесі викладання та вивчення іноземних мов значно спростило доступ до інформації, відкривши безліч можливостей як для студентів, так і для викладачів. Перш за все, це дозволило підвищити рівень концептуальних та перцептивних навичок, візуалізувавши та полегшивши навчальний процес. ІКТ внесли динамізм, та сприяли підвищенню мотивації, заохочуючи тим самим студентів до саморозвитку. Крім того, студенти отримали змогу активної міжособистісної взаємодії, спілкування з носіями мови, що лише сприяє розвитку комунікативних умінь студентів та стимулює їх впевненість у власних силах.

Процес інформатизації суспільства й освіти знайшов своє відображення у вітчизняній та зарубіжній педагогічній літературі. Питаннями підвищення якості освітнього процесу в Україні в умовах цифровізації займалися В. Кремень, В. Биков, С. Литвинова, Н. Крамаренко, В. Луговий, В. Міщенко, О. Топузов. Такі науковці як, В. Беспалько, А. Грітченко, О. Давиденко, В. Краснопольський, Л. Морська, П. Сердюков, М. Тадеєва, С. Шевченко тощо, на різних етапах займалися питаннями впровадження ІКТ у процес викладання та вивчення іноземних мов. Проте, безперервний розвиток технологій та запровадження нових форм і підходів до навчання в чергове свідчать про актуальність окресленого питання.

Варто зазначити, що на певному етапі, технологізація освітнього процесу та уроків іноземної мови зокрема, певною мірою залежала від бажання та вміння викладача користуватися різноманітними засобами. В умовах воєнного стану Україна зіткнулася із величезними викликами у всіх сферах суспільного життя, що

попри численні негативні фактори, пришвидшило процес переформатування та цифровізації усіх суспільних інституцій та вищої освіти зокрема. Вимушений перехід на дистанційну чи змішану форму освіти, змінив ставлення викладачі до використання ІКТ, які з допоміжного засобу перетворилися на головний невід'ємний елемент навчального процесу. Це змусило змінити підходи до організації освітнього процесу й комунікації, створювати й використовувати цифровий освітній контент на постійній основі, організовувати самостійну роботу студентів, перевіряти й оцінювати освітні результати, підтримати належний рівень якості викладання та академічної успішності студентів та ін. у новому форматі [2, с. 82].

В процесі переформатування навчального середовища викладачі іноземної мови зіткнулися з численними труднощами:

- технічні проблеми (не всі установи мали належну кількість відповідних технічних засобів для впровадження ІКТ);

- недостатній рівень підготовки викладачів (деякі викладачі відчували нестачу підготовки, можливостей або часу необхідних для опанування новітніми технологіями);

- недостатньо розроблена методика використання сучасних ІКТ в процесі іншомовного навчання в ЗВО;

- неправильний вибір ресурсів (серед усього різноманіття деякі викладачі зіткнулися із труднощами у виборі підходящих цифрових ресурсів та інтерактивних матеріалів для своїх занять);

- невідповідність стандартам (іноді технології не відповідають академічним чи педагогічним стандартам, або рівню володіння студентами іноземною мовою);

- оцінювання студентів (визначення рівня успішності студентів під час он-лайн занять може становити певні труднощі);

- організаційні труднощі (впровадження ІКТ може займати більше часу, ніж традиційні методи викладання та оцінювання).

Успішність та якість навчального процесу в ЗВО залежать від його ефективної організації, підібраних матеріалів, керівництва процесом та майстерності педагогів. Впровадження сучасних ІКТ активно формує принципово нову парадигму освіти й виховання, а також сприяє підвищенню рівня навчально-методичного супроводу освітнього процесу, забезпечує доступність освітнього середовища та його ефективність.

На основі власного досвіду та напрацювань науковців [1; 2; 3] ми бачимо наступні шляхи подолання зазначених труднощів:

- постійне вдосконалення матеріально-технічного забезпечення;

- підвищення кваліфікації викладачів ЗВО щодо використання ІКТ в освітньому процесі;

- самоосвіта та вивчення передового закордонного досвіду використання ІКТ в процесі іншомовного навчання;

- поєднання традиційних й інноваційних методів та запровадження технології змішаного навчання;
- підвищення ефективності самостійної роботи студентів в процесі іншомовного навчання;
- використання ігрових та тренінгових технологій з метою формування професійної компетентності студентів;
- оновлення змісту й організаційних форм освітнього процесу тощо.

Як справедливо зазначають науковці [4] навчання ІМ у немовних ЗВО обмежене кількістю аудиторних годин, а відтак, саме ІКТ з погляду дидактики, відповідаючи на питання "Як навчати?", допомагають зробити навчання більш інтенсивним й ефективним завдяки реалізації можливостей мультимедіа для дієвого і наочного подання навчального матеріалу; підвищити унаочненість навчального процесу; забезпечити пошук інформації із різноманітних джерел; інтегрувати студентоцентрований підхід до навчання для активного залучення максимальної кількості студентів з різними стилями навчання і різними можливостями сприйняття; трансформувати текстовий матеріал у графічну форму чи навпаки; організувати й інтенсифікувати колективну й групову роботу (переважно під час виконання групових проєктів); здійснювати контроль навчальних досягнень; створювати сприятливу атмосферу для спілкування; забезпечити зворотний зв'язок у процесі навчання. Водночас комп'ютер з підключенням до мережі Інтернет є джерелом автентичної навчальної інформації, який виконує частково роль посібника, тренажера і є засобом діагностики та контролю (виконання онлайн тестів).

Попри численні труднощі, гнучке інформаційно-навчальне середовище урізноманітнює й осучаснює освітнє середовище, допомагає організувати ефективне функціонування ЗВО, сприяє реалізації професійно-орієнтованого підходу до викладання іноземної мови та формуванню професійної комунікативної компетентності.

Список використаних джерел

1. Кремень В.Г., Биков В. Ю., Литвинова С. Г., Ляшенко О. І., Пінчук О. П. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 18-19 листопада 2022 р. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223>.

2. А. Марчук Якість вищої освіти в надзвичайних умовах: освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання. (2023). Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві, 1(47), 80-89. <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.482>.

3. Сіваченко Інна Вікторівна, Безцінна Жанна Павлівна, & Стахмич Юлія Станіславівна. (2023). ІКТ-орієнтована освіта майбутніх філологів у ЗВО України в кризовий час. Академічні Візії, 20. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8096686>.

4. М. І. Тадеєва, Л. Є. Купчик, А. Т. Літвінчук Використання засобів для формування навчальних і комунікативних стратегій під час вивчення іноземної мови у немовних закладах вищої освіти. (2021). Інформаційні технології і засоби навчання Інформаційні технології і засоби навчання, 81(1), 272-284. (<https://doi.org/10.33407/itlt.v81i1.3099>).

Пустовой Д. С.,
канд. техн. наук,
доцент кафедри автомобілів
та автомобільного господарства,
Національний технічний університет
"Дніпровська політехніка", м. Дніпро

УДК 371.33

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ELESTUDE ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ- ДІАГНОСТІВ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

Усі сучасні транспортні засоби складаються з високотехнологічних електронних систем, які забезпечують надійну роботу та безпечну експлуатацію автомобіля. Поява помилок при експлуатації таких систем веде до серйозних несправностей та капітального ремонту дорогих вузлів та агрегатів. Уникнути програмного збою або визначити несправність заздалегідь допоможе комп'ютерна діагностика. За допомогою спеціального пристрою та діагностичного кабелю OBD-II проводять зчитування інформації з електронного блоку управління та визначають коди несправностей всіх основних вузлів та агрегатів. Цей аналіз дозволяє на початковому етапі усунути всі несправності, уникнути поломок, тим самим забезпечивши безпечну та надійну експлуатацію автомобіля [1].

В даний час цей напрямок стрімко розвивається і вдосконалюється, все більша увага приділяється якісній підготовці фахівців. У більшості випадків складність вирішення цих завдань полягає у відсутності актуальної навчально-матеріальної бази в освітніх закладах, яка б відповідала необхідним сучасним технологіям. Крім цього виникає складність із підбором компетентних викладачів та методистів, які мають універсальні знання у технології обслуговування та ремонту транспортних засобів, уміння, навички та досвід роботи з сучасними програмами для діагностики автомобіля. Крім того, виникають труднощі із проходженням студентами практики, оскільки не у всіх навчальних закладах є можливість здійснити її локально. Щоб отримати цінні

знання, молоді фахівці змушені переїжджати у великі міста та проходити навчання у платних навчальних центрах.

Але в наш час активно розвиваються сучасні інформаційні технології та впроваджуються нововведення. Вирішення цих проблем можна здійснити за допомогою системи інтерактивного навчання Electude [2]. Ця програма є додатком для візуалізації та симуляції технологій діагностики, технічного обслуговування та ремонту вузлів та агрегатів автомобіля. Онлайн-платформа Electude дає змогу отримати якісні знання мехатронікам, автомеханікам та автоелектрикам дистанційно. Система складається з двох основних розділів: автомобільні основи та електричний привід. Дані розділи включають всі автомобільні основи, фізичні закони, пристрій і принцип роботи всіх основних вузлів і агрегатів автомобіля, в тому числі електротранспорту і гібридного транспорту. Electude дозволяє віртуально використовувати всі необхідні діагностики інструменти під час проведення практичних занять: мультиметри, компресометри, осцилографи. Крім того, в систему включено симулятор несправностей, в якому можна дати студенту завдання щодо пошуку несправностей та знаходження ним рішення щодо їх усунення. Однією з основних переваг цієї платформи є не обов'язкова постійна наявність наставника. Програма дозволяє здійснювати навчання в будь-який зручний час, навчатися як індивідуально, так і в групі або взагалі змагатись у команді.

Принцип симулятора цікавий як для навчання, так і для перевірки знань під час проведення іспитів. Замість очної співбесіди викладач може провести для випробуваного тестування онлайн, не залишаючи приміщення у будь-якому зручному місці. У нього так само є можливість переглядати відсоток правильних відповідей і місця, де студент припустився помилок. Не витрачаючи багато часу, викладач може отримати уявлення про знання та вміння студента та зробити висновки стосовно його рівня знань.

В заключенні важливо відзначити, що Electude є новітнім інструментом у формуванні кваліфікованих фахівців зокрема з діагностики, обслуговування та ремонту автомобільної техніки. Зараз, у період інтенсивного розвитку інформаційних технологій у сфері автомобільної промисловості, впровадження інтерактивного симулятора стає особливо актуальним.

Electude відіграє ключову роль у підготовці майбутніх спеціалістів, сприяючи їхньому доступу до реальних сценаріїв та проблем, які вони можуть зустрітися в сучасних автомобілях під час експлуатації. Інтерактивний характер симулятора дозволяє студентам вивчати та розв'язувати завдання віртуально, що забезпечує їм практичний досвід із високотехнологічним обладнанням.

Однією з головних переваг Electude є його здатність адаптуватися до останніх тенденцій у галузі автомобільних технологій, що робить його невід'ємною частиною

сучасної освіти в сфері автомобільного транспорту. Такий інноваційний підхід в підготовці спеціалістів сприяє їхній конкурентоспроможності та забезпечує їм необхідні навички для ефективного функціонування в автомобільній галузі сьогодні та у подальшій діяльності.

Список використаних джерел

1. Мигаль В.Д. Системы контроля и диагностики автомобиля: учеб. пособие: – Х.: Майдан, 2017. – 606 с.
2. Електроний ресурс: URL <https://simulator.electude.com>.

Резіна О. В.,

УДК 372.881.1

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри інформатики
та інформаційних технологій,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Ярова Л. О.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри перекладу,
прикладної та загальної лінгвістики,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ АНАЛІЗУ ТОНАЛЬНОСТІ ТЕКСТУ В ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Аналіз текстових повідомлень, направлений на визначення їхньої тональності (Sentiment Analysis), а відповідно людських думок і настроїв, останнім часом викликає значний інтерес [1]. Цей інтерес обумовлений швидким ростом популярності соціальних мереж і збільшенням кількості користувачьких дописів у них, що стосуються (на теми) повсякденної діяльності. Збільшується й кількість комп'ютерних програм, які є інструментами Sentiment Analysis. Більшість із таких програм підтримує аналіз тільки англійської мови [2], але мультилінгвальний аналіз є важливим [3].

У Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка на кафедрі перекладу, прикладної та загальної лінгвістики у межах

виконання кваліфікаційної роботи була розроблена мультилінгвальна програма визначення тональності тексту. Процес відбувався із використанням мови програмування Python, її бібліотек NLTK, Beautiful Soup 4, TextBlob та Googletrans. Програма SENTIALIZER була реалізована у вигляді веб-додатка, успішно протестована і розміщена на хостингу за посиланням <https://sentializer.pythonanywhere.com>.

Після успішного тестування розробниками веб-додатка SENTIALIZER, постало питання про доцільність його впровадження в навчальний процес. Для цього було здійснено пілотне навчання теми "Sentiment Analysis". Для визначення ставлення студентів до вивчення "Sentiment Analysis", готовності використовувати та вдосконалювати його інструменти, було проведено опитування до та після роботи над цією темою. Опитувальник був розроблений із використанням технологій моделі UTAUT (Unified theory of acceptance and use of technology) [4].

На основі моделі UTAUT були розроблені гіпотези дослідження.

Гіпотеза 1: Очікувана продуктивність позитивно впливає на наміри студентів використовувати інструменти Sentiment Analysis.

Гіпотеза 2: Очікуваний ефект позитивно впливає на наміри студентів використовувати інструменти Sentiment Analysis.

Гіпотеза 3: Соціальний вплив позитивно впливає на наміри студентів використовувати інструменти Sentiment Analysis.

Гіпотеза 4: Полегшення умов використання веб-додатків позитивно впливає на поведінку студентів під час фактичного використання інструментів Sentiment Analysis.

Гіпотеза 5: Персональні ініціативи та характеристики студентів направлені на використання та вдосконалення інструментів Sentiment Analysis.

Гіпотеза 6: Поведінкові наміри студентів направлені на готовність використання інструментів Sentiment Analysis у майбутньому.

У пілотному впровадженні взяли участь 36 студентів 3-4 курсів бакалаврату спеціальностей "Прикладна лінгвістика" (15 студентів) та "Переклад" (21 студент) філологічного факультету ЦДУ імені Винниченка. Через попереднє опитування було визначено, що тільки два із 36 студентів мали попередній досвід роботи із Sentiment Analysis.

Заняття з теми "Sentiment Analysis" були інтегровані у дисципліну "Програмування для лінгвістів" для студентів спеціальності "Прикладна лінгвістика" та у дисципліну "Практика перекладу" для студентів спеціальності "Переклад". Програма пілотного впровадження включала такі пункти:

- 1) обговорення теоретичних засад Sentiment Analysis;
- 2) ознайомлення з інструментами Sentiment Analysis;
- 3) тестування трьох веб-додатків Sentiment Analysis та розбір результатів;

4) аналіз коду веб-додатка SENTIALIZER; ознайомлення із бібліотеками Beautiful Soup 4, TextBlob, Googletrans та особливостями їх використання; розробка програмних проєктів, що передбачають імпорт цих бібліотек.

Для тестування були вибрані безкоштовні веб-додатки:

- MonkeyLearn (<https://monkeylearn.com/sentiment-analysis-online>);
- text2data (<https://text2data.com/text-analytics-platform>);
- SENTIALIZER (<https://sentializer.pythonanywhere.com>).

Завдання для студентів передбачали використання інструментів аналізу тональності для текстів різних жанрів (науковий, художній, розмовний, публіцистичний) та різних мов (англійської, української і за вибором).

Щоб визначити ставлення студентів до впровадження в навчальний процес теми "Sentiment Analysis" було використано пре- та пост- опитування, що базувалися на моделі UTAUT. Усього в опитувальнику було 17 питань: 11 питань на основі моделі UTAUT, три питання щодо особистих ініціатив та характеристик для визначення прийняття студентом нової технології, одне питання про поведінкові наміри.

Надійність тесту була проаналізована за допомогою альфа Кронбаха. Загальний коефіцієнт для тесту виявився 0,897. Валідність тесту оцінювалася за допомогою кореляційного аналізу Пірсона. Коефіцієнти кореляції для всіх пар конструктів для пре- та пост- опитування були позитивними. Негативна кореляція спостерігалася між деякими конструктами із пре- опитування та пост-опитування. З урахуванням необхідності порівняння результатів пре- та пост-опитування був використаний t-критерій Стьюдента при рівні значимості 0,05 та критичним $T = 1.994$. За всіма шкалами були виявлені відмінності до та після впровадження теми "Sentiment Analysis", причому для деяких конструктів спостерігався ефект підтвердження, а для деяких – ефект непідтвердження.

У цілому студенти знайшли інструменти Sentiment Analysis корисними для розвитку своїх професійних умінь. Опитування показало, що студенти згодні з тим, що інструменти Sentiment Analysis допоможуть їм підвищити власну продуктивність і нададуть більше можливостей для працевлаштування. Вони визнали, що їхня взаємодія із веб-додатками Sentiment Analysis є чіткою та зрозумілою. Вони також визнали позитивний соціальний вплив та наявність полегшувальних умов.

Несподіваною стала негативна зміна в особистих ініціативах студентів, їхнє небажання докладати зусиль щодо розробки та вдосконалення інструментів Sentiment Analysis, продемонстроване в пост-опитуванні. Негативне ставлення можна пояснити труднощами, з якими стикнулися студенти на етапі ознайомлення із python-інструментами для створення Sentiment Analysis Apps, розбору та розробки програмного коду. Тобто гіпотези 1-4 знайшли своє підтвердження, гіпотеза 5 була підтверджена частково і гіпотеза 6 не була підтверджена.

Не зважаючи на деякі негативні результати, автори вважають доцільним вивчення теми "Sentiment Analysis" майбутніми фахівцями з прикладної лінгвістики та перекладу. Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці та впровадженні у навчальний процес аналогічних веб-додатків для інших областей комп'ютерної обробки текстів.

Список використаних джерел

1. Zhang W., Li X., Deng Y., Bing L., Lam W. A Survey on Aspect-Based Sentiment Analysis: Tasks, Methods, and Challenges. IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering. 2023. № 35(11), pp. 11019-11038. DOI: 10.1109/TKDE.2022.3230975.

2. Pérez J.M., Giudici J.C., Luque F.M. pysentimiento: A Python Toolkit for Sentiment Analysis and SocialNLP tasks. (2021). ArXiv, abs/2106.09462. DOI: arXiv.2106.09462.

3. Konate A., Du R. Sentiment Analysis of Code-Mixed Bambara-French Social Media Text Using Deep Learning Techniques. Wuhan Univ. J. Nat. Sci. (2018). № 23, pp. 237–243. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11859-018-1316-z>.

4. Venkatesh V., Morris M.G., Davis G.B., Davis, F.D. User acceptance of information technology: Toward a unified view. MIS Quarterly. (2003). № 27(3), pp. 425-478. DOI: <https://doi.org/10.2307/30036540>.

Рубанська О. Я.,

викладач кафедри прикладної
математики та інформатики,
Державний заклад "Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

Щербенко О. В.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Державний заклад "Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

УДК 371.124

ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА РОБОТИ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Робота сучасного класного керівника вимагає застосування багатьох вмінь та навичок. До вимог, які формувалися багато років додали ще і інноваційні. Окрім вміння пояснювати матеріал, знань методик, педагогіки та вікової

психології дітей вчителі мають вміти користуватися інформаційними технологіями. Інформаційні ресурси, такі як комп'ютерні програми, веб-сайти, електронні підручники, можуть бути потужним інструментом для поліпшення професійної діяльності класного керівника та сприяти успішному навчанню та вихованню молодших школярів.

Інформаційна підтримка в контексті роботи класного керівника представляє собою важливий інструмент, спрямований на підвищення ефективності організації виховного та навчального процесів. Основною метою цієї підтримки є забезпечення доступу до необхідної інформації, сприяння комунікації та співпраці з учнями, батьками і колегами, а також покращення аналізу та прийняття рішень у класному колективі. У даному контексті слід розглянути позитивний вплив інформаційної підтримки на якість організації виховного та навчального процесів та ефективність роботи класного керівника.

Оптимізація використання інформаційної підтримки в професійній діяльності класного керівника є ключовим завданням для підвищення якості освіти та взаємодії з учнями та їхніми батьками. Розробка та впровадження рекомендацій, які враховують важливість вибору надійних джерел інформації, розвитку аналітичних навичок, забезпечення безпеки даних та використання інноваційних технологій, допоможе класному керівнику досягти високої ефективності у своїй роботі та забезпечити якісну освіту для молодших школярів.

Ключові слова: класний керівник, вчитель, інформаційні технології, інформаційна підтримка, комп'ютерні програми, веб-сайти, електронні підручники, джерела інформації, інноваційні технології.

Ключові завдання та обов'язки класного керівника в контексті роботи з молодшими школярами визначаються з урахуванням специфіки цього вікового періоду та особливостей педагогічного процесу. Молодші школярі, зазвичай від 6 до 10 років, перебувають у важливому етапі свого розвитку, де формується основа для подальшого навчання і соціальної адаптації. Класний керівник грає важливу роль у цьому процесі, забезпечуючи належну підтримку та допомогу учням у їхньому особистісному та академічному розвитку [1, с. 1–240].

Робота класного керівника з молодшими школярами є надзвичайно важливою та відповідальною. Цей педагог повинен забезпечити психологічну та соціальну підтримку дітям, створити сприятливі умови для їхнього навчання і виховання, а також бути відповідальним за їхній академічний розвиток. Робота класного керівника вимагає глибокого розуміння педагогічних принципів та методик, а також навичок в управлінні класним колективом. Тільки такий педагог може сприяти повноцінному і гармонійному розвитку молодших школярів, підготовляючи їх до подальшого навчання та життя в суспільстві.

Вивчення засобів інформаційної підтримки, доступних класному керівнику, є ключовою частиною його професійної підготовки і роботи з молодшими школярами. У цьому контексті інформаційна підтримка означає доступ до різноманітних джерел інформації, які допомагають класному керівнику ефективно виконувати свої обов'язки. Серед цих джерел можуть бути електронні ресурси, педагогічні журнали, методичні рекомендації та інші інструменти, що допомагають підвищити якість навчального процесу і виховання молодших школярів [7].

Один з основних засобів інформаційної підтримки для класного керівника – це електронні ресурси та інтернет. Завдяки доступу до Інтернету класний керівник може отримувати доступ до безлічі навчальних матеріалів, методик, відеоуроків та інших ресурсів, які допомагають розширити свій професійний багаж і знання. Наприклад, він може використовувати веб-сайти з навчальними ресурсами, на яких розміщені матеріали для педагогів та психологів, а також знайомитися з новими методиками навчання та виховання, які з'являються в онлайн-середовищі. Крім того, електронні ресурси дозволяють класному керівнику стежити за актуальними новинами у галузі освіти і педагогіки, обмінюватися досвідом з колегами та брати участь у вебінарах та онлайн-курсах для підвищення кваліфікації.

Педагогічні журнали є ще одним важливим джерелом інформаційної підтримки для класного керівника. Вони містять статті, дослідження, методичні поради і відгуки від практикуючих педагогів та експертів у галузі освіти. Через журнали класний керівник може дізнаватися про нові педагогічні тенденції, вивчати кращі практики і впроваджувати їх у своїй роботі. Також педагогічні журнали можуть бути джерелом інформації про психологічні аспекти виховання та навчання молодших школярів, що є важливим для розуміння їхнього розвитку та потреб.

Методичні рекомендації становлять важливу складову інформаційної підтримки для класного керівника. Це можуть бути розроблені учбові плани, методичні посібники, навчальні програми та інші матеріали, які допомагають педагогові структурувати інформацію та планувати навчальний процес. Методичні рекомендації можуть бути розроблені національними педагогічними організаціями, міністерствами освіти або досвідченими педагогами. Вони містять рекомендації щодо використання педагогічних методів та технік, описи навчальних матеріалів та рекомендації щодо оцінки та контролю успішності учнів. Класний керівник може користуватися цими рекомендаціями як основою для планування своєї роботи і вибору методик навчання та виховання, які найкраще відповідають потребам його класу [8, с. 123].

Додатково, класний керівник може використовувати інформаційну підтримку у вигляді баз даних, веб-платформ для обміну досвідом, спеціалізованих програмних засобів для ведення обліку успішності учнів та багато інших інструментів. Такі інформаційні ресурси допомагають збирати та

аналізувати дані про навчальний процес, ефективність методів навчання та виховання, що в свою чергу дозволяє класному керівнику приймати обґрунтовані рішення та вдосконалювати свою роботу.

Важливо зауважити, що інформаційна підтримка класного керівника є постійним процесом, і педагог має підтримувати свої знання та навички на актуальному рівні. Тому важливо вести систематичний пошук і використання інформаційних ресурсів, регулярно оновлювати свої знання та методи роботи.

Завдяки інформаційним ресурсам, класний керівник може створювати цікаві та пізнавальні матеріали для виховних заходів, а також отримувати доступ до різноманітних інструментів для їхнього впровадження. Наприклад, використовуючи веб-ресурси, він може знайти інтерактивні вправи, відеоматеріали, ігри та інші засоби, які роблять виховний процес більш цікавим і ефективним.

Крім того, інформаційні ресурси допомагають класному керівнику в організації батьківських зборів. Вони можуть бути використані для підготовки презентацій, інформаційних буклетів, а також для збору статистичних даних та наукових досліджень, які можуть бути корисними для батьків у розумінні потреб і особливостей їхніх дітей. Завдяки інформаційним ресурсам, класний керівник може забезпечити батьків важливою інформацією про навчальний процес, особливості виховання та можливості участі у діяльності школи.

Також, інформаційні ресурси є важливим засобом спілкування та співпраці з батьками. Вони дозволяють організовувати ефективний обмін інформацією, робити анонси подій, розміщувати новини і ресурси для батьків на шкільних веб-сайтах чи соціальних мережах. Крім того, інформаційні ресурси можуть бути використані для забезпечення доступу батьків до навчальних матеріалів, домашніх завдань та рекомендацій щодо підтримки навчання дітей вдома.

У роботі з дітьми, інформаційні ресурси також відіграють важливу роль. Вони можуть бути використані для створення інтерактивних уроків, навчальних відеоматеріалів, тести і завдань для самостійної роботи учнів. Це дозволяє зробити навчання більш захопливим і доступним для дітей, а також враховувати індивідуальні потреби та особливості кожного учня [10, с. 154–157].

Перше завдання, яке можна вирішити за допомогою цифрових технологій, – це покращення комунікації між класним керівником, учнями та їхніми батьками. Віртуальні платформи для спільного обміну інформацією, такі як шкільні веб-сайти, електронні журнали або месенджери, дозволяють надавати актуальну інформацію стосовно навчання, подій у школі та важливих оголошень. Класний керівник може використовувати ці інструменти для сповіщення батьків про плановані заходи, розклад уроків, домашні завдання та результати вивчення матеріалу.

Додатково, цифрові технології дозволяють організувати онлайн-консультації для батьків і вчителів, що дозволяє здійснювати ефективну комунікацію та обговорювати питання, пов'язані з навчанням та вихованням дітей.

Ще однією важливою можливістю цифрових технологій для класного керівника є ведення електронного журналу. Це спрощує процес внесення та збереження інформації про успішність учнів, дозволяє створювати зручні звіти для батьків та аналізувати статистичні дані щодо академічного розвитку класу. Такий електронний журнал може бути легко доступним для батьків та учнів, дозволяючи їм відстежувати навчальний прогрес [12].

Застосування цифрових технологій також може покращити самий процес навчання та виховання. Відеоуроки, мультимедійні презентації та інтерактивні програми можуть зробити навчальний матеріал більш доступним та зрозумілим для учнів. Класний керівник може використовувати ці ресурси для ілюстрації складних концепцій або організації навчальних ігор, які стимулюють активну участь учнів.

Особливо актуальним є застосування цифрових технологій для індивідуалізації навчання. Персоналізовані навчальні програми та інтерактивні платформи дозволяють кожному учневі працювати з матеріалом на своєму власному рівні та власним темпом. Класний керівник може аналізувати дані про успішність кожного учня та надавати індивідуальні рекомендації для покращення.

Завдяки цифровим технологіям, класний керівник може також впроваджувати інноваційні методики та форми навчання, такі як віртуальні екскурсії, відкриті уроки в інтернеті, використання сервісів для ведення онлайн-групової роботи тощо. Це розширює можливості навчального процесу та дозволяє створити більш захопливе та ефективне навчання.

Сучасні месенджери і платформи для спілкування, такі як WhatsApp, Telegram або Viber, також можуть бути корисними інструментами для зв'язку з батьками. Класний керівник може створити спільні чати або групи, де батьки можуть звертатися з питаннями або отримувати інформацію про події та активності класу чи школи.

Для більш структурованого збору даних можна використовувати спеціалізовані онлайн-платформи для опитувань та анкетування. Наприклад, Google Forms або SurveyMonkey дозволяють створювати анкети, які можна надсилати учням та їхнім батькам для отримання фідбеку стосовно навчального процесу, виховної роботи та інших аспектів шкільного життя.

Інтерактивні платформи для навчання, такі як Moodle або Google Classroom, також можуть бути використані для збору зворотнього зв'язку від учнів. Ці платформи дозволяють створювати завдання та опитування для учнів, а також слідкувати за їхньою успішністю в навчанні.

Перш за все, інформаційна підтримка дозволяє класному керівнику забезпечити більшу доступність та відкритість інформації щодо навчальних планів, програм та подій, що відбуваються у класі. Це сприяє більшому розумінню завдань та очікувань, які ставляться перед учнями та їхніми батьками. Класний керівник може використовувати різні інформаційні ресурси, такі як електронні платформи, веб-сайти, електронні листи тощо, для сповіщення стосовно навчальних та виховних заходів. Це допомагає створити сприятливу атмосферу співпраці та партнерства між класним керівником, учнями і їхніми батьками [20].

Другим важливим аспектом інформаційної підтримки є можливість забезпечити персоналізований підхід до кожного учня. Шляхом збору та аналізу інформації про академічні досягнення, інтереси, потреби та особливості кожного учня, класний керівник може розробити індивідуальні навчальні та виховні стратегії. Це допомагає забезпечити оптимальні умови для особистісного та академічного розвитку кожного дитини в класі. Такий індивідуальний підхід може позитивно впливати на мотивацію учнів та їхні результати.

Інформаційна підтримка також допомагає поліпшити комунікацію та співпрацю між класним керівником і іншими педагогами в навчальному закладі. Це важливо для забезпечення єдності і спільної роботи вчителів у класному колективі. Можливість обміну інформацією про успіхи та труднощі учнів допомагає вчителям виявити потреби та розробити спільні стратегії навчання та виховання. Це може сприяти впровадженню інноваційних педагогічних методик і підвищенню якості освіти.

Крім того, інформаційна підтримка дозволяє класному керівнику вести більш ефективний моніторинг та оцінку навчальних та виховних процесів. Засоби автоматизації, програми для обліку даних і статистики, а також аналітичні інструменти допомагають зібрати інформацію про прогрес учнів, виявити проблемні аспекти та розробити дієві корекційні заходи. Це сприяє зростанню якості виховання та навчання в класі.

Крім того, класний керівник може здійснювати самоосвіту в галузі інформаційних технологій та цифрової грамотності. Це допоможе йому ефективніше використовувати інструменти та ресурси, доступні в сучасному освітньому середовищі. Можливо, варто взяти участь у спеціалізованих курсах або тренінгах, які спрямовані на підвищення компетентності в цьому напрямку.

Для дослідження ефективності застосування інформаційної підтримки роботи класного керівника початкової школи можна використовувати різні методи та інструменти. Основні з них включають:

– аналіз статистичних даних: для оцінки ефективності інформаційної підтримки можна зібрати статистичні дані про рівень залученості батьків та учнів до платформи чи інших інформаційних ресурсів. Це може включати кількість відвідувань, час,

витрачений на сайті, та інші параметри. Аналіз цих даних дозволить визначити, наскільки активно використовується інформаційна підтримка;

– опитування батьків та учнів: інший спосіб оцінити ефективність інформаційної підтримки – провести опитування батьків та учнів. Спеціально розроблені анкети можуть включати питання про користь та зручність використання інформаційних ресурсів, а також про їхнє вплив на комунікацію між батьками, учнями та вчителями;

– аналіз результатів роботи класного керівника: робота класного керівника може бути оцінена за результатами педагогічної діяльності. Порівнюючи рівень залученості батьків і підтримку учнів у класі до показників попередніх років, можна визначити, наскільки ефективно впровадження інформаційної підтримки впливає на результати роботи класного керівника;

– зворотний зв'язок від батьків та учнів: реакція батьків та учнів на нововведення інформаційної підтримки є дуже важливою. Спрямована зворотній зв'язок від їхнього боку може включати в себе коментарі, відгуки, пропозиції щодо поліпшення інформаційних ресурсів. Це дозволить виявити сильні та слабкі сторони системи підтримки та внести необхідні зміни;

– спостереження і оцінка класного керівника: класний керівник може систематично спостерігати за процесом використання інформаційної підтримки та оцінювати її вплив на взаємодію з батьками та учнями. Його власні враження та спостереження є важливим джерелом інформації.

Батьки, учні та класний керівник можуть висловити свої думки та враження щодо програми інформаційної підтримки, а також виявити позитивні аспекти та можливі проблеми, пов'язані з її використанням. Аналіз даних, отриманих з анкет та опитувальників, допомагає зрозуміти, як програма впливає на навчання та спілкування в школі.

В рамках даного дослідження буде вивчатися четвертий клас Овідіопольського закладу загальної середньої освіти смт Овідіополь. У цьому класі навчається 22 учні, які представляють різні соціокультурні та соціально-економічні групи суспільства. Вони є часткою освітнього середовища школи, де здійснюється процес навчання та виховання. Цей клас обраний як об'єкт дослідження з метою оцінки ефективності програми інформаційної підтримки, яка впроваджена у шкільному навчальному процесі.

Учні четвертого класу є основними користувачами цієї програми. Вони використовують її для здобуття навчальних матеріалів, комунікації з учителями та класним керівником, а також для розвитку своїх навичок і вмій у процесі навчання. Таким чином, учні є ключовими стейкхолдерами у відношенні до цієї програми, і їхні враження, спостереження та оцінки важливі для визначення її ефективності.

Комп'ютерна інформаційна система (KIC) є інструментом для збирання, зберігання та обробки інформації, пов'язаної з організацією методичної роботи та показниками роботи методичної служби. KIC також використовується для планування, спостереження та прогнозування розвитку навчального закладу.

Використання сучасних комп'ютерних технологій і мультимедійних ресурсів відкриває для вчителів нові можливості в навчанні. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час вивчення будь-якої дисципліни дає дітям можливість роздумувати та брати участь у створенні компонентів уроку, що сприяє розвитку інтересу школярів до предмета. ІКТ можуть допомогти вчителям уникнути рутинної роботи, зробити завдання різноманітнішими, зробити матеріали більш привабливими для подачі та розширити різноманітність форм зворотного зв'язку [8, с. 41].

Модернізація освіти визначає інформаційну компетентність як ключовий критерій якості. Однією з основних цілей навчання є формування компетентності в галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Сучасні школи стикаються з викликами використання ІКТ в навчальному процесі, зокрема у формуванні інформаційної компетентності учнів [11, с. 49].

Визначимо переваги використання ІКТ у навчанні:

- підвищення мотивації до навчання; створення умов для творчого розвитку учнів;
- виховання культури використання комп'ютерів;
- підготовка учнів до "інформаційного" віку.

Основними цілями використання ІКТ у діяльності керівника класу є:

- залучення учнів і їхніх батьків у створення спільного інформаційного середовища, яке сприяє ефективній взаємодії викладачів, учнів і батьків;
- формування в учнів світогляду відкритого інформаційного суспільства, підготовка членів інформаційного суспільства;
- встановлення зв'язку з комп'ютером як з інструментом для спілкування, навчання та творчості.

Отже, дослідження розвитку та ефективності інформаційної підтримки класних керівників у початковій школі розкриває багатогранний ландшафт, де технології перетинаються з педагогікою, створюючи можливості для трансформаційних освітніх практик. Це дослідження, заглиблюючись у сферу початкової освіти, підкреслило першорядну важливість забезпечення класних керівників адекватними інструментами інформаційної підтримки для задоволення зростаючих потреб сучасних учнів.

Список використаних джерел

1. Дзерович Ю. Педагогіка. Львів : Наклади Греко-католицької Богословської Академії, 1937. 240 с.

2. Elmer D. Building on the Past, Creating the Future. *Education from the classroom to Life*. 1993. P. 105–122.
3. Ellis A. K. The Search for Ultimate Values and the Moral Basis of Teaching and Learning. *Symposium on Curriculum Reform in Education*. 1993. P. 17–32.
4. Гончаренко І. П. Класний керівник початкової школи: функції та завдання. *Початкова освіта*. 2019. № 1. С. 14–22.
5. Дмитренко О. М. Педагогічні аспекти роботи класного керівника початкової школи. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 2. С. 20–30.
6. Заєць Н. В. Основи класного керівництва в початковій школі: теорія і практика. *Початкова освіта*. 2020. № 3. С. 30–40.
7. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. 2-ге вид., доопрац. і доп. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
8. Кірдан О. Л. Організація роботи класного керівника : навч.-метод. посіб. Київ : Науковий світ, 2012. 123 с.
9. Кірдан О. Л. Основні етапи розвитку ідеї класного наставництва. *Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості: Збірник наукових праць*. Київ : Інститут проблем виховання АПН України, 2021. С. 210–216.
10. Кірдан О. Л. Виховні функції класного керівника в навчальних закладах України (середина XIX – початок XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2002. 16 с.
11. Федоренко М. І. Теоретичні аспекти класного керівництва в початковій школі. *Педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 30–42.
12. Харченко О. В. Основи класного керівництва в початковій школі: функції і методи роботи. *Початкова освіта*. 2020. № 4. С. 36–48.
13. Циганенко Л. П. Класний керівник початкової школи: завдання і функції. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 4. С. 22–34.
14. Чумак Н. М. Теоретичні аспекти роботи класного керівника початкової школи. *Початкова освіта*. 2018. № 1. С. 30–42.
15. Булда А. А. Теоретичні основи практичної підготовки вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України (історико-педагогічний аспект) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2000. 36 с.
16. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 353 с.
17. Практикум з педагогіки : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. Житомир : Житомир держ. пед. ун-т, 2020. 483 с.
18. Бондар О. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з батьками учнів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/12376/1/Бондар%20...pdf> (дата звернення: 13.12.2023).

Тарасова О. В.,

УДК 371.31

канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри професійної
та соціально-гуманітарної освіти,
керівник Центру забезпечення якості вищої освіти,
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг

Радченко А. А.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Період навчання у закладі професійної освіти є етапом життєвого циклу, який завершує перехід до дорослого життя. На цьому етапі людина приймає важливі рішення щодо вибору місця професійної діяльності, формування стилю життя та конкретних завдань на майбутнє. Вибір власної життєвої стратегії є невід'ємною частиною професійної діяльності та розвитку кар'єри [1].

Навчальна діяльність здобувачів освіти стає професійно-спрямованою. Тому в цей період у структурі інформаційної готовності суттєво посилилася роль самоосвіти та самоосвітньої професійної мотивації як умови особистісно-професійного розвитку здобувачів освіти [4].

У контексті сучасної освіти підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності набуває нового змісту. Інновації, особливо навчальні інновації, стикаються з багатьма проблемами, пов'язаними з їх впровадженням. Це проявляється в прагненні змінити та вдосконалити професійну діяльність через опосередковане ставлення до своєї професії та здобувачів освіти. Інакше кажучи, інформаційна готовність передбачає зміну спрямованості та напрямків майбутньої професійної діяльності та їх здійснення.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття "готовність" до діяльності має різний зміст. Готовність визначається як наявність здібностей (С. Л. Рубінштейн, Б. Г. Ананьєв), якостей особистості (К. К. Платонов), знань про професію та практичних умінь і навичок (Л. В. Романенко, В. В. Серіков) [6].

У контексті підготовки майбутніх фахівців С. У. Гончаренко [2] дав таке формулювання поняття професійної підготовки здобувачів освіти: це комплексна особистісна якість, яка є важливою передумовою ефективності діяльності після закінчення закладу професійної освіти. Вчений зазначив, що готовність до

професійної діяльності є складним психологічним утворенням, що включає такі компоненти, як мотивація, спрямованість, діяльність, воля, самооцінка та рефлексія.

В. А. Крутецький перераховує складові компоненти готовності до професійної діяльності:

– мотиваційний компонент. Це прагнення фахівця до розширення знань, саморозвитку та особистісного зростання. Характеризується ставленням фахівців до необхідності впровадження інформаційних технологій у навчальний процес, збереженням інтересу до теоретичних питань, науково-дослідної та практичної діяльності у сфері освіти та сучасних технологій. Цей компонент є основою для розвитку майбутніх фахівців;

– особистісний компонент. Здатність до повної самооцінки власної професійної діяльності та творчих здібностей. За цим компонентом професійна діяльність відповідатиме істинній меті виховання та навчання лише за умови інтересу майбутніх фахівців до професійної діяльності;

– креативний компонент. Ознаками креативності є здатність до створення нового, нетрадиційний підхід до організації навчально-виховного процесу, вміння творчо вирішувати будь-які професійні проблеми, взаємодія з вихованцями, колегами, батьками здобувачів освіти, вміння розвивати творчість здобувачів освіти, яка би втілювалася у їх поведінці;

– рефлексивний компонент. Характеризується розумінням та рефлексією майбутнього фахівця до своєї професійної діяльності. Цей компонент реалізується через розуміння себе та інших, самооцінку та оцінку оточуючими людьми. Одним із показників рефлексивного компонента в структурі готовності до професійної діяльності є сформованість рефлексивної позиції (характер оцінки себе (як фахівця) як суб'єкта професійної діяльності) [5].

Застосування інформаційних технологій у закладах професійної освіти супроводжується багатьма труднощами та однією з важливих проблем є опір викладачів. Таке явище відбувається не тільки через технічні та організаційні причини, а й через особистий підхід викладачів до навчального процесу.

Інформаційні технології у сфері освіти є важливою частиною навчального процесу на всіх рівнях і ступенях сучасної системи освіти. Загалом, метою впровадження та використання інформаційних технологій в освіті є створення нових можливостей для всіх суб'єктів системи освіти:

- тих, хто здобуває освіту;
- тих, хто навчає і виховує;
- тих, хто організовує та керує освітою [1].

На сучасному етапі інформаційна готовність охоплює навички орієнтації в потоці інформації, здатність вибирати потрібне та відсікати зайве. Термін "інформаційна готовність" вказує на різноманітні навички взаємодії з

інформацією. Це передбачає здатність ефективно спілкуватися, обробляти та аналізувати інформацію, а також здатність визначати, що є важливим у потоці даних. Інформаційна готовність вказує на необхідність розвитку набору навичок, що дозволяють ефективно використовувати інформацію в сучасному інформаційному суспільстві [3].

Інформацію можна розглядати як складну багатофакторну систему, деталі якої часто приховані від здобувача освіти. Здобувачі, які не навчені орієнтуватися у великих потоках освітньої інформації, стикаються з труднощами в виділенні основних і другорядних аспектів, визначенні напрямку інформації, обробці матеріалу для ефективного засвоєння та розпізнаванні закономірностей. Тому сприйняття загального потоку інформації, його основи, спрямованості, призначення, взаємозв'язків між елементами, причинно-наслідкових зв'язків може виявитися складним завданням. Це породжує проблеми темпу освоєння матеріалу, особливо при використанні комп'ютерів, тому може виникати питання можливості індивідуалізації навчання в умовах аудиторної системи. Урахування цих викликів стає ключовим у процесі оптимізації навчального середовища та розробки стратегій навчання, що сприяють ефективнішому засвоєнню інформації [1].

Пріоритетним напрямком сучасної освіти як у теорії, так і в практиці визначено формування та розвиток професійних здібностей викладача. Узагальнюючи основні вирази поняття "професійна компетентність викладача", можна зробити висновок, що професійна компетентність викладача – це складний процес особистісно-психологічної підготовки, який інтегрує досвід, теоретичні знання, практичні навички та важливі особистісні якості. Під професійною здатністю викладача розуміється його здатність виконувати професійні обов'язки відповідно до норм, стандартів і вимог, що склалися на певному історичному етапі.

Отже, інформаційна готовність майбутніх фахівців є ключовим елементом успішної інтеграції інформаційних технологій у професійну діяльність. Вивчення професійних компетентностей майбутніх фахівців та їх готовності до використання інформаційних технологій є актуальним завданням у сучасних системах освіти.

Основна мета полягає в тому, щоб майбутні фахівці не лише володіли знаннями та навичками використання комп'ютера у своїй галузі знань, а й виявляли психологічну готовність до ефективної роботи з інформаційними технологіями. Окрім того, важливо враховувати, чи готові вони адаптуватися до постійних змін інформаційного середовища та вдосконалювати свої навички у сфері використання новітніх технологій. Такий підхід сприяє створенню конкурентоспроможних та висококваліфікованих професіоналів, здатних успішно впроваджувати інновації у свою роботу.

Список використаних джерел

1. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04. Харків. 2006. 44 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге доповнене і виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с
3. Гура О. І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
4. Овсюк Д. Р. Готовність до професійної самореалізації майбутніх фахівців як педагогічна проблема. *Перспективи та інновації науки*, 2022. № 4 (9). С. 243–255.
5. Токарева Н. М. Основи педагогічної психології: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 223 с.
6. Цимбалюк І. М. Принципи формування змісту курсового підвищення кваліфікації керівних кадрів. *Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: наук.-метод. зб.* Київ, 1994. С. 254–255.

Ушаткіна С. О.,
викладач кафедри професійної
та соціально-гуманітарної освіти,
Криворізький національний
університет, м. Кривий Ріг

УДК 004.588

СУЧАСНІ ВЕБ-СЕРВІСИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ

Економічний розвиток України орієнтований на досягнення відповідності рівня підготовки майбутніх фахівців потребам ринку праці. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальному процесі, впровадження викладачами комп'ютерно орієнтованих методик навчання та використання відкритих освітніх ресурсів сприяють процесам навчання й викладання, забезпечуючи більшу доступність освіти [1].

Сучасні дослідники, такі як І. Бех, В. Загвязинський, В. Волгов, І. Яковлев, працюють над аналізом проблеми інтеграції інформаційних технологій у сферу освіти. Інші науковці, зокрема О. Бондаренко, В. Бикова, М. Варгіз, Р. Горбатюк, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, В. Осадчий, М. Отт, О. Пінчук та інші, також проводять дослідження щодо використання інформаційних технологій у сфері освіти. Зокрема, деякі дослідження, проведені В. Биковою, М. Бухаркіною, Р. Гуревичем, І. Захаровою, Н. Морзе, Є. Полат, Т.О'Рейлі та іншими, розглядають використання онлайн-сервісів у сфері освіти.

Проте проблема створення та використання інтерактивних завдань за допомогою веб-сервісів під час готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності не отримала достатнього висвітлення у науковій літературі, що вимагає додаткових наукових досліджень.

В Інтернеті розміщено значну кількість дидактичних матеріалів та посібників, вправ і освітніх ресурсів для онлайн навчання. Однак, деякі з них мають важливі недоліки: вони подаються у вже готовому вигляді й, зазвичай, не піддаються редагуванню; ці готові навчальні матеріали не враховують індивідуальних особливостей студентів або конкретну структуру уроку; створення індивідуальних інтерактивних завдань може потребувати значних зусиль і часу.

Порівнюючи традиційну форму навчання та навчання, де використовуються інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), можна виділити такі переваги ІКТ:

1. Гнучкість та доступність (навчатися в будь-якому місці та часі).
2. Доступ до різноманітних ресурсів (користуватися величезною кількістю онлайн-ресурсів).
3. Залучення до активної участі (навчання є більш інтерактивним та привернути увагу студентів до активної участі у процесі навчання).
4. Індивідуалізація навчання [3].

Сучасні вимоги до педагогів передбачають необхідність володіння навичками використання інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання студентів для їх підготовки до майбутньої професійної діяльності. Одночасно самі студенти виявляють зацікавленість у використанні новітніх методів і технологій навчання. Використання інтерактивних методів навчання з використанням ІКТ у навчальному процесі спонукає студентів активно брати участь у навчанні, сприяє розвитку їх творчих здібностей та здатності до співпраці, обговорення проблем з метою спільного їх вирішення [10].

На сьогоднішній день існує значна кількість програм і сервісів, які дозволяють створювати освітні ресурси. Серед них можна відзначити такі платформи, як Playbuzz (<https://www.playbuzz.com/>), сервіси "Генератор завдань" (<https://childdevelop.com.ua/generator/letters/cross.html>), Kahoot (<https://kahoot.com/>), Word Clouds (<http://www.wordclouds.com>), Learningapps (<http://learningapps.org>) та Onlinetestpad (<http://onlinetestpad.com/ua-ua/Default.aspx>). Вони надають користувачам можливість створювати, редагувати та публікувати різноманітний інтерактивний контент, такий як вікторини, тести, опитування, оповіді, оповідання та багато іншого на одній платформі.

Інтерактивні завдання стали важливою складовою сучасного навчання. Розглянемо процес створення таких завдань на прикладі сервісу LearningApps.

LearningApps.org – це безкоштовний онлайн-сервіс, призначений для створення різноманітних інтерактивних завдань різного рівня складності, тематики та формату. На цьому сервісі доступні готові шаблони, які можна заповнювати необхідною інформацією.

Сервіс спрямований також на створення та обмін інтерактивними вправами, дозволяючи зробити їх загальнодоступними. Використовуючи LearningApps, студенти можуть перевіряти та закріплювати свої знання, беручи участь у різноманітних іграх [10].

Крім того, на онлайн-сервісі LearningApps доступні інструменти для вбудовування окремих інтерактивних завдань на інших веб-ресурсах, таких як сайти, блоги, дистанційні курси та інтерактивні дошки. Наявність QR-кодів робить можливим зручне і ефективне використання інтерактивних завдань на портативних пристроях, таких як планшети та смартфони [1].

LearningApps надає широкий спектр можливостей для освітньої діяльності [7]:

1. Створення різноманітних інтерактивних вправ для навчання та перевірки знань.
2. Різні типи вправ (вікторини, спостереження, пазли, кросворди тощо), що підібрати під конкретний навчальний матеріал.
3. Активізація пізнавальної діяльності студентів за допомогою інтерактивних завдань для кращого засвоєння матеріалу.
4. Можливість редагування вправ з використанням шаблонів для адаптації до потреб навчального процесу.

Використання інтерактивних завдань LearningApps сприяє закріпленню навчального матеріалу та робить навчання цікавішим та привабливішим для студентів. Цей підхід також розширює можливості покращення освітнього процесу, оскільки він активно залучає студентів до участі. Важливо відзначити, що інтерактивний підхід в освітньому процесі сприяє активному включенню кожного учасника, сприяє встановленню взаємодії між викладачем та студентами, та створює зручну платформу для подальшої рефлексії.

Веб-ресурс дозволяє створювати різні типи інтерактивних завдань, розглянемо деякі з них.

Завдання "Знайти пару" (рис. 1). це інтерактивна вправа, в якій користувачам пропонується зіставити об'єкти, слова або картинки, які мають відповідати один одному. Цей тип завдання в LearningApps сприяє активному навчанню і запам'ятовуванню матеріалу, оскільки вимагає від здобувачів освіти знаходити відповідність між поняттями, розвиває їхню увагу та логічне мислення.

Завдання "Пазл" (рис. 2). інтерактивна вправа, в якій користувачам потрібно об'єднати частини зображення або тексту, розрізані на кілька фрагментів, щоб сформувати повну картину або речення. Це завдання сприяє розвитку логічного мислення, уваги до деталей і відмінно підходить для візуального представлення інформації.

Завдання "Заповнити пропуски" (рис. 3). це інтерактивна вправа, в якій користувачам подається текст, в якому деякі слова чи фрази відсутні, і їм потрібно вставити відповідні слова чи фрази в пропуски, щоб зробити текст змістовним і

логічним. Це завдання сприяє розвитку навичок заповнення пропусків в тексті, вдосконаленню граматичних та лексичних навичок.

Завдання "Фрагмент зображення" (рис. 4) це інтерактивне завдання, яке дозволяє користувачам зіставляти фрагменти зображень із відповідними об'єктами або відповідями. Це завдання може бути використане для навчання асоціацій, візуального розрізнення об'єктів або в інших освітніх цілях.

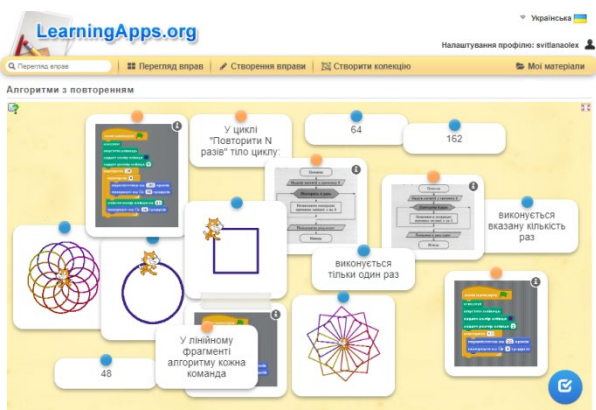

Рис. 1. Приклад створення інтерактивного завдання "Знайти пару"

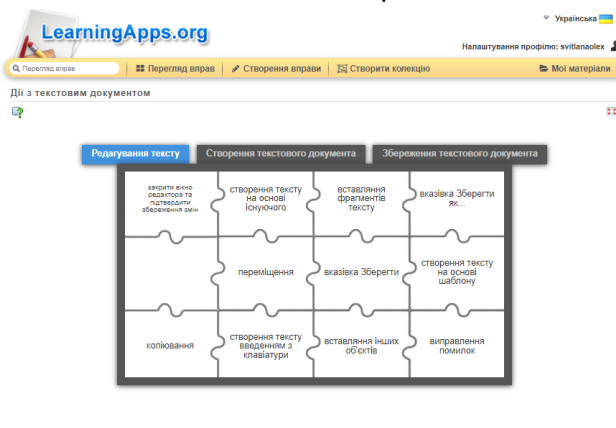

Рис. 2. Приклад створення інтерактивного завдання "Пазл"

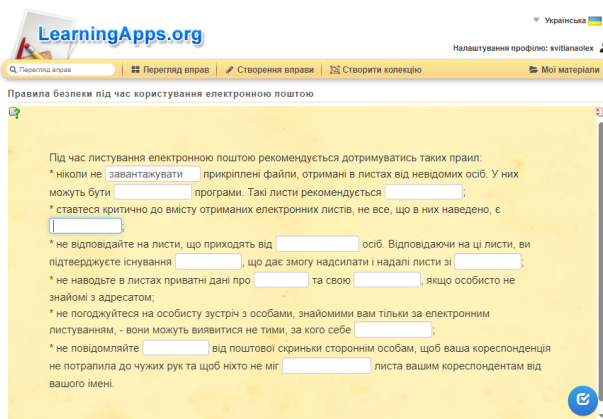

Рис. 3. Приклад створення інтерактивного завдання "Заповнити пропуски"

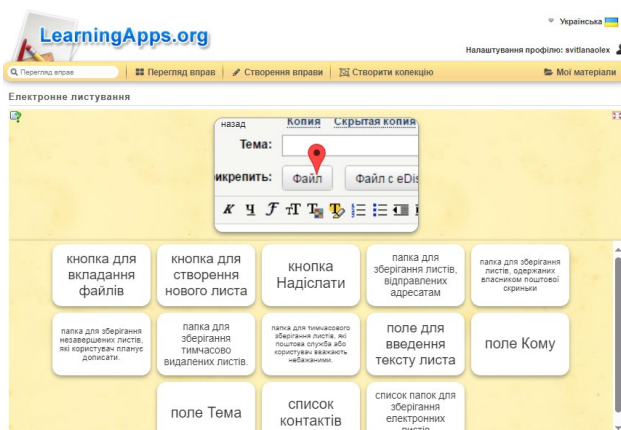

Рис. 4. Приклад створення інтерактивного завдання "Фрагмент зображення"

За допомогою інтерактивних завдань можна проводити як самостійні завдання, так і перевірку рівня знань студентів, включаючи дистанційні оцінки.

Підсумовуючи, можна відзначити, що використання онлайн-ресурсів сприяють зацікавленню та включенню кожного студента у виконання навчальних завдань, покращують процес засвоєння навчального матеріалу і розвивають професійні та командні навички.

Зокрема, сервіс LearningApps викликає найбільший інтерес у студентів завдяки можливості створювати інтерактивні завдання за допомогою готових шаблонів, що значно економить час, дозволяє додавати власні матеріали та мультимедійні компоненти до завдань без необхідності знань у програмуванні.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення /В. Ю. Биков, В. В. Лапінський // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2012. – №2(98). – С. 3–6.
2. Гуревич Р. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід / Гуревич Р. С., Кадемія, М. Ю., Шевченко, Л. С. – Вінниця: ТОВ фірма "Планер" – 2018.
3. Сабліна М. А. Інтерактивне середовище Learningapps як інструмент викладу теоретичного матеріалу в процесі фахової підготовки студентів. Відкрите освітнє середовище сучасного університету, – 2017. – С 288-294.
4. Інформаційно-методичний збірник. – Рівне : НМЦ ПТО, 2017. – № 1. – 81 с
5. LearningApps.org – Створення мультимедійних інтерактивних завдань. URL: <https://learningapps.org/about.php>.
6. Hurevych, R. S., Kademiia, M. Yu., & Shevchenko, L. S. (2012). Information Technology Learning: An Innovative Approach. Vinnytsia: TOV firma "Planer". (in Ukrainian)

Fedushko, S.,

УДК 001.89

Ph.D., Associate Professor,

Comenius University Bratislava,

Faculty of Management, Department of Information

Management and Business Systems, Slovakia, Bratislava

COMPREHENSIVE REVIEW AND COMPARATIVE INSIGHTS OF RESEARCH CONTRIBUTIONS OF SENTIMENT ANALYSIS RESEARCH

In the ever-evolving landscape of natural language processing, sentiment analysis has emerged as a pivotal domain addressing the intricate nuances of human emotion embedded within textual data. This conference paper embarks on a comprehensive journey, delving into the multifaceted realm of sentiment analysis research. The overarching objective is to provide a thorough review and comparative insights, offering a nuanced understanding of the diverse contributions that have shaped this dynamic field.

Sentiment analysis, also known as opinion mining, plays a crucial role in discerning and interpreting text sentiments, attitudes, and opinions. As the volume of textual data grows across online platforms, sentiment analysis becomes increasingly indispensable for extracting meaningful insights from the sea of information.

This paper stands as a testament to the significance of sentiment analysis research and attempts to elucidate the key advancements and innovations that have

propelled the field forward. Our exploration spans diverse seminal contributions, ranging from enhanced lexical resources and innovative hybrid models to groundbreaking deep-learning architectures. By thoroughly reviewing these contributions, we aim to provide researchers, practitioners, and enthusiasts with a holistic perspective on the trajectory of sentiment analysis research. Through a comparative lens, we seek to discern the strengths, limitations, and unique features of various approaches, thereby contributing to the ongoing discourse on the refinement of methodologies and shaping the future trajectory of sentiment analysis.

This paper meticulously dissects each pivotal research contribution, highlighting its key findings, methodologies, and impact on the landscape of sentiment analysis. As we embark on this journey, the goal is to encapsulate the essence of each work and to foster a deeper appreciation for the collective progress that has shaped sentiment analysis into the dynamic and indispensable field it is today.

In this paper, we meticulously analyze various literature and scientific sources that delve into the fascinating world of sentiment analysis. We carefully selected 17 scientific articles that present valuable insights derived from research conducted in sentiment analysis. This study aims to contribute constructively to the existing body of knowledge and bring forth meaningful outcomes.

Table 1 summarizes the main contributions of the 17 articles in sentiment analysis.

Table 1

Summarizing the main contributions of scientific papers in sentiment analysis

Scientists	Main Contribution in the field of sentiment analysis
Esuli A., Sebastiani F. [1]	Improved sentiment lexicon with improved accuracy for sentiment analysis and opinion mining.
Jindal N. & Liu B. [2]	A hybrid approach using neural networks and sentiment lexicons for domain-specific sentiment analysis.
Paul M. & Dredze M. [3]	Mesh system to facilitate evidence-based decision-making by synthesizing information for comparison.
Joshi A., Sharma M., & Jain D. [4]	Use social media data for sentiment analysis to address public inconvenience during metro rail construction.
Devlin J., Chang M. W., Lee K., & Toutanova K. [5]	BERT, a language representation model, achieves state-of-the-art results in various natural language processing tasks.
Herlocker J., Konstan J., Terveen L., & Riedl J. [6]	Analysis of emotional reactions in video game reviews, exploring the relationship between length, sentiment, and genres.
Hochreiter S., Schmidhuber J. [7]	Introduction of LSTM, a recurrent neural network architecture that addresses the problem of vanishing gradients for learning long-time dependencies.
Hu M., & Liu B. [8]	A novel technique for mining and summarizing customer reviews, focusing on product features and opinion sentence classification.

Scientists	Main Contribution in the field of sentiment analysis
Hutto C. & Gilbert E. [9]	VADER is a rule-based model for sentiment analysis in social media text.
Cambria E., White B. [10]	A comprehensive survey covering sentiment analysis approaches datasets and future research prospects.
Pang B. & Lee L. [11]	Introduction to sentiment analysis and its applications, emphasizing its significance in social media growth.
Soliveres C., & Maestre F. [12]	Investigating the impact of the changing global climate on public perception using social media data.
Liu B. [13]	Overview of opinion mining and sentiment analysis, focusing on the computational treatment of opinions, sentiment, and subjectivity in text.
Kiran R., & Devi M. [14]	Exploration of the relationship between daily news sentiment and stock market fluctuations using Twitter data.
Taboada M., Brooke J., Tofiloski M., Voll K., & Stede M. [15]	Introduction of Semantic Orientation CALculator, a lexicon-based approach to sentiment analysis.
Pennebaker J., Booth R., & Francis M. [16]	Review of LIWC, a transparent text analysis program categorizes words into psychologically meaningful categories.
Starbird K., Maddock J., Orand M., Achterman P., & Mason R. [17]	Proposing a four-factor model to understand social media influence during crises using large-scale Twitter data.

This table provides a concise overview of scientific papers of primary contributions to sentiment analysis. In this detailed analysis, we explore the field of sentiment analysis and highlight the key contributions that have shaped its development.

Sentiment analysis, or opinion mining, is a crucial aspect of natural language processing that allows us to understand human emotions within data. The landscape of sentiment analysis has seen the convergence of various techniques. As the data volume grows across online platforms, sentiment analysis becomes increasingly important.

This paper showcases the field's vitality, highlighting the advancements and innovations that have propelled sentiment analysis to the forefront of text mining and natural language processing.

Table 1 summarizes the key contributions from each scientific paper, providing a quick reference for researchers, practitioners, and enthusiasts seeking insights into the various aspects of sentiment analysis. Exploring the scientific landscape of psychological analysis shows that the field's richness lies in the individual contributions, synergies, and intersections between different methods. The reviewed papers collectively underscore sentiment analysis's dynamic and interdisciplinary nature, serving as a foundation for future explorations and innovations in understanding human sentiment in textual data.

This paper serves as a valuable resource for those engaged in sentiment analysis research, providing a nuanced perspective on the state of the field and paving the way for continued advancements in unraveling the complexities of human emotion within the vast expanse of textual information.

Acknowledgments. This study is funded by the National Scholarship Programme of the Slovak Republic and EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under project No. 09I03-03-V01-000153.

References

1. Baccianella S., Esuli A., Sebastiani F. SentiWordNet 3.0: An Enhanced Lexical Resource for Sentiment Analysis and Opinion Mining. Proceedings of the Seventh International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'10), 2010. <https://aclanthology.org/L10-1531>.
2. Beigi O., Moattar M., 2021. Automatic construction of domain-specific sentiment lexicon for unsupervised domain adaptation and sentiment classification. Knowledge Based Systems. 2021. <https://doi.org/10.1016/J.KNOSYS.2020.106423>.
3. Chang J., Hahn N., Kittur A., 2020. Mesh: Scaffolding Comparison Tables for Online Decision Making. ACM Symposium on User Interface Software and Technology. 2020. pp. 391-405 <https://doi.org/10.1145/3379337.3415865>.
4. Das S., Devkar G. Harnessing social media data for analyzing public inconvenience in construction of Indian metro rail projects. CSIT 10, 107–120 (2022). <https://doi.org/10.1007/s40012-022-00356-9>.
5. Devlin J., Chang M.-W., Lee K., Toutanova K., 2019. BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. North American Chapter of the Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/V1/N19-1423>.
6. Guzsvinecz T., Szücs J., 2023. Length and sentiment analysis of reviews about top-level video game genres on the steam platform. Computers in Human Behavior. <https://doi.org/10.1016/J.CHB.2023.107955>.
7. Hochreiter S., Schmidhuber J., 1997. Long Short-Term Memory. Neural Computation. <https://doi.org/10.1162/NECO.1997.9.8.1735>.
8. Hu M., Liu B., 2004. Mining and summarizing customer reviews. KDD. <https://doi.org/10.1145/1014052.1014073>.
9. Hutto C., Gilbert E., 2014. VADER: A Parsimonious Rule-Based Model for Sentiment Analysis of Social Media Text. ICWSM. <https://doi.org/10.1609/ICWSM.V8I1.14550>.
10. Tan K., Lee C., Lim K. A Survey of Sentiment Analysis: Approaches, Datasets, and Future Research. Appl. Sci. 2023, 13, 4550. <https://doi.org/10.3390/app13074550>.
11. Zhang L., Liu B. (2017). Sentiment Analysis and Opinion Mining. In: Sammut, C., Webb, G.I. (eds) Encyclopedia of Machine Learning and Data Mining. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-7687-1_907.
12. Moore F., Obradovich N., Lehner F., Baylis P., 2019. Rapidly declining remarkability of temperature anomalies may obscure public perception of climate change. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. <https://doi.org/10.1073/PNAS.1816541116>.

13. Pang B., Lee L. Opinion Mining and Sentiment Analysis. Foundations and Trends in Information Retrieval, Vol. 2, 1–2, pp 1-135. 2008. <https://doi.org/10.1561/15000000011>.

14. Singh A., Patel A., Sah A., Khurana M. Study on the Relationship between Daily News and Stock Market Performance. International Research Journal of Engineering and Technology. Vol. 8, 1, 2021. <https://www.irjet.net/archives/V8/i1/IRJET-V8I193.pdf>

15. Taboada M., Brooke J., Tofiloski M., Voll K., Stede M., 2011. Lexicon-Based Methods for Sentiment Analysis. CL. https://doi.org/10.1162/COLI_A_00049.

16. Tausczik Y., Pennebaker J., 2010. The Psychological Meaning of Words: LIWC and Computerized Text Analysis Methods. <https://doi.org/10.1177/0261927X09351676>.

17. Zhao X., Zhan M., Liu B.F., 2018. Disentangling social media influence in crises: Testing a four-factor model of social media influence with large data. Public Relations Review. <https://doi.org/10.1016/J.PUBREV.2018.08.002>.

Чингаєв О. В.,

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського, м. Кременчук

Славко Г. В.,

канд. техн. наук, доцент,

доцент кафедри інформатики і вищої математики,

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського, м. Кременчук

Набок Т. А.,

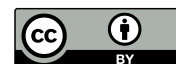
старший викладач кафедри

інформатики і вищої математики,

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського, м. Кременчук

УДК 371.33

ІНТЕРАКТИВНІ ОНЛАЙН ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Одним з визначальних напрямів розв'язання проблем підвищення якості освіти є розвиток педагогічних систем та їх складових, використання нових підходів та методів навчання, які впроваджуються в тісній взаємодії з новітніми інформаційними технологіями. Стимулювання зацікавленості та активна участь учнів у навчальному процесі сприяють підвищенню якості навчання, формувати необхідні компетентності. Інтерактивні методи навчання на сьогодні є актуальним способом роботи викладача в аудиторії в будь-якому освітньому

закладі. Ця тема є особливо актуальною в умовах дистанційного навчання, де увага педагогічних працівників спрямована на пошук оптимальних та ефективних ресурсів, хмарних сервісів і онлайн платформ для застосування інтерактивних методів навчання.

У доповіді розглядається проведений педагогічний експеримент за участі учнів 8-9 класів опорного закладу освіти "Новогалещинський ліцей Новогалещинської селищної ради", що став засобом вивчення ефективності різних інтерактивних технологій. Результати експерименту нададуть об'єктивні дані для подальшого аналізу та формування висновків щодо ефективності використання різних інтерактивних платформ у навчальному середовищі.

У висновках доповіді вказані отримані результати, на основі яких можна висунути обґрунтовані рекомендації щодо вибору найефективніших інтерактивних технологій для використання у шкільній практиці.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому середовищі інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) набувають все більшого значення, викликаючи перегляд традиційних методів викладання та навчання. Однак, незважаючи на широкий потенціал ІКТ, існують проблеми з вибором і оптимальним використанням інтерактивних онлайн-технологій в освітньому процесі.

Існує необхідність ретельно вивчити, які платформи є найбільш ефективними для того, щоб зробити учнів зацікавленими, мотивуючими, сприяти активному навчанню та підвищувати інтерес до предмета. Вирішення цієї проблеми є важливим кроком не лише у вдосконаленні методів викладання та забезпеченні якісної освіти, а й у визначенні оптимального балансу між традиційними методами навчання та сучасними інтерактивними підходами.

Мета доповіді – проведення аналізу та порівняння інтерактивних онлайн платформ, таких як Canva, PowerPoint, Quizizz, Kahoot!, для визначення їхньої ефективності в контексті залучення учнів та оптимізації навчального процесу. Розглянуте питання вибору і використання цих технологій допоможе визначити оптимальний підхід до інтеграції інтерактивного методу в сучасну освітню практику і сприятиме його подальшій модернізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для більш глибокого розуміння теми використання інтерактивних онлайн технологій в освіті, слід звернутися до результатів досліджень інших авторів. Літературний огляд та аналіз наукових статей, публікацій провідних експертів у цій галузі надають необхідний контекст і дозволять зробити висновки, що базуються на вже наявних даних та експертному досвіді. Особлива увага приділяється до робіт Бикова В.Ю.[1], Запорожченка Ю.Г.[2], Кадемії М.Ю.[3], Кіяновської Н.М.[4], Семерікова С.О.[5]. Аналіз літератури та наукових досліджень свідчить про активний інтерес до теми використання інтерактивних технологій в освіті та визначає ключові аспекти, які потребують подальшого дослідження та розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо в цьому розділі основні аспекти педагогічного експерименту в ліцеї.

Педагогічний експеримент спрямований на порівняння впливу різних платформ, зокрема Canva та PowerPoint, Quizziz та Kahoot!, на зацікавленість та активність учнів у навчальному процесі. Учасники експерименту брали участь у заняттях, під час яких використовувалися обрані інтерактивні технології. Оцінки, відгуки та динаміка залучення учнів в процесі навчання допоможуть визначити, які з інструментів краще відповідають освітнім потребам та сприймаються учнями ліцею.

Для кожного з порівнянь ефективності платформ було проведено по три уроки, під час яких учні активно взаємодіяли з визначеними платформами. Цей період включав різноманітні завдання, спрямовані на вивчення можливостей та функціоналу кожної з платформ. Учні переглядали інтерактивні презентації, виконували практичні завдання, а також створювати свої власні проєкти.

Після проведення уроків, присвячених використанню кожної з інтерактивних платформ для порівняння, були створені питання для опитування. Ці питання ґрунтувалися на визначених критеріях для кожної платформи, що стосувалось функціональності, зручності використання, можливості інтерактивності, можливості зворотного зв'язку, співпраці та доступність і зацікавленості. З метою збору об'єктивних даних та відгуків учнів, було проведено опитування за допомогою хмарного сервісу Google Forms через його практичність та легкість використання. Учасники мали можливість висловити своє ставлення до використання конкретної платформи та показати свої уподобання.

Далі знаходяться діаграми (рис. 1), яка відображають результати опитування, проведеного серед учнів після використання платформ Canva та PowerPoint і діаграма (рис. 2) – після використання Quizizz та Kahoot!. Ці діаграми надають візуальний зразок думок та вражень учнів щодо ефективності та зацікавленості кожною з обраних платформ. Вони є ключовим інструментом для аналізу отриманих результатів та визначення тенденцій у сприйнятті учнями різних інтерактивних онлайн-технологій.

Детальний розгляд цих діаграм дозволить зробити об'єктивні висновки щодо найбільш ефективних інструментів для подальшого використання інтерактивних онлайн-технологій в освітній практиці.

PowerPoint і Canva

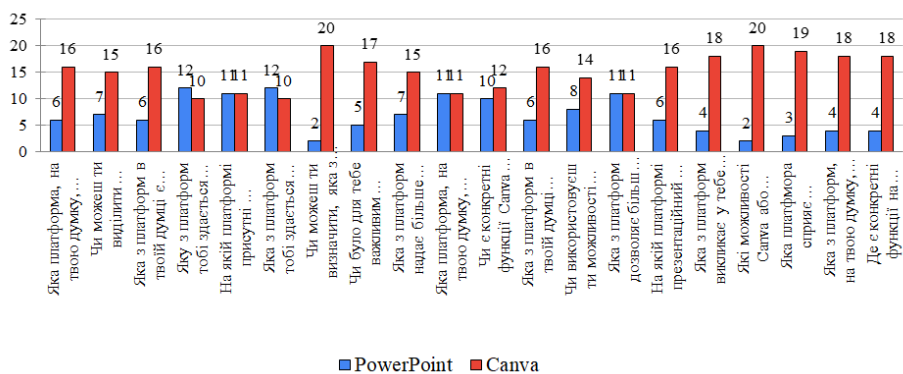

Рис. 1. Співвідношення відповідей на кожне питання про Canva та PowerPoint

Quizizz i Kahoot!

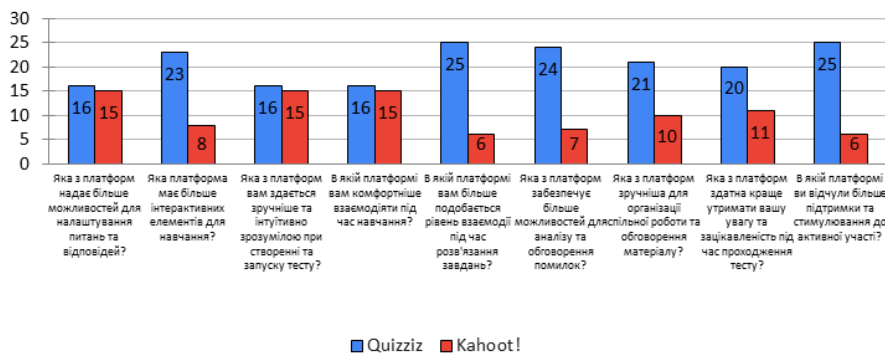

Рис. 2. Співвідношення відповідей на кожне питання про Quizizz та Kahoot!

На діаграмах чітко відображено, що результати опитування свідчать про більш високу оцінку учнями платформи Canva та Quizizz. Учасники експерименту відзначили ці платформи як більш ефективні та цікаві порівняно з іншими альтернативами.

Висновки. На основі педагогічного експерименту, в ході якого перевірялася ефективність використання конкретних інтерактивних технологій у восьми та дев'ятих класах, було виявлено їхні переваги та можливості. Це надає можливість налаштувати свою роботу так, щоб зробити уроки більш цікавими та залучити учнів до активного навчання. Крім того, отримані дані вказують на те, які конкретні інтерактивні технології краще використовувати в певних класах та на яких типах уроків. Це може слугувати основою для розробки індивідуальних програм впровадження технологій в різних шкільних сценаріях. Отримані результати також можуть стати важливим керівництвом для вчителів, адміністрації шкіл, та рішенням при виборі оптимальних інтерактивних технологій для покращення якості освіти та стимулювання інтересу до навчання.

Загальним висновком є те, що інтерактивні онлайн-технології можуть значно покращити навчальний процес, але вибір конкретних інструментів повинен бути обдуманим та враховувати особливості контексту та аудиторії.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень, ІКТ-аутсорсінг та нові функції ІКТ-підрозділів навчальних закладів і наукових установ. Інформаційні технології в освіті, Київ, 2011, с. 8-23. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19088454.pdf>
2. Запорожченко Ю. Г. "Використання засобів ІКТ у дистанційному навчанні учнів з функціональними обмеженнями." Інформаційні технології в освіті: зб. наук. пр. Херсон: 2013, 75-82 с.
3. Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі. Вінниця, 2011. с. 9-26. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/I_741_96203634.pdf.
4. Кіяновська Н. М. Технології візуалізації навчальної інформації засобами мультимедійних презентацій. Інформаційні технології і засоби навчання: навч. посіб. Київ: 2015, 29-44 с.
5. Семеріков С. О. Мобільне навчання: від теорії до практики. Інформаційні технології і засоби навчання. 2016, с. 2-34. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77240859.pdf>.

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Агіляр Туклер В. В.,

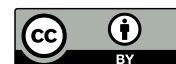
канд. пед. наук, доцент

кафедри дошкільної освіти,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 373.29

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасний підхід до побудови освітнього процесу ґрунтується на визнанні дошкільного дитинства як особливого періоду формування особистості. Однією із ознак особистісного становлення та розвитку дитини дошкільного віку є прояви її пізнавальної активності. В закладах дошкільної освіти педагогічній практиці створюють умови для всебічного розвитку дітей, формування стійких пізнавальних мотивів, основним з яких є пізнавальний інтерес та пізнавальна активність. Вихователі забезпечують психолого-педагогічний супровід дітей використовуючи опосередковані методи та прийоми, сприяють розвитку творчого потенціалу, психічних процесів, базових якостей особистості.

Пізнавальна активність є основою формування розумових якостей дитини дошкільного віку, самостійності, ініціативності, незалежності, творчості, що сприяє гармонійному становленню зростаючої особистості [3]. В безпосередній роботі вихователів з дітьми звертається увага на підвищення зацікавленості дітей до об'єктів навколишнього середовища, мотивації до пізнавальної активності дітей, підтримка ідей та пропозицій дітей, створення умов для розвитку пізнавальної діяльності і підвищення її результативності.

На основі аналізу наукової літератури констатуємо, що поняття "активності" трактується вченими як складне, багатоскладове поняття (В. Буряк, Ю. Гільбух, О. Запорожець, Г. Костюк, С. Ладивір та ін.) та пов'язане із поняттям "пізнавального інтересу". В енциклопедії освіти "пізнавальну активність" визначають як "риса особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності" В Академічному тлумачному словнику поняття "активність" визначається як енергійна діяльність; діяльна участь у чому-небудь; протилежне пасивності [1]. Отже, на нашу думку, особистість яка проявляє пізнавальну активність спершу виявляє інтерес до об'єктів та явищ навколишньої дійсності, надалі прагне діяти, обстежувати, досліджувати оточуючу дійсність.

Проблемі розвитку пізнавальних інтересів у дошкільників присвятили свої праці Г. Беленька, Л.Виготський, Н.Глухова, К.Крутій, Н. Лисенко, В.Мясищев, З. Плохій, С.Рубінштейн, А. Смирнов, Б.Тепловий, Н.Яришева та інші. Найбільш повно теорію інтересу представив П. Каптерев, який надав визначення пізнавального інтересу як прагнення до певної активної діяльності. У період стрімкого розвитку в дошкільному віці, дитина прагне дослідити оточуючу дійсність, проявляє зацікавлення до людей, предметів, явищ на основі чого згодом розвиваються її особисті інтереси. Першоосновою розвитку інтересів П.Каптерев вважав розвиненість аналізаторів дітей. У своїх наукових роботах він звертав увагу на те, що в п'ятирічному віці діти проявляють допитливі, інтерес до явищ природи, подій, життя однолітків та дорослих, прагнуть обстежувати предмети та пізнавати оточуючу дійсність [2].

Аналіз літератури з проблеми дослідження показав, що пізнавальна активність є складним поняттям. Сам термін "пізнавальна активність" пов'язаний з іншим поняттям "пізнавальний інтерес". Проте констатуємо, що феномени розвитку пізнавального інтересу та пізнавальної активності трактуються дослідниками по-різному, що зумовлено складністю та комплексністю даних понять. В закладах дошкільної освіти вихователі визнають вагомість формування пізнавальної активності та інтересу, використовують методи та прийоми мотивації дітей до прояву пізнавальної активності, створюють педагогічні умови для пізнавального розвитку дітей.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/aktyvnistj>.
2. Лисенко Н. Педагогіка українського дошкілля. К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. 360 с.
3. Садова Т. А., Рудакова А. О. Формування пізнавальної активності дошкільників як психолого-педагогічна проблема. Молодий вчений. 2017. № 10.1 (50.1). С. 49-53.

Бакалець Н. О.,
викладач-методист,
Комунальний заклад вищої освіти
"Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

УДК 373.29

МУЗИЧНА КАЗКА В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність теми дослідження. Подолання сучасних культурних чинників, які негативно впливають на рівень духовності підростаючого покоління, можливе лише за умови постійного збагачення музично-естетичної підготовки

педагогічних кадрів новими технологіями та зверненнями до найкращих здобутків естетико-педагогічної спадщини минулого та сучасності.

Суспільство ставить високі вимоги до формування творчої активності особистості. У "Базовому компоненті дошкільної освіти (державний стандарт" вказуються вихідні засади розвитку і виховання дитини, основними складниками якого є такі сфери життєдіяльності дошкільника, як "Дитина в соціумі", "Дитина в природному довкіллі", "Гра дитини", "Дитина у світі мистецтва". Естетичне засвоєння дійсності передбачає близькість до життя, прагнення змінити оточуючий світ, суспільство, природу, предметне середовище. А через що дошкільники ознайомлюються з оточуючим? Який вид діяльності допомагає малюкам наблизитись до "дорослої" дійсності? Звісно ж це казка.

Мета дослідження: науково обґрунтувати позитивний вплив музичних казок на морально-естетичне виховання та розвиток музично-творчих, акторських здібностей дошкільників.

Казка і музика є надійними супутниками дітей від народження і до змужніння. З ними часто пов'язані найяскравіші враження дитинства. Сучасні погляди А. Мігай, Л. Лютко, В. Литовченко, Т. Прокопович, А. Шевчук вказують на велику роль використання музичної казки для розвитку у дітей творчого потенціалу, формування потреби у невинній реалізації і вдосконаленні своїх природних задатків.

Музична казка посилює емоційний вплив на дітей, більш рельєфно окреслює характеристики героїв, сприяє вираженню почуттів і емоцій через звуки. Адже саме емоції є головним регулятором діяльності дітей. Окрім того, у музичній казці діти знаходять суголосне і зрозуміле кожному з них.

Звичайно, музична казка, адресована дітям, є продуктом "дорослої" творчості. Це одна з форм прояву турботи старшого покоління про молодше, яку з прадавніх часів використовували народи світу у повчально-розважальних цілях.

В Україні традиція створення поетично-музичних творів з казковою тематикою розпочалася від найдавнішої народної творчості і продовжується й у наш час казками, створеними професійними композиторами.

Першими казкарями для дітей були "старші" – батьки, бабусі й дідусі. Проспівуючи або оповідаючи дітям історії про надзвичайних героїв, вони простодушно й органічно кристалізували основи етнопедагогіки. Відтак поєднання казки та музики отримало чимало жанрових розгалужень, як-от:

– пісня-казка – розкриття дивовижних пригод чарівно-фантастичного героя у музично-поетичній формі;

– небилиця – зумисне зображення в музично-поетичній формі світу "задзеркалля", себто нелогічного та нереального;

– пісня з казки – музично-поетична інтерлюдія або вставка до казки [3, с. 7].

Народні поетично-музичні форми відзначаються багатством інтонацій і ритміки, мелодики, яскравістю мовних відтінків. Це найліпший матеріал для

всебічного розвитку дітей. Адже народні пісні-казки (наприклад, "Ой варила горлиця лободу", "Танцювали миші"), небилиці ("Танцювала риба з раком") [4, с. 94], пісні з казок (пісня Відьми з казки "Івасик-Телесик", пісня Колобка з однойменної казки, пісня Лисички з казки "Коза-дереза") вчили і вчать дітей:

- розрізняти добро і зло;
- любити й творити прекрасне;
- виховувати в собі потребу в добрих вчинках.

Уперше у вітчизняній музиці світ казкових образів привабив Миколу Лисенка, який створив для дітей чудові опери-казки "Пан Коцький", "Коза-дереза", "Зима і весна". Слідом за Миколою Лисенком чарівний "музичний ключик" до дитячих сердець зуміли майстерно підібрати Кирило Стеценко, Микола Леонтович, Андрій Гнатишин, Іван Недільський, Микола Сільванський, Мирослав Скорик, Жанна Колодуб, Ігор Щербаков, Алла Мігай та інші. Вони відтворили казкові сюжети у вокальних, інструментальних, театральних жанрах.

Серед жанрових варіацій музичних казок варто виокремити такі, як-от:

- опера-казка – "Лисичка, Котик і Півник" Кирила Стеценка, "Лис Микита" Івана Недільського, "Лісова школа" Богдани Фільц;
- балет-казка – "Лелеченя" Дмитра Клебанова, "Дюймовочка" Юхима Русінова, "Північна казка" Ігоря Ковача;
- оперета-казка – "Червона Шапочка" Василя Безкоровайного, "Котигорошко" Миколи Стецюна;
- мюзикл-казка – "Пісні Арлекіна" Мирослава Скорика, "Пригоди Каштанчика" Ігоря Щербакова, "Коза-дереза" Валерія Марченка;
- музика до вистави-казки, кінофільму-казки, мультфільму-казки – "Чарівна калоша" Валентина Борисова, "Кульбаба" Ігоря Ковача, "Звістка для отамана" Алли Мігай;
- пісня-казка – "Бабусина казка" Богдани Фільц, "Пісня про Котика" Валерія Марченка, "Казковий бал" Алли Мігай;
- інструментальна п'єса-казка – "Казка" Віктора Косенка, "Їжачок і Соловейко" Миколи Сільванського;
- інструментальний цикл-казка – "Снігова королева" Жанни Колодуб;
- симфонічна казка – "Кіт Хвастун" Миколи Сільванського;
- музика до комп'ютерних ігор на казковий сюжет – "Мишеняткова абетка" Володимира Якимця [3, с. 8].

Не менш ефективною є участь і самої казки в музиці. Адже у казковій музики є своє обличчя, свої специфічні риси. "Казка в музиці" відрізняється від "музики в казці" тим, що вона не звертається до якогось конкретного казкового сюжету – народного чи авторського, а виникає через створений композитором яскравий музичний образ, скажімо, чарівника, феї, гномів. Якщо "музика в казці" найчастіше представлена в таких сценічних музичних жанрах, як опера, балет, мюзикл, у різноманітних жанрах вокально-інструментальної музики, то "казкова

музика" може бути втілена і в суто інструментальній музиці. Яскравими взірцями таких творів є фортепіанні п'єси "Хода гномів", "В печері гірського короля" Едварда Гріга, симфонічна казка "Івасик-Телесик" Миколи Сільванського тощо. Сприймання дітьми цих творів спонукає їх малювати в уяві казкові образи, які насамперед постають перед ними завдяки засобам музичної виразності та прийомам, які композитор використав для їх втілення. Саме слухання такої музики сприятиме розвитку та збагаченню дитячої фантазії, прищеплюватиме дітям музичний та естетичний смак [2, с. 5].

Серед усіх видів розваг дошкільникам найбільше подобаються різні види театрів з музичним супроводом: ляльковий, тіньовий, настільний. В ході них дітей прилучають до театру як глядачів, інколи учасників в іграх-драматизаціях, де діти самі розігрують ролі відомих казок, розвиваються акторські здібності.

Тому музичним керівникам, вихователям закладів дошкільної освіти необхідно починати розвиток акторських здібностей дітей ще з молодших груп. Де шукати матеріали? Виключно в казках! І особливо музичних.

Хорошим прикладом для розвитку акторських здібностей дітей є телевізійні казки, які вихователі, батьки намагаються не пропустити, подивитися з дітьми. А в умовах сучасності (карантин під час коронавірусу, військовий стан) актуальним є перегляд вистав через інтернетресурси. Студенти другого курсу спеціальності 014 Середня освіта. Музичне мистецтво, 012 "Дошкільна освіта" уперше провели для дітей та онуків працівників КВЗО "Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського" новорічний ранок в онлайн-режимі

Маленьких глядачів по-справжньому здивувала і зачарувала зимова казка "Святкова ялинко, засвітись!", яку діти подивилися з екранів моніторів. До кожного з них звернулися різні персонажі: красуня Зима, мишенята-непосиди Гаєчка та Пиптик, усміхнена Снігуронька, добрий і щедрий Дід Мороз,

Кожна театральна вистава обов'язково потребує музичного оформлення, адже без музики театр – не театр.

Відповідно до плану педагогічної практики "Пробні заняття в ЗДО" студенти підготували й провели в ЗДО № 8 "Дружба" м. Бара цікаву й актуальну на той час музично-літературну розвагу-казку "Як ми коронавірус проганяли". Це дозвільляло мало пізнавальне й виховне значення, адже діти середнього і старшого дошкільного віку в розважальній формі ознайомилися з правилами противірусної гігієни та здорового способу життя, засобами зміцнення імунітету.

Стимулювали дошкільників берегти здоров'я і дбати про нього вигадані персонажі, у яких майстерно перевтілилися студенти-практиканти: Красуня Осінь, Вітамінка, Організатор фізичного виховання, Медична сестра. Вони завітали до дітей зі своїми порадами, дарунками, цікавими руханками та іграми. Найбільше задоволення діти отримали, коли разом із вигаданими героями проганяли злого, пихатого, чваньковитого Коронавіруса.

Додавала запалу, піднімала настрої, викликала радісні емоції, розвивала музично-ритмічні й творчі навички малюків сучасна музика, вдало підібрана студентами до всіх руханок, танців, атракціонів. Окрім того, таке колективне музикування сприяє розвитку у дітей музичних здібностей та виконавських навичок.

Отже, казкові персонажі як народних, так і творів вітчизняних та зарубіжних композиторів є невід'ємною часткою змісту програм виховання дошкільників. У практиці роботи дошкільних навчальних закладів для активізації конкретно-образного мислення дітей педагоги залучають казкових героїв, демонструючи лялькові, тіньові театри, ігри-драматизації, святкові ранки, які зазвичай ґрунтуються на казкових сюжетах і обов'язково містять музичну складову. Адже правильно дібрана до дитячих вистав музика мелодійними піснями, танцями, грою на дитячих музичних інструментах додатково сприяє зануренню дітей у казковий світ, стимулює розвиток їх творчих здібностей, творчої уяви, самовираження.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт): особливості впровадження / Упоряд.: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Куземко. Харків: Вид-во "Ранок", 2021. 240 с.
2. Лютько Любов. Музичний світ казки. *Музичний керівник*. 2015. № 1. С. 4-6.
3. Прокопович Тетяна. Музична казка в сучасній педагогічній практиці. *Музичний керівник*. 2013. № 5. С. 4-11.
4. Українське Дошкілля: Пісні, ігри, танці, вірші й загадки: Для дітей дош. в. 2-е вид. К.: Муз. Україна, 1991. 142 с.

Бегерусь К. В.,
здобувач (другого)
магістерського рівня вищої освіти,
Державний вищий навчальний заклад
"Донбаський державний педагогічний
університет", м. Слов'янськ-Дніпро

УДК 373.29

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ НАОЧНОСТІ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Під зв'язним мовленням розуміється розгорнуте висловлення визначного змісту, яке здійснюється логічно, послідовно й точно, граматично вірно й образно.

Педагоги та психологи визначають зв'язність мовлення – як зв'язаність думок. В зв'язному мовленні відображається логіка мислення дитини, його

вміння осмислити сприйняте і вірно виразити його. По тому, як дитина будує свої висловлювання, можна судити про рівень її мовленнєвого розвитку.

Розвиток зв'язного мовлення є всебічним розвитком дитини. Навчання дітей зв'язного мовлення має велике значення для їхнього всебічного розвитку і виховання. Вміння вільно володіти своєю усним мовленням, К.Д. Ушинський визначає одним з найважливіх завдань розвитку мовлення дітей. Ці вміння тісно пов'язані з розвитком їх логічного й образного мислення. Розмови, розповіді, перекази художніх творів впливають на моральне виховання дітей, на виховання таких рис, як дисциплінованість, товариськість, стриманість тощо. Одночасно формуються творчі вміння дітей. Розвивається естетичне сприймання, виховується виразність мовлення [2].

У дошкільному віці відбуваються суттєві зміни умов розвитку дитини, і насамперед зміна її стосунків з дорослими. Розвиваються різні види діяльності дітей: творча, рольова гра, зображувальна, елементарна трудова та самостійна художня діяльність. Зміна способу життя дитини, виникнення нових стосунків з дорослими і нових видів діяльності приводить до диференціювання функцій і форми мовлення.

Традиція вивчення проблеми розвитку мовленнєвої творчості дошкільнят пов'язана з розглядом її як одного з видів зв'язного висловлювання в умовах навчання мовлення.

Мовленнєвотворча діяльність дошкільників – феномен мовленнєвої культури, що визначає рівень мовленнєвої компетентності, внутрішнього душевного стану, вираження переваг та інтересів дітей, вона також є важливим засобом їхнього художньо-естетичного, інтелектуально-творчого розвитку, формування креативного начала кожної особистості.

Проблема розвитку мовленнєвої творчості діяльності дошкільників, з одного боку, має міждіяльнісний характер, адже це – особливий вид дитячої активності, своєрідність якої виявляється у взаємозв'язку з усіма іншими видами діяльності через проникнення в них та їх обслуговування. У свою чергу особливості практичної діяльності дитини, її вікові зміни, ситуативні умови істотно впливають на характер, зміст мовлення, отже, і на мовленнєву творчість. З іншого боку, ця проблема пов'язана з унікального самотутньою діяльністю, відтак логіка дослідження її механізмів диктує необхідність аналізу насамперед діяльнішого аспекту мовлення [3; 14; 16].

Характеризуючи види дитячої діяльності, вчені підкреслюють такі їх відмітні риси, як наявність творчого моменту, постійне виникнення нових для дитини умов, що вимагає не простого відтворення здобутого раніше досвіду, а творчого підходу до бачення звичайних явищ.

Формування мовлення відбувається при наочному навчання, в ньому одне з найголовніших місць знову ж займає таж картинка.

Щодо реалізації принципу в навчально-виховному процесі, то картинкам як фактору розумового розвитку дитини повинно бути відведено головне місце з перших років життя.

Більшість уявлень дитини стають її надбанням, пройшовши крізь її моторну сферу, її діяльність. Лише одні картинки спеціально призначені для того, щоб заохочувати розвиток спокійного неomotorного споглядання.

Величезну і істотну роль можуть і повинні відігравати художні картинки, які показують за допомогою казкового ліхтарика. Вони відкривають широкий простір для спільного розвитку їх мовлення [1].

Навчання дошкільника побудовано широко і різноманітно за принципом наочності, при цьому використано такі дидактичні прийоми розвитку сприймання, що його дістають діти безпосередньо через відчуття.

Цим чуттєвим шляхом сприймання є спостереження і ознайомлення з об'єктами живої природи (тварини, птахи, рослини, комахи), за навколишнім, з явищами суспільного життя. Ознайомлюючи уперше з новим і досі невідомим предметом або явищем, дошкільник не задовольняється самим словесним поясненням: йому треба відчути це нове і стає до кінця зрозумілим. Ось чому в навчанні дітей дошкільного віку принцип наочності здійснюється насамперед через безпосередній досвід [7].

У більшості випадків бувають моменти, які виходять за межі власного досвіду, коли з усіх різноманітних відчуттів доводиться користуватися тільки одним – зоровим, який при цьому входить до складу опосередкованого сприймання: через зображення на папері. В таких випадках вихователь і звертається до картинки як до замітника безпосереднього досвіду, як до наочного зразка того, що можна мати в наявності в цей час. Але хоч би які були яскраві спостереження дійсності, вони в процесі навчання потребують повторення (тут велику користь приносить картинка, що уточнює і закріплює, підтверджує здобуті дітьми враження та уявлення) [35].

Отже картинка відіграє тут підсобну, а не допоміжну роль. Треба сказати, що для дошкільника, особливо молодшого віку, в навколишній діяльності є багато нового, раніше невідомого йому, кожний прожитий день приносить ці новини і сприяє ряду відкриттів: і кошенята, які народилися сліпими і враз стали зрячими, і дивна машина, яка їде по вулиці і робить дощик, – тільки трішки все це уявити. Цю думку точно висловив В.О. Сухомлинський: "Я прагнув, щоб у всі роки дитинства навколишній світ, природа постійно живили свідомість учнів яскравими образами, картинками, сприйняттями з уявленнями, щоб закони мислення якої підказана ще більш струнким витвором – природою" [26].

Але ми все ж таки знаємо, що спостереження живого котика, метелика, жаби, справжнього літака, потяга, викликають такий жвавий обмін думками у дітей, а їхні очі, що блиснули радісно і руки простягайся до об'єкта спостереження, свідчать про такий живий інтерес, що ніяка картинка, хоч би як

художньо вона була виконана, не дасть стільки різноманітних сприймань і вражень, як оригінал, з якого вона є хоч досконалою, але копією. Отже, навколишня дійсність, близька і доступна розумінню дитини, не потребує при першому ознайомленні з нею підміни її картинкою. Вона сприймається і повинна сприйматись дітьми дошкільного віку через їх особистий досвід, проте досвід, розширюючись і збагачуючись з віком, виходить за межі безпосереднього сприймання, ґрунтуючись на словесних поясненнях дорослих, слово замінює в деяких випадках досвід

Список використаних джерел

1. Білан О. І. Допомагають ілюстрації. *Дошкільне виховання*. 2022. № 4. С. 14.
2. Богуш А. М. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників. Київ : Вища школа, 2001.
3. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища в дошкільному навчальному закладі. Запоріжжя, 2021.

Бригіда С. Л.,
здобувач (другого)
магістерського рівня вищої освіти,
Державний вищий навчальний заклад
"Донбаський державний педагогічний
університет", м. Слов'янськ-Дніпро

УДК 373.29

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дошкільний вік є найбільш сприятливим та найважливішим віковим періодом для формування у дитини вмінь і навичок культури спілкування. Звертаючись до Базового компоненту дошкільної освіти, зосереджуємо увагу на тому, що у ньому визначено завдання щодо формування основ культури спілкування дітей дошкільного віку, а особливо старшої дошкільної групи. Це здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів; оволодіння культурою діалогу; дитина ініціює, підтримує розпочату розмову у різних ситуаціях спілкування, орієнтується у ситуації спілкування, вживає відповідні мовленнєві і не мовленнєві засоби для вирішення комунікативних завдань; дотримується правил мовленнєвої поведінки та мовленнєвого етикету; вміє адекватно реагувати на вчинки і слова інших тощо.

Поняття "культура спілкування" розуміється як система знань, умінь, норм, цінностей і моделей поведінки, прийнятих в суспільстві; використовуються різні мовленнєві та невербальні засоби для вільного і невимушеного спілкування з дітьми і дорослими, ведення комунікації, вітання, вираження подяки, використання різних форм звернень і реплік. Здатність дітей користуватися. Опанувати різними формами мовленнєвого висловлювання (питання, спростування, згода, роз'яснення, відмова, сумнів, прохання, доручення, ігрове вимога, дозвіл, рада, відмова, мотивація, задоволення, здивування, подяка, жаль, незадоволеність, лист подяки, пояснення, аргументація, доказ і т.д.). Уміння аналізувати і пояснювати причини виникнення суперечливих і конфліктних ситуацій і т. д., в залежності від різних ситуацій спілкування з дорослими і однолітками

Теоретичний аналіз показує, що поняття "культура спілкування" має характеристики, властиві поняттям "культура" і "комунікація", з яких воно походить. Культура спілкування як форма людської діяльності виражає сутність культури в цілому у всіх її особливостях і проявляється в процесі спілкування.

Отже, комунікативна культура людини реалізується знаннями про комунікації, навичками спілкування, вміннями комунікації. Знання про комунікації засновані на узагальненому досвіді людства в комунікативній діяльності. Комунікативні навички представлені набором комунікативних моделей поведінки, заснованих на високій теоретичній і практичній підготовці індивіда до міжособистісного і міжкультурного спілкування, що дозволяє творчо використовувати комунікативні знання.

Комунікативні навички як практичне застосування комунікативних знань і комунікативних умінь є автоматизованим компонентом свідомих дій, що сприяють швидкому й точному відображенню комунікативної ситуації, визначають успішність сприйняття, розуміння об'єктивного світу та адекватного впливу на нього.

Формуванню комунікативної культури дітей старшого дошкільного віку, на нашу думку, може сприяти розроблення та реалізація педагогічних умов, що складаються із сукупності взаємопов'язаних між собою компонентів, та розроблення шляхів їх формування й удосконалення. Особливе місце у формуванні комунікативної культури дітей старшого дошкільного віку.

У дошкільній освіті розвитку мовлення у дітей приділяється особлива увага в рамках іншого напрямку "соціальна комунікація". Соціальний та комунікативний розвиток все ще є найбільш актуальним у дошкільному віці. Вона включає в себе мовні навички як засіб спілкування і культури; збагачення активного словникового запасу; розвиток зв'язний і граматично правильної інтерактивної та одиночної мови; розвиток мовного творчості; розвиток звукової та інтонаційної культури мовлення і фонематичного слуху; знайомство з розумінням на слух текстів різних жанрів книжкової культури, дитяча література.

Формування розумної аналітичної та синтетичної діяльності як обов'язкова умова навчання грамоті.

З віком контакти дітей все більше підкоряються загальноприйнятим правилам поведінки. Однак розкритість спілкування, використання непередбачуваних і нестандартних засобів продовжують залишатися характерними для спілкування дітей аж до кінця дошкільного віку. У дошкільному віці спілкування між дітьми сильно варіюється в усіх відношеннях. Після 3 років спілкування вимова стає все більш опосередкованою, але мова все ще дуже ситуативна і може стати засобом спілкування лише за наявності зорового контакту та виразних рухів. Для досягнення загального результату діти займаються спільною справою, вони повинні координувати свої дії і враховувати діяльність партнерів, такий вид взаємодії отримав назву співпраці.

Список використаних джерел

1. Канарова О.В. Умови формування комунікативних умінь та навичок у дітей старшого дошкільного віку URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3744/1/14.pdf> (дата звернення 21.10.2023).
2. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра. Київ : Міленіум, 2006. 336 с.
3. Мовленевий компонент дошкільної освіти. Х. : Ранок, 2011. 176 с.

Горопаха Н. М.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної
педагогіки і психології та спеціальної
освіти імені професора Т. І. Поніманської,
Рівненський державний гуманітарний
університет, м. Рівне

УДК 373.29

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФОРМ МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сучасна система дошкільної освіти потребує фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов. Не випадково професійний стандарт вихователя закладу дошкільної освіти виокремлює професійний розвиток та самовдосконалення як одну із трудових функцій, реалізація якої можлива за наявності у педагога здатності до навчання впродовж життя [4]. Це актуалізує проблему створення у закладі дошкільної освіти умов для професійного розвитку кожного педагога, а

відтак і проблему методичного супроводу освітньої діяльності у ЗДО. Адже, як свідчить аналіз сучасних публікацій [1, 2, 3], науковці трактують методичний (науково-методичний) супровід як особливий аспект загальної методичної роботи, спрямований на допомогу кожному педагогу в його особистому професійному зростанні.

Дослідники (У. Басюк [1], К. Галятовська, К. Волинець [2], О. Коваленко [1], І. Мельник [3], О. Олійник, Ю. Руденко, Н. Скрипник та інші) обґрунтовують особливості методичного супроводу освітньої діяльності у ЗДО, визначають його головні завдання, принципи, форми та зміст. Вони вказують на необхідність виокремлювати методичний супровід із загального плину методичної роботи закладу освіти, яка, на думку Т. Шинкар [5], є багатоаспектним поняттям і передбачає виконання низки завдань, як ось, систематичне вивчення стану освітнього процесу, динаміки змін у розвитку здобувачів дошкільної освіти, організація співпраці з батьками, моделювання змісту, форм та методів освітнього процесу, вивчення, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду, створення сприятливого психологічного клімату в педагогічному колективі тощо. Серед завдань методичної роботи дослідниця виділяє й такі, які можна більш певно віднести до сфери методичного супроводу, розуміючи під ним саме допомогу кожному вихователю в його професійному зростанні (вивчення стану професійної компетентності педагогів; консультування та допомога педагогам щодо планування освітнього процесу з дітьми; підвищення педагогічної майстерності та вдосконалення професійної компетентності педагогів; добір та опрацювання методичної, наукової літератури і надання рекомендацій щодо її впровадження в освітній процес ЗДО тощо) [5, с. 253]. Варто також зазначити, що методичний супровід, як і вся методична робота, спрямовується на збереження і зміцнення педагогічних традицій, осмислення інноваційних ідей, стимулювання новаторського пошуку та творчості як усього педагогічного колективу, так і кожного його члена. З цього приводу доречною є думка, висловлена К. Волинець, що методичний супровід освітньої діяльності сприяє долученню кожного педагога до сучасних ідей та тенденцій в освіті, допомагає орієнтуватись у потоці науково-методичної інформації; організувати безпосереднє впровадження перспективного досвіду в практику роботи педагогічного колективу [2, С. 106]. Загалом погоджуючись з певним чином уже усталеною думкою щодо виокремлення методичного супроводу освітньої діяльності як самостійного предмету наукового вивчення, все ж вважаємо, що розмежування методичної роботи у ЗДО та методичного супроводу освітньої діяльності є загалом умовним і необхідним лише з точки зору теоретичного аналізу. У практичній площині будь який аспект методичної роботи в ЗДО так чи інакше спрямовується на створення умов для підвищення професійного рівня педагогів та якості освітньої діяльності закладу в цілому.

Ця умовність особливо помітна, коли мова йде про форми організації методичного супроводу освітньої діяльності. Аналіз практики та наукових розвідок доводить, що частіше всього мова йде як про єдність принципів, на основі яких добираються і розробляються форми роботи з педагогами закладу дошкільної освіти, так і досить часто про одні й ті самі форми методичної роботи (супроводу). До прикладу, хоча дослідники наголошують на більшій індивідуалізованості та гнучкості методичного супроводу у порівнянні з методичною роботою ЗДО у широкому контексті, серед форм методичного супроводу так само традиційно виокремлюють групові, індивідуальні, та навіть і масові форми. Щодо останніх, то тут мова йде про методичний супровід освітньої діяльності в широкому сенсі цього поняття (до якого, на нашу думку, більше пасує термін "науково-методичний супровід"), тобто про наукові та методичні розробки, здійснені на основі наукових досліджень та інновацій, узагальнення кращого досвіду педагогів-практиків. Формами такого супроводу є підготовка посібників та іншої методичної літератури, проведення конференцій, педагогічних читань, майстер-класів, вебінарів тощо. Такі форми цінні не лише тим, що дають змогу охопити значну аудиторію, їх функція полягає у тому, щоб сприяти виробленню єдиної педагогічної позиції і підходів до важливих педагогічних проблем. Вони, на нашу думку, складають методологічну основу організації методичного супроводу освітньої діяльності конкретного вихователя у конкретному ЗДО. На сучасному етапі масові форми методичного супроводу набули низки переваг, пов'язаних з переводом їх значною мірою у цифровий формат, що забезпечує можливість отримання необхідної інформації в онлайн-режимі (для цього українська освітня спільнота широко використовує можливості таких платформ, як Zoom, Google Meet тощо), або дистанційному асинхронному форматі (через Skype, електронну пошту, Viber, вебсайти тощо). Достатньо широкий змістовий спектр пропонованих матеріалів забезпечує урахування індивідуальних потреб, запитів, вимог кожного учасника методичного супроводу.

Ще більше об'єднують педагогів за інтересами, максимально враховують їхні потреби, компетентність і рівень фахової підготовки групові форми роботи. Індивідуальні форми спрямовані на методичне самовдосконалення і відіграють головну роль у підвищенні культурно-професійного рівня кожного вихователя. Важливою умовою ефективності методичного супроводу освітньої діяльності у ЗДО є поєднання у роботі з педагогічним колективом індивідуальних і групових форм методичної роботи. Такий підхід передбачає, що кожен педагог може об'єднатися з іншими або включитися в роботу спеціально організованих груп. У. Басюк та О. Коваленко [1], наголошують, що і групові, і навіть індивідуальні форми методичного супроводу сьогодні модернізуються за рахунок використанням ІКТ. Ті ж такі платформи Zoom, Google Meet, Skype тощо дозволяють організувати консультування, семінари, коучинг, майстер-класи,

семінари-практикуми, "круглі столи", педагогічні читання, ділові ігри, тобто в принципі будь який інформативний методичний захід не тільки індивідуально для одного педагога, а й для групи вихователів, що потребують допомоги у вирішенні педагогічних проблем в режимі онлайн-конференції.

Поєднання індивідуальних і групових форм методичного супроводу можливе через створення ініціативних або творчих груп педагогів для вирішення виявленої педагогічної проблеми чи досягнення поставленої мети. Творча або ініціативна група може виникнути як результат стихійного об'єднання двох-трьох педагогів з метою професійного спілкування й збагачення досвіду один одного. На жаль, досить часто такі об'єднання залишаються поза увагою керівників ЗДО і стають короткотривалим неформальним варіантом методичного самовдосконалення. У той же час стихійне об'єднання можна успішно використати як основу для гуртування більшої кількості педагогів. Запорукою успіху роботи творчої групи є рівність можливостей учасників, тому найдоречнішим при цьому буде об'єднання переважно досвідчених вихователів і обов'язково на засадах добровільної участі. Слід подбати також про обов'язкове інформування широкого загалу педагогів, поширення позитивних результатів за підсумком роботи творчої групи (це ж стосується й індивідуальних досягнень окремих вихователів).

Взаємозв'язок форм методичного супроводу передбачає також поєднання традиційних та нетрадиційних, використання інтерактивних форм методичної роботи з педагогами ЗДО. У цьому сенсі коротко зупинимось на кількох міфах, що побутують в освітянському середовищі.

Міф перший: нетрадиційні форми цінніші за традиційні. Насправді, це не так, вони просто виконують різні функції. Традиційні форми (педагогічні ради, методичні об'єднання, семінари, конкурси педагогічної майстерності тощо) завдяки багаторічному використанню увійшли в широку педагогічну практику та стали традицією у більшості ЗДО, мають чіткий алгоритм підготовки та проведення, тому дозволяють швидко та ефективно вирішити певні питання. Нетрадиційні форми – це ті нові способи співпраці членів педагогічного колективу, які виникають у зв'язку з новими завданнями методичної роботи, новими принципами її організації і будуть ефективними там, де традиційні не дають результату. Чимало нетрадиційних форм методичного супроводу виникло на основі традиційних завдяки запозиченню ідей з різноманітних галузей життя (до прикладу ділові ігри, педагогічні тренінги, методичні посиденьки – все це варіанти нетрадиційного проведення педагогічної ради чи методичного семінару).

Міф другий: усі нетрадиційні форми методичного супроводу, на відміну від традиційних, є інтерактивними. Це теж не відповідає дійсності. Інтерактивні форми методичної роботи – це ті, спілкування в процесі яких будується на основі діалогу, а такий діалог можливий як у традиційних, так і у нетрадиційних формах.

Отже, взаємозв'язок форм методичного супроводу є запорукою його успіху.

Список використаних джерел

1. Басюк, У., Коваленко, О. Методичний супровід використання інноваційних технологій у організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Молодий вчений. 2021. № 4 (92). С. 30-34. [online] URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-7>.

2. Волинець К.І. Методичний супровід творчої діяльності вихователя в умовах закладу дошкільної освіти. Інноваційна педагогіка. Випуск 44, т. 1. 2022. С. 105-110.

3. Мельник І. М. Організація методичного супроводу освітньої діяльності ЗДО в умовах інноваційного розвитку. Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації: зб. матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. Луцьк, С.228-234.

4. Про затвердження професійного стандарту "Вихователь закладу дошкільної освіти" (наказ Мінекономіки України № 755-21 від 19.10.2021 р.) [online] URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

5. Шинкар Т. Методична робота в закладах дошкільної освіти: нормативно-правові аспекти. Науковий збірник "Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка", Том 4. № 28. 2020. С. 252-257.

Дубонос Ю. М.,
здобувач (другого)
магістерського рівня вищої освіти,
Державний вищий навчальний заклад
"Донбаський державний педагогічний
університет", м. Слов'янськ-Дніпро

УДК 373.29

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Формування ціннісних орієнтацій особистості – довготривалий процес, що має етапи, котрі послідовно співвідносяться із загальним зростанням та віковим розвитком людини, формуванням її особистісних рис. Фундаментом формування ціннісних орієнтацій особистості виступають цінності, що закладаються в дошкільному віці. Ціннісні орієнтації – елементи внутрішньої структури особистості, що визначають вектор її діяльності та активність, відповідають за моральний вибір на кожному етапі зростання особистості і визначаються культурними стандартами суспільства, в якому проживає людина. Зважаючи на важливість дошкільного періоду в процесі формування ціннісних

орієнтацій, потрібно визначити особливості, які притаманні дошкільнятам з метою формування базових цінностей особистості та мотивації до їх розгортання у систему. Ціннісні орієнтації виступають життєвим планом особистості щодо реалізації задумів, відповідно до власних ідеалів, інтересів, принципів, переконань. Тому особливості розвитку ціннісних орієнтацій у дошкільнят визначають успішність особистості в дорослому віці.

Дослідженню проблеми ціннісних орієнтацій значну увагу приділив Г. Скворода, К. Ушинський, Б. Грінченко, С Русова. Традиція наукового пошуку, присвячена ціннісному зростанню особистості має продовження у роботі співробітників лабораторії психології дошкільника (В. Котирло, С. Кулачківської, С. Ладивір, Т. Піроженко, І. Карабаєвої, В. Карасьової, Л. Солов'явої).

Ціннісна орієнтація старшого дошкільника – провідна модель діяльності дитини, що виражається в усвідомленому, вибірковому ставленні її до об'єктивної дійсності та визначає активність дитини у всіх сферах життєдіяльності. Таким чином, однією з особливостей формування ціннісних орієнтацій дошкільників є та, що мотивацією їх прийняття виступає потреба реалізації дитиною власних потреб. Надалі сприйнята цінність закріплюється через участь дитини в житті дорослих, які підтримують і стимулюють її поведінку в руслі сприйнятої цінності.

Педагогічною умовою формування ціннісних орієнтацій виступає безпосереднє чи опосередковане підкреслення її значущості для успішного протікання значущих для дитини видів діяльності.

У житті дітей старшого дошкільного віку всі цінності взаємопов'язані та проявляються у взаємодії з оточуючими людьми у різноманітних видах діяльності. Аналізуючи процес формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку можливим є використання зазначеної класифікації, адже це дає можливість врахувати стан розвитку дитини (когнітивного, емоційного, морально-вольового).

На наш погляд, доцільно вважати ціннісні орієнтації значущим структурним елементом особистості дітей старшого дошкільного віку, що впливає на життя. Розглянуте нами визначення охоплює найважливіші аспекти такого складного, багатогранного феномена як ціннісні орієнтації. Загалом, аналіз наукових джерел показав, що поняття "ціннісні орієнтації" включає такі компоненти, як: когнітивний; емоційно-оцінний; операційно-діяльнісний.

Становлення ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку як важливого структурного елементу особистості є важливою метою навчально-виховної діяльності закладу дошкільної освіти. Система ціннісних орієнтацій визначає модель поведінки дитини старшого дошкільного віку та стиль роботи вихователя закладу дошкільної освіти, що у свою чергу впливає на потреби, мотиви та інтереси дітей старшого дошкільного віку.

В результаті аналізу наукових досліджень, ми можемо зробити висновок, що найважливішими змістовними аспектами нашої роботи є вивчення соціальної, економічної та екологічної сфер життя дітей старшого дошкільного віку. Саме врахування особливостей зазначених сфер життя сприятиме формуванню у дітей старшого дошкільного віку ціннісних орієнтацій. Ефективність формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку забезпечить виконання таких трьох педагогічних умов, як: використання комплексного підходу до виховання у дитини старшого дошкільного віку впевненості у своїх силах і можливостях; використання спеціальних методів проведення занять з метою підтримки психологічного комфорту дітей; формування моделей поведінки, що орієнтовані на гармонійний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Піроженко Т.О. Прийняття дитиною цінностей: посіб. Київ: Видавничий Дім "Слово", 2018. 240 с.
2. Удич О. Ціннісні орієнтації : багатогранність наукових трактувань. *Рідна школа*. 2022. №11. С. 26-31.
3. Шапошникова І. В. Формування ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики* : міжвузів. зб. наук. Запоріжжя: Астропринт. 2019. Вип. 57. С. 181-187.

Железняк Т. О.,
здобувач (другого)
магістерського рівня вищої освіти,
Державний вищий навчальний заклад
"Донбаський державний педагогічний
університет", м. Слов'янськ-Дніпро

УДК 373.29

ВПЛИВ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Сучасний стан розвитку України характеризується зростанням інтересу до її культурних традицій, історії, духовності, до національної ідеї, без яких неможливо зрозуміти теперішнє і майбутнє країни. Звертаючись до минулого,

молода українська держава намагається розв'язати надзвичайно складні проблеми свого соціального, економічного, культурного зростання. У реалізації цих завдань значне місце належить сім'ї, де дитина народжується, формуються основи її моральності, духовності, характер ставлення до людей, до праці. Саме в сім'ї закладаються ціннісні орієнтації дитини, формування і розвиток яких корелюється також з багатьма чинниками соціально-політичного, соціально-економічного становлення суспільства. Невід'ємною характеристикою сім'ї як одного з найстійкіших і найбільш традиційних соціальних інститутів є поєднання її відносної автономності з одночасним впливом на різні сторони суспільного розвитку. Сьогоднішні проблеми життя в Україні багато в чому пов'язані з протиріччями ціннісних дезорієнтацій у суспільстві. Перед учителями, батьками, науковцями постало досить складне питання: на яких принципах і цінностях повинна вибудовуватися сучасна система освіти й виховання. І тут своє слово має сказати сім'я, яка у великій мірі зберегла правила, норми й моделі поведінки усіх її членів, свою культуру.

Вивчення дитячо-батьківських відносин є надзвичайно важливим як для розуміння факторів, що впливають на становлення особистості дитини, так і для організації психолого-педагогічної практики. Про значимість даної проблеми свідчить той факт, що багато авторитетних психологічних теорій не обійшли увагою цю проблему, розглядаючи взаємини батьків і дитини як важливе джерело дитячого розвитку. Це свідчить про те, що дана тема досить актуальна. Прагнення впливати на засвоєння дітьми безконфліктних навичок спілкування, визначило проблему дослідження.

Одним з провідних чинників розвитку якостей особистості, на думку більшості дослідників (Л. Виготський, А. Леонтьєв, І. Кон, Д. Фельдштейн, Л. Божович та ін.), є дитячо-батьківські взаємини. Варто відзначити значення впливу батьків на становлення та виховання дітей. Можна виділити щонайменше три аспекти такого впливу:

1. Стиль сімейного виховання, який багато в чому формує особистість дитини.
2. Власне поведінка батьків у різних важких ситуаціях, яку дитина (свідомо чи несвідомо) бере як приклад для наслідування.
3. Цілеспрямоване навчання дітей конструктивним способом подолання важких ситуацій.

С. Соловейчик доводить, що виховання – це навчання дітей власним прикладом і моральними настановами (не жити за рахунок інших, не красти, не використовувати службове становище). А головне, життя батьків має бути правдивим, правдивими поведінка й дії, і тоді виховання в сім'ї буде успішним.

Така життєва позиція дає можливість батькам навчити дітей досягати своїх цілей власними силами, самотужки, при цьому батьки мають розуміти, що через вимоги моральності переступити неможливо, моральність – це кордон; якщо притаманна моральність, то буде й духовність. Батьки вчать дітей фізичних дій: рубати, копати, прати тощо через конкретні вправи, а душевних: "просити", "вимагати", "не заперечувати", "обурюватися" вчать непомітно через власні вчинки та дії, через власну моральність і духовність. Великої уваги потребують засоби формування культури поведінки, що впливають на дитину через її оточення, і, насамперед, через приклад батьків. Головним елементом виховання моральності, духовності є відносини в сім'ї. Саме вони дають можливість досягти чи не досягти успіху в вихованні, зробити життя дітей щасливим. Тому тільки високomorально й духовно багаті батьки, які з повагою ставляться один до одного, підтримують один одного, для яких сім'я є цінністю, зможуть виховати особистість.

В проблемі взаємин між дітьми та батьками найбільшу популярність завоювала теорія прихильності. Суть її визначається пізнанням дитини себе через ставлення до неї матері. Зокрема, деякі дослідники розглядають сім'ю як найближче соціальне оточення дитини, котре задовольняє потребу дитини у прийнятті, визнанні, захисті, емоційній підтримці, повазі. При цьому науковці відзначають вплив батьків на соціальну адаптацію дитини – дитячобатьківські стосунки виступають в якості основної умови успішної адаптації, зокрема до навчання в школі.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми можемо виділити два підходи до аналізу поняття дитячо-батьківських взаємин:

I. Взаємовплив – прояв соціально-психологічних закономірностей міжособистісних взаємин через активну взаємодію батьків та дитини (З. Матейчек, А. Фрамм, Ю. Гіппенрейтер).

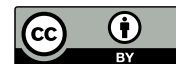
II. Підструктури сімейних взаємин – взаємопов'язані, але нерівнозначні стосунки (А. І. Захаров, А. Я. Варга, Н. І. Буянов, О. А. Карабанова, І. М. Марковська, А. С. Співаковська та ін.).

Отже, дитячо-батьківські взаємини відрізняються від інших видів міжособистісних відносин тісним взаємозв'язком, що починається з самого народження людини і триває все життя

Список використаних джерел

1. Біла І. Формування світогляду дитини в умовах сімейного виховання. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 7. С. 15–20.
2. Кононко О. Л. Особистісна орієнтація – пріоритет сьогодення. *Дошкільне виховання*. 2007. № 5. С. 3–6.

Кобель І. Г.,
Dr. Ph.D. (Alberta),
д-р пед. наук (У-т Драгоманова),
доцент кафедри практичної психології,
Львівський інститут післядипломної
педагогічної освіти, м. Львів

РЕФЛЕКСІЇ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

В Україні мало інформації та статистичних даних щодо функціонування і добробуту сімей в яких є діти із порушенням слуху (глухі і слабкочуючі) [1;2]. Україна успадкувала добре налагоджену систему з 58 спеціальних шкіл (деякі з пансіоном) та 35 дитячих садків для глухих та слабкочуючих дітей, однак ця система орієнтована на дитину, і, за рідкісними винятками, не надає жодних консультацій та інших послуг для сімей. Як наслідок, батьки не мають відкритого доступу до засвоєння ефективного методу спілкування, який міг би допомогти їм впоратися з проблемами виховання глухої дитини в ранньому віці [1; 4; 6].

З середини 50-х років минулого століття у світі утвердився міжнародний консенсус у спільноті фахівців, педагогів та науковців, які працюють в системі освіти і виховання дітей з порушенням слуху, що жестова мова є біологічною, першою і рідною мовою для будь-якої дитини, незалежно чуючі чи глухі в неї батьки [8]. Історично використання жестової мови в системі освіти в СРСР було заборонено через табу, накладене після публікації Йосипа Сталіна [10], в якій він засудив жестову мову як сурогат мови. В українських спеціальних школах для дітей зі зниженим слухом навчаються діти з чуючих сімей, які не знають жестової мови, а також глухі діти глухих батьків та працюють нечисленні глухі вчителі або чуючі педагоги, які походять з глухих родин, які здатні дати знання візуальної жестової мови та передати деякі компоненти культури глухих, проте державної підтримки це не має.

По всій Україні спостерігається недостатня поінформованість про таланти та здібності нечуючих громадян, і ця недостатня поінформованість породжує негативне ставлення до глухих людей. Наприклад, в Україні глухота досить часто прирівнюється до затримки в інтелектуальному розвитку. Патологічне ставлення до глухоти все ще переважає серед українських фахівців, які працюють з глухими та слабкочуючими дітьми, хоча останнім часом в Україні багато фахівців, які займаються освітою глухих, почали наполягати на необхідності змін у підходах у навчанні глухих [1; 2; 9; 11; 12]. Окрім критики існуючої системи дошкільної та шкільної освіти, автори також вказують на брак досліджень у цій сфері [5; 11; 12].

Це перше дослідження, проведене в Україні, яке вивчало досвід і почуття великої групи українських чуючих батьків, які виховують дітей з порушеннями слуху. Це дослідження мало кілька цілей:

- Задokumentувати характеристики чуючих батьків та їхніх маленьких дітей з втратою слуху,
- Ретроспективно проаналізувати почуття, поведінку та думки батьків,
- Дослідити погляди батьків на питання способів сімейного спілкування та української жестової мови.

Наукові питання дослідження були адаптовані з різних досліджень присвячених досвіду батьків у вихованні дитини з порушенням слуху і були розроблені таким чином, щоб змістовно описати батьків і дітей:

- Які фактори сприймаються чуючими батьками з глухими або слабочуючими дітьми як виклики?
- Як батьки описують характер дитячо-сімейних стосунків та спілкування вдома?
- Як батьки ставляться до виховання глухої дитини в Україні?

Методологія.

Це дослідження було розроблене як двофазне, послідовне дослідження зі змішаними методами. На першому етапі було розроблено та проведено перехресне опитування з метою збору кількісних та демографічних даних. Було використано опитувальник Національного батьківського проекту (NPP) (Meadow-Orlans та ін., 2003), який був переглянутий та глибоко адаптований для відображення специфіки українського контексту. На другому якісному етапі використовувалися інтерв'ю для вивчення почуттів, пережитих батьками під час постановки діагнозу та під час виховання дитини, а також їхніх поглядів на програми раннього розвитку, послуги підтримки, сімейну комунікацію та вибір навчального закладу, який їм доступний.

Вибірка.

Всі сім'ї (n=419) чії діти з порушенням слуху, які були зарахованими до 0/ 1 класу до спеціальних шкіл-інтернатів для глухих та слабочуючих дітей по всій Україні (53 відповідні школи з 58 шкіл загалом), стали цільовою групою для цього дослідження. Загалом, сорок вісім шкіл (91% з тих, з якими ми зв'язалися і які відповіли критеріям вибірки), в яких навчається 388 учнів, роздали батькам пакети анкет і отримали 325 з них назад. Відсоток відповідей для всієї вибірки, спочатку запропонованої для дослідження, склав 77,8%. Сімнадцять сімей взяли участь у подальших інтерв'ю.

Аналіз даних.

Дані, зібрані під час опитування батьків, були проаналізовані за допомогою методів описової статистики для виявлення характеристик вибірки, що було важливо як для заповнення прогалин в існуючій літературі, так і для досягнення цілей дослідження. Крім того, було проаналізовано демографічну інформацію, щоб продемонструвати різноманітність сімей, які брали участь у дослідженні. Для цього використовувався статистичний пакет SPSS, а для обробки транскрибованих текстів інтерв'ю – NVIVO.

Найбільш типові рефлексії батьків.

Що думають і відчують батьки про виховання глухої дитини в Україні?

– Після виявлення втрати слуху у своїх дітей всі батьки були шоковані, спустошені та безпорадні. Сторонній професійний погляд на проблему часто вносив додатковий стрес і труднощі. Під час опитування сім'ї говорили, що додатковий стрес виникав через ставлення персоналу. Батьки характеризували персонал як такий, що має мінімальну або низьку кваліфікацію для виконання своєї роботи, і батьки повідомляли про байдуже ставлення до них, а також про брак технічних ресурсів для проведення надійного тестування.

– Майже всі учасники повідомили про відсутність можливості вибору освітніх закладів та підтримки у налагодженні ефективної системи сімейної комунікації.

– Крім того, дані підкреслюють важливість обміну досвідом між батьками. Зокрема, батьки, які брали участь у дослідженні, визначили, що глухі батьки розглядаються як одне з найбільш надійних і цінних джерел інформації та підтримки в процесі подолання наслідків втрати слуху їхньої дитини.

– Вихователі дитячих садків та дошкільних відділень шкіл-інтернатів були названі найбільш цінними джерелами допомоги, окрім подружжя.

– Батьки висловлювали свою стурбованість і занепокоєння щодо майбутнього своїх дітей, пояснюючи, що їхні страхи викликані тим, що багато глухих випускників не можуть знайти роботу через низьку грамотність і низькі професійні навички.

– Батьки також розповіли, що в системах охорони здоров'я/соціальної допомоги та освіти все ще переважає дефіцитний підхід, що означає, що глухі та слабочуючі діти розглядаються як такі, що не мають чогось, або як меншовартісні. Нарешті, батьки повідомили, що, на їхню думку, в суспільстві спостерігається загальний низький рівень обізнаності про проблеми глухоти.

Загалом, результати цього дослідження дають уявлення про суб'єктивний досвід батьків, які чують, у вихованні глухих або слабочуючих дітей в Україні та окреслюють багато проблем і питань, які турбують цих батьків. Потреба в інформаційній підтримці, рекомендаціях та можливостях спілкування для сімей була визнана ключовим питанням як в літературі, так і в цьому дослідженні. Важливість розширення доступу до освітніх можливостей, підтримки для подолання стресу та покращення емоційного благополуччя, а також підтримки сімей у налагодженні здорової сімейної взаємодії та розширення прав і можливостей батьків також була підтверджена учасниками цього дослідження.

Крім того, результати цього дослідження вказують на брак сімейних ресурсів, які мали б допомогти в процесі адаптації сім'ї до втрати слуху дитини. Сімейне спілкування виявилось найбільшою проблемою для всіх нечуючих учасників цього дослідження.

Оскільки Україна рухається вперед як громадянське інклюзивне суспільство, буде важливо, щоб ці проблеми та питання були спрямовані на впровадження змін у практичну діяльність фахівців. Можливі зміни, які можуть позитивно

вплинути на повсякденне життя сімей, які виховують глухих та слабочуючих дітей, що, в свою чергу, збільшить шанси на покращення можливостей їхніх дітей для досягнення віх у загальному розвитку. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення потреб у навчанні фахівців, які працюють з глухими та слабочуючими дітьми, а також на практику роботи вчителів, що включає навчання за допомогою української жестової мови.

Список використаних джерел

1. Адамюк, Н. (2007). Інформативність жестової мови в навчально-виховному процесі спеціальних шкіл для дітей з порушеннями слуху В В. І. Бондар та В. В. Засенко (Ред.), Нью-Йорк: Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі (с.116-120). Київ: Актуальна освіта
2. Дробот, О. А. (2006). До питання про методiku навчання дітей зі зниженим слухом. В. І. Бондар та В. В. Засенко (Ред.), Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі (с. 10-13). Київ: Науковий світ.
3. Федорук, В. (2001). Значення раннього виявлення глухоти при слуховій допомозі та навчанні глухих Матеріали Першої української конференції з історії сурдопедагогіки в Україні (с.181-185). Київ: УТОГ.
4. Фомічова, Л. (1997). Розвиток інтелекту. Київ: ТОВ "Міжнар. Фін.агенція"
5. Гарнюк, Л. (2005). Гуманістичні аспекти інтегрованого навчання глухих дітей. В. І. Бондар та В. В. Засенко (Ред.), Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі (с. 266-269). Київ: Науковий світ.
6. Левицький, М. М. (2003). Вирішення проблеми працевлаштування інвалідів з вадами слуху у Київській організації. Матеріали Всеукраїнської конференції "Проблеми реабілітації інвалідів по слуху в Україні та можливі шляхи їх вирішення" (с.208-216). Київ: УТОГ
7. Лук'янова, С. П. (2001). Деякі питання розвитку осіб, які не чують. Матеріали Першої української конференції з історії сурдопедагогіки в Україні (с.216-218). Київ: УТОГ.
8. Meadow-Orlans, K. P., Mertens, D.M, & Sass-Lehrer, M. (2003). Parents and Their Deaf Children: the Early Years. Washington, D.C.: Gallaudet University Press.
9. Пархоменко, І. А. (2001). Вслух про Наболевшем. Матеріали Першої Всеукраїнської конференції з історії сурдопедагогіки в Україні (с.163-165). Київ: УТОГ.
10. Сталін, Й. (1950, 20 червня). Марксизм і питання мовознавства. Правда, с. 1, 2, 3.
11. Засенко, В. (2001). Сучасна система освіти для осіб з вадами слуху: стан, проблеми, перспективи: [Стан, проблеми, перспективи]. Матеріали Першої Всеукраїнської конференції з історії сурдопедагогіки в Україні (с.43-49). Київ: УТОГ.
12. Зборовська, Н. (2006). До проблеми спілкування чуючих батьків, які мають глуху дитину. В. І. Бондар та В. В. Засенко (Ред.), Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі (с. 19-22). Київ: Науковий світ.
13. Жук, В. (2006). Рання педагогічна допомога дітям зі зниженим слухом. В. І. Бондар та В. В. Засенко (Ред.), Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі (pp.216-218). Kyiv: UTOG.

Козак М. М.,
асистент кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

Супрун М. О.,
д-р пед. наук, професор,
професор кафедри психокорекційної педагогіки,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м. Київ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА АБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДОМ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА В УМОВАХ СИСТЕМИ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ

Впродовж тривалого періоду часу українське і світове суспільство стикається із проблемою розладів аутистичного спектра. У 1908 році швейцарський психіатр Ойген Блейлер ввів новий термін "аутистичний", який використовувався в медичній практиці. Він використовував цей термін для опису відстороненості від соціального життя, яку він спостерігав у частини хворих на шизофренію. Це спричинило початок значних досліджень цього розладу.

Дитячі психіатри Лео Каннер та Ганс Аспергер внесли суттєвий внесок у розвиток досліджень аутизму. У 1943 році вони представили свої роботи, які лягли в основу розпізнавання двох видів аутизму. Ці вчені описували випадки, де пацієнти мали труднощі у спілкуванні, супроводжувані одержимістю певними предметами або зацикленістю на них, а також стереотипною поведінкою з "тривожно-нав'язливим бажанням зберегти постійність". Їхні дослідження визначили термін "аутизм" у сучасному розумінні [2].

У 1980-х роках вчені визначили аутизм як широкий спектр станів. Сучасні та детальні дослідження впливають на періодичну зміну термінології, яка описує розлади аутистичного спектра (РАС). Однак основним показником є класифікатор DSM, створений Американською психіатричною асоціацією.

У 2013 році Американська психіатрична асоціація внесла суттєві зміни в дані щодо діагностики та класифікації психічних розладів (DSM-5). Колишні окремі стани, такі як синдром Аспергера, аутистичний розлад, дитячий дезінтегративний розлад, та первазивний розлад розвитку без додаткових уточнень, тепер об'єднані в один діагноз – "РАС" [4].

Розлад аутистичного спектра – це комплекс станів, спричинених порушенням роботи мозку. Діти із РАС відрізняються одне від одного і можуть мати відмінності у ключових та супутніх порушеннях. Це створює велику потребу у подальших дослідженнях [3].

Протягом останніх років помітно зростає кількість дітей із розладами аутистичного спектру (РАС). Останні результати дослідження, які були опубліковані мережею моніторингу аутизму та порушень розвитку (ADDM), відображають тривожну тенденцію. За даними на 2020 рік у США серед 8-річних дітей, 1 із 36 стикається із аутизмом. У 2000 році результати дослідження вказували на народження однієї дитини із 150, а в 2010 році ця статистика зростає до одного із 68 [5].

Дані НАМН України показують, що кількість випадків виявлення психічних порушень значно зростає, з 40% до 96%. Разом з цим збільшилась кількість дітей із аутизмом. Цей розлад став найбільш поширеною причиною інвалідності серед дітей, становлячи 70% від загальної кількості розладів аутистичного спектру [1].

Для вирішення цього завдання та своєчасної постановки діагнозу багато вчених працювали над цим питанням: Н. Базима, І. Логвинова, В.Тарасун, Н. Андрєєва, В. Бондар, А. Душка, Т. Сак, Д. Ісаєв, А. Хворова, В. Каган, М. Шеремет, О. Богдасева, М. Химко, С. Конопляста [3].

Важною задачею для сучасного суспільства є розуміння та прийняття дітей із спеціальними освітніми потребами. Згідно з останніми психолого-педагогічними дослідженнями, мовленнєвий розвиток у дітей із розладами аутистичного спектру проявляється у повторенні слів та використанні стереотипних фраз. У своїх дослідженнях В. Тарасун вказує, що для ефективної роботи із такими дітьми необхідно використовувати сучасні методики.

Абілітація представляє собою комплексну систему лікувально-педагогічних заходів, спрямованих на запобігання та лікування патологічних станів у дітей раннього віку, які ще не встигли адаптуватися до соціального середовища. Ці стани можуть призводити до стійкої втрати здатності до праці, навчання та повноцінної участі в суспільстві. Термін "абілітація" особливо застосовується у випадках, коли патологічний стан виник у ранньому дитинстві, і дитина не володіє достатніми навичками самообслуговування та соціальної адаптації.

В рамках абілітації, надання правильного розвитку та підтримки дитині з порушенням стає пріоритетом. Основна відмінність від реабілітації полягає в тому, що абілітація акцентує увагу на особливостях тих, хто народжується із вродженими відхиленнями. У таких випадках важливо створити умови для максимальної пристосованості до життя, враховуючи відсутність періоду нормального розвитку та особливості народження з порушеннями. Таким чином, абілітаційні заходи визначаються як система раннього втручання, спрямована на досягнення максимальної пристосованості дитини до зовнішніх умов існування з урахуванням її індивідуальних особливостей та народжених порушень.

Ефективна робота з дітьми у ранньому дитинстві позитивно впливає на їх розвиток, сприяючи уникненню серйозних проблем. Раннє втручання

спрямоване на створення сприятливих умов для розвитку та корекції малюка з метою підготовки його до участі у системі освіти. Це є важливим етапом в реалізації інклюзивної освіти для дітей із аутизмом. Аутизм представляє собою розлад розвитку із неврологічним корінням, який проявляється стійким дефіцитом соціальної комунікації та взаємодії, а також обмеженими, повторюваними діями, інтересами та заняттями.

Ранній період життя вважається ключовим етапом для формування особистості та розвитку мозку дитини, що робить важливим вчасне виявлення порушень у розвитку та забезпечення належної допомоги для оптимізації результатів раннього втручання.

В Україні лікарі-психотерапевти зазвичай ставлять діагноз РАС приблизно в 3 роки, але компетентні медичні фахівці можуть помічати ознаки або аутистичну поведінку ще раніше. Досвід Ізраїлю демонструє, що початок корекційних заходів батьками "особливих" дітей може розпочинатися вже з 2-х років [5].

Діагностика та втручання в сфері розладів аутистичного спектра супроводжуються позитивними змінами. Дослідження показують, що вже від 6 до 12 місяців можна виявити дітей, які мають високий ризик отримати діагноз аутизму у майбутньому. Поставлення діагнозу можливе від 2-3,5 років, що є значним покращенням порівняно з попередніми показниками у 4-5 років [2]. Фахівці, які надають підтримку цим дітям, відзначають, що раннє втручання призводить до найкращих результатів. Незважаючи на очевидні переваги раннього втручання, важливо розглянути, чому цей підхід є ефективним і чи існують дослідження, які підтверджують його ефективність.

Список використаних джерел

1. Дитина з особливими освітніми потребами: медичні та психологопедагогічні аспекти розвитку, навчання і виховання: навч. метод. Посібник/за заг. ред. Покроєвої Л.Д.– Харків: Харківська академія неперервної освіти. Видавництво "Точка", 2014. 292 с.
2. Скрипник Т.В Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навч-метод. посіб. / Т.В.Скрипник К.:Гнозис. 2013. 60 с.
3. Сухіна І.В. Родинно-орієнтований підхід у контексті комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом. / І.В. Сухіна // Освіта дітей з особливими потребами: шляхи розбудови. №5. 2014. С.182-192.
4. Тарасун В. В., Хворова Г. М. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 2004. 103 с.
5. Тарасун В. В. Трансверсальні здібності в контексті проблем аутології. Київ: Наук. світ, 2004. 372 с.

Мутаф І. В.,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

УДК 373.29

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної теорії і практики морального виховання дошкільників та особистого досвіду роботи нами визначено педагогічні умови ефективного впливу освітньої діяльності в ЗДО на процес формування морально-етичних норм у дітей передшкільного віку засобами проєктної технології:

1. Підготовка вихователів до формування морально-етичних норм у дітей передшкільного віку засобами проєктної технології.
2. Впровадження проєктної технології в освітній процес ЗДО.
3. Партнерська співпраця педагога з батьками щодо морального виховання на засадах гуманізму.

Опишемо зміст роботи на кожному етапі. Зазначимо, що формувальний експеримент відбувався в природних умовах із дотриманням принципів безперервності та послідовності освітнього процесу ЗДО, який є динамічним і багатофакторним.

На першому етапі – діяльнісно-збагачувальному – було впроваджено першу педагогічну умову – підготовка вихователів до формування морально-етичних норм у дітей передшкільного віку засобами проєктної технології.

Вихователям було запропоновано взяти участь у розробці авторських проєктів морально-етичного змісту:

1. Розробити проєкт-кейс "Чистий аркуш". На основі легенди про Пігмаліона і Галатею необхідно провести паралель із сучасним освітнім процесом у ЗДО. Чому так важливо створювати "ситуацію успіху" і забезпечувати "оптимістичне прогнозування" та "позитивне підкріплення"? Чому так небезпечно сприймати дитину крізь призму чуток, пліток і стереотипів?

2. Обрати за вибором тему і створити проєкт у вигляді презентації у програмі "Canva": "Про такт і делікатність", "Секрети іміджу та професійної репутації вихователя", "Ціна слова", "Еталон поведінки".

3. Створити проєкт-колаж "Формула інтелігентного педагога".

Група "Зима" отримує ватман з базовим малюнком "Тактовність".

Група "Весна" ватман з базовим малюнком "Доброта".

Група "Літо" ватман з базовим малюнком "Культура".

Група "Осінь" ватман з базовим малюнком "Самоповага".

Групи захищають свої колажі, обговорюють роботи, знаходять спільні та відмінні риси під час презентацій кожної команди.

4. Складання проєкту-портфоліо "Формування моральності у дітей передшкільного віку".

Другий етап – діяльнісно-творчий – був основним у виховній роботі з дітьми передшкільного віку.

Нам вдалося організувати на заняттях багатофункціональну проєктну діяльність із конструктором "Lego": перевірка виконаного завдання, рахунок, кольорова пальчикова гімнастика тощо. Це розвиває мовленнєві вміння учнів, вчить їх працювати в групах. У дітей зростає інтерес до навчання. Діти складали казки із використанням цеглинок "Lego". Із маленьких деталей вони добирали об'єкти казки та їх персонажів, потім "оживлювали" і "озвучували" своїх героїв. Завдання стояло таким чином, щоб у змісті казки обов'язково з'явилися слова: "добро", "любов", "радість", "допомога", "дружба". Наприклад, ми взяли до аналізу казку "Що найважче журавлям" і оповідання "Мені захотілося додому". Дітям потрібно було творчо представити свої розуміння змісту цих творів Василя Сухомлинського за допомогою простої і доступної їхньому віку анімації.

На заняттях із мислення діти передшкільного віку працювали також із конструктором "Lego". Наведемо лише кілька прикладів:

Гра "Озирнись і відшукай"

У кожній групі дітей цеглинки "Lego" різного кольору. Їм потрібно в природі відшукати предмети, які відповідають кольору їхніх цеглинок і назвати їх.

Гра "Я – фотограф".

Діти з цеглинок "Lego" складають свій власний фотоапарат. Потім, під час прогулянки, фотографують куточок природи, який їм найбільше сподобався, словесно описують фотографію так, щоб інші діти зрозуміли, який об'єкт ти фотографував.

Гра "Цеглинку піднімаю – слово називаю".

Значення цеглинок: зелена – хто?, червона – який?, жовта – що робить?. Вихователь піднімає цеглинку. Діти називають слова, які відповідають на питання "хто?", "що?". Потім слова, які відповідають на питання "який?", "яка?", "яке?" і так далі. Потім робота ускладнюється. Вихователь піднімає дві цеглинки – зелену і червону. Діти повинні утворити словосполучення. Потім – три цеглинки. Діти складають речення так, щоб кожен колір відповідав будь-якому об'єкту природи: овочів, фруктів, квітів, рослин, тварин тощо.

Ми практикували вправу: "Впізнай за описом". Зміст вправи полягає в тім, що ми читали декілька казок В. Сухомлинського, навмисно пропускали персонажів, а діти, за допомогою опису з підказками, відгадували: хто це. Попередньо діти об'єднувалися в мікрогрупи. Та мікрогрупа, яка набрала найбільше очків, могла отримати "LEGO DUPLO" для гри. До прикладу ми брали

такі казки: "Ласкавий вітер і холодний вітруга", "Куди поспішали мурашки", "Зайчик і місяць", "Хризантема й цибулина", "Гавеня і соловей" та ін.

Подібна до попередньої гра: "Встанови відповідність". Читаючи з дітьми оповідання В. Сухомлинського "Відломлена гілка", ми вчили їх встановлювати відповідність і причинну наслідковість. Така робота до вподоби дошкільникам. Ефективними на цьому етапі були такі форми і методи роботи: робота з ребусами, загадками, кросвордами, розв'язування природничих задач, "Мішечок із запитаннями", вправа "Сортування", гра "Знайди зв'язок", а також – проведення дослідів.

Цікавим з позиції формування морально-етичних норм є проєкт "Друге життя сміття", де діти представляли свої авторські вироби, які виконували вдома разом із батьками. Ефективним був квест "Супермаркет доброти", створення колективної презентації "Калейдоскоп добрих справ".

У ході реалізації другої педагогічної умови нами був розроблений та апробований "Перелік казок, спрямованих на моральне виховання дітей передшкільного віку". До його складу увійшли найбільш доцільні, з виховного погляду, українські народні казки. На основі обраної казки діти мали вигадати іншу кінцівку або вигадати продовження. І намалювати казку.

З метою залучення дітей до спільної пізнавальної та соціально значущої діяльності, було запропоновано взяти участь у колективному благодійному проєкті "Чашка другу"; діти розмальовували натуральними фарбами чашки, які було передано до школи-інтернату м. Вознесенськ Миколаївської обл. Названі заходи сприяють створенню атмосфери емоційної підтримки, надають можливість кожному познайомитися з різними моделями поведінки, усвідомити причини труднощів у спілкуванні з іншими, розвивають рефлексію, емпатію, згуртовують дитячі колективи. При проведенні занять на другому етапі, ми орієнтувалися на розвиток основних психологічних складових морально-етичних норм, а саме співчуття, довіри, уяви, емпатії.

Продуктивним видався метод ігрового проєктування в кейс-технології – це ігрові проєкти, які здійснюються у формі уявної подорожі, конференції, квесту. Діти обирали ролі історичних постатей, казкових героїв, персонажів літературних творів. Нами були використані сюжети казок і літературних творів. Але ми пам'ятали про ігрову оболонку – вихователем мав бути заданий ігровий сюжет, що мотивує всіх учасників на досягнення ігрових цілей.

Для ефективного застосування методів кейс-технології, зокрема методу ігрового проєктування, для того, щоб охопити увесь необхідний обсяг матеріалу й глибоко його вивчити, ми старанно планували свою роботу: давали завдання учням для попередньої підготовки – продумати, виконати самостійні підготовчі завдання.

Наприклад, проєкт "Ми йдемо колядувати, господарів величати!" діти виготовляли маски колядників, розповіді про національні обряди, складали власні колядки, створювали ілюстрації. За виконання завдань діти бралися, враховуючи власні інтереси, індивідуально, в парах, у групах по 3 особи. На

занятті яскраво відбулася інсценізація дійства – діти виконували ролі, моделюючи реальну життєву ситуацію. Організована таким чином діяльність щодо сприймання художнього тексту викликала інтерес до цієї діяльності. Водночас, розвивалися в учнів морально-етичні почуття, їхні творчі здібності.

Для вправління дітей експериментальної групи в гуманній учинковій діяльності, використано вправи "Як учинити?" (діти розглядали малюнок та описували проблемну ситуацію, вирішували, як чинити, коли хтось потрапив у біду); "Що буде далі?" (діти разом із вихователем вирушали в уявну подорож вулицями міста й допомагали людям у складних ситуаціях); "А якби я..."; "Що могло статися?" (діти розглядали зображення однієї людини, але з різними виразами обличчя й розмірковували, яка ситуація могла спричинити такий настрій); "Компліменти" (діти в колі дарували один одному приємні слова); "Ниточки доброти" (передаючи один одному моток ниток, діти продовжували речення "Я радію, коли..."); "Метелики на галявині" і т. ін. Застосовано елементи інтерактивного навчання, щоб дати змогу вихованцям самостійно робити узагальнення й висновки.

На третьому етапі – оцінно-рефлексивному, відбувалася реалізація третьої педагогічної умови – партнерської співпраці педагога з батьками щодо морального виховання на засадах гуманізму.

Слід зазначити, що створюючи умови для залучення батьків до морального виховання дітей була звернена увага педагогів на побудову партнерських відносин ЗДО з сім'єю, а також висувалися вимоги до педагогів щодо дотримання наступних правил, необхідних для оптимального педагогічного спілкування:

1. Звернення до батьків своїх вихованців тільки по імені.
2. Вияв щирого інтересу до батьків своїх вихованців.
3. Вміння вислухати батьків, як конкретний прояв інтересу до людей взагалі.
4. Прояв доброзичливості у ставленні до батьків, посмішка в спілкуванні з ними.
5. Бесіди з батьками про те, що цікавить їх і що вони цінують понад усе.

У ході реалізації третьої педагогічної умови цікавими та ефективними у залученні батьків до співпраці з метою формування морально-етичних норм виявилось створення альбому "Батьки і діти очима батьків та дітей", складання оповідань, казок на тему краси і величі морального вчинку, ведення щоденника думок під час спілкування з дитиною у повсякденному житті, навчання прийомів використання у роботі з дітьми методу "фоторамки". Ми намагалися, щоб фотографія асоціювалася з яким-небудь яскравим, багатим враженням, моментом життя (дитяче свято, риболовля з татом тощо). Навколо серцевини ми розташували сім великих пелюсток різного кольору. Кожна пелюстка – це день тижня, і він має свій колір. На пелюстках відзначалися успіхи, яких дитина досягла протягом дня. Використання відео-матеріалів на морально-етичну тему зумовило виготовлення папки-пересувки батьками разом із дітьми "Мій добрий вчинок". Нами проведено фестиваль проєктів "Матуся", разом із матусями учнів

експериментальної групи. За основу ми взяли ідею Василя Олександровича про Культ Матері. А в зміст заходу покладено його кращі оповідання про маму. Проект полягав у підготовці (за вибором дітей і татусів, для мам це був сюрприз) або серії музичної підбірки-попурі, пісень про матусь, або плакат із фотокарток, або колаж. Захід видався зворушливий і продуктивний, усі проекти прикрашають стіни холу ЗДО "Ромашка".

Список використаних джерел

1. Метод проектів в українській школі 1920-1930-х років. Укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно. Вінниця, 2019. 192 с.

Найда Р. Г.,

УДК 373.21

д-р пед. наук, доцент,
доцент кафедри теорії й
методики дошкільної освіти,
Державний заклад "Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗИ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах кризи в Україні проблема організація безпечного освітнього простору у закладах дошкільної освіти має вагоме значення не лише з погляду фізичного благополуччя, але й для психічного і соціального розвитку дітей. Першочерговим завданням у створенні безпечного освітнього середовища є розроблення та впровадження ефективних стратегій, спрямованих на захист дітей від фізичних та психологічних ризиків[3].

Сучасні підходи враховують не тільки фізичну безпеку, але й важливість емоційного та соціального благополуччя дітей під час їхнього перебування в дошкільному закладі. Водночас в умовах стрімкого технологічного розвитку інформаційна безпека також стає ключовим аспектом створення безпечного освітнього простору. Впровадження сучасних технологій в освітній процес вимагає відповідних заходів із захисту від можливих загроз та забезпечення конфіденційності освітніх процесів. У цьому контексті організації безпечного освітнього простору в дошкільних закладах стає визначальним чинником для успішного формування здорової, розумової та гармонійно розвивальної особистості дитини дошкільного віку [2].

У сучасних умовах різні проблеми, які можуть вплинути на створення безпечного середовища для дітей у дошкільних закладах, як-от: обладнання та інфраструктура: застаріле обладнання, пошкоджені житлові меблі чи іграшки можуть викликати негативну безпеку для дітей; безпека приміщення: недостатній контроль за доступом до будівлі та недостатнє облаштування евакуаційних виходів може ускладнити евакуацію у разі надзвичайних ситуацій; міжособисті відносини: неправильно організований процес соціалізації може призвести до конфліктів між дітьми та створити негативне психосоціальне середовище; система взаємодії з батьками: недостатній зв'язок між вихователями та батьками може ускладнити виявлення та вирішення проблеми; санітарні умови: недостатній контроль за чистотою та гігієною може сприяти поширенню інфекції та хвороби серед дітей; харчування: проблеми з організацією збалансованого та безпечного харчування можуть вплинути на здоров'я дітей; кваліфікація вихователів: недостатня підготовка та кваліфікація вихователів для надання належної педагогічної підтримки кожній дитині в умовах ЗДО [1].

Зазначимо, що комплексне розв'язання описаних проблем вимагає комплексного підходу, що включає в себе оновлення/відбудова інфраструктури, підвищення кваліфікації персоналу, зміни в педагогічних підходах та залучення батьків до управління та вдосконалення освітнього процесу.

Вдосконалення способів організації безпечного освітнього простору у ЗДО є критичним завданням у сучасних умовах. Відповідно до цього, необхідно висвітлити ключові напрями удосконалення процесу організації безпечного освітнього простору у ЗДО, а саме: розроблення та впровадження безпечних просторів: сприяйте створенню безпечних, дитячих просторів, де враховуються особливості вікових груп; підготовка та навчання персоналу: організація тренінгів для вихователів та іншого персоналу щодо безпеки дітей, використовуючи сучасні методики. Вдосконалення навички взаємодії з дітьми та виявлення можливих загроз; використання сучасних технологій: використання цифрових систем комунікації для швидкої реакції на екстрену ситуацію; розвиток системи безпеки та екстрених заходів: розроблення та практикування планів евакуації та інших екстрених процедур. Забезпечення належного рівня доступу до приміщень; співпраця з батьками: залучення батьків до процесу формування політики безпеки та інших аспектів освітнього середовища; моніторинг та оцінка: впровадження системи постійного моніторингу за станом безпеки та ефективністю заходів. Здійснення регулярної оцінки ризиків та аналізу можливостей подальшого удосконалення системи безпеки [1].

Таким чином, вдосконалення шляхів організації безпечного освітнього простору у ЗДО вимагає системного підходу та врахування сучасних вимог та технологій. Такий підхід сприятиме створенню оптимальних умов для навчання та розвитку дітей, забезпечуючи їхню безпеку та благополуччя в подальшому.

Список використаних джерел

1. Вітвіцька А. Я., Бригадир М. Б. Як говорити з дітьми про війну, смерть і втрату. Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи. Матеріали конференції. Тернопіль, 2022. С. 130-133. URL: <https://griml.com/GRhxx>
2. Кітова О. Безпечне освітнє середовище як необхідна умова навчання, соціалізації та самореалізації. <http://surl.li/xfck>
3. Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти : лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 № 03-1870/162-2. Ліга Закон. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN074069>
4. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/spart85/inx85170.htm>
5. K. The Neurotic Personality Of Our Time // The International Library of Psychology / ed. Routledge, Transferred to Digital Printing. [London], 2012. P. 300.

Панченко О. О.,
доктор філософії,
старший викладач кафедри
дошкільної та спеціальної освіти,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси

УДК 373.29

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Сучасний світ переживає стрімкий технологічний розвиток та цифровізацію суспільства, які суттєво впливають на всі сфери життя, у тому числі й освіту. З огляду на це, роль інтерактивних технологій навчання в дошкільній освіті важко переоцінити, адже доведено, що використання цікавих та інноваційних методів навчання відкриває перед педагогом нові можливості для навчання дітей дошкільного віку, створює сприятливі умови для пізнавальної активності дитини, активного залучення її до процесу навчання, що позитивно впливає на когнітивний розвиток дитини, мотивацію до навчання та здатність до творчого мислення. Відтак, завдяки використанню інтерактивних методів навчання в освітньому процесі педагог має змогу більше зосередитися на розвитку когнітивної сфери дитини, забезпечуючи при цьому індивідуальний підхід до навчання.

Поряд з цим, все більшого значення набуває використання в освітньому процесі цифрових ресурсів, програм й мобільних додатків педагогами під час

підготовки та проведення занять, що дозволяє переосмислити і збагатити освітній процес дітей дошкільного віку. Саме тому, особливу увагу варто зосередити на перехідному процесі – від теоретичних концепцій до практичних ситуацій, які виникають при впровадженні інтерактивних методів навчання в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Отже, основна *мета* наукової роботи ґрунтується на теоретичному обґрунтуванні можливостей використання інтерактивних технологій у дошкільній освіті та представленні практичного досвіду впровадження інтерактивних методів навчання у роботу з дітьми дошкільного віку.

Результати аналізу наукових праць О. Пометун [1], І. Прокопенко [2], А. Рибачук [3], В. Старости [4] доводять, що використання інтерактивних технологій в освітньому процесі закладу дошкільної освіти стимулює дитину до самостійної акумуляції теоретичних знань та спонукає до творчого їх використання під час виконання ситуативних, ігрових, проблемних завдань, сприяє налагодженню суб'єкт-суб'єктних відносин, спонукає до обговорення практичних ситуацій беручи за основу власний досвід під час здійснення ігрової та дослідницької діяльності.

Використання інтерактивних технологій у дошкільній освіті базується на впровадженні цифрових, мультимедійних та інших інноваційних засобів, які стимулюють активність, індивідуалізацію та залучення дітей до процесу навчання.

Варто вказати, що інтерактивні технології, в основному, орієнтовані на підвищення мотивації дошкільників до навчання шляхом створення привабливого, інтерактивного та динамічного оточення для їхнього розвитку. Вони дозволяють залучати дітей до активної участі у віртуальних іграх, навчальних програмах, інтерактивних завданнях та завданнях з використанням мультимедійних ресурсів. Це сприяє розвитку критичного мислення, креативності, логічного мислення, мовленнєвих навичок та підвищенню рівня освітніх досягнень дошкільного віку [1, с. 76].

Найпоширеніші форми інтерактивних технологій у дошкільній освіті включають в себе мультимедійні ресурси, які допомагають у вивченні літератури, математики та інших предметів у формі анімованих віртуальних історій або завдань, ігрові платформи з освітніми іграми, мобільні додатки для стимулювання пізнавальної активності, а також використання віртуальної реальності для поглиблення розуміння конкретних понять [4].

Відмітимо, що мультимедійні ресурси включають в себе відео, аудіо та інші медіафайли, які можуть бути використані для створення цікавого та інформативного навчального контенту. У дошкільній освіті вони дозволяють дітям вивчати нові поняття через візуальне та звукове сприйняття, сприяючи розвитку уяви та мовленнєвих навичок.

Одним із засобів інтерактивних технологій є ігрові платформи для дітей дошкільного віку, які спрямовані на стимулювання творчості, логічного мислення та розвитку моторики дітей. Вони надають можливість дітям вивчати

математику, мову, музику тощо у формі цікавих ігор, що сприяє активній участі та підвищенню мотивації до навчання. Такі навчальні платформи можуть включати ігрові завдання, пазли, логічні головоломки, розвиваючі інтерактивні вправи та інші навчальні активності, які спрямовані на розвиток різних аспектів когнітивних, моторних, мовленнєвих та соціальних навичок у дітей.

Зазначимо, що мобільні додатки в дошкільній освіті дозволяють індивідуалізувати навчання, надаючи можливість дітям вивчати нові матеріали через інтерактивні вправи та завдання. Однією з переваг використання мобільних додатків в дошкільній освіті є їхня доступність та портативність. Зокрема, діти можуть використовувати ці додатки на смартфонах або планшетах у будь-якому зручному для них місці та часі, що сприяє гнучкості та індивідуалізації процесу навчання. Багато з таких додатків спрямовані на взаємодію з дорослими, що дозволяє батькам або педагогам відстежувати прогрес дітей та надавати підтримку у їхньому навчанні [2].

Використання віртуальної та доповненої реальності у дошкільній освіті дозволяє дітям відчути іммерсивне навчання, де вони можуть спостерігати та взаємодіяти з віртуальними об'єктами. Ці технології дозволяють дітям вивчати новий матеріал у формі цікавих інтерактивних ігор, віртуальних екскурсій чи розширених навчальних сценаріїв. Наприклад, вони можуть допомагати дітям зануритися у віртуальне середовище, де вони можуть досліджувати природні явища, здобувати елементарні математиці уявлення, розвивати творчість та логічне мислення.

У дошкільній освіті важливо забезпечити належну модерацію та контроль за використанням інтерактивних технологій. Необхідно обирати відповідні до вікових особливостей та педагогічно обґрунтовані ресурси та платформи, звертаючи увагу на їх відповідність освітнім цілям та потребам дітей. Також важливо підтримувати рівновагу між використанням технологій та іншими формами навчання, сприяючи гармонійному розвитку дітей у всіх аспектах.

Таким чином, результати проведеного теоретичного аналізу інтерактивних технологій навчання дітей дошкільного віку доводять, що шлях інтерактивних технологій від теорії до практики вимагає насамперед співпраці науковців та педагогів-практиків, адже від них залежить, якою буде майбутня роль інтерактивних технологій у дошкільній освіті та чи будуть інтерактивні методи навчання справді засобом підвищення якості навчання та стимулювання розвитку дитини [3].

Отже, впровадження інтерактивних методів навчання в освітній процес закладу дошкільної освіти забезпечує: використання інтерактивних технологій, методів і прийомів навчання у єдності з традиційними технологіями навчання; залучення дітей до активного навчання шляхом створення умов для пізнавальної діяльності; розвиток критичного мислення, творчого потенціалу та соціальних навичок дитини дошкільного віку. Зазначимо, що впровадження інтерактивних технологій в дошкільну освіту має ряд перспектив, серед яких: підвищення ефективності освітнього процесу, покращення якості освіти, індивідуалізація навчання.

Список використаних джерел

1. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. авт. / уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : АПН, 2002. 135 с.
2. Прокопенко І. Ф., Євдокімов В. І. Педагогічні технології. Харків : Колегіум, 2005. 224 с.
3. Рибачук А. Інтерактивне навчання як засіб інтенсифікації навчального процесу. *Web of scholar*. 2018. 2 (20). Т.4. С. 57–60.
4. Староста В. І. Методи інтерактивного навчання: сутність, класифікація. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 2 (61). С. 256–262.

Ребракова Ю. Є.,
здобувач (другого)
магістерського рівня вищої освіти,
Державний вищий навчальний заклад
"Донбаський державний педагогічний
університет", м. Слов'янськ-Дніпро

УДК 373.29

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблемою формування соціальної компетентності дітей та молоді займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці: В. Слот, Х. Спанярд, О. Докторович, С. Архипова, Т. Поніманська, О. Кононко, М. Гончарова-Горянська, О. Михайлова та ін. Питання формування соціальної компетентності є предметом дослідження в психології, філософії, педагогіки, соціології, де вченими вивчаються різні аспекти, які входять в основу соціальної компетентності, такі як: соціалізація особистості, соціальна активність, соціальна адаптація. Вітчизняні та зарубіжні дослідники займалися різностороннім дослідженням компетентностей: життєвої, комунікативної, професійної, трудової, соціальної.

У науковому обігу поняття "соціальна компетентність" більш активніше досліджується з кінця ХХ століття. Завдяки науковопедагогічним розвідкам вчених вивчення проблеми формування соціальної компетентності виокремлюється в окремий науковий напрям та досліджується науковцями у їхніх працях починаючи від дітей дошкільного віку і до людей похилого віку.

На думку М. Докторович наукова категорія "соціальна компетентність" – це набута здатність особистості гнучко орієнтуватися в постійно мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем. Дослідниця виділяє

4 компоненти у структурі соціальної компетентності: когнітивно-ціннісний, емоційно-мотиваційний, інтерактивно-комунікативний, поведінково-діяльнісний:

1) когнітивно-ціннісний – характеризується наявністю знань, соціальних уявлень, систем цінностей особистості, розуміння соціальної діяльності;

2) емоційно-мотиваційний – передбачає емоційне ставлення до соціуму та мотивами діяльності (основну роль відіграють мотиви, їх сформованість; розвиток соціально ціннісних та особистісно значущих мотивів);

3) інтерактивно-комунікативний – відбувається здійснення продуктивної комунікації з індивідами та групами; виконання різних ролей комунікації;

4) поведінково-діяльнісний – представлений мірою ціннісного ставлення до соціуму через поведінку та діяльність [1, с. 61].

Соціальний розвиток не тільки стихійний, але і циклічний. Для того, щоб дитина навчилася з інтересом сприймати світ навколо, радіти близьким оточуючим, говорити і думати, потрібні спеціальні умови. Вже в перші місяці життя дитини дорослий ставить перед собою завдання цілеспрямовано розвивати слух, рухи, емоції, погляд маленької людини, тренувати її, активно впроваджувати людські суб'єкти і відносини в світ, і формувати основи гармонійного світу сприйняття, тобто вчити відчувати радість життя, бачити прекрасне, долати труднощі життя без зайвого нервового напруження і тривоги.

Ми поділяємо точку зору І. Зарубінської, яка розглядає поняття соціальної компетентності як комплексну, інтегративну характеристику особистості, сукупність певних якостей, умінь, соціальних знань і навичок, досвіду, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, що сприяє активній взаємодії з суспільством [2, с. 10].

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що дитина дошкільного віку має набувати різноманітних умінь і навичок, і стверджується, що цей процес "відбувається по-різному".

За Т. Поніманською соціальна компетентність це відкриття у світі людей, навички соціальної поведінки, готовність сприймати соціальну інформацію, бажання пізнати людей і робити добрі справи.

Дошкільний вік є важливим періодом дитинства, протягом якого дитина пристосовується до навколишнього соціального середовища. формуються етичні, моральні, культурні, фізичні, психічні, духовні аспекти розвитку особистості, норми та правила поведінки в суспільстві. здійснюється процес соціалізації та закладаються основи соціальної компетентності дошкільника.

Процес формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку є складним і тривалим. Для більш ефективної соціалізації необхідно знати основні характеристики дитинства.

Т. Поніманська у своїй роботі виділяє такі особливості дошкільного віку:

– дитина-дошкільник як індивід перебуває у віці становлення, дозрівання та розвитку;

- створення основ особистої діяльності, автономії, ініціативності, відповідальності та особистого становлення;
- самооцінка цього періоду визначається наявністю субкультури дитини;
- дошкільний вік (3-6 років) пов'язаний з переважанням ігрової діяльності;
- види діяльності дітей є специфічними, і становлять основні досягнення дитини у її фізичному, психічному та соціальному розвитку, завжди відповідаючи інтересам та потребам дитини;
- це сенситивний період для первинної соціалізації особистості;
- період формування ціннісного відношення до природи, культури, людини і самого себе, орієнтації на світ людей, розуміння змісту і форм людських відносин;
- висока емоційна насиченість усіх сфер життя дитини, цікавість, безпосередність, оптимізм як важлива передумова емоційного та практичного пізнання навколишнього середовища та самого себе;
- чутливість до соціально-психологічних механізмів навіювання, наслідування; інтеріоризаційних та екстеріоризаційних механізмів ідентифікації. Ці механізми соціалізації дають дитині можливість розвиватися, відображати і реагувати на соціальні очікування суспільства [3, с. 15].

Можна зробити висновок, що для комплексного соціального розвитку дитини необхідно правильно організувати сприйняття малюка, щоб він отримував різноманітну інформацію про навколишній світ, був здатний гармонійно сприймати і насолоджуватися його красою. Індикатором і, певною мірою результатом процесу соціалізації – соціальна компетентність, яка при переході від дошкільного закладу до школи виражається в готовності дитини ефективно взаємодіяти з іншими в системі міжособистісних відносин.

Заклад дошкільної освіти виступає основним інститутом, за допомогою якого відбувається формування основ соціально компетентного дошкільника. Перебуваючи у дошкільному закладі дитина вчиться допомагати вихователям, дружити, товаришувати з однолітками, поважати гідність старших людей, батьків, вихователів, у них починає формуватися уява про доброту до навколишнього оточення, щирість у стосунках, чуйність та милосердя до ближнього, прояви підтримки у складних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Величко Т. Взаємодія дошкільного навчального закладу та сім'ї у формуванні соціальної компетентності дитини. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2022. № 2 (57). Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського. С. 106–109.
2. Зарубінська І. Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 36 с.
3. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. 4-те вид., перероб. Київ : ВЦ "Академія", 2018. 408 с.

Шадюк О. І.,

УДК 373.29

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної
педагогіки і психології та спеціальної
освіти імені проф. Т. І. Поніманської,
Рівненський державний гуманітарний
університет, м. Рівне

ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ ВПО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Введення в Україні воєнного стану позначається на всіх сферах людського життя. Особливих змін зазнає освітня галузь, зокрема дошкільна. Чимало закладів дошкільної освіти не працюють, деякі – приймають тимчасово переміщених осіб, організовують освітній процес дистанційно, консультують батьків тощо. Є заклади, які працюють у звичному режимі [2].

Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дошкільник позбавлений нормальних умов для розвитку та освіти. Також, слід відмітити, що через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється і процес повноцінної соціалізації дитини дошкільного віку. Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій, стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах [2].

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року освітній процес в українських закладах дошкільної освіти зазнав нових змін та викликів. На вихователів ЗДО була покладена відповідальність та піклування про емоційну безпеку дітей дошкільного віку не лише на заняттях, а й в укритті. Слід зазначити, що в умовах бойових дій діти дошкільного віку є найбільш вразливою категорією. Переміщення, втрата дому, розлука з рідними мають негативний вплив на фізичний та психологічний розвиток дитини дошкільного віку.

Варто зазначити, що внаслідок повномасштабної війни понад 8 мільйонів українців були віднесені до категорії внутрішньо переміщених осіб. Серед них, звичайно, і діти раннього та дошкільного віку, які були змушені покинути свої домівки та звичне для них середовище. Зважаючи на це, підтримка та інтеграція внутрішньо переміщених дітей дошкільного віку стала важливим елементом організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти під час війни.

Науково доведено, що термін "інтеграція" (від лат. Integratio – відновлення, заповнення; integer – цілий) означає об'єднання в ціле багато різних частин, елементів. По іншому даний термін можна трактувати як процес взаємного пристосування і об'єднання.

Варто зазначити, що мета інтеграції в освіті полягає в залученні дітей з різними можливостями у вже сформований освітній простір закладу освіти,

допомогти такій дитині пристосуватися та увійти у вже існуючу модель навчально-виховного процесу [1].

У зв'язку із введенням воєнного стану, на виконання підпункту сьомого пункту 10 Положення про заклад дошкільної освіти, особливу увагу спрямовано на зарахування дітей дошкільного віку із числа внутрішньо переміщених осіб до закладів освіти відповідно до рішень територіальних громад з метою швидкого реагування на потреби найменших громадян України [2].

Проблема інтеграції дітей ВПО, сьогодні набула гостроти в наслідок того, що після відновлення освітнього процесу в українських закладах дошкільної освіти більшість вихователів зіткнулися з проблемою інтеграції до своїх груп нових дошкільників. Варто зазначити, що такі діти тривожні та мають підвищене відчуття небезпеки. Зважаючи на це, основне завдання вихователя ЗДО полягає в тому, щоб надати дитині відчуття безпеки у групі, а також, вчитися працювати з дитячою тривогою.

Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція, 2021), як стандарт дошкільної освіти, є актуальним у будь-який час. Він утверджує політику держави у галузі дошкільної освіти. Слід зазначити, що усі заклади дошкільної освіти мають відповідати його вимогам і під час дії воєнного стану.

Наскрізними в організації освітнього простору з дітьми будь-якої вікової групи мають бути такі ідеї та теорії [3]: ідеї гуманістичної педагогіки, спрямовані на гуманне ставлення до дитини; теорія природовідповідності, за якою у дитини треба розвивати задатки та здібності, зберігаючи її природу; ідеї про патріотичне і громадянське виховання, використання казки та гри у гармонійному розвитку особистості; ідея солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Також, нами виокремлено актуальні питання дошкільної освіти в умовах воєнного стану, серед яких, найважливішими є такі [3]: організація психологічної, методичної підтримки педагогічних працівників; підтримка дітей та батьків у складних ситуаціях; організація освітнього процесу з дітьми раннього та дошкільного віку; налагодження зв'язків і підтримка педагогічного партнерства ЗДО з батьками вихованців, представниками територіальних громад; надання різних видів психолого-педагогічної підтримки дітям, батькам; здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей, зокрема й з особливими освітніми потребами.

Важливим у роботі із дітьми ВПО є особистісно-орієнтований підхід до розвитку дітей дошкільного віку в сім'ях переселенців, який передбачає розкриття їхнього предметного досвіду, закріплення цього досвіду, збагачення новим позитивним особистісним досвідом, виявлення рис особистісного розвитку, сприяння засвоєнню різних видів діяльності дітей тощо.

Варто зазначити, що під час роботи з дітьми з сімей ВПО підвищена увага педагога до суто дитячої діяльності допоможе дітям поступово трансформувати негативний

особистий досвід, набутий під час травматичних життєвих подій, на усвідомлення вікових можливостей, особистих потреб та інтересів, пов'язаних із віком [4].

Отже, здійснивши теоретичний аналіз особливостей процесу інтеграції дітей ВПО дошкільного віку в освітній простір ЗДО нами доведено необхідність виявлення посиленої уваги до дітей даної категорії, адже такі діти дуже вразливі та потребують індивідуального підходу і допомоги у процесі входження їх в новий колектив однолітків.

Список використаних джерел

1. Болдирева В.Е. Інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/68> (дата звернення: 21.02.2023).

2. Лист МОН № 1 / 3475 від 17.03.2022р. Про зарахування до закладів дошкільної освіти дітей із числа внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zarahunannya-do-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-ditej-iz-chisla-vnutrishno-peremishenih-osib> (дата звернення: 21.02.2023).

3. Лист МОН № 1/3845-22 від 02.04.22 року Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/86206> (дата звернення: 27.01.2023)

4. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології: навчально-методичний посібник / І. О. Луценко, А. М. Богуш, Л. О. Калмикова, В. У. Кузьменко, С. І. Поворознюк, О. Д. Рейпольська; за наук. редакцією І. О. Луценко. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 213 с.

Шевченко В. В.,
здобувач (другого)
магістерського рівня вищої освіти,
Державний вищий навчальний заклад
"Донбаський державний педагогічний
університет", м. Слов'янськ-Дніпро

УДК 373.29

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблемі розвитку вольових якостей особистості в ранньому онтогенезі, зокрема самостійності, приділено у дитячій психології та дошкільній педагогіці значну увагу. Провідними вітчизняними та зарубіжними фахівцями досліджено

такі аспекти становлення, розвитку та виховання самостійності дошкільників: розкрито сутність самостійності, її природа (Г. Балл, Л. Венгер, О. Запорожець, О. Кононко, П. Підкасистий, А. Хрипкова); визначена структура і співвідношення компонентів самостійності (В. Аснін, Т. Гуськова, Г. Година, Ю. Дмитрієва); етапи, умови і методи розвитку самостійності (О. Кононко, В. Котирло, С. Кулачківська, Г. Люблінська, Я. Неверович, О. Смирнова, Є. Суботський, І. Хювеш та інші); взаємозв'язок самостійності з різними психічними процесами (Т. Горбатенко, Д. Ольшанський, Н. Циркун); значення і роль самостійності як фактора адаптації до дошкільної освітньої установи (Т. Філютіна).

Необхідно проаналізувати такі практично недосліджені аспекти, як гендерна модифікація різних видів діяльності, зокрема прояв самостійності в предметі, мистецтві, спілкуванні. Крім того, існує протиріччя між високим попитом суспільства на самостійних людей і відсутністю належної уваги педагогів і вчених до розвитку цього базового якості особистості в перші роки життя.

О. Кононко визначає незалежність як здатність покладатися на власні сили, здатність діяти самостійно і активно, а не без необхідності звертатися за допомогою до інших. У пошуках самостійності дослідник виявляє, що, з одного боку, це незамінна форма дошкільної діяльності, з іншого – Базова якість особистості, з третього – загальний навик, а з іншого – невід'ємна частина діяльності:

- відповідально самовизначатися, приймати самостійні рішення, здійснювати власні вибори;
- діяти незалежно від зовнішньої допомоги, звертатися за нею лише у разі об'єктивної необхідності, раціонально її використовувати;
- виявляти творчу ініціативу, креативність;
- поєднувати критичність з самокритичністю.

Типологія автора наведена нижче.

Конструктивно-перетворювальний тип (переважно внутрішньо регульований). До нього віднесено дошкільників, які: свідомо приймають мету діяльності, орієнтуються на власний досвід, діють доцільно, мобілізуються на долавання труднощів, звертаються по допомогу лише у разі об'єктивної необхідності, відмовляються від передчасного втручання дорослого, ініціюють оригінальні ідеї та рішення, досягають високих результатів, адекватно їх оцінюють. Ці дошкільники прагнуть самореалізації, самовираження, самоствердження. Вони домагаються високих стандартів якості, сміливі, здатні ризикувати. Зацікавлені у схваленні дорослого, проте покладаються на самооцінку, чинять опір несправедливим судженням. Критичність й самокритичність збалансовані.

Конструктивно-самодіяльний тип (регульований як внутрішньо, так і зовнішньо). Його склали діти, схильні до відповідального самовизначення. Вони діють свідомо, переважно незалежно від допомоги й підтримки дорослого, виявляють ініціативу, зважено обирають засоби реалізації своїх намірів, доводять розпочате до кінця. Критичність в них домінує над самокритичністю,

спонуки до ініціативних дій сильніші за їх практичну реалізацію. Діють переважно спонтанно, керуються власними інтересами, рідко ризикують, зацікавлені у позитивній оцінці авторитетної особи. Задовольняються проявами самодіяльності, відображеної у якісно-кількісних характеристиках кінцевих результатів.

Унормовано – відтворювальний тип (зовнішньо регульований) Визначаючись з ситуацією, дошкільники вказаного типу орієнтуються виключно на стандарт, прагнуть виконати завдання "як потрібно", "як від них вимагають", "аналогічно зразку". Вони надають перевагу типовим завданням виконавського рівня, дотримуються вимог й настанов авторитетних дорослих, прагнуть отримати їхнє схвалення. Переважає спонтанна, ситуативна поведінка. Варіюють стиль своєї поведінки: у знайомих ситуаціях діють більш-менш самостійно, у незнайомих, невизначених або складних легко звертаються за допомогою. Вносять корективи у діяльність та результати лише після заохочення ззовні. Знання поверхневі, неглибокі, несистематизовані, рідко використовуються у нових ситуаціях. Здебільшого задовольняються посередніми показниками якості продукту. Активність дій невисока, спрямована переважно на закріплення та практичне використання раніше засвоєного. Ініціативу виявляють вкрай рідко і лише у знайомих ситуаціях, творчість відсутня. Самооцінка та здатність до саморегуляції поведінки плинні, залежні від стану, настрою, оцінних суджень авторитетного педагога.

Деструктивно-залежний (свідомо не регульований). Дітям даної категорії складно самовизначитися та самоорганізовуватися. Вони цілком залежать від розпоряджень та контролю авторитетних дорослих. Поводяться здебільшого невпевнено, вирізняються низькою самооцінкою та рівнем домагань. Прагнуть радше уникнути неуспіху, ніж домогтися успіху. Задовольняються мінімальними якісно-кількісними показниками результатів діяльності. Надають перевагу виконанню знайомих і простих завдань. Уникають складних, незнайомих, проблемних ситуацій. Ніколи не ризикують. Можуть тривалий час повторювати невдалі одноманітні спроби. Вносять корективи у роботу лише після вказівок дорослого. Легко вдаються до зовнішньої допомоги, за її відсутності можуть не завершити розпочате або підмінити, спростити кінцевий результат діяльності. Ніколи нічого не ініціюють, творчість не виявляють.

У наукових дослідженнях спостерігається розбіжність стосовно того, у якому віці та яким чином виявляється самостійність дитини, яка її поведінка може вважатися самостійною. В. Крутецький, Н. Левітов, В. Селіванов припускають, що справжня самостійність властива тільки дорослій людині, зрілій особистості. В. Бабій та Т. Бистрова розглядають самостійність як розвинену властивість, що проявляється у підлітків. Г. Цукерман виявляє яскраво виражену самостійність у дітей шестирічного віку [90]. Г. Люблинська, Г. Годіна, Т. Гуськова говорять про тенденції до самостійності вже трирічних дітей у період кризи "Я сам".

Аналіз психолого-педагогічних досліджень із проблеми становлення самостійності як особистісної якості дозволив виділити такі загальні положення:

– самостійність – це якість особистості, що характеризує її ставлення до виконання певних завдань;

– самостійність особистості залежить від впливів довкілля (предметного, соціального) і характеру взаємодії з ними

– самостійність – це вольова якість особистості, що включає в себе мотиваційний та операційний компоненти;

– самостійність – це якість особистості, що потребує цілеспрямованого виховання та розвитку.

На основі аналізу першоджерел з проблеми дослідження, можна узагальнити, що самостійність – це морально-вольова якість особистості, яка характеризується певною сукупністю знань, умінь і навичок, відповідальним ставленням як до процесу, так і результату діяльності, вмінням самостійно мислити, ставити мету, визначати методи і прийоми її досягнення, орієнтуватися в новій ситуації.

Список використаних джерел

1. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). – К.: Стилос. – 2000. – 336 с.

2. Кононко О. Л. Ціннісне самоставлення як складова життєвої компетентності дошкільника: Педагогічна і психологічна науки в Україні. – Т.І.– Теорія та історія педагогіки. – Л.: Наукова думка. – 2007.

3. Поніманська Т. І. Виховання людяності (До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі") : методичний посібник / Т. І. Поніманська, О. А. Козлюк, Г. В. Марчук – К.: Міленіум, 2008. – 138 с.

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Белінська О. В.,

УДК 001.8

здобувачка вищої освіти,

Комунальний заклад вищої освіти

"Барський гуманітарно-педагогічний

коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

ВАЖКОВИХОВУВАНІСТЬ ШКОЛЯРІВ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Згідно Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти одним із завдань сучасного вчителя є прищеплення й розвиток у школярів моральних почуттів, переконань і потреби поводити себе згідно з моральними нормами, що діють в суспільстві, опанування духовною культурою людства, нації, найближчого соціального оточення, наслідування кращих моральних зразків своєї родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей [3].

Але стрімкий темп розвитку науки та промисловості, зростаюча роль індивіда в соціальному розвитку, різноманітні життєві обставини змушують людину адаптовуватися та зберігати високу продуктивність в ситуаціях, що постійно змінюються. Зростаючий обсяг вимог до людини може сприяти виникненню девіацій у сучасних школярів, що, в свою чергу, формує їх важковихованість.

Важковихованість вивчали такі дослідники як І. Бех, В. Воробйов, А. Гергелюк, В. Гуров, Н. Калініченко, В. Кащенко, Т. Колесіна, Л. Колесова, Н. Коновалова, О. Лазаренко, А. Макаренко, С. Максименко, Н. Максимова, В. М'ясищев, О. Павлов, О. Полякова, І. Рудницька, О. Скребець, В. Сухомлинський, О. Тарновська тощо.

Нині актуальним є вивчення важковихованості як соціально-педагогічного явища батьками та вчителями з метою її подальшого попередження чи корекції. Тому ми й поставили за мету дослідити важковихованість школярів.

Поняття "важковихованість" у педагогічній літературі характеризується трьома основними ознаками: наявністю в поведінці відхилень від суспільних норм, утрудненнями їх корекції внаслідок закритості таких дітей до педагогічного впливу та необхідністю індивідуального підходу при організації реабілітаційно-педагогічної допомоги. Зовнішньо поведінка таких дітей відзначається: 1) безвідповідальним ставленням до навчання; 2) частими конфліктами з учителями та однокласниками; 3) невиконанням вимог дорослих;

4) пропусками уроків; 5) утечами з дому, крадіжками, хуліганством, вживанням алкоголю, психотропних речовин [6, с. 143].

"Важковиховувані" – це такі категорії дітей, у яких під впливом несприятливих соціальних, психолого-педагогічних та медико-біологічних чинників відбуваються порушення моральних ставлень до навчання, норм поведінки, зниження або втрата почуття відповідальності за вчинки [4, с. 17].

Н. Вайзман називає наступні причини важковиховуваності дітей [1, с. 144]:

1) відставання в загальному розвитку, болючість, моральна невихованість, невідповідність до навчання в школі, прогалини в знаннях; 2) низький педагогічний і культурний рівень батьків, неблагополучно в сім'ї, бездоглядність, неправильне ставлення в сім'ї: придушення особистості, побої, опіка, невідповідність до школи; 3) слабке знання дитини, невідповідність батьків, невідвідування дитиною дошкільних установ, слабка індивідуальна робота з дитиною, неправильне ставлення педагогів до дитини.

Окрім охарактеризованих вище існують підлітки, порушення, точніше, відхилення в поведінці яких є результатом аномалії розвитку організму.

В педагогічній науці існують різноманітні підходи до класифікації важковиховуваних дітей.

Дослідники визначають наступні типи емоційної нестійкості підлітків: емоційно-нестійкі; емоційно-збудливі; підлітки з розгальмованістю потягів [2, с. 34].

В основі типологізації за Л. Керімовим лежать два критерії: ступінь соціально-педагогічної занедбаності та здатність до правильної вибіркової поведінки. Вчений виділяє чотири групи "важких" дітей: 1) діти, в яких відсутні необхідні моральні принципи і значно занижена самооцінка вчинків і діяльності (бездоглядні діти, здатні до правильної вибіркової поведінки); 2) діти, моральний розвиток яких має більше відхилень в порівнянні з дітьми першої групи (педагогічно-занедбані підлітки і неповнолітні правопорушники, які теж певною мірою спроможні до правильної вибіркової позиції); 3) діти, які не здатні до правильної (позитивної) поведінки (антисупільна поведінка для них стає звичним, щоденним явищем, вони в більшості випадків уже не можуть дати правильну оцінку вчиненому – неповнолітні злочинці); 4) діти з психічними аномальними відхиленнями в розвитку, які потребують індивідуального підходу з боку педагога і лікаря [2, с. 36].

Є. Погребняк поклав в основу типологізації ступінь сформованості ідейно-моральних якостей, психологічні, вікові та індивідуальні особливості важких підлітків, їх загальний рівень розвитку, ставлення до праці, обізнаність з правами і обов'язками. Автор умовно поділяє важковиховуваних підлітків на три групи: "зачинщики", "співучасники" та "виконавці" [2, с. 38].

Г. Медведєв пропонує класифікацію важковиховуваних дітей на основі визначених стійких відхилень від норми поведінки і навчальної діяльності: 1) діти, в яких повністю відсутні життєві перспективи, що зумовлює їх байдужість до всього, що відбувається; 2) діти з різкою і неправильною реакцією на все, що відбувається навколо, зокрема на вимоги старших; 3) психічно-нестійкі діти – ті, які легко піддаються навіюванню [2, с. 41].

Виділяють такі групи важковиховуваних дітей і підлітків: 1) з нерівномірним розвитком психіки (акцентуація характеру, емоційна нестійкість); 2) педагогічно занедбані (несформованість особистісних структур, низький рівень розвитку моральних уявлень і соціально схвалюваних навичок поведінки); 3) ті, що перебувають у неправильних взаємостосунках з оточуючими [4, с. 29].

В. Абраменко та О. Селецький виділяють такі типи: 1) неорганізовані підлітки; 2) майбутні правопорушники (відсталі, розбещені, понурі, емоційно тупі, волоцюги, бешкетники); 3) психічно неповноцінні (органічні, істеричні, збудливі, афективно нестійкі, психопати, гіперсексуальні) [5, с. 16].

Н. Максимова виділяє типи важковиховуваних дітей залежно від причин, що зумовлюють опір педагогічним впливам: 1) слабка сформованість особистісних структур, низький рівень розвитку моральних уявлень і соціально схвалюваних навичок поведінки (педагогічна занедбаність); 2) особливості в розвитку вищої нервової діяльності (акцентуації характеру, емоційна нестійкість, імпульсивність); 3) невмілі виховні впливи (ситуативна важковиховуваність); функціональні новоутворення в особистості (власне важковиховуваність) [2, с. 48].

Н. Максимова звертає увагу на можливе з'єднання деяких типів важковиховуваності, яке виникає внаслідок нашарування негативних факторів на вже присутні прояви соціальної дезадаптації [2, с. 50].

Загалом можемо зробити висновок про те, що важковиховуваність – це складне соціально-педагогічне явище, яке потребує ґрунтовного наукового аналізу.

Важковиховуваність – це передусім педагогічна проблема, оскільки після сім'ї основним центром виховання є школа, яка через навчально-виховний процес, позакласну та позашкільну роботу здійснює свій вплив на розвиток особистості учнів. Проблема важковиховуваності не є новою на теренах педагогічної науки та практики, але зростаюча кількість девіацій у сучасному дитячому середовищі свідчить про актуальність розроблення технологій ефективної педагогічної взаємодії з великою категорією дітей, які кваліфікуються як важковиховувані.

Список використаних джерел

1. Вайзман Н. Реабілітаційна педагогіка. М., 1994. 274 с.
2. Важковиховуваність : сутність, причини, реабілітація : метод. посібник для соціальних педагогів та практичних психологів освітніх закладів / за заг. ред. О. М. Полякової. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. 344 с.

3. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. URL: www.mon.gov.ua.

4. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. К. : Центр учбової літератури, 2008. 336 с .

5. Туріщева Л. В. 101 схема й таблиця. На допомогу шкільному психологу. Х. : Вид. група "Основа", 2010. 94 с.

6. Шпак В. П., Шпак В. М. Первинні і вторинні причини порушень поведінки важковиховуваних дітей як проблема реабілітаційної педагогіки. Педагогіка. 2004. №7. С. 143-148.

Княгницька К. Є.,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка, м. Суми

УДК 372.882

МЕТА ЗАСТОСУВАННЯ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Навчання української літератури у сьогоденних реаліях – надзвичайно складне та багатогранне завдання. Це не лише опанування теоретичного матеріалу, а й донесення до дитини найголовніших сенсів твору, задумів автора; це вміння зрозуміти творчість "зсередини".

Під час вивчення літератури у початковій школі, дитина знайомиться зі світом художнього слова, починає відокремлювати добро та зло. Тобто формується уявлення особистості про вплив та роль літератури в житті людини [6].

А вже під час навчання у середній школі, в учня утверджується культура читання. Діти усвідомлюють, що читання – це важлива соціокультурна навичка, яка має супроводжувати кожного з нас упродовж усього життя.

Зацікавлення школярів на цьому етапі закладає підґрунтя для успішного самостійного продовження вивчення різноманітних творів.

Але сучасні школярі суттєво відрізняються від тих, які навчалися декілька років тому.

По – перше, вони занадто активні та емоційні. По – друге, вони надзвичайно емоційні та чутливі, тим паче у зв'язку з останніми подіями. По – третє, діти мають широке коло інтересів. Зазвичай, вони навіть краще обізнані в якійсь темі, аніж деякі дорослі [5].

Тому програма вивчення літератури в середній школі має бути захопливою, цікавою, відповідати запитам сучасних підлітків.

А це означає, що сучасний вчитель теж має бути на одній хвилі з дітьми.

Мабуть, вже нікого не здивуєш інтерактивними дошками або переглядом відео на уроці. Педагог має таким чином піднести матеріал, щоб у дитини зародилося бажання "а що ж далі?", і було цікаво самостійно дізнаватися більше й більше про той чи інший матеріал.

Також активне використання гаджетів, на жаль, призводить до того, що молодь зовсім не бажає читати паперові книжки. Адже їм набагато легше та швидше прочитати скорочену версію в електронному варіанті.

І ще одне завдання лягає на плечі сучасного педагога: показати, що читання – це не тільки корисно, а й цікаво, а треба. Це не марна трата часу, а можливість отримання важливих знань. [4]

Тож як зробити так, щоб уроки української літератури стали дійсно потрібними й актуальними для дітей?

На мою думку, під час вивчення будь-якого предмету настає момент, коли здається, що більше це вивчати неможливо. Усі методи й прийоми вже набридли, а матеріал зовсім не сприймається.

Вважаю, що чудовою альтернативою стануть нестандартні уроки.

Пригадаємо для початку визначення поняття уроку. Урок – форма організації навчання, за якої заняття проводить учитель з групою учнів постійного складу, одного віку й рівня підготовки впродовж певного часу й відповідно до розкладу [1, с. 166-180].

Визначившись з цим поняттям, пропоную перейти до визначення поняття нестандартного уроку.

Нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну структуру [2, с. 323].

Тобто такий урок дозволяє вчителю відійти від традиційної структури заняття й провести урок по – іншому.

А як відомо, застосування нового позитивно впливає на школярів, адже це можливість спробувати щось нове, незвичайне тощо.

Існує ціла низка нестандартних уроків. Серед них найпоширеніші: уроки-змагання, уроки-аукціони, уроки творчості, уроки, які проводять учні, уроки-конкурси, уроки-дискусії, уроки-подорожі, уроки-екскурсії, уроки-ролеві ігри, уроки-концерти, уроки типу КВК, уроки-фантазії.

Уже навіть назва дає нам уявлення про цілі, завдання та методику проведення таких занять.

Нестандартні уроки – це можливість оригінально підійти до викладання будь-якої теми. Такі заняття завжди сприймаються як щось святкове, оригінальне та захоплююче.

Адже дитина має змогу розкрити власне "Я", розвивати творчі здібності, показати себе з нової, іншої сторони.

На таких заняттях використовується безліч методів, форм та прийомів. Активно застосовуються такі, як проблемне навчання, міжпредметні й внутрішньопредметні зв'язки, опорні сигнали, пошукова діяльність тощо.

Учні відходять від усталеної форми навчання, бо вони сприймають інформацію по-новому, що сприяє поживленню мислення, підвищенню зацікавлення до предмета [3].

Під час вивчення літератури у 5-7 класах, твори спрямовані на розвиток уяви. Твори цього періоду дозволяють фантазувати про життя персонажів, переживати за них, міркувати, а що ж і як буде далі [4].

На мою думку, на цьому етапі доцільно використовувати уроки-фантазії, рольові ігри, урок відкритих думок тощо.

Учні 8-9 класів опрацьовують твори, після прочитання яких відбувається замислення над життям, вчинками, що сприяє виробленню громадянської позиції, екологічному мисленню, морально – етичної відповідальності, поваги до оточуючих, здатності до творчого мислення [4].

Соціальні проблеми допомагають читачам збагнути непрості перипетії життя, усвідомити, що не завжди усе відбувається легко й радісно.

На мою думку, на цьому етапі можливі використання таких нестандартних уроків, як круглий стіл чи конференція, "слідство ведуть знавці", урок –конкурс, урок-вистава, урок-змагання, мозковий штурм, урок-брифінг, моделювання мислення учнів, урок-лекція.

Але слід пам'ятати, що використовувати нетрадиційні уроки часто не варто. Це знизить інтерес та заохочення учнів, і нестандартні уроки будуть сприйматися як звичайні заняття.

Отже, застосування нетрадиційних уроків – це можливість для педагога зробити навчання незвичним та захоплюючим, а для учнів це мотивація до активної навчальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гужанова Т. С. Урок як основна форма співпраці учителя і учнів у процесі навчання. Практикум з педагогіки: навч. посіб. 2-ге видання, доповнене, перероблене. За загальною редакцією Дубасенюк О.А., Іванченко А.В. Житомир: Житомирський державний педуніверситет, 2002. 482 с. с166-180.

2. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. 5-е видання, доповнене і перероблене Київ, 2007. 656 с.

3. Нестандартні уроки — неординарні підходи до викладання навчальних дисциплін. URL: <https://osnova.com.ua/nestandardni-uroki-neordinarni-pidhodi-do-vikladannya-navchalnih-distsiplin>.

4. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>.

5. Психологічні особливості сучасних дітей. URL: http://kutydnz.if.sch.in.ua/storinki_fahovih_specialistiv/praktichnij_psiholog/psihologichni_osoblivosti_suchasnih_ditej.

6. Сучасні підходи до вивчення творчості Шевченка в початковій школі. URL: https://vuzlit.com/433968/sutnist_meta_zavdannya_literaturnoyi_osviti_molodshih_shkolyariv.

Лещенко Я. І.,

здобувачка вищої освіти,

Комунальний заклад вищої освіти

"Барський гуманітарно-педагогічний

коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

УДК 37.02

СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ВИДИ БАТЬКІВСЬКОГО АВТОРИТЕТУ

Як наголошено у "Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти" родина є основою держави, саме родинне виховання – це природна та постійно діюча ланка виховання, що обумовлює розвиток людини на всіх стадіях життя [3, с. 9-10].

А. Макаренко суттєву роль у виховній роботі відводив батьківському авторитету, який включає в себе "все батьківське і материнське життя – роботу, думки, звички, почуття, прагнення" [6, с. 146].

Виховання у сім'ї ґрунтується загалом на авторитеті батьків, які чинять основний вплив формування особистості дитини, створюють оточуюче виховуюче середовище в колі сім'ї та родини, дбають про формування первинних навичок життєдіяльності дитини.

Батьківський авторитет став об'єктом психолого-педагогічних досліджень таких науковців як Т. Алексєєнко, В. Бабич, І. Бех, А. Бойко, В. Богданов, О. Захаренко, В. Кравець, М. Кушнар'ов, А. Макаренко, А. Марушкевич, В. Матіяш, К. Павлиця, Т. Постовий, В. Семиченко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, І. Шевчук, Ю. Якубов тощо.

Т. Довженко зауважує: "Авторитет – важливий, однак недостатньо задіяний соціально-психологічний ресурс виховного впливу. Відродження високого суспільного авторитету, статусу батьків як перших і головних вихователів є одним з пріоритетних завдань сучасної системи батьківської, родинної педагогіки" [2, с. 28].

Актуальність окресленої проблеми зумовила потребу аналізу сутності, значення та видів батьківського авторитету.

В українському педагогічному словнику С. Гончаренка зазначено: "Авторитет батьків – це визнаний вплив батьків на переконання й поведінку дітей, який ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, до їхніх слів і вчинків. Авторитет батьків створюється в результаті правильного виховання і здорових стосунків у родині. Його міцність і дієвість залежать від єдності й послідовності вимог до дітей з боку дорослих членів сім'ї. Вимогливість батьків має поєднуватися з чуйним ставленням до дітей, знанням їхніх потреб, інтересів і нахилів, допомогою їм у навчанні, врахуванням їхніх індивідуальних і вікових особливостей" [1, с. 14].

Авторитет – це відмітні особливості окремої особи, групи чи організації, завдяки яким вони заслуговують довіру і можуть в силу цього здійснювати вплив на погляди і поведінку інших людей у певній галузі життя [7, с. 249]; вплив будь-якої особи, заснований на знаннях, етичних достоїнствах, життєвому досвіді. Іноді авторитет визначають як відносини, в яких одна особа домінує над іншою, що потребує опори.

"Основою авторитету є, певна річ, довіра. А довіряти молода людина може лише тому, хто щирий, толерантний, тямущий, обізнаний, цікавий як особистість. Відомо чимало випадків, коли батьки, демонструючи високий рівень професіоналізму, соціального авторитету при цьому, на жаль, не мали авторитету як вихователі. Впевнені, що це пов'язано, насамперед, з розвиненістю їхніх особистісних якостей, моральністю, манерою спілкування та способом мислення, здатністю прийняття рішень, умінням адекватно оцінювати виховуючі ситуації тощо" [2, с. 28].

А. Макаренко писав, що для дитини перших років життя "... самий сенс авторитету в тому і полягає, що він не вимагає ніяких доказів, що він приймається як безперечна гідність старшого, як його сила і цінність, видима, так би мовити, простим дитячим оком" [5, с. 39].

Розрізняють два види авторитету: істинний (справжній) і фальшивий [7, с. 250]. Істинний авторитет включає всю гаму правильного, праведного і красивого життя батьків. Він об'єднує такі особливості їх поведінки:

1) авторитет любові до дітей, здатність творити духовне тепло, радість ("Праця любові, – писав В.О. Сухомлинський, – це і є свідоме прагнення до того, щоб у дітях утвердити самого себе, продовжити у них своє духовне багатство. Якщо ви по-справжньому любите своїх дітей, якщо віддані і вірні їм, ваша любов до дружини з роками не лише не слабшає, але стає більш глибокою і єдиною.

Любов – ніжне, тендітне, вередливе дитя мужності. Продовжувати себе у своїх дітях – це значить бути мужнім у любові") [10, с. 18]);

2) авторитет знання передбачає обізнаність батьків з особливостями фізичного і соціально-психічного розвитку дитини, її повсякденними успіхами й труднощами у навчанні, знання інтересів та уподобань, кола друзів, товаришів;

3) авторитет допомоги має проявлятися не в поспішному виконанні за дитину її обов'язків у сфері праці, навчання, а в методичній пораді – як доцільніше виконати те чи інше завдання, у створенні сприятливих умов для подолання труднощів, адже лише в самостійній наполегливій діяльності відбувається активний розвиток особистості; виконання за дитину її обов'язків ослаблює, збіднює особистість;

4) авторитет вимогливості передбачає достатній і об'єктивний контроль з боку матері та батька за ретельним виконанням дочкою чи сином своїх обов'язків, а також доручень у всіх сферах діяльності; якщо це робиться систематично, в дитини поступово формуються звички відповідальності за виконання обов'язків і доручень;

5) авторитет правди ґрунтується на загальнолюдській моральній нормі: "Не бреш"; лише правда у взаєминах батька з матір'ю, з дітьми, іншими членами сім'ї найвище цінується дітьми; брехні приховати не можна; рано чи пізно вона стає видимою, приносить дитині страждання і розчарування у тих, хто виявився автором неправди;

6) авторитет поваги ґрунтується на гуманістичній сутності виховання; маленька дитина – це не просто біологічна істота, а Людина, Особистість; вона перебуває на шляху активного розвитку, в неї ще мало соціального досвіду, знань, вона вступає у взаємини з іншими людьми (старшими, молодшими), припускається помилок; однак її треба поважати як найвищу цінність: вона – Людина.

А. Макаренко виділяє види фальшивого батьківського авторитету [4, с. 8-34]:

1) авторитет придушення (батьки завжди сердиті, часто карають); 2) авторитет віддалі (батьки тримають дитину на віддалі, у батьків та дітей окремі життя); 3) авторитет чванства (батьки зверхньо вважають себе головними в сім'ї, діти хваляться досягненнями батьків перед іншими); 4) авторитет педантизму (батьки переконані у необхідності повного підкорення дітей, абсолютному виконанню ними їх вказівок); 5) авторитет резонерства (батьки "заїдають" дитину повчаннями); 6) авторитет підкупу (слухняність дітей "купується" подарунками та обіцянками батьків); 7) авторитет любові (батьки постійно демонструють дітям свою беззаперечну любов, надмірно турботливі); 8) авторитет доброти (дитяча слухняність досягається поступливістю, вседозволеністю, добротою батьків); 9) авторитет дружби (батьки демонструють фальшиву дружбу).

Добросовісні батьки піклуються про свій авторитет. Видатний В. Сухомлинський вважав, що "розвиток особистості залежить, насамперед, від того, якими людьми постають перед дитиною мати й батько" [8, с. 86].

Він стверджував: "Неодмінними елементами відповідального батьківства є сердечна турбота про дітей, зацікавленість їхніми справами, віра в їхні багатогранні здібності, здатність відчувати душу власної дитини і відгукуватись на її тривожні чи радісні сигнали. Недопустимим для відповідального батьківства є насильство над дітьми, що призводить до розвитку в них безсердечності і жорстокості, адже "фізичні покарання є насильством не тільки над тілом, але й над духом людини; ремінець робить нечутливою не тільки спину, але й серце, почуття" [9, с. 541].

В. Сухомлинський наголошує: "Там, де немає мудрості батьківської педагогіки, любов матері й батька калічить дітей, передусім це стосується таких різновидів батьківської любові, як любов замилювання, любов деспотична, любов відкupu" [9, с. 542].

В. Сухомлинський писав: "Ви, мабуть, чули тривожні роздуми батьків: був син маленькою дитиною – був добрим, поступливим, слухняним; підріс – став грубим, норавливим. Чому це так стається? Як пояснити й що порадити батькам? Я тисячу разів переконувався, що причина цього явища – у невмінні користуватися батьківською владою. Ось тут особливо важливо говорити водночас і з батьком, і з матір'ю – адже батьківська влада – це і є поєднання мудрості, єдність волі, почуттів, бажань матері й батька. Там, де немає злиття мудрості двох дорослих людей, палко закоханих у своє творіння, влада батьків перетворюється у свавілля. Якщо тільки дитина відчула, що мати й батько по-різному дивляться на поняття "можна", "не можна", "треба", – для неї найрозумніші речі здаються насильством, примусом, зневаженням її свободи; ось тут батькові й матері і доводиться дивуватися: чому це неможливо навчити жити без шльопанців і запотиличників, без ремінця й палиці? Та тому, що розумні, необхідні вимоги дитина усвідомлює й переживає як злу силу, що придушує її волю" [11, с. 545].

Аналіз праць підтверджує значимість батьківського авторитету у формуванні особистості дитини, її життєвого досвіду та системи особистісних цінностей.

Формування батьківського авторитету – довготривалий та складний процес, що передбачає ґрунтовну роботу самих батьків над якістю взаємин із дітьми, своєю поведінкою та стилем життєдіяльності.

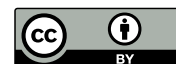
Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
2. Довженко Т. О. Формування авторитету батьків як вихователів. Проблеми фізичного виховання і спорту. 2010. №11. С. 27-30.

3. Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти. К., 1996. С. 9-10.
4. Макаренко А. С. Книга для батьків. Лекції про виховання дітей. К., 1972. 427 с.
5. Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей. М. : 1984. 218 с.
6. Макаренко А. С. Твори : В 7 т. Т. 4. Книга для батьків. Лекції про виховання дітей. Виступи з питань сімейного виховання. К. : Рад. школа, 1954. 484 с.
7. Педагогіка у запитаннях і відповідях : науч. посібник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. К. : Знання, 2006. 411 с.
8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 1. 654 с.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 2. 670 с.
10. Сухомлинський В. О. Ми продовжуємо себе в дітях. К. : Рад. школа, 1972. 184 с.
11. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 2. 670 с.

Лі Еньхуй,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 372.878

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ МУЗИЧНО-СЛУХОВИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ФОРТЕПІАННОГО НАВЧАННЯ

Формування музично-слухових уявлень учнів належить до основних завдань мистецьких закладів освіти. Вже з перших занять важливо прищеплювати учням навички інтонаційно передавати мелодичну лінію, вслуховуватися в її звучання та осмислено передавати на музичному інструменті. Здатність сприймати музику і запам'ятовувати почуте народжує музично-слухові уявлення. Поза цієї здібності не може відбуватися якісне виконання музичного твору. Але ступінь конкретності почутого може бути різною, оскільки вона залежить від здібностей, набутого досвіду, знайомства із стилем і мовою твору.

На основі опрацювання науково-методичної літератури було доведено, що музично-слухові уявлення належать до комплексних понять, тому їх формування можна представити у єдності емоційно-рефлексивного, мотиваційно-вольового, діяльнісного і креативно-виконавського компонентів. У цій структурі ми першочергового значення надаємо емоційно-рефлексивному компоненту.

Виявленню психологічних особливості емоцій присвячені праці багатьох психологів, зокрема українських вчених Г. Костюка, В. Моляки, В. Рибалки. Ці науковці підкреслюють наступне: почуття мають бути усвідомленими, тільки тоді вони мають вплив на особистісні якості. Найважливішою особливістю емоцій є те, що вони можуть узагальнюватися у свідомості однієї людини і передаватися іншій людині. Відтак емоційний досвід формується в результаті переживань, які виникають під час спілкування з людьми і, зокрема, з мистецтвом.

Важливе призначення емоцій полягає в оцінюванні діяльності. Розглядаючи цю особливість емоцій, J. Izard виділив такі функції: оцінка теперішнього; організація діяльності; закріплення досвіду; передбачення майбутнього, синтезування образу. Автор вважає, що функція оцінки теперішнього проявляється при співвіднесенні певних явищ з потребами індивіда і залежить від його потенційних можливостей у досягненні мети. Функцію організації діяльності емоції виконують шляхом виокремлення в образі предметів, які є мотивом діяльності і від інтенсивності яких залежить успішність діяльності [124, с. 87-91].

У розвитку емоційного сприйняття молодших школярів важливу роль відіграє рефлексія – здатність до пізнання музичних творів, вміння їх аналізувати і зіставляти із іншими художніми цінностями. Рефлексивність допомагає усвідомити свою індивідуальність та унікальність, які виявляються в процесі діяльності. Наприклад, І. Бех вважає, що результатом рефлексії є такий особистісний стан, який пронизує й гармонізує емоційну сферу [1].

Сучасними дослідженнями також доведено, що між емоціями і діяльністю існує взаємозалежність. Це обумовлено тим, що емоції не є чимось зовнішнім до діяльності, а безпосередньо включаються у процес її здійснення у вигляді "єдності афекту та інтелекту". На їх думку, емоція як цінність виявляє схильність до одних видів діяльності й відстороненість до інших. При цьому характер емоцій визначається індивідом наявністю актуальної потреби й оцінкою можливості її задоволення. Така оцінка формується на підставі набутого досвіду та зіставлення різної інформації щодо засобів, часу і ресурсів, необхідних для задоволення потреби.

Важливе призначення емоцій полягає в оцінюванні діяльності. Розглядаючи цю особливість емоцій, J. Izard виділив такі функції: оцінка теперішнього; організація діяльності; закріплення досвіду; передбачення майбутнього, синтезування образу. Автор вважає, що функція оцінки теперішнього проявляється при співвіднесенні певних явищ з потребами індивіда і залежить від його потенційних можливостей у досягненні мети. Функцію організації діяльності емоції виконують шляхом виокремлення в образі предметів, які є мотивом діяльності і від інтенсивності яких залежить успішність діяльності [3, с. 87-91].

Одним з вирішальних факторів занять музикою та продуктивного здійснення виконавської діяльності стає формування у школярів мотиваційного компонента, оскільки ефективність і якість навчального процесу напряму залежить від рівня її дієвості. Мотивація в сукупності здійснює цілісну регуляцію поведінки і діяльності людини і виступає складним механізмом співвідношення особистісних внутрішніх і зовнішніх факторів поведінки. Вона також сприяє виникненню і способу здійснення конкретних форм діяльності. При цьому чим більше мотивів актуалізується, тим вищим стає загальний рівень мотивації. Відповідно ми виділяємо діяльнісний компонент музично-слухових уявлень.

На думку А. Маслоу, будь-яка діяльність стимулюється декількома базовими потребами, а залучення якомога більшої кількості потреб та широкого кола збуджувальних факторів підвищує загальний рівень мотивації у діяльності. Відтак мотив спонукає діяльність, а мета надає їй спрямованості. Тому, якщо мотив є критерієм вибору виду діяльності, то мета спрямовує дію.

У музикознавстві та педагогіці музичного мистецтва виконавська діяльність розглядається як динамічна система навчання. При цьому готовність до такої діяльності виявляється не тільки завдяки оволодінню музичним інструментом (фортепіано), а й всебічному формуванню музично-слухових уявлень, умінні втілювати у виконанні власне ставлення до змісту, що значною мірою визначає її творчий результат.

Для нашого дослідження важливим є визначення специфіки музично-виконавської діяльності, яка представлена у В. Москаленка. Вчений вважає, що музично-виконавська діяльність є синкретичною єдністю пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної та творчої діяльності, які проявляються в індивідуальному навчанні [2].

У зв'язку з цим визначаємо поняття "стимул". У музичній діяльності вчені виділяють внутрішні, зовнішні та особистісні стимули. Внутрішні стимули навчання визначаються індивідуальними потребами і можуть бути вродженими (виражати органічні потреби людини) і набутими (виражати соціальні потреби). Зовнішні стимули визначаються соціальними умовами життєдіяльності людини, до яких відносять вимоги і очікування. Натомість особистісні стимули навчання визначаються інтересами, прагненнями, установками, переконаннями та відношенням.

У музичному навчанні збуджувальними стимулами фортепіанного навчання виступають: задоволення від самого процесу виконання музичного твору; досягнутий результат діяльності (створення цікавої інтерпретації музичного твору); винагорода за діяльність (гарна оцінка, отримання лауреатського звання тощо).

Безпосередньо пов'язаний з мотиваційним компонентом креативно-виконавський компонент, який забезпечує дієве ставлення учнів до процесу фортепіанного навчання, передбачає загостреність почуттів, високу розвиненість емоційної сфери, здатність до глибокого переживання духовних цінностей, втілених в музичних образах.

У галузі музичної педагогіки вчені розглядають творчість у особистісному і процесуальному аспектах і визначають її як творча діяльність. Особливістю творчої діяльності в галузі музичного мистецтва є те, що в ній представлені її різні види, а саме: пізнавальна, за допомогою якої суб'єкт проникає до глибини об'єкта, вивчає його не змінюючи; перетворювальна, спрямована на створення того, чого раніше не існувало; ціннісно-орієнтаційна, яка виявляє значення твору для суб'єкта, причому цей предмет для суб'єкта є носієм цінностей; комунікативна діяльність, яка забезпечує виконавську діяльність, намагання передати свої враження і почуття. Творче виконання музики виключає механічне застосування стандартних прийомів і правил.

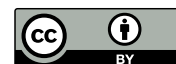
Підсумовуючи вище викладене зазначимо, що застосування виділених компонентів дозволяє цілеспрямовано формувати у молодших школярів музично-слухові уявлення, а також збагачувати їх емоції та творчу самостійність як умову розвинутої виконавської діяльності.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. (2003) Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Наукове видання. К.: Либідь, 280 с.
2. Москаленко В. Г. (2008) Аналіз у ракурсі музичної інтерпретації. Часопис Нац. муз. академії України ім. П.І. Чайковського. № 1. С. 106 – 111.
3. Izard C.E. (1991) The psychology of emotions. N.Y.: Plenum Press, 231p.

Пашкова Ю. О.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

УДК 811.161.2

СУТНІСТЬ І ЗАВДАННЯ МОВНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ РОБОТИ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ПРИСЛІВ'ЯМИ І ПРИКАЗКАМИ

Важливою ланкою стратегії суспільного розвитку є увага до освіти загалом та до мовної як однієї з її ланок, оскільки від значною мірою її успіхів чи невдач безпосередньо залежить доля молоді – майбутнього держави. Сутність мовної освіти полягає в засвоєнні систематизованих знань про знакові системи рідної та

чужої / чужих мов, які уможливають здійснення індивідуумом мовленнєвої діяльності задля ефективної взаємодії з представниками власної та чужої культур, а також у вихованні засобами рідної та іноземної мов [3]. З наведеного випливає, що мовна освіта становить собою єдність двох компонентів – національно-мовного (україномовного) й чужомовного, значущість кожного з яких в умовах сучасного глобалізованого світу безупинно зростає [2]. З одного боку, надзвичайно важливо для всякої держави й національної спільноти бути долученими через своїх членів до міжкультурного спілкування, а з другого – зберегти власну ідентичність, не розчинитися в чужих мовах і в чужих культурах.

Класики педагогічної й наукової думки (Я. А. Коменський, К. Ушинський, П. Юркевич, С. Русова, Б. Грінченко, І. Франко, Л. Українка, В. Гнатюк, В. Сухомлинський та ін.) були свідомі великої ваги рідної мови в становленні й розвитку особистості дитини. Якщо, за словами С. Русової, у школі рідна мова не є основою навчання, то в ній діти зростають "заляканими, боязкими, з почуттям ганьби за свою національність", згодом із них виходять люди "розумово й морально скалічені", які не признаються до своєї нації, зневажають її [5, с. 65]. Б. Грінченко вважав згубним для української культури й українського народу те, що "більшість українських патріотів балакає в нас помосковському" [1, с. 298].

Мовна освіта важлива не лише тим, що є основою становлення людини загалом і людини як національної одиниці зокрема. Без опанування мови неможливо пізнати інші науки, бо вона – основний засіб їх вивчення. Вона також є основним інструментом професійного становлення й розвитку особистості. Усе нинішнє наукове (та й не тільки наукове) знання закодоване в слові і відкривається людині через слово.

Сучасну мовну освіту структурують такі компоненти: дошкільна мовна освіта, початкова, мовна освіта середньої та вищої шкіл. Відповідно під мовною освітою сучасного учня початкової школи розуміємо такий складник освітнього процесу, який забезпечує опанування молодшим школярем мови (рідної, іноземної) як засобу пізнання світу й себе в ньому, спілкування та власного особистісного становлення. Її мета – забезпечити становлення кожного учня початкової школи як активної мовної особистості, котра ефективно використовує мову для вирішення всіх життєвих проблем. Досягнення цієї мети неможливе поза розв'язанням таких завдань:

- розвиток мовленнєвої культури й комунікативної компетентності учнів;
- усвідомлення та прийняття ними лінгвістичного розмаїття держави;
- виховання толерантного ставлення до представників власного народу, інших етносів, їхніх мов і культур.

Успішне розв'язання цих завдань передбачає застосування в освітньому процесі з мови нових підходів до навчання й учіння, насамперед Учені (і

філологи, і лінгводидакти) наголошують на важливості її ґрунтування насамперед компетентнісного, особистісно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного, текстозорієнтованого. Компетентнісний підхід пов'язаний із використанням в навчанні мови форм, методів, прийомів і засобів, що спрямовані не просто на оволодіння мовно-мовленнєвими вміннями й навичками, а на формування цінностей і ставлень щодо мови й мовлення. Особистісно орієнтований підхід вимагає такої організації освітнього процесу, яка б уможлиблювала врахування потреб, мотивів, вікових, соціальних, освітніх характеристик і здібностей кожного, хто навчається. Комунікативно-діяльнісний підхід орієнтує на пізнання мовних закономірностей, одиниць, явищ у процесах живого спілкування, де учень постає рівноправним суб'єктом навчальної діяльності, суб'єктом учіння, творцем себе як мовної особистості. Текстозорієнтований підхід у взаємодії з соціокультурним та функційно-семантичним допомагає досягнути залежність кожної мовної одиниці від контексту, у якому її вжито, її зумовленість ним, а відтак пізнання її специфіки на його тлі. Тож сучасні лінгводидакти дійшли переконання, що визначальною дидактичною основою засвоєння мовних одиниць і явищ мають стати тексти різних жанрів і стилів, які, власне, і презентують мову в дії.

Серед тисячолітніх надбань українського етносу особливе місце посідає фольклор. Його називають духовною спадщиною народу, яка вміщає в собі все – від досвіду створення знарядь праці до шедевральних витворів поетичної думки чи танцювального або ж пісенного мистецтва. Фольклор – найдавніша форма творчої діяльності людини [4, с. 109], те, що підняло людину понад світом тварин і зробило врешті-решт людиною. Серед його словесних скарбів виявляємо, поряд із загадками, скоромовками, потішками, короткі афористичні висловлення здебільшого повчального плану. Це прислів'я та приказки. Вони надзвичайно доступні сприйняттю дитини, бо в лаконічній формі, концентровано фіксують відомості про довкілля й способи поведінки в ньому, наприклад: Під лежачий камінь вода не тече (Н. тв.); ; Де гірка праця, там солодкий відпочинок (Н. тв.). Їхня мова зазвичай образна, експресивна, багата на емоційно марковані слова й антонімічні протиставлення, як-от: З лежі нема одежі, а з снання не буде коня (Н. тв.); Свого поганого не хвали, а чужого доброго не гудь (Н. тв.). Тож її елементи (слова, словосполучення, самі висловлення) легко запам'ятовуються, збагачуючи в такий спосіб словник дітей новими одиницями, а мовлення – новими мовленнєвими зворотами й формами. Завдяки своєму потужному емоційному впливові прислів'я і приказки допомагають сформуванню в дітей уявлення про світ, про його багатогранність і про важливість вміння ефективно взаємодіяти з ним. У цьому їхня велика дидактична й пізнавальна цінність, здавна помічена наставниками й виховниками народу.

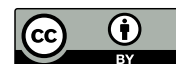
Отже, прислів'я й приказки як тексти малих фольклорних жанрів і витвори народного генію, своїм походженням сягають правіків, несуть в собі мудрість народу, його спостереження за довкіллям, засвідчують тісну пов'язаність з ним. Вони експресивні, влучні, виразні, наділені великим розвивальним і виховним потенціалом, а тому можуть слугувати в руках учителя початкової школи ефективним інструментом для реалізації завдань мовної освіти його учнів.

Список використаних джерел

1. Дічек Н. П. До ретроспективи проблеми рідномовності в освіті в Україні. С. 296–301. URL: https://lib.iitta.gov.ua/724231/1/дичек%20н.п.%20тези_world-science-problems-prospects-and-innovations-23-25.02.2021-296-301.pdf.
2. Іваницька Н. Л. Сучасні тенденції розвитку мовної освіти в Україні. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2185/Тенденції%20мовної%20освіти.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Карпець Л. А., Олійник О. І. Мовна освіта в інформаційному суспільстві. URL: http://www.confcontact.com/2014-specproekt/ff7_karpets.htm.
4. Кучменко Е. М. Фольклор як історико-соціальне та художнє явище. Наукові записки. Том 18. Спеціальний випуск. С. 108–113. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1ceda132-9746-44b1-8daa-8abc02fec6ec/content>.
5. Русова С. Із хроніки національної школи різних народів. Русова С. Вибрані педагогічні твори: у 2 кн. Київ : Либідь, 1997. Кн. 1. С. 61–67.

Педстружко М. О.,
здобувачка вищої освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
"Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

УДК 001.8

ДИСФУНКЦІОНАЛЬНА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Згідно Концепції "Сім'я та родинне виховання" сім'я є першоосновою духовного, економічного та соціального розвитку суспільства. Ця істина підтверджується усім ходом розвитку людської цивілізації. В процесі цього розвитку сім'я набула функцій, які тільки в єдності і сукупності забезпечують повноцінність її існування, саморозвитку та широку життєдіяльність як соціального інституту й регульовані біологічними законами та морально-

правовими нормами системи відтворення, збереження і зміцнення надбань духовної культури, звичаїв, традицій кожного народу та осягнення вселюдської культури, роду людського [5, с. 3].

Аналіз останніх досліджень засвідчив, що загальні проблеми сімейного виховання глибоко вивчали такі видатні дослідники як А. Бесєдін, О. Бойко, О. Виноградова, В. Головатий, І. Гребенніков, М. Дмитренко, А. Добрович, З. Зайцева, К. Ігошев, А. Калініна, І. Кутнікова, Г. Лактіонова, Н. Максимова, Г. Міньковський, О. Мороз, А. Мудрик, В. Постовий, Г. Постолюз, Т. Семігіна, В. Сухомлинський, О. Усик, А. Харчев, О. Шипіленко, Л. Шнейдер тощо.

Нині особливої соціальної, психолого-педагогічної підтримки та вивчення потребує дисфункціональна сім'я. Тому ми поставили за мету охарактеризувати дисфункціональну сім'ю як об'єкт наукових досліджень.

Сім'я – первинний осередок у житті людини, це своєрідна модель суспільства, де відтворюються суспільні стосунки: соціальні, соціокультурні, національні, політичні, економічні. Саме родина дає уявлення дитині про життєві цінності та цілі, про те, що потрібно знати і як потрібно діяти. "Діти завжди є ніби відбитком щирих, найчастіше схованих від людей сімейних відносин" [9, с. 382].

Основними функціями сім'ї є: економічна, репродуктивна, терапевтична, духовна, соціалізуюча, рекреативна, функція турботи про дім, функція турботи про здоров'я [8, с. 6].

Деформація функцій сім'ї, яка послідовно здійснювалася в останні десятиліття шляхом соціальних та культурних реформ, призвела до порушення зв'язку між ними. Особливо це позначилося на виховній функції, виявившись у відчуженні батьків та дітей, духовному зубожінні молоді, втраті високих ідеалів української родинної педагогіки, що найповніше визначає ідеал сім'ї та людини, умови, форми й методи його досягнення [5, с. 3].

Але, сучасна сім'я як соціальний інститут перебуває у стані гострої кризи, що, звичайно, негативно впливає на виконання нею основних функцій, тобто на життєдіяльність сім'ї: матеріально-економічне забезпечення, житлово-побутові умови. Це, в свою чергу, створює певний морально-психологічний клімат, який впливає не духовність сім'ї, виховання дітей, організацію вільного часу членів сім'ї [7, с. 212].

Виховна функція сім'ї – одна із основних. На виховання дітей у сім'ї впливає характер стосунків між батьками і дітьми, іншими членами сім'ї, ставлення батьків до праці, їх інтереси, ціннісні орієнтації, загальний і культурний рівень тощо. На формування характеру дитини, її ставлення до оточуючого середовища має вплив стан моральної, емоційно-психологічної та трудової атмосфери сім'ї, життєвий і професійний рівень батьків, їх уміння спілкуватися з дітьми та один з

одним. Негативні соціально-економічні процеси впливають на можливості реалізації виховної функції сучасної сім'ї. Відбувається обмеження матеріальних умов повноцінного функціонування сім'ї, погіршення загального стану здоров'я населення, звуження сімейного спілкування (за рахунок надання пріоритету телебаченню, комп'ютеру), обмеження можливостей повноцінного сімейного відпочинку, зміни ієрархії цінностей суспільства та окремих особистостей.

Тому сім'ї поділяють на:

1) нормально функціонуючі сім'ї – такі, які відповідально й диференційовано виконують усі функції, внаслідок чого задовольняється потреба у зростанні й змінах як сім'ї в цілому, так і кожного її члена;

2) дисфункціональні сім'ї – такі, в яких виконання функцій порушується, внаслідок чого у подружній, батьківській, матеріально-побутовій та інших сферах життєдіяльності не досягаються цілі родичів і суспільства в цілому; в основі порушення функцій сім'ї можуть лежати фактори: дисгармонія в інтимних стосунках, психологічна несумісність подружжя, відсутність навичок й низька культура спілкування, погані умови життя [4, с. 7].

Дисфункції сім'ї визначають за такими вимірами: 1) фізично-матеріальне неблагополуччя сім'ї; 2) афективним – порушення емоційних стосунків у сім'ї; 3) раціональним (інтелектуальним) – відсутність спільного змістовного дозвілля; 4) соціальним (культурним) – неблагополуччя у сфері внутрішніх та зовнішніх комунікацій сім'ї; 5) духовним (ідеологічним) – неблагополуччя у сфері духовного і морального здоров'я [4, с. 9].

Як й інші соціальні інститути, сім'я має проблеми у виконанні своїх функцій. Невиконання, неналежне виконання, недостатність ресурсів для виконання функцій сім'єю – це дисфункції сім'ї. Проявом дисфункцій сім'ї є поширення неблагополучних сімей [1, с. 5]. У "дисфункціональній сім'ї" порушується як ендолокальний (спрямований на внутрішню взаємодію), так і екзолокальний (спрямований на зовнішню взаємодію) механізм існування, тобто руйнується система цінностей, як визначає зв'язки між членами сім'ї та суспільством.

Серед основних чинників виникнення дисфункцій сім'ї виділяють: постійні конфлікти та несприятливий психологічний клімат; відсутність одного з батьків; аморальна чи асоціальна поведінка батьків; низький рівень матеріального забезпечення сім'ї; відсутність у батьків педагогічних навичок та знань; несприятливі психологічні риси батьків (агресивність, внутрішня конфліктність) [1, с. 6].

Таким чином, дисфункціональні сім'ї – це сім'ї, в яких щось порушується, і вони поступово стають повною протилежністю щасливим родинам, де члени сім'ї мають між собою теплі, наповнені любов'ю взаємини.

За класифікацією Т. Стефановської до дисфункціональних сімей відносяться конфліктна, аморальна, педагогічно неспроможна, асоціальна сім'ї [3, с. 58].

Конфліктна сім'я – це сім'я, у якій взаємини батьків носять конфліктний характер, один конфлікт нашаровується на інший. Це супроводжується брутальністю, скандалами; почуття любові, поваги руйнуються; діти ростуть дратівливими, неврівноваженими, часто злими, не вміють ладити з людьми. У цих сім'ях батькам, як правило, не до дітей. Конфлікти примушують батьків зосередити свою увагу на врегулюванні власних стосунків, послаблюють емоційні та інтелектуальні контакти батьків з дітьми. Часом діти стають зброєю в руках конфліктуючих батьків. Вони швидко пристосовується до ситуації, що склалася, і починають використовувати стан у сім'ї з вигодою для себе, з віком все більше віддаляючись від батьків. Напружена психологічна атмосфера в сім'ї штовхає дитину на вулицю, де вона часто входить до груп із асоціальною спрямованістю. Такі сім'ї ще мають назву "вулканічної сім'ї".

Аморальна сім'я – сім'я, в якій батьки конфліктують не тільки один з одним, але і з нормами поведінки в цілому, із загальноприйнятим способом життя. Діти з таких родин мають потребу в симпатіях з боку інших, але завойовувати їх вони не вміють, найчастіше саме з них поповнюються ряди правопорушників. Ця сім'я характеризується відкиданням усяких моральних та етичних норм. Конфліктну та аморальну сім'ю об'єднує той факт, що положення в них дітей залежить від внутрішньо-сімейних стосунків, а виховний фактор набуває значення другорядного. У таких сім'ях діти стають безпритульними, напівголодними, відстають у розвитку, стають жертвами наруги як з боку батьків, так і інших громадян того ж соціального прошарку. Робота соціального педагога з цими сім'ями повинна вестися у тісному контакті з правоохоронними органами, а також органами опіки й піклування.

Педагогічно неспроможна сім'я характеризується тим, що батьки мають низький рівень педагогічної культури. Вони свідомо налаштовують дітей проти вчителів, школи. Діти з таких родин найчастіше не сприйнятливі до педагогічного впливу вчителів, знаходяться на низькому освітньому і виховному рівні. У закладах освіти їх відносять до "важковиховуваних" або дітей "групи ризику". Така сім'я свідомо або мимоволі налаштовує дитину на непокору суспільним нормам та вимогам, на конфронтацію зі світом.

Члени асоціальної сім'ї мають негативну спрямованість до цінностей, ідей, інтересів суспільства. Зовні вони демонструють гармонію взаємин, згуртованість. Діти, як правило, недоброзичливо відносяться до товаришів, принижують їх, скептично відносяться до інтересів навколишніх, до колективу; сприймають навички протиправної поведінки та поведінки з відхиленнями.

Виділяють сім факторів, що впливають на функціональну систему сім'ї, і які визначаються як критерії сімейного неблагополуччя: структурні дефекти сім'ї; дефекти виховних позицій; дефекти матеріально-побутового характеру; дефекти соціально значущих особистісних якостей батьків; дефекти соціально значущих особистісних якостей дітей; дефекти подружніх взаємин; дефекти стабільності шлюбу [2, с. 26]. За цими критеріями педагог може визначити характер дисфункцій сім'ї. Саме це дасть можливість йому спрогнозувати й спланувати свою діяльність щодо подолання проблем і труднощів у процесі соціалізації дитини.

Сімейне неблагополуччя негативно позначається на формуванні особистості дитини. Дитяче виховання в умовах негативного емоційно-психологічного сімейного мікроклімату визначається ранньою втратою потреби у спілкуванні з батьками, егоїзмом, замкненістю, конфліктністю, впертістю, неадекватною самооцінкою (завищеною чи заниженою), озлобленістю, невпевненістю у своїх силах, недисциплінованістю, втечами з дому, бродяжництвом [6, с. 165].

Ми переконані, що процес формування особистості молодшого школяра буде ефективним, якщо опиратиметься на систему цілеспрямованого, педагогічно обґрунтованого педагогічно доцільного родинного виховання, оскільки сучасна сім'я є провідним фактором соціалізації особистості.

Список використаних джерел:

1. Бесєдін А. А. Дисфункціональна сім'я як чинник девіантної поведінки неповнолітніх : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук. Х., 2002. 18 с.
2. Головатий В. Г., Калініна А. В., Виноградова О. А.. Робота з сім'ями, які потребують професійної соціально-педагогічної підтримки. Тренінговий курс для спеціалістів соціальної сфери. К. : Основа-Принт, 2007. 138 с.
3. Демиденко Т. М. Виховний потенціал – провідна характеристика сім'ї як педагогічної системи. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2011. №1. С. 58-63.
4. Зберегти сім'ю. Соціальна робота з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах / За ред. О. М. Мороз, Г. І. Постолюз, Т. В. Семигіної, О. С. Шипіленко. К. : ЕКСМО, 2008. 160 с.
5. Постовий В. Г. Сім'я і родинне виховання: Концепція. *Рідна школа*. 1996. №11-12. С. 3-15.
6. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. Посібник. К. : Академвидав, 2009. 218 с.
7. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. К. : Центр навчальної літератури. 2003. 254 с.
8. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навч. посібник. К. : ДЦССМ, 2003. С. 5-18.
9. Усик О. Робота соціального педагога з неблагополучними сім'ями : технологічний аспект. *Гуманітарний вісник*. 2011. №24. С. 380-384.

Рябенко А. І.,
здобувачка вищої освіти,
Київський університет імені
Бориса Грінченка, м. Київ

УДК 372.87

РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ УЧНІВ 2 КЛАСУ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

Прийнято вважати, що всі діти обдаровані вродженими творчими здібностями. Однак лише деякі з них, чиє оточення дозволило їм розвинути і відточити ці здібності, стають справжніми майстрами в цій галузі. На перші кроки дитини у складний і багатогранний світ мистецтва значною мірою впливають люди, які її оточують: батьки, вихователь, вчителі.

На уроках мистецтва важливо надавати дітям можливість експериментувати з різними матеріалами, такими як олівці, фарби, олівці кольорові, фарби акварельні, папір, тканина тощо. Це дозволяє їм виражати свої ідеї та створювати власні твори.

Завдання, що стимулюють учнів до творчості, можуть бути дуже корисними. Наприклад, діти можуть малювати свої власні картини, робити скульптури, створювати колажі, або навіть розглядати твори відомих художників і намагатися відтворити їхні стилі.

У дітей молодшого шкільного віку творча уява відіграє важливу роль у всіх нових навчальних завданнях. Це важливо для того, щоб вони могли використовувати свої власні думки та ідеї, організовувати свою навчальну діяльність і навіть уявляти себе у різних ситуаціях. Така творча уява допомагає їм будувати майбутні образи, розглядати різні варіанти дій та бачити себе з іншого погляду.

Лісіна М. І. вважала, що для створення образу уяви у дитини достатньо віддаленої схожості між тим, що вона бачить, і її попереднім досвідом. Сприятливими для розвитку уяви можуть стати різноманітні ситуації, сюжети та вміст розмов. Різноманітні види спільної діяльності, такі як гра, конструювання та образотворча діяльність, включаючи спілкування, також є важливими умовами розвитку уяви. Це особливо важливо, оскільки дитина не лише задовольняє потребу у взаємодії з однолітками, але й розвиває спілкування з конкретними людьми.

Умови для розвитку творчої уяви у учнів початкової школи є ключовим елементом формування їхньої особистості та активного навчання. Перш за все, важливо створити стимулююче навколишнє середовище, де діти відчують свободу вираження власних думок та ідей. Крім того, використання інтерактивних методів навчання, таких як групові проекти та творчі завдання, сприяє розвитку їхньої уяви та здатності до творчого мислення.

Гра посідає одне з головних місць у розвитку та навчанні дітей молодшого шкільного віку, адже саме завдяки грі можна урізноманітнити навчальний процес та донести інформацію в легкій та цікавій формі. Для дитини, гра – це

основний інструмент для загального та фізичного розвитку, який допомагає усвідомлювати складні процеси та події дорослого життя.

Дидактичні ігри на уроках музичного мистецтва відіграють важливу роль у навчанні та розвитку учнів. Вони стають ефективним інструментом для вчителів музичного мистецтва, допомагаючи їм зробити процес навчання цікавим та взаємодійним, а також сприяючи розвитку різних аспектів музичних навичок у дітей.

Проведення дидактичних ігор на уроках музичного мистецтва вимагає від вчителя врахування кількох важливих аспектів. По-перше, ігри повинні бути пов'язані з темою, яку учні вже вивчають, забезпечуючи глибоке розуміння матеріалу. Важливо акцентувати увагу на тому, щоб учні отримували позитивний ефект від гри, відчували задоволення та отримували стимул до активної участі.

Дидактичні ігри також допомагають у формуванні художнього смаку та культури, вчать сприймати та розуміти різноманіття виразних засобів мистецтва. Їх спрямованість на активну участь учнів дозволяє не лише засвоювати теоретичні аспекти мистецтва, але й освоювати практичні навички в процесі творчої діяльності.

Роль вчителя мистецтва так само важлива, як і роль батьків у формуванні життєвого шляху дитини. Заняття мистецтвом є незамінним для цілісного розвитку особистості. Створюючи образ, дитина розвиває різні навички, такі як спостережливість, просторову уяву, окомір, дрібну моторику, а також естетичне сприйняття, художній смак і творчі здібності.

У результаті вивчення цієї теми можна прийти до висновку, що розвиток творчості у дітей на уроках мистецтва в 2-му класі сприяє їхньому загальному розвитку, підтримує позитивне внутрішнє відношення до навчання та надає можливість виявити та розвинути власні художні здібності. Мистецтво відкриває перед дітьми світ творчості, краси та емоцій, що важливо для їхнього особистісного розвитку та самовиразу в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Н. М. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчості в дітей. Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи: збірник наукових матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (17 травня 2017 р., м. Полтава). Полтава: Видавець Шевченко Р. В., 2017. С. 3-6.
2. Вовнянко Т. Розвиток творчих здібностей. Психолог. 2015. №9-10 (561-562). С. 27-30.
3. Зінченко Г. П. "Психологічні особливості розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку." (2014).
4. сол Л. Методика навчання мистецтва в основній школі: методичний посібник для вчителів – К.: Шкільний світ, 2012.
5. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва. – К.: Освіта України, 2010.

Сауляк О. В.,
здобувачка вищої освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
"Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

УДК 371.82

АГРЕСИВНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Морально-духовне становлення дітей та учнівської молоді, їх підготовка до активної, творчої, соціально значущої, сповненої особистісного смислу життєдіяльності, є найважливішою складовою розвитку суспільства та держави [12].

Соціальний фон виховання дітей та учнівської молоді в сучасній Україні продовжує залишатись недостатньо сприятливим, що обумовлено як негативними тенденціями розвитку цивілізації в цілому, так і станом українського соціуму [12].

Як свідчать останні наукові дослідження та спостереження, нині суттєво підвищилися показники дитячої агресивності на тлі зростання насильства, жорстокості і злочинності у суспільстві.

Особливо важливим є вивчення агресивності молодших школярів, які перебувають в активній фазі своєї соціалізації та особистісного зростання.

Тому ця проблема викликає підвищений інтерес численних науковців-дослідників (Г. Айзенк, Т. Алексеєнко, Р. Аткинсон, О. Атемасова, А. Бандура, А. Басс, Р. Берон, Р. Бернс, О. Бовть, В. Бойко, В. Бондаровська, Л. Берковіц, О. Волянська, Є. Гладкова, Л. Гокіна, В. Ковальчук, О. Мойсеева, Л. Морріс, М. Охрімчук, О. Петрунько, Т. Сенько, Д. Скот, І. Фурманов тощо).

Актуальність окресленої проблеми зумовила необхідність теоретичного окреслення проявів агресивності молодших школярів.

Агресію трактують як властивість особистості і як її поведінковий прояв [8]. В першому випадку мова іде про агресивність, під якою розуміється по-перше, мотиваційна тенденція, внутрішнє спонукання до здійснення агресивних дій, по-друге, відносно стабільна готовність до агресивних дій у різних ситуаціях за наявності потенційно агресивного сприймання та потенційно агресивної інтерпретації.

Т. Сенько вважає, що агресивність, як властивість особистості, розмежовується в більшості випадків з поняттями "жорстокість" і "ворожість". Ці два поняття розрізняють за ознакою – "заподіяння страждань заради страждань". Агресивна людина може і не бути жорстокою, а жорстока людина завжди агресивна. Як ми вже відзначали вище, агресивність відносять і до категорії властивостей особистості. Одна з основних ознак властивостей полягає в тому, що вони завжди виражають відношення людини до певної сторони дійсності" [13, с. 28].

Агресивність у трактуванні сучасних дослідників – це:

– це емоційний стан людини, який виявляється в імпульсивній активності поведінки, афективних переживаннях, завданні певного морального, психічного чи фізичного ушкодження; агресивність може бути характерною властивістю людини і виявлятися у її готовності до агресивних дій [1];

– відносно стійка властивість особистості, що виражається в готовності до агресії, у схильності сприймати та визначати поведінку іншої людини як ворожу; агресивність формується в дитинстві, стає стійкою рисою характеру та зберігається впродовж усього життя [2];

– як системна соціально-психологічна властивість, яка формується в процесі соціалізації людини та описується трьома групами факторів: суб'єктивними, об'єктивними, соціально-нормативними; механізм прояву агресивності залежить від поєднання трьох груп факторів, які формують готовність індивіда здійснити агресивний акт, індивідуальну схильність суб'єкта до непрямих агресивних реакцій, прагнення до агресивних дій в міжособистісних стосунках; агресивність може проявлятися у схильності до нападу на інших, виражатися в суб'єктивній тенденції до ворожої поведінки проти інших людей [10];

– вроджена властивість кожної живої істоти, здатність до активності, спрямованої на задоволення своїх потреб, усвідомлювана чи неусвідомлювана схильність до агресивної поведінки; агресивність може мати різний рівень прояву: повна відсутність чи граничний стан; повна відсутність агресивності демонструє податливість, апатію, бездіяльність; граничний стан агресивності представляє нездатність до соціальної кооперації, ворожість, негативізм; агресивність має як негативну, так і позитивну сторони (негативна сторона агресивності набуває у ситуаціях, що пов'язані з недоліками соціальної адаптації; позитивна сторона агресивності проявляється як здатність до активності, боротьба за виживання, самовдосконалення, ініціатива до подолання труднощів) [5, с. 117-134].

О. Мойсеєва говорить про агресивну поведінку, визначаючи її як цілеспрямовану деструктивну поведінку, що суперечить нормам і правилам існування людей в суспільстві, націлена на завдання шкоди об'єктам нападу. Агресивна поведінка, на її думку, виконує важливу функцію для самої особистості – сприяє (зрозуміло, у викривленій формі) її самовиявленню [9, с. 11].

І. Фурманов відзначає, що агресія може виникати в двох випадках: 1) як крайня міра, коли дитина вичерпала всі інші можливості для задоволення своїх потреб; 2) як "вивчена" поведінка, коли дитина поступає агресивно, слідуючи зразку (поведінка батьків, інших значущих осіб, літературних або кінематографічних персонажів). Згідно з цією точкою зору, стає очевидним, що дитині в ранньому віці неможливо уникнути певної агресивності [14, с. 117].

Сім'я, будучи основним фактором соціалізації дитини, часто виявляється і основним прикладів агресивної поведінки. Саме в сім'ї діти навчаються агресивної поведінки, наслідуючи взаємини між членами сім'ї.

Л. Гокіна зауважує, що на становлення агресивної поведінки впливають: ступінь згуртованості у сім'ї, близькість між батьками і дитиною, характер відносин між братами та сестрами, а також стиль сімейного керівництва. Діти, у яких в родині розлад, чиї батьки відчужені і холодні, порівняльно більш схильні до агресивної поведінки. У родинях агресивних дітей зруйновані емоційні прихильності між батьками і дітьми, особливо між батьками і синами. Матері агресивних дітей не вимогливі до своїх дітей, частина байдужа до їхньої соціальної успішності. Діти не мають чітких обов'язків вдома [8, с. 85].

О. Бовть переконує у тому, що особливо схильними до агресії можуть стати діти, які зустрічаються з її проявами у власній сім'ї та відчувають на собі її наслідки. Чимало батьків вдаються до фізичних покарань і навіть до жорстокості у вихованні своїх дітей. Вони не усвідомлюють, що дитина в дорослому віці стане такою ж грубою і бездушною, як і вони самі, до того ж часто відкрито (словом чи ділом) буде виявляти свою неповагу до батьків. Отже, інколи психокорекційну роботу потрібно починати з батьків [3, с. 54].

Л. Готкіна вважає, що фактори виховання і стилю спілкування, як з боку батьків, так і педагогів, на які діти реагують найбільш гостро сприяють формуванню найбільш стійкої агресивної поведінки дітей. Це провокує дітей не тільки на агресивну поведінку, але й сприяє формуванню негативних емоційних станів – невпевненості у собі, нестабільності. Так, наприклад, суперечливість вимог до дитини з боку батьків, їх власні часті негативні емоційні стани ведуть до формування опозиційного ставлення до зовнішнього оточення; використання покарання дітей як способу відреагування й розрядки дорослим негативних емоцій (гніву, роздратування, злості), постійне використання наказів, погроз, обвинувачень, а також часте використання "Ти" – повідомлень ("Ти неправильно зробив...", "Як ти смієш так зі мною розмовляти?") – спрямовують дитину на боротьбу й мстивий стиль поведінки [6, с. 86].

Оцінюючи соціальне становище сучасних дітей, зауважимо, що традиційні інститути соціалізації (сім'я, дошкільний заклад) істотно послабили свої позиції, а їхні функції перейняли засоби масової інформації (ЗМІ). Якщо взяти до уваги психосоціальну систему "соціум – особистість", то під впливом ЗМІ вона видозмінилась у своїй структурі й набула такого вигляду: "соціум – мас-медіа – особистість". Ми погоджуємося з думкою О. Петрунько, яка вказує, що "процес соціалізації відбувається як медіасоціалізація" [11, с. 6].

Поширення комп'ютерних технологій звичайно має позитивні аспекти: дистанційна освіта, можливість спілкування на значних відстанях, доступ до інформації тощо. Проте потрібно пам'ятати і про негативні наслідки: вільний доступ до "недитячих" фільмів, які пропагують культ насильства, жорстокості, нетерпимість, порнографію тощо [7, с. 263].

В. Ковальчук зауважує, що насильство та жорстокість у ЗМІ (Інтернеті) стає чинником, який обумовлює поведінку громадян [7, с. 264].

В. Бондаровська наголошує: "Особливої уваги потребує й результат аналізу сучасного ринку комп'ютерної продукції, який насичений програмами, що вимагають від користувача актуалізації агресивної поведінки. Існують дані, що близько 85% комп'ютерних ігор відрізняються жорстокістю; агресія у віртуальному світі виступає головною сюжетною лінією, а використання тактики "вигорілої землі" часто рекомендована самими авторами ігрових програм" [4, с. 54-55].

Великого значення для появи агресивності у молодшому шкільному віці, на думку О. Бовть, набуває популярність дитини у групі однолітків. Не маючи адекватних засобів спілкування, дитина кулаками намагається посісти лідируюче місце в групі [3, с. 54-55].

Отже, формування агресії та виникнення агресивної поведінки у людини – це складний довготривалий процес, що детермінується численною кількістю факторів, кожен з яких потребує ґрунтовного вивчення батьками та педагогами.

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Т. Ф. Соціальна педагогіка : словник-довідник. Вінниця, 2009. 548 с.
2. Атемасова О. А. Агресивна дитина : як їй допомогти. Х., 2010. 176 с.
3. Бовть О. Б. Причини агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку / О. Б. Бовть. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 94-100.
4. Бондаровська В.М. VII Європейський конгрес з психології (Лондон, 2001). *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. №8. С. 54-55.
5. Волянська О. В. Проблема агресивної поведінки підлітків: фактори та механізми соціалізації. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. 2016. №3. С. 117-134.
6. Гокіна Л. Агресивна поведінка дітей – це крик про допомогу. *Психолог*. – 2007. №13-15. С.84-87.
7. Ковальчук В. П. Вплив насильства та жорстокості в засобах масової інформації на протиправну поведінку неповнолітніх. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. Вип. 1. С. 259-267.
8. Крайнюк В. М. Психологічні особливості проявів тривожності і агресивності у юнаків призовного віку: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. К., 1999. 211 с.

9. Мойсеева О. Є. Психологія агресивності підлітків : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук, 2011. 42 с.
10. Охрімчук М. П. Як працювати з агресивною дитиною. К., 2004. 64 с.
11. Петрунько О. Сучасна дитина в медіапросторі. *Педагогічна газета*. 2009. № 7. С. 6.
12. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. URL: <http://surl.li/obytz>.
13. Сенько Т. В. Джерела агресивної поведінки дітей. Мінськ : Вид-во "Мінськ", 2002. 187 с.
14. Фурманов І. А. Дитяча агресивність: психодіагностика і корекція. Мінськ, 1996. 297 с.

Сватенков О. В.,

УДК 371.333

канд. пед. наук, доцент, докторант,
Інститут педагогіки Національної академії
педагогічних наук України, м. Київ

Бережняк Г. Г.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ В ПРОФІЛАКТИЧНИХ ПРОГРАМАХ

Мультиплікація, також відома як мультфільм, анімаційний фільм чи мультиплікаційне кіно, є жанром кіномистецтва, створеним шляхом запису послідовних етапів руху малюнків (графічна чи малюнкова мультиплікація) або тривимірних об'єктів (об'ємна чи лялькова мультиплікація) [5, с. 27].

Мультиплікаційний фільм для дитячої свідомості становить реальність, яку дитина легко вбирає та сприймає як дійсну. Причому для дітей з особливими потребами, завдяки певному інфантилізму та внаслідок порушень розвитку, анімаційні твори можуть лишатися актуальними до юнацького віку [3, с. 69].

Мультфільми відіграють подвійну роль, надаючи глядачеві можливість відволіктися від побутових проблем та водночас виконуючи важливі виховальні, пізнавальні та розвивальні завдання [4, с. 199–220].

Науковці В. Кушнір, Р. Сопівник, І. Пижик та інші переважно розглядають потенціал анімаційних фільмів як ефективний засіб морального виховання [6, с. 174].

Вплив мультиплікаційного кіно забезпечується завдяки: *інформаційному принципу*, спрямованому на підвищення обізнаності дітей щодо навколишнього середовища, формування первинних уявлень про моральні аспекти, утвердження еталонів хорошої та неприпустимої поведінки; *принципу ідентифікації*, що передбачає засвоєння соціальних установок і цінностей через порівняння себе з персонажами анімаційних творів; *принципу імітації*, що полягає в наслідуванні поведінкових моделей героїв мультфільмів [4, с. 243].

Науковці Т. Журавель, Т. Лях та О. Нікітіна визначають наступні переваги використання засобів мультиплікації в профілактичній роботі з дітьми [3, с. 67]:

- демонстрація реальних життєвих історій, у які глядач може повірити;
- установлення причинно-наслідкових зв'язків між поведінкою героїв та відповідними ситуаціями;
- усвідомлення необхідної інформації цільовою аудиторією при проведенні обговорення мультфільму згідно методичних рекомендацій.

Обов'язковими організаційно-педагогічними умовами, виконання яких дозволить максимально ефективно використовувати засоби мультиплікації в профілактичній роботі, є: дотримання чіткої методичної основи при організації перегляду мультфільмів, вибір анімаційних творів, спрямованих на залучення уваги глядачів до вивчення та обговорення досліджуваних проблем, обговорення аспектів сюжету з дітьми під час та після перегляду [2, с. 84–85].

Резюмуючи думку науковців Н. Слюсаренко та Н. Мороз, виділимо важливі критерії відбору мультфільмів для використання їх як засобу навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку: мовленнєвий потенціал; динаміка фільму та розвиток сюжету; яскравість та оригінальність зображення персонажів; відповідність структури мультфільму віковим можливостям сприймання й розуміння, дитячому досвіду й пережитим подіям [7, с. 74].

Застосування засобів мультиплікації в профілактичних програмах вимагає виконання ряду етапів за вказаним алгоритмом:

1. *Підготовчий етап* включає визначення мети та чітке формулювання змісту заняття, а також вибір найефективніших та найзручніших методів відповідно до особливостей цільової групи та рамкових умов.

2. *Етап знайомства* є обов'язковим та сприяє створенню доброзичливої атмосфери для вільної комунікації.

3. *Етап підготовки до перегляду мультфільму* покликаний активізувати учасників цільової групи шляхом залучення їх до дискусії стосовно проблеми, що розглядається.

4. *Етап активної роботи з мультфільмом* передбачає два можливих варіанти перегляду: по частинах або в повному обсязі, за результатами якого

відбувається обговорення сюжету та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між його елементами.

5. *Етап оцінювання проведеної роботи* включає застосування методів оцінювання ефективності та контролю рівня засвоєної інформації.

Ураховуючи вікові особливості цільової групи, рекомендована тривалість одного заняття не має перевищувати 45–50 хвилин. Для отримання найкращих результатів важливим є вибір та виконання оптимального набору вправ, які мають тематичний зв'язок з мультфільмом, логічно доповнюють його та сприяють досягненню основної мети заняття та профілактичної програми в цілому [3, с. 67–75].

Аналізуючи практичний досвід застосування мультфільмів у профілактиці девіантної поведінки, слід зазначити, що методичні розробки з системного підходу до протидії булінгу в навчальних закладах, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, не мають чітко визначеного регламенту проведення профілактичної роботи засобами мультиплікації [1, с. 105].

За результатами теоретичного аналізу та з урахуванням обов'язкових організаційно-педагогічних умов був розроблений та проведений експеримент на базі Ніжинської ЗОШ №7. У дослідженні взяли участь 38 учнів другого та третього класів молодшої ланки.

Суть експерименту полягала у перегляді протягом навчального тижня мультиплікаційних фільмів, рекомендованих науковцями та практиками для використання у профілактиці булінгу серед дітей, та обговоренні сюжету кожного з них. З метою оцінки результатів було проведено попереднє та заключне анкетування.

За результатами емпіричного дослідження можна виокремити ряд позитивних змін, які доводять ефективність використання засобів мультиплікації в профілактичній роботі з дітьми.

Число школярів, які чітко визначають стосунки з невеликим колом однокласників (до 5 осіб) як дружні, зросло на 9%. Середня кількість учнів, які проводять час разом поза шкільним середовищем, збільшилася на 9%. У третьому класі спостерігається зменшення на 22,9% кількості відповідей, які вказують на відчуття роздратування під час спілкування з однокласниками. Водночас у другому класі абсолютне значення ствердних відповідей стосовно даного пункту залишилося незмінним. Число дітей, які виявляють недоліки у собі, скоротилося на 12,9%. Спостерігається зниження кількості респондентів, які виражають незадоволення вадами інших, на 12,3%.

У результаті експерименту було виявлено наступне: кількість учасників, які переглядали відібрані мультиплікаційні фільми раніше, варіюється від 6% до 15%. Причому з анімаційною стрічкою "Дивовижні речі трапляються", яка пояснює особливості світосприйняття та комунікації дітей з аутизмом, учні ознайомилися вперше у ході даного дослідження.

Проведений теоретичний і практичний аналіз показав, що досліджувана тема залишається актуальною та є об'єктом різностороннього вивчення українською науковою спільнотою; на сьогодні виготовлено достатню кількість мультиплікаційних фільмів для популяризації ненасильницької поведінки та розвитку емпатії, толерантності у суспільстві; використання засобів мультиплікації в профілактичних програмах є перспективним напрямком соціально-педагогічної роботи; розроблені та впроваджуються методичні рекомендації щодо практичного застосування таких засобів, проте їх реалізація вимагає більш системного підходу, а також підтримки з боку держави. Завдяки розвитку інноваційних технологій профілактична робота з дітьми засобами мультиплікації може бути розширена за межі шкільного середовища та включати взаємодію з батьками. На наш погляд, це сприятиме збільшенню цільової аудиторії та поступовій позитивній трансформації суспільної думки й культурно-освітнього рівня населення, зокрема щодо інтеграції осіб з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. К.: ТОВ "Агентство "Україна", 2019. 132 с.
2. Гарбар С. В. Педагогічні умови використання мультиплікаційних фільмів у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку. Науковий вісник Ужгородського університету: збірник наукових праць. Педагогіка. Соціальна робота. 2021. № 48. С. 83–87.
3. Журавель Т. В., Лях Т. Л., Нікітіна О. М. Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки: методичний посібник для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками. К.: 2010. 168 с.
4. Колонтаєвська С. В. Особливості використання дитячої мультиплікації як засіб виховання основ культури поведінки старших дошкільників. Проблеми освіти: збірник наукових праць ВДНУ "Інститут модернізації змісту освіти". 2019. Вип.91. С.241–245.
5. Корепанова М. В., Куниченко О. В. Використання виховного потенціалу мультфільмів в соціально-особистісному розвитку старших дошкільників. Початкова школа плюс до і після. 2013. № 12. С. 27–31.
6. Кушнір В. М., Сопівник Р. В., Пижик І. Формування уявлень про моральні якості та норми у дітей старшого дошкільного віку засобами мультиплікаційних фільмів. Science and Education, 2017. Issue 10. С. 170–175.
7. Слюсаренко Н., Мороз Н. Телебачення як засіб формування моральної особистості. Молодь і ринок. 2005. № 3. С.74–78.

Тарасова О. К.,
бібліотекар бібліограф, громадська діячка,
досліджувачка життя та творчості Г. Сковороди
в смт Бабаї, Харківська область

УДК 372.882

ПРОЕКТ "ЗЕРНА МУДРОСТІ Г. СКОВОРОДИ"

Мета. Ознайомлення школярів та усіх зацікавлених, з творчістю просвітителя, педагога з великої літери, автора "філософії серця", поета, музиканта, мандрівника Григорія Сковороди.

Онлайн навчання не дає змогу школярам розширювати горизонти свідомості. І, коли прийде час вибирати собі професію, буде дуже важко зрозуміти, чим саме вони хотіли б займатися, та яке їх місце в сучасному житті.

Багато творчих людей, педагогів живуть зараз за межами нашої країни і не мають змогу викладати дітям, а цей проект надасть їм змогу спілкування з українськими школярами, збагатити їх світогляд. Діти, які не мають змоги виїхати, мандрувати, спілкуватися з людьми різних професій, завдяки цьому проектowi матимуть змогу почути про життєвий досвід відомих людей.

Метою останні роки у мене є і мета врятування Садиби Сковороди в Бабах. В цьому проекті я розповідаю про життя філософа в нашому краї, про його творчість та мандри в рамках краєзнавчих уроків.

Сьогодні в Україні маємо відсутність у дітей змоги знайомства та вивчення української культури. Так, є мова, є література, і музика, історія, але, в рамках цих курсів неможливо розкрити все різноманіття та багатогранність української культури.

Григорій Сковорода вчив людей дослухатися до свого серця і займатися тим, що любиш. І коли ти знайдеш свою "сродню працю" ти будеш щасливий сам, і передаси згодом це своїм дітям.

Проектом "Зерна мудрості Г. Сковороди" я почала займатися в 2019 році, коли працювала в Покотилівському ліцею "Промінь", що на Харківщині. Раз на місяць я розповідала дітям 3 А класу про життєвий шлях філософа, ми слухали його байки і малювали героїв цих байок. Разом із дітьми ми вивчали професії і діти розповідали про те, ким хочуть бути. Ми розглядали ці професії та шукали у бібліотеці ліцею книжки про цю професію, дивилися відео.

Наш проект розрахований на школярів середнього віку і старшого шкільного віку. Ми маємо таких учасників: отець Віктор Маринчак, доцент Харківського університету ім. Каразіна, викладачка співу Надія Аюнова, режисер Леся Кофанова, письменник Жак Жаб'є та інші. Керівник проекту доцент, кандидат історичних наук Ольга Юрїївна Бірвова.

Проект був опрацьований оффлайн три роки в Покотилівському ліцеї і рік онлайн за участю українських шкіл Харківської області. Ми приєднували до занять відомих митців, які співали, розповідали та читали про свій шлях до знаходження ними своєї сродної праці. Дітям було дуже цікаво побачити таких непересічних, творчих людей та почути про їх життєвий досвід.

Також я розповідаю дітям про життя філософа в наших Бабаях, де ідосі стоїть Садиба Сковороди, 18 століття, де жив та викладав дітям філософ, де писав свої "Байки Харківські", яку ми намагаємося врятувати для наступних поколінь.

На своїх заняттях я додаю нових людей, чия творчість та праця могли б зацікавити дітей та дорослих. Ми використовуємо аудіо записи відомого сквородинівця Сергія Кандула, що відкрив українську школу в м. Цюрих (Швейцарія), додаю фільм "Сковорода в Бабаях. Мрії", автором якого являюся, збірник "Байки Г. Сковороди", тощо.

Висновки. Напротязі цих чотирьох років ми зрозуміли, що філософія серця Г. Сковороди найкраще сприймається в дитячому віці, десь з 10ти років, тобто у середньому шкільному віці. Я побачила зацікавлення дітей до життя філософа, самої його постаті як людини, жагу дітей до нових знань. І великим відкриттям було побачити, що діти вже в цьому віці знають ким саме хочуть бути, треба їм трішки допомогти підійти до дорослого життя, до вибору їхньої професії. Вони більше прислухаються до себе, ніж дорослі і більше відкриті до любові, до Бога.

У шкільну програму хотілося б більше додати читання самих творів Григорія Савича, більше розглянути його життєвий шлях, додати і вивчення самої "філософії серця" та навчити дітей робити висновки та шукати свій особистий шлях, свою сродну працю та місце у сучасному житті. Хочеться додати більше матеріалів про нові професії, розповісти про інші країни та про цікавих талановитих людей.

Список використаних джерел

1. Ушкалов Л. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди. 2-ге вид. Київ : Дух і Літера, 2017. 368 с.
2. Сковорода Г. С. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. Київ : Наукова думка, 1983. 542 с.
3. Чижевський Д. І. Філософія Г. С. Сковороди. Харків : Прапор, 2004. 272 с.

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

.....

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Акименко О. Ю.,

УДК 378.1

д-р екон. наук, професор кафедри
економіки, обліку і оподаткування,
Національний університет "Чернігівська
політехніка", м. Чернігів

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ НА ВИЩУ ОСВІТУ

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, призвело до тяжких наслідків для вищої освіти в Україні, спричинивши нові виклики. До початку повномасштабної війни вітчизняна освітня сфера функціонувала в умовах пандемії та суттєвих обмежень, які були пов'язані із швидким розповсюдженням захворюваності на COVID-19.

Обговорення питань реформування вищої освіти ініційовано достатньо давно, при цьому увага дослідників останнім часом зосереджувалась на наступних питаннях: (1) реформування, імплементація норм Закону України "Про вищу освіту"; (2) організація функціонування внутрішньої і зовнішньої системи забезпечення якості вищої освіти; (3) використання узгоджених стандартів і рекомендацій, що діють у Європейському просторі вищої освіти [1, 2]. Матеріали здійсненого дослідження дозволяють впевнено стверджувати, що на перший план в часи пандемії вийшли питання пов'язані зі створенням безпечного середовища і запровадженням дистанційного формату навчання, а війна ще більше ускладнила ситуацію у вищій освіті в Україні, наштовхуючи на необхідність переосмислення досягнутого і опрацювання перспективних напрямів зорієнтованих на узгодженість змісту вищої освіти з особливостями воєнного часу та переходом до нової парадигми – "жити, відновитись, розвиватись" [3]. Погоджуємось з думкою С.Ніколаєнко стосовно того, що пріоритетним надзавданням освітянської спільноти у воєнний час є прийняття відповідальності "за пошук шляхів вирішення системних соціо-культурних, соціально-економічних проблем насамперед шляхом мобілізації людських ресурсів, підвищення якості людського капіталу, який гартується університетською школою, збереження кращих традицій підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, формування ціннісних орієнтирів молодого покоління українців" [3].

У зв'язку зі збройною агресією РФ проти України Міністерство освіти і науки (далі, МОН) України в березні 2022 року зобов'язало керівників ЗВО вжити всіх необхідних заходів для: (1) забезпечення захисту учасників освітнього процесу; (2) отримання відповідної інформації щодо проведеної роботи та наявних можливостей для надання допомоги університетам (їх представникам), які опинилися в зоні бойових дій та на тимчасово окупованих територіях; (3) забезпечення особливих умов для тих здобувачів, які вступили до лав ЗСУ, підрозділів ТРО та є волонтерами.

21 квітня 2022 року Президентом України була створена Національна рада з відновлення України від наслідків війни, в склад якої була включена робоча група з освіти і науки. А вже в серпні 2022 року МОН України був представлений проект Плану відновлення освіти і науки. Серед ключових викликів, пов'язаних з впливом війни на сферу вищої освіти, слід, перш за все, визначити: інфраструктурні, виклики кадрового забезпечення, виклики змісту та контенту, виклики фінансування (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні проблеми потребуючі вирішення в рамках
Плану відновлення за напрямом "Вища освіта" [4]**

Ключові виклики	Проблема
Інфраструктурні	– зруйнована або пошкоджена інфраструктура закладів освіти, установ, дослідницька інфраструктура; – втрата науково-технічної інформації, даних, колекцій, архівів;
	– загроза роботі стратегічно важливих об'єктів дослідницької інфраструктури; – недосконала безпекова інфраструктура вже існуючих закладів освіти; – неналежна якість Internet-забезпечення, що впливає на дистанційну освіту.
Виклики кадрового забезпечення	– людські жертви серед працівників ЗВО; – міграція до країн Західної Європи та всередині країни кваліфікованих наукових та педагогічних кадрів; – зменшення кількості здобувачів вищої освіти тощо.
Виклики фінансування	– значна обмеженість у фінансуванні системи освіти на всіх рівнях; – неефективність використання бюджетних коштів; – неефективність в управлінні та фінансуванні; – необхідність в оптимізації системи ЗВО тощо.

Ключові можливості для вищої освіти в рамках Плану відновлення представлені на рис. 1.

Рис. 1. Ключові можливості для вищої освіти в рамках Плану відновлення [4]

Таким чином, процеси щодо трансформації системи вищої освіти будуть проходити певні етапи і процедури, що заплановані і будуть зорієнтовані на (1) повоєнне відновлення пошкодженої та зруйнованої інфраструктури та матеріально-технічної бази; (2) відновлення кадрового потенціалу; (3) ревіталізацію контингенту абітурієнтів та здобувачів; (4) створення в Україні сучасних закладів післядипломної освіти; (5) розширення бази для проведення навчальної практики шляхом розвитку державно-приватного партнерства; (6) адаптація системи вищої освіти України до європейських аналогів тощо.

Список використаних джерел

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94. с. URL: <https://osvitanalytika.kubg.edu.ua> (дата звернення: 12.12.2023).
2. Закон України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 12.12.2023).
3. Ніколаєнко С. Вища освіта в Україні – через війну до європейського визнання. Вища школа. – 2022. – № 7–9. URL: <https://dglib.nubip.edu.ua> (дата звернення: 11.12.2023).
4. План відновлення Освіта і наука [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadskeobgovorennya/2022/08/19/НО.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf> (дата звернення: 12.12.2023).
5. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf (дата звернення: 12.12.2023).

Борова В. Є.,

УДК 371.3

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри загальної
педагогіки та дошкільної освіти,
Приватний вищий навчальний заклад
"Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука", м. Рівне

ТРЕНІНГОВІ ФОРМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО КОРИГУВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ

Входження українських закладів вищої освіти у європейський освітній простір передбачає реформування системи підготовки фахівців різних галузей народного господарства.

Серед важливих питань формування фахової компетентності вихователя закладу дошкільної освіти є проблема оволодіння методикою мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, зокрема, виховання у дошкільників звукової культури мовлення.

Звукова культура мовлення – це полікомпонентний утвір, який охоплює фонетичну правильність мовлення (сприймання та розрізнення фонем на слух, артикуляцію звуків, звуковимову); загальні мовленнєві навички (дихання, дикцію, темп і ритм мовлення, силу голосу, наголос) та орфоепічну правильність мовлення (відповідність унормованій літературній вимові). Аналіз звукової культури мовлення дітей дошкільного віку засвідчує, що в кожній віковій групі закладу дошкільної освіти є 25 – 30% вихованців, які мають недоліки звуковимови. Окреслена ситуація пояснюється тим, що сучасні діти мають недостатню мовленнєву практику, оскільки, і батьки, і дошкільники значну частину вільного часу проводять за моніторами комп'ютерів, екранами телевізорів та мало спілкуються. Щоб дитина дошкільного віку прийшла до школи з правильною звуковою культурою мовлення, педагог має володіти методикою її педагогічного коригування.

"Педагогічне коригування звукової культури мовлення – це цілеспрямований вплив педагога на мовлення дітей з метою виправлення помилок, що зумовлені порушенням артикуляції звуків, звуковимови, мовленнєвого дихання, фонематичного слуху, орфоепічних норм вимови, сили голосу, темпу мовлення та засобів

інтонаційної виразності" [1, с. 33]. Важливо поняття "педагогічне коригування" диференціювати від "корекція мовлення", яким послуговуються логопеди, дефектологи та фахівці, які працюють в галузі інклюзивної освіти.

Ефективною формою формування у майбутніх педагогів практичних умінь та навичок педагогічного коригування звукової культури мовлення, зокрема, звуковимови дітей є тренінги.

Деякі аспекти застосування тренінгів у формуванні професійної компетентності педагогів досліджували: О. Безпалько, О. Главник, О. Опанасенко. В. Федорчук та інші. Але питання використання тренінгів у формуванні навичок і умінь педагогічного коригування звукової культури мовлення дітей не досліджувалось.

Поняття "тренінг" трактується як навчання, тренування. "Форма інтерактивного навчання, метою якого є розвиток міжособистісної та фахової поведінки" [2, с. 285]. В. Федорчук стверджував, що тренінг є найбільш ефективною формою фахової, зокрема, психолого-педагогічної підготовки [3, с.10]. У професійній підготовці педагогів прийнято виділяти такі основні види тренінгів: тренінг спілкування, особистісного зростання, соціально-психологічний та соціально-педагогічний тренінг. Тренінгова форма освіти передбачає вправлення у міжособистісному спілкуванні, самопізнанні особистих професійних можливостей, вправлення у практичному використанні знань, є інструментом формування спеціальних навичок та умінь.

При плануванні тренінгової форми навчання викладачу важливо визначити таку його мету, яка стимулюватиме активну самостійну діяльність здобувачів вищої освіти, набуття ними нових практичних умінь та перевірку раніше набутих. Результативність тренінгу залежить від методів та прийомів, які пропонуються для перевірки учасникам тренінгу. Під час тренінгових занять студенти в ігровій (або іншій формі) перевіряють свої навички правильної артикуляції та вимови складних звуків, тренуються у способах перевірки правильності дихання, виборі із запропонованих або самостійній розробці гри, за допомогою якої можна діагностувати рівень розвитку фонематичного слуху, сили голосу, темпу мовлення і т. п. Ефективність використання тренінгу зростає, якщо його зміст співвідноситься із потребами вдосконалення мовлення дітей конкретної групи закладу дошкільної освіти, особливо, якщо здобувачі вищої освіти проходили там практику, проводили заняття, розваги, свята, а тому знайомі з дітьми групи, володіють інформацією про особливості їх мовлення. Такі умови тренінгу активізують діяльність студентів та сприяють кращому усвідомленню того, що здобуті під час тренінгу знання доведеться перевірити під час лабораторного заняття у цій же групі закладу дошкільної освіти.

Перспективними є дослідження тренінгових форм підготовки студентів до педагогічного коригування звукової культури мовлення дітей відповідно до кожного її компонента.

Список використаних джерел

1. Борова В. Є. Компетентнісний підхід до педагогічного коригування звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 3 (128). Одеса, 2019. С. 33 – 42.

2. Професійна освіта. Словник: навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.

3. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання: навч.-метод. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 250 с.

Дудар Т. В.,

УДК 371.3

д-р техн. наук, професор,
завідувач кафедри екології,
Національний авіаційний університет, м. Київ

Гай А. Є.,

канд. фіз.-мат. наук,
доцент кафедри екології,
Національний авіаційний університет, м. Київ

Саєнко Т. В.,

д-р пед. наук,
професор кафедри екології,
Національний авіаційний університет, м. Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ОСВІТЬНОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Для ефективної організації освітнього процесу сьогодні вкрай необхідні цифрові освітні ресурси: навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені у електронній формі й представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах. Професійна компетентність науково-педагогічного працівника (НПП) закладу вищої освіти (ЗВО) включає в себе: загальноосвітню, комунікативну, науково-методичну, нормативно-правову, прогностичну та цифрову компетентності (ЦК). ЦК викладача – це здатність використовувати цифрові технології для здійснення інформаційної діяльності: пошуку інформації, її визначення й організації, управління, аналізу, створення та поширення тощо. Вона заслуговує на особливу увагу тому, що саме вона дає

можливість особистості бути сучасною, активно діяти у інформаційному середовищі, застосовувати найновітніші досягнення техніки у своїй професійній діяльності.

ЦК цифрова компетентність НПП повинна враховувати:

- розуміння впливу цифрових технологій на розвиток організації освітнього процесу в університеті;
- знання сучасних програмних засобів;
- розуміння алгоритмів і механізмів застосування цифрових технологій;
- уміння здійснювати та оцінювати свою діяльність за допомогою цифрових технологій;
- розуміння цифрових технологій як ефективних засобів здобуття знань, умінь та навичок.

Певна категорія НПП у своїй освітній діяльності здебільшого використовує цифрові технології не системно, епізодично, не ефективно або навіть не використовує зовсім. Зусилля нашої кафедри направлені на поглиблення й розширення ЦК викладачів завдяки системному підходу у цій сфері й заохоченню співробітників до освоєння умінь і навичок такого важливого напрямку сучасності.

Сутність ЦК працівника ЗВО полягає не у володінні простими комп'ютерними навичками загального призначення, а саме: створення текстових документів, таблиць, рисунків, діаграм, використання локальних мереж тощо. Зазначені вміння і навички для сьогодення є елементами цифрової грамотності і не більше. Сучасні працівники повинні орієнтуватись у мінливому цифровому просторі, уміти отримувати, обробляти та використовувати необхідну інформацію, досконало володіти цифровими технологіями. ЦК формується з трьох компонентів: мотиваційного; когнітивного; діяльнісного.

Мотиваційний компонент охоплює інтереси, потреби, розуміння призначення цифрових технологій у освітньому просторі, мотиви професійної діяльності працівника ЗВО, який орієнтується на мету, процес, результат удосконалення та саморозвиток у сфері цифрових технологій, зацікавленість у тенденціях сьогодення.

Когнітивний компонент забезпечується повнотою, глибиною, системністю спеціальних знань з цифрових технологій, що дають змогу зорганізувати освітній процес із застосуванням цифрових технологій.

Діяльнісний компонент дає можливість застосовувати уміння й навички щодо використання цифрових технологій у професійній діяльності; це засіб пізнання, розвитку ЦК, самовдосконалення, а також можливість налагодити комунікацію між усіма учасниками освітнього простору закладу та за його межами.

Для забезпечення формування ЦК необхідні: бажання НПП удосконалювати знання і уміння використання цифрових технологій; конкретні знання, уміння,

навички цифрових технологій у професійній сфері; володіння методами та прийомами інформаційної діяльності; мотиви формування ЦК; забезпечення розвитку професійних якостей за допомогою цифрових технологій; самостійність роботи працівника; спроможність ефективно використовувати цифрові технології сьогодення у діяльності; наявність належного і відповідального ставлення працівників ЗВО до своєї діяльності; сформованість професійних навичок і вмінь, що мають забезпечуватись використанням цифрових технологій у практичній роботі.

Нижче наводимо п'ять категорій кращих цифрових інструментів для освітнього процесу:

I. Офісні інструменти та їх набори

- Документ: Google Docs | Word
- Презентація: PowerPoint | Google Slides | Prezi | Apple Keynote
- Електронні таблиці: Google Sheets | Excel
- Файлообмінники: Google Drive | Dropbox | OneDrive
- Електронна пошта: Gmail | Outlook
- Цифрові блокноти: OneNote | Evernote

II. Розробка контенту

- Скріншоти: Snagit
- Скрінкасти: Camtasia | Screencast-Omatic | Loom | Screencastify
- Графіка: Canva | Genially | Adobe Photoshop
- Аудіо: Audacity Анімація: Vyond | Powtoon
- Відео: Biteable | Adobe Premiere Pro | Panopto
- Пряма трансляція відео: OBS Studio | MS Stream
- Інтерактивний контент: hihaho | H5P | Thinglink
- Форми та опитування: Google Forms | Survey Monkey | MS Forms
- Блоги та вебсайти: WordPress | Google Sites

III. Навчальні інструменти та платформи

- Засоби створення програм: Articulate | Camtasia | Easygenerator
- Навчальні платформи: Google Classroom | Moodle | Canvas
- Навчальний контент: Wordwall | Live Worksheets
- Навчальні квести/тести: Quizizz | Quizlet
- Платформи для корпоративного навчання: Moodle | aNewSpring
- Платформи онлайн-курсів: LinkedIn Learning | Udemy | Coursera
- Програми для вивчення мови: Duolingo

IV. Соціальні платформи та платформи для співпраці

- Відеозустрічі: Microsoft Teams | Zoom | Google Meet | Whereby | Flipgrid
- Командна співпраця: Microsoft Teams | Slack | Trello | SharePoint | Google Workspace
- Програми обміну повідомленнями: WhatsApp | Telegram | Discord

- Залучення в прямому ефірі: Kahoot | Mentimeter
- Онлайн-дошки: Miro | Mural
- Інші інструменти для співпраці: Padlet | Google Calendar
- Соціальні мережі: LinkedIn | Twitter | Instagram | Facebook | TikTok
- V. Веб інструменти та платформи*
- Браузери: Google Chrome | Firefox
- Веб пошук: Google | DuckDuckGo | Google Scholar
- Посилання: Wikipedia
- Онлайн-перекладачі: DeepL | Google Translate
- Електронні та аудіо книги: Kindle Reader App | Audible
- Анотації до книги: Blinkist | getAbstract
- Подкасти / програвачі: Spotify | Apple Podcasts
- Відео та фільми: YouTube | Vimeo | Netflix | TED Talks
- Презентації: Slideshare
- Програми для читання новин: Feedly | Inoreader
- Сповіщення: Google Alerts Керування: Pinterest | Diigo | Pocket
- Різне: Grammarly | Google Calendar | Zapier

У більшості випадків головними інструментами кафедрального забезпечення є проектор, принтер і стаціонарний комп'ютер, додаткове устаткування, зокрема, комп'ютери, з огляду на кількісний склад кафедри.

Особливим у освітньому процесі є зворотний зв'язок (33) і кожний викладач використовує різні його форми, наприклад, ставить під час занять відкриті запитання або закриті (так/ні), просить проговорити або підняти руки. Однак, такі способи зручні не для усіх студентів і не в кожній ситуації. У контексті онлайн опитування міститься інклюзивна складова, адже написане електронне повідомлення для багатьох простіше, ніж говорити вголос у присутності колег, які оцінять не лише зміст, а й манеру висловлювання.

Онлайн опитування є важливим елементом форми оцінювання, оскільки дає змогу і викладачу, і студенту простежити процес опанування знаннями, а не лише результат засвоєння знань. При цьому легше діагностувати досягнення на кожному етапі освітнього процесу, вчасно виявляти пробіли та запобігати їх нашаруванню, а також вчасно підтримувати бажання вчитися.

Таким чином, увага до формування та розвитку ЦК працівників ЗВО викликана вимогами сучасного цифрового суспільства, де орієнтиром виступають технології, що постійно розвиваються та оновлюються. Питання розвитку ЦК викладачів кафедри набуває особливого і важливого значення. Огляд сучасних підходів до формування ЦК, аналіз закордонного та вітчизняного досвіду дали можливість дійти висновку, що це питання нині є надзвичайно актуальним та потребує

постійної уваги, системного і систематичного підходу в умовах цифровізації освіти та інтеграції до європейського освітнього простору.

Онлайн опитування є важливим елементом форми оцінювання, що дає змогу вчасно виявити пробіли та запобігти їх нашаруванню, значно мотивувати бажання вчитися.

Список використаних джерел

1. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. – 64 с.

2. Морзе Н., Василенко С., Гладун М. Шляхи підвищення мотивації викладачів університетів до розвитку цифрової компетентності. *Open educational e-environmental of modern University*. 2018. № 5. URL: <http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view> (дата звернення: 20.10.2018).

Капустіна О. І.,
доктор філософії,
викладач кафедри теорії
та методики дошкільної освіти,
Комунальний заклад "Харківська
гуманітарно-педагогічна академія"
Харківської обласної ради, м. Харків

УДК 37.02

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ "ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ"

В українському суспільстві на сьогодні найактуальнішим залишається питання про конкурентоспроможність фахівців умовах ринкової економіки, стрімких технологічних змін, глобалізації суспільства. На нашу думку, успіх вирішення даної проблеми безпосередньо залежить від працівників освітньої сфери, бо саме від професійної компетентності педагога залежить формування конкурентоздатності, ключових компетентностей учнів, їх спроможності увійти у світовий глобальний простір [4].

Сутність та особливості професійної компетентності з'ясовано А. Вагіс, М. Войцехівським, Г. Кошонько, Н. Мельником, О. Марущак, Г. Пономарьовою, О. Полив'яною, Х. Сайко, Д. Супрун, С. Чупахіною й іншими.

В. Стрельников актуалізує значення професійної компетентності, оскільки актуальність дослідження процесу формування професійної компетентності майбутніх педагогів, заснованих на використанні методів і засобів забезпечення її якості, викликана в сучасних умовах необхідністю його вдосконалення. Адже згідно з поглядами прихильників суспільства вільного ринку, існує можливість виміру її якості у форматі етичного забезпечення співзвучності інтересів самокерованого індивіда і суспільства. Цілком погоджуючись із дослідником, відмітимо, що така освітня стратегія орієнтує на побудову демократичного суспільства, що утворюють свідомі та освічені громадяни [6, с. 35].

М. Войцехівський [1] визначає професійну компетентність комплексом загальнопедагогічних, загальнокультурних та комунікативних умінь та інтегративних якостей особистості фахівця, здатного ціннісно, педагогічно, психологічно, методично та управлінськи правильно організувати свою професійну діяльність, спрямовану не лише на виховання та навчання, але і на власний саморозвиток.

Г. Кошонько [2], аналізуючи особливості професійної компетентності педагога також характеризує її як складний комплекс, який включає професійні знання, вміння, навички і професійні якості (креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку саморефлексії тощо).

У роботі Н. Мельника подано характеристику змісту професійної компетентності: "професійна компетентність належить до професії і характеризується ступенем підготовленості спеціаліста до професійної діяльності... сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію" [3, с. 56].

С. Скаковська та О. Котик [5, с. 350-351] звертають увагу на те, що у процесі формування професійної компетентності в майбутнього фахівця передбачається вирішення ряду завдань: формулювання цілей і завдань освітніх компонентів; розробка компетентнісно-орієнтованих програм фахових освітніх компонентів; планування викладачем освітнього процесу (розробка змісту лекцій, завдань для самостійної роботи здобувачів освіти, завдань педагогічного, дидактичного і методичного характеру, навчальних проєктів); використання інтерактивних методів навчання (дискусії, рольові та імітаційні ігри); проєктування освітньої діяльності здобувачів освіти як поетапної самостійної роботи; забезпечення особистісного включення здобувача освіти в освітню діяльність.

Відтак, під поняттям "професійна компетентність" будемо розуміти інтегровану властивість особистості, що визначає спроможність особистості організувати та здійснювати свою професійну діяльність, аналізувати і вирішувати професійні ситуації та проблеми, проявляти ініціативність, креативність при виконанні поставлених завдань.

Список використаних джерел

1. Войцехівський М. Ф. Розвиток професійної компетентності педагога в умовах інноваційних змін у системі післядипломної педагогічної освіти. *Інноваційна діяльність педагога в умовах реформування шкільної освіти : 2015 рік* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 20–23 квітня. 2015 р. Київ. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/idpurso/index-#.WBYanNKLTIV>.
2. Кошонько Г. А. Сутність та структура професійної компетентності педагога. *Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів* : зб. наук. пр. Житомир : ФОП Левковець, 2016. С. 30–37.
3. Мельник Н. І. Феномен "професійної компетентності" в українській та європейській педагогічній теорії: порівняльний аспект *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2017. № 28. С. 54–60.
4. Сергієнко Н. Ф. "Професійна компетентність сучасного вчителя". URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf> (дата звернення: 09.12.2023).
5. Скаковська С. С., Котик О. В. Особливості формування професійної компетентності фінансистів у ЗВО. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. №. 4 (92). С. 348–357. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/20494/1/Ve9231%20%281%29.pdf> (дата звернення: 09.12.2023).
6. Стрельников В. Модель моніторингу процесу формування професійної компетентності майбутніх педагогів спеціальної освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. № 69. С 34–42.

Кравцова Н. В.,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут", м. Харків

УДК 378.14:621:355.01

ОСВІТНЯ ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ МАШИНОБУДІВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ВИМОГ СЬОГОДЕННЯ

Наразі у закладах вищої технічної освіти (ЗВТО) проблематика взаємовпливу особистості здобувача освіти (з точки зору його самореалізації) і освітнього середовища (особливості навчального процесу за умов воєнного стану в Україні) потребує великої уваги [1]. Підґрунтям цієї проблеми, звичайно, є сучасні змінені

освітні умови та пов'язані з цим труднощі у студентів, такі як: неухважність і, навіть, відсутність зацікавленості до навчання через значне емоційне напруження, нерозвиненість навичок до самоосвітньої діяльності (self-study), неналежний доступ до мережі Internet через технічні проблеми, переривання або скасування навчання під час повітряних тривог тощо. Тобто можна зазначити, що здобувач вищої технічної освіти наразі знаходиться в стані перманентної освітньої адаптації, яка потребує від нього значного внутрішнього ресурсу для подолання напруги, наявної в освітньому середовищі, та здатності до самоорганізації та самоконтролю власним процесом навчання.

З точки зору освітньої самореалізації майбутніх бакалаврів машинобудівних спеціальностей ЗВТО та з урахуванням їх вмінь налаштувати себе на успішну навчальну діяльність за сучасних життєвих умов та обставин, нами був проведений педагогічний експеримент, в якому взяли участь студенти-машинобудівники Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" та Кременчуцького національного університету ім. Михайла Остроградського протягом 2022/2023 навчального року. Завданням дослідження було визначення взаємозв'язку між психологічним благополуччям студентів (яке ми визначаємо в якості внутрішнього ресурсу) та їх самоосвітньою діяльністю (оскільки суттєво зріс self-study компонент під час переважної онлайн освіти) в кризових освітніх обставинах сьогодення. Під час проведення дослідження одним з етапів було проведення опитування серед студентів за методикою американської дослідниці К. Ріфф "Шкала психологічного благополуччя" за шістьма структурними одиницями: "Позитивні відносини", "Автономія", "Управління середовищем", "Особистісне зростання", "Цілі в житті", "Самоприйняття" [2]. Результати опитування студентів-машинобудівників представлено на рис. 1 та рис. 2.

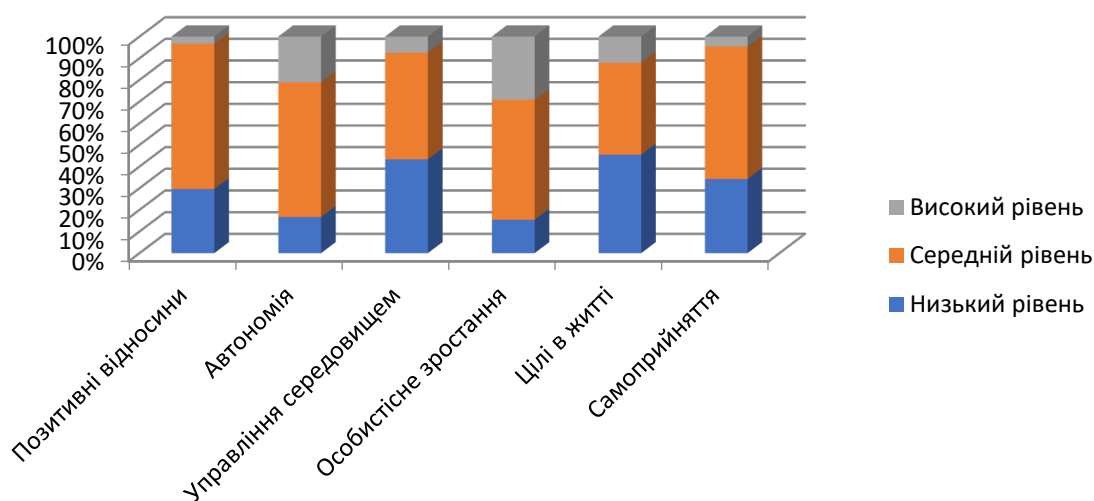

Рис. 1. Результати опитування студентів машинобудівних спеціальностей за основними структурними одиницями (методика К. Ріфф "Шкала психологічного благополуччя")

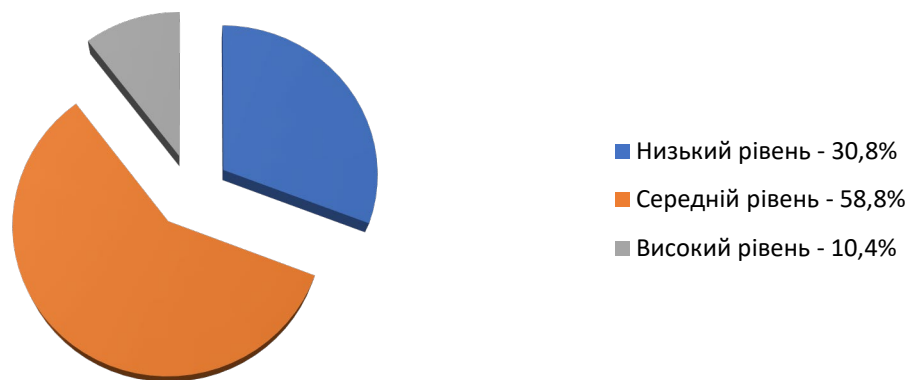

Рис. 2. Результати опитування студентів машинобудівних спеціальностей за рівнем відчуття ними психологічного благополуччя (методика К. Ріфф "Шкала психологічного благополуччя")

Найвищі показники за опитуванням здобувачів ЗВТО було отримано за двома позиціями: "Особистісне зростання" та "Автономія" (рис. 1.), які свідчать про спрямованість студента на самореалізацію та самовдосконалення (позиція "Особистісне зростання") і ступенем незалежності особистості від зовнішніх обставин (позиція "Автономія") та являють собою ресурсний потенціал для їх успішно організованої освітньої діяльності. Згідно з цим, на основі проведеного нами педагогічного дослідження було доведено взаємозв'язок між психологічним благополуччям майбутніх бакалаврів машинобудівних спеціальностей та їх самоосвітньою діяльністю за сучасних змінених освітніх умов.

Таким чином, зібраний і проаналізований фактичний матеріал дозволяє проілюструвати певні спостереження, на які потрібно звернути особливу увагу. За позицією "Цілі в житті" ми отримали максимальний негативний відсоток – 45,4 %, що навіть став більшим, ніж відповідний негативний відсоток за позицією "Управління середовищем" (43,3 %). Однак на відміну від можливості відчувати контроль в управлінні навколишніми контекстами за умов воєнного стану по всій території України, низький показник за позицією "Цілі в житті" свідчить про нерозвинене у студентів-машинобудівників відчуття спрямованості на майбутнє, тобто вони недостатньо скеровані на успішну професійну діяльність. Звичайно, майбутнє у машинобудівній галузі неможливо спрогнозувати, але разом із тим, завдяки власній самоосвітній діяльності та принципу "освіта протягом життя", його можна творити власноруч і тоді професійні цілі стануть більш зрозумілими й досяжними.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в організації роботи з майбутніми бакалаврами машинобудівних спеціальностей для розвитку навичок самоосвітньої діяльності в сучасних умовах невизначеності і труднощів у освітньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Кравцова Н. В. Особливості потреби до самоосвітньої діяльності майбутніх бакалаврів машинобудівних спеціальностей в екстраординарних освітніх умовах. *Імідж сучасного педагога*. 2022. №4 (205). С. 43–47.

2. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it?: Explorations of the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1989. № 57. P. 1069 – 1081.

Маршавін Ю. М.,

УДК 37.02

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри соціоекономіки
та управління персоналом,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

Кицак Т. Г.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри соціоекономіки
та управління персоналом,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

УПРАВЛІНСЬКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Сучасне середовище реалізації освітніх послуг закладами вищої освіти (далі – ЗВО) сформоване і продовжує формуватися під впливом різноманітних за своїм змістом, походженням і спрямованістю зовнішніх і внутрішніх чинників. Останніми роками цей вплив значно посилюється у зв'язку з пандемією COVID-19 та воєнною російською агресією. У результаті ускладнився фізичний доступ до ЗВО учасників навчального процесу, посилюється виїзд за кордон частини науково-педагогічних працівників і молоді (разом з матерями), набула перманентності психологічна напруга у здобувачів і науково-педагогічного персоналу (далі – НПП). У цих найскладніших умовах ЗВО примушені застосовувати у масовому порядку дистанційні форми навчання; всупереч психологічному тиску підтримувати атмосферу доброзичливості та творчості. Зменшення бюджетного фінансування на тлі значного скорочення чисельності молоді посилює

конкуренцію серед ЗВО, що примушує їх керівництво впроваджувати нові спеціальності та освітньо-професійні програми, знижувати вимоги до студентів.

Сучасні виклики, загрози та обмеження вимагають удосконалення системи управління вищою освітою, її спрямування на формування у молодих людей гідності і самодостатності, інших якостей, без яких неможливо перемогти агресора, відновити економіку на засадах цифровізації, модернізувати промисловість, особливо військово-промислового комплекс, створити демократичну і заможну державу. Посилюється актуальність підготовки у ЗВО творчої особистості, здатної до реалізації національної ідеї, підтримки культурно-історичних традицій і самобутності українського народу.

Успішне розв'язання цих та інших безпрецедентних за своєю глибиною і складністю проблем, багато в чому визначається професійною компетентністю управлінців сфери вищої освіти, які мають ефективно працювати в кризових умовах, вміло реагувати на поточні і майбутні виклики і загрози і тенденції.

Компетентність керівника закладу вищої освіти в сучасних умовах ми уявляємо як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що дають йому змогу продуктивно здійснювати управлінську діяльність в кризових умовах, сприяти формуванню у молодого покоління здатності ефективно працювати у цифровому середовищі, здійснити свою історичну місію по відновленню України. Не втручаючись в дискусію щодо групування компетентностей менеджерів ЗВО, яке здійснив ряд науковців, зокрема Олешко П. С. і Кінах Н. В., визначивши дві компоненти структури управлінської компетентності керівника освітнього закладу: функціональну і особистісну [1], акцентуємо важливіші з них.

Одним з ключових елементів компетентності менеджерів вищої освіти, який здійснює визначальний вплив на продуктивність та результативність діяльності ЗВО, є вміння стратегічного планування, тобто генерування пріоритетів в умовах невизначеності з врахуванням ризиків та загроз, розроблення шляхів і методів їх запобігання та подолання. Опанування компонентою стратегічного планування сприятиме керівництву ЗВО ефективно управляти персоналом, обмеженими фінансовими, технічними, матеріальними та інформаційними ресурсами. Планово-прогностична складова управлінської компетентності менеджера є важливою передумовою досягнення ефективності всього управлінського циклу, спрямованого на збереження і розвиток вищої освіти з врахуванням потреб соціально-економічного відновлення і довгострокової перспективи.

Результати аналізу свідчать, що специфіка роботи управлінців у сфері вищої освіти у значній мірі полягає в умінні у найважчих кризових умовах взаємодіяти, комунікувати, створювати сприятливий клімат для співпраці, посилювати

мотивацію персоналу. Комунікативні якості керівників ЗВО мають першочергове значення при здійсненні кадрової селекції і залученні необхідних фахівців. Вміння комунікувати як елемент управлінської компетентності керівників сфери вищої освіти також має сприяти становленню і зміцненню партнерських відносин з вітчизняними та закордонними ЗВО і науковими установами, випускниками, громадськістю та іншими стейкхолдерами.

З врахуванням моделі соціально-економічного відновлення України, розбудови цифрової економіки та мережевого суспільства, в епіцентрі якого має знаходитися людина цифрової доби, її ментальне здоров'я, важливим складником управлінської компетентності менеджерів сфери вищої освіти обов'язково має стати блок цифрових навичок.

Серед динамічних складників управлінських компетентностей керівників ЗВО найважливішим є лідерство. Зміст лідерства та його характеристики стосовно керівників промислових підприємств розкрити у низки праць, зокрема у монографії. Автори останньої наводять 5 характеристик лідера: бізнесосвідченість, концептуальні здібності (творчий, винахідливий інтелект), попередній досвід, якість судження (прийняття швидких і правильних рішень за умов недостатньої інформації), вміння працювати з людьми (повести за собою і дати їм нагоду розкритися та ін.) [1, с. 61, 93]. На нашу думку, здатність до лідерства проявляється ще у таких інтегральних характеристиках керівника, як визнання іншими його права на певне верховенство, перш за все щодо визначення пріоритетів і прийняття рішень, а також висока особиста активність, вміння "заряджати" інших своєю енергією, брати відповідальність на себе.

Треба зазначити, що в Україні лідерство у сфері вищої освіти традиційно розуміється перш за все як володіння керівниками ЗВО та його підрозділів науковими досягненнями (наукові ступені, академічні, вчені і почесні звання, патенти, наукові премії, інші нагороди тощо). На жаль, при цьому часто поза увагою залишаються лідерські якості, що безпосередньо впливають на розвиток ЗВО і досягнення результатів. У цьому контексті слід зауважити, що норми чинного Закону України "Про вищу освіту" не вимагають від ректорів, деканів і завідувачів кафедр докторської ступені; ректори і декани не зобов'язані очолювати вчені ради ЗВО та факультетів, а також разових спеціалізованих вчених рад [2].

На нашу думку, збалансовані управлінські навички, лідерські якості при досить обмежених наукових досягненнях менеджера вищої освіти можуть бути достатніми для управління стратегічним плануванням, визначенням напрямів розвитку ЗВО, залученням науково-педагогічного та інших категорій персоналу, стимулюванням наукового пошуку, створенням і підтриманням інноваційних центрів і лабораторій та ін.

Ці компетентності не можна було набути у попередні періоди, особливо щодо впровадження стратегії кризового управління, їх неможливо сформувавши "з чистого аркушу". При відборі фахівців на керівні посади всіх ієрархічних рівнів сфери вищої освіти треба орієнтуватися на творчих, порядних людей з яскраво вираженими природними задатками лідерів, розвиненими вольовими якостями, та високим рівнем загальної, професійної й управлінської культури.

Важливим напрямом розвитку менеджменту у системі вищої освіти є застосування оцінювання управлінських компетентностей керівництва ЗВО. Результати аналізу свідчать, що існують різноманітні підходи до оцінювання (діагностики) управлінської компетентності менеджерів різноманітних сфер. Так, В. Григораш пропонує використовувати кваліметричну модель, яка базується на опису структурних компонентів компетентності [3]. Методика І. Грузіної ґрунтується на оцінюванні компетентностей керівників за трьома групами: корпоративні, професійні та поведінкові, [4]. М. Нагара пропонує здійснювати оцінку компетентності працівників на засадах коучингу та використовувати такі кластери компетентностей для категорії "керівники": професійні; когнітивні; соціальні; особистісні. [5]. Групою науковців розроблена і апробована методика для керівників промислових підприємств, відповідно до якою оцінювання управлінців проводиться на підставі експертного опитування [1].

Однак, на нашу думку, проаналізовані та деякі інші методики є занадто складними, їх доцільність для використання в ЗВО в сьогоденних кризових умовах викликає сумніви. При оцінюванні управлінських компетентностей керівників у сфері вищої освіти визначальним положенням є ефективність функціонування ЗВО (або його підрозділів). Доцільно використовувати такі об'єктивні показники ефективності, як тенденції в обсягах освітніх послуг та кількості абітурієнтів, попит роботодавців на випускників цього ЗВО (факультету, кафедри), його місце в національному і міжнародних рейтингах тощо. Доцільним є також застосування самооцінювання, за якого керівники та менеджери можуть оцінити свої компетентності, виявити власні сильні та слабкі сторони, і визначити сфери вдосконалення та особистісного розвитку. Має сенс застосування 360-градусного зворотного зв'язку, в процесі якого управлінець отримує інформацію з кількох джерел, включаючи керівників, колег, підлеглих та здобувачів.

На підставі результатів оцінювання управлінських компетентностей керівник ЗВО має удосконалювати здібності та управлінські навички, перш за все шляхом самоосвіти, природно, з використанням відповідних інтернет-ресурсів, зокрема платформ електронного навчання, яких на сьогодні існує велика кількість. Для розвитку конкретних компетентностей управлінцям доцільно використовувати різноманітні тренінги, семінари, онлайн-курси, програми наставництва, стажування, коучинг, менторство тощо.

Список використаних джерел

1. Олешко П.С., Кінах Н.В. Структура управлінської компетентності керівника освітнього закладу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник післядипломної освіти (серія "Педагогічні науки")*. 2019. № 9 (38). С. 113–132. URL: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-9\(38\)-113-132](https://doi.org/10.32405/2218-7650-9(38)-113-132)
2. Розвиток управлінської компетентності керівників підприємств : монографія / М. С. Дороніна та ін. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2019. 182 с. URL: http://surl.li/lycri_
3. Про вищу освіту: Закон України від 02.05.2023 № 3062-IX. URL: <http://surl.li/jhtp>.
4. Григораш В. В. Оцінка рівня професійної компетентності педагога. Педагогічний альманах. 2012. Вип. 16. С. 116–121.
5. Грузіна І. А. Удосконалення системи оцінки компетенцій персоналу підприємства. *Бізнес Інформ*. 2011. № 9. С. 177–181
6. Нагара М. Б. Оцінка компетентності працівників як пріоритетний напрямок управління людськими ресурсами на засадах коучингу. *Вісник НТУ "ХПІ". Серія : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2010. № 7. С. 143–149. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний%20прогрес%20та%20ефективність%20виробництва/2010/7/Nagara.pdf.

Ольшанський Д. В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та комунікації,
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

УДК 372.881.111.1

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ МАЙБУТНІХ ПОЛІТОЛОГІВ

Вільне спілкування в усній та писемній формах українською та англійською мовами при обговоренні професійних питань досліджень та інновацій в сфері політології визначено як одну із важливих компетентностей, які підлягають формуванню у професійній підготовці майбутніх політологів [1]. Таким чином, до студентів спеціальності "Політологія" висуваються високі вимоги щодо іншомовної мовленнєвої компетентності у професійній діяльності, зокрема, володіння ними англійською мовою та мовленням як інструментом міжнародного спілкування. Відтак, цей імператив повинен знайти відображення у професійній підготовці цих фахівців, як в плані якості, так й інтенсивності мовної підготовки, її спрямованості на чітко визначені практичні результати.

Питання конструювання змісту навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів суспільно-гуманітарних спеціальностей завжди перебувала у фокусі уваги з боку освітян та науковців, а саме: Т. Денищиц, А. Кордонова, О. Москалюк, А. Нікітіна, Г. Суткевич, Д. Фатєєва та інші. Водночас, визначення змісту навчання англійської мови студентів соціально-гуманітарного напрямку багато в чому продиктовано або здійснюється з урахуванням різних чинників, серед яких не лише пріоритетна професійна тематика й термінологія, але й об'єктивні запити учасників професійної комунікації, які постійно коригуються з огляду на розвиток суспільства, освіти, науки. Тому адекватне переосмислення цілей навчання іноземних мов (англійської мови), уточнення змісту програм та мовних мінімумів на тлі нових тенденцій в країні та світі є необхідними і важливими цілями для теорії і практики мовної та професійної освіти, а отже, і на терені професійної підготовки політологів, зокрема, їхньої іншомовної підготовки як інтегральною складовою. Отже, **метою** нашого дослідження є визначення вимог до змісту навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх політологів з огляду на чинні документи, що регламентують навчальний процес, існуючі наукові дослідження в цьому напрямі та інші важливі чинники, що впливають на формування змісту навчання англійської мови окресленої категорії студентів у процесі їх професійної підготовки.

Незважаючи на те, що відповідними нормативними документами визначено прогнозовані професійні компетентності майбутніх фахівців з політології, а також існують численні підручники і посібники, орієнтовані на цю категорію студентів, і які рекомендовано для використання у вищих навчальних закладах, визначальна роль, на нашу думку, у процесі приведення у відповідність змісту навчання та методичних підходів до навчання іноземної мови у професійному спілкуванні відводиться викладачу. У сучасних умовах професійної підготовки фахівців учасники навчального процесу мають доступ до широкого спектру навчальної та фахової літератури, а особливо, в мережі Інтернет, і в цьому плані викладач не володіє якимись ексклюзивними правами чи можливостями. Тим не менш, у кваліфікованого викладача є знання і досвід, які повинні стати у нагоді під час добору матеріалів та засобів навчання, які якнайкраще відповідатимуть цілям навчання. Ці знання і досвід викладача, його вміння орієнтуватись у значних інформаційних масивах та добирати потрібну квінтесенцію, представляють важливий актив, якого бракує студентам, та яким він має "поділитися" з ними. Та все ж треба визнати, що ця здатність не виникає сама по собі, вона формується у викладачів через тривалу практику та внутрішню налаштованість на пошук відповідних джерел, що вимагає самодисципліни, творчості, готовності до постійної освіти та вдосконалення.

Треба визнати, що навчальний процес з іноземної мови не повторює зміст інших фахових дисциплін циклу професійної підготовки іншою мовою, натомість має свої особливості; він націлений на формування як загальних чи фахових компетентностей, так і специфічних компетентностей у контексті навчання іноземної мови. Спробуємо проілюструвати цю тезу на прикладі такого важливого компонента навчання іноземної мови у професійному спілкуванні політологів, як читання фахової літератури. Важливим результатом цієї діяльності є ознайомлення у процесі читання студентів-політологів з фаховою термінологією англійською мовою, можливість порівняння ними англомовних лексичних одиниць з рідномовними відповідниками. Але лише цим корисність читання іншомовної фахової літератури не вичерпується, адже студенти можуть ознайомитись з досягненнями західних наукових шкіл, глибше зануритись в історичний аналіз політичної науки з одного боку, а з іншого – за допомогою викладача здійснити доступний аналіз мовної форми, а під час обговорення – практикуватись в усному продуктивному мовленні, формуючи потрібні компетентності. Доречно у контексті сказаного вище згадати Інтегроване навчання мови і предмету (***Content and language integrated learning***) або, згідно з американською науковою термінологією, навчання іноземної мови через зміст фахових дисциплін (***Content-based instruction***) [3]. На нашу думку, попри зростаючу популярність цієї концепції в теорії і практиці викладання англійської мови зі спеціальними цілями (***ESP***), зміщення акценту у бік оволодіння спеціальним предметом засобами іноземної мови може викликати у студентів прогалини в знаннях, уміннях і навичках з іноземної мови, оскільки її опанування здійснюється за таких умов за логікою та організаційною структурою фахового предмету (предметів), а це не завжди може бути найкращою опцією для вивчення іноземної мови та мовлення. Для того, щоб максимізувати користь від методики ***CLIL***, ми пропонуємо здійснювати її використання лише окремими блоками або для вивчення окремих тем професійного спрямування.

За нашими спостереженнями, студенти соціально-гуманітарного напрямку, у тому числі майбутні політологи, традиційно є дуже начитаними, мають значний інтелектуальний та дослідницький потенціал, а відтак вони є здатними до оволодіння знаннями, які вимагають високого рівня узагальнення, готовності до оволодіння складною термінологією та абстрактними поняттями. Це повною мірою проявляється у навчальному процесі з іноземної мови: студенти мають значний пасивний та потенційний словниковий запас, готові спілкуватися на складні теми соціального напрямку та наукового рівня. Проте, на цьому тлі майбутні політологи можуть мати суттєві недоліки у правильній вимові англійських слів, спостерігаються прогалини в граматичній компетенції, навички

та уміння усного спілкування не досягли потрібного для ефективної комунікації рівня. З огляду на це, уявляється доцільним добір викладачем відповідних завдань і видів роботи, що дозволили б ліквідувати вказані недоліки: створення системи фонетичних, лексичних та граматичних вправ, розробка усних мовленнєвих вправ і завдань для формування умінь та навичок діалогічного мовлення, усного рецептивного мовлення (аудіювання) через використання технічних можливостей та інформаційних технологій. Використання різноманітних форм роботи, різних видів вправ і завдань, широкої номенклатури засобів наочності, технічних засобів повинні не лише сприяти ефективному засвоєнню програмового матеріалу, але й підсилити мотивацію та інтерес студентів до англійської мови, інших фахових предметів, обраної спеціальності та майбутньої професії в цілому.

Отже, підсумовуючи сказане, окреслимо напрями, за якими прогнозується визначення вимог до змісту навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх політологів:

1. Відбір навчальних та фахових матеріалів адекватно до цілей навчання, у тому числі з охопленням широкого спектру ресурсів Інтернет, формування у студентів відповідних умінь використання різноманітних інформаційних ресурсів.

2. Науково-обгрунтоване та методично доцільне використання читання фахової літератури для формування фахових, мовних та мовленнєвих компетентностей англійською мовою.

3. Використання інтегрованого навчання мови та предмету (*CLIL*) окремими блоками або для вивчення окремих тем професійного спрямування.

В подальшому ми прогнозуємо в цьому напрямку інші теоретичні напрацювання та продуктивні ідеї, які планується висвітлити в наступних публікаціях.

Список використаних джерел

1. Освітньо-професійна програма 052.00.02 Політичні технології та консультування. Магістерський рівень. https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vstupnikam/iff/2022/052_mag_op_22.pdf

2. Кордонова А.В. Теоретичні засади підготовки майбутніх політологів до професійної діяльності англійською мовою. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Випуск 2 (127). Серія: Педагогіка. Одеса, 2019. С. 14-20. <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5565/1/4.pdf>.

3. Ножовнік О.М. Навчання іноземної мови через зміст фахових дисциплін у вищій професійній школі: теоретичні засади та переваги впровадження. Бердянськ: БДПУ (ПП "Ландон-XXI). <https://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/statti/4-navchannia-inozemnoi-movy-cherez-zmist-fakhovykh-dystsyplin-u-vyshchii-profesiinii-shkoli-teoretychni-zasady-ta-perevahy-vprovadzhennia>.

Осінній І. А.,

УДК 37.02

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Вищий навчальний заклад "Університет імені Альфреда Нобеля", Дніпро

ЩОДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ: ЗМІСТ, ФУНКЦІЇ

В сучасних умовах актуальною стає проблема якості професійної медичної освіти через постійно оновлювані запити українського суспільства, реформи охорони здоров'я в Україні з переорієнтацією на надання медичної, санітарно-просвітницької допомоги. На сьогодні стрімко зростає попит на спеціаліста, який вміє не лише використовувати нові методи діагностики й лікування, працювати в різноманітних системах надання медичної допомоги, а й здатний до глибокого вивчення організму людини і впровадження профілактичних заходів, виокремлення факторів ризику розвитку хвороб, що дозволить запобігти їх розвитку та зберегти здоров'я людини. Ось чому просвітницькій діяльності лікаря надається такого великого значення.

Питання щодо "просвітництва", обґрунтування просвітницької роботи, її форм та методів досліджували О. Безпалько, М. Горлач, Т. Дуткевич, І. Зверева, А. Капська, О. Кузнецова, Л. Левчук, Ю. Ненько, В. Полікарпов, Т. Розвадовська, І. Феднова та інші.

Просвітницька діяльність є різновидом неформальної освіти, сукупністю інформаційно-освітніх заходів з пропаганди і цілеспрямованого поширення наукових знань та інших соціально значущих відомостей, які формують загальну культуру людини, основи її світогляду і комплекс інтелектуальних здібностей до компетентної дії (практичної діяльності "зі знанням справи"). Таке визначення зазначено у С. Лисакова [2].

Щодо мети просвітницької діяльності, то поділяємо погляд Т. Розвадовської, яка її тлумачить як: "просвітити", надати певні знання, передові ідеї людині, які б допомогли їй зростати особистісно, розширити горизонти своїх знань та критично мислити" [5, с. 161].

Зрозумілим є і поняття "просвітник – людина, що займається освітою – піднесенням рівня навчання; пропагандист прогресивних ідей, знань, культури тощо" [1].

Стосовно сучасної медицини, то провідним її напрямом є профілактичний, а не лікувальний. Дана думка висвітлюється багатьма дослідниками. Так, О. Неловкіна Берналь [4], К. Магрламова [3] на підставі аналізу американського та європейського підходів соціально-професійної підготовки сучасного лікаря, зазначають, що для зміни наявної ситуації в охороні здоров'я необхідні ретельне

вивчення здорового організму і впровадження профілактичних заходів, які сприятимуть можливості сучасних методів дослідження, виділенню великої групи факторів ризику розвитку хвороб, що дозволить запобігти їх розвитку та бути необхідним для його збереження.

Акцентуючи на просвітницькій діяльності лікаря, розуміємо її як процес свідомої, активної й цілеспрямованої взаємодії між просвітником як суб'єктом просвітництва (лікар) й особистістю (аудиторією) як об'єктом просвітництва, котрий зумовлюється самостійною позицією індивіда у виборі цінностей здорового способу життя, збереження здоров'я і спрямований на розширення світогляду в галузі охорони здоров'я.

Зміст просвітницької діяльності лікаря включає: ознайомлення людей з основними принципами охорони здоров'я; популяризацію і роз'яснення результатів новітніх медичних досліджень, нових підходів у лікуванні; формування потреби у знаннях з профілактики захворювань, бажання використовувати їх в інтересах збереження власного здоров'я; проведення просвітницьких заходів щодо охорони здоров'я/ІЕС (інформація, освіта, комунікація) з бенефіціарами та місцевим населенням, щоб підвищити їхні знання та навички з відповідних медичних тем; організацію просвітницьких сесій щодо заходів з профілактики різних захворювань, обговорення медичних міфів; допомогу людям проживати якісніше життя завдяки медичній науці та технологіям тощо.

Серед основних функцій просвітницької діяльності лікаря можна виокремити комунікативну, що передбачає діалогічне контактування з пацієнтами, потяг до обміну думками, враженнями, судженнями, переживаннями. Дійсно, лікарям досить часто доводиться переконувати пацієнтів у тому, що багато з того, що раніше призначали лікарі, вже не є актуальним; виникає потреба повідомити або ж отримати певну інформацію, вплинути на пацієнта, що спонукає лікаря до комунікативної взаємодії з пацієнтом. Це, в свою чергу, впливає на планування змісту комунікації (що саме скаже лікар в ході спілкування). Отже, під час навчання у медичному закладі освіти доцільно акцентувати на формуванні комунікативних умінь і навичок, що є необхідними у практичній діяльності лікаря. Вагомою є і рекреаційна функція просвітницької діяльності лікаря як спрямованість на оздоровлення, на відновлення психічних та фізичних сил особистості.

Усвідомлюємо, що підготовка майбутніх лікарів до просвітницької діяльності має відбуватися протягом всього періоду навчання у закладі вищої освіти. Чим більше фахівців будуть здійснювати просвітницьку діяльність, тим легше буде працювати та допомагати пацієнтам одужувати.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.: Перун, 2005. 1728 с.

2. Лисаков С. Смысловий діалог понять "провідництво" та "просвітництво". Серія: Педагогічні науки. Вип.2. Бердянськ : БДПУ. 2018. С. 152-159. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/17-1.pdf>.

3. Магрламова К. Г. Нормативно-правова база професійної підготовки майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах Великої Британії. Інноватика у вихованні: зб. наук. праць. Рівне, 2018. Т. 2. Вип. 7. С. 131–139.

4. Неловкіна Берналь О. А. Соціально-професійна підготовка сучасного лікаря: американський та європейський підходи. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2010. № 1. С. 101–106.

5. Розвадовська Т. Просвітницька робота соціального педагога як важлива фахова складова. Наукові записки УКУ. 2017. Ч. 9: Педагогіка. Психологія. Вип. 2. С. 161-168.

Федорчук Н. А.,

канд. пед. наук,

Комунальний заклад вищої освіти

"Барський гуманітарно-педагогічний

коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

УДК 37.02

АВТОРИТЕТ ПЕДАГОГА: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ

Згідно Концепції "Нова школа. Простір освітніх можливостей" формула Нової школи складається з дев'яти ключових компонентів, серед яких: 1) умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; 2) педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; 3) орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм [6].

"Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи" [6]. Сучасний учитель має бути креативним: "Діти сьогодні хочуть сучасних, діти сьогодні хочуть креативних, діти сьогодні хочуть учителів, які, насамперед, розуміють їх" [6]. Суспільство хоче бачити учителя-лідера: "До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає" [6].

Саме такий учитель користуватиметься авторитетом у громадськості.

Авторитет учителя активно досліджувався такими відомими науковцями у сфері психології та педагогіки як Ш. Амонашвілі, І. Андріаді, І. Бех, В. Галузяк,

Ф. Гоноболін, С. Єлканов, Ю. Ємельянов, Л. Завірюха, Е. Кузьмін, Н. Кузьміна, А. Маркова, Н. Маслова, Н. Петров, А. Петровський, Т. Риданова, І. Синиця, В. Слущкий, Ю. Стюпкін, М. Сметанський, В. Сухомлинський тощо.

Слушними є слова І. Беха: "...якщо педагог хоче, щоб його виховні дії справді доходили до дітей, він мусить своїми моральними надбаннями викликати у них повагу, довіру, бути авторитетом у їхніх очах як вихователь і людина..." [2, с. 180].

Відтак, постає питання про сучасне розуміння самого поняття "авторитет" в проекції педагогічної професії.

Пропонуємо проаналізувати сутність педагогічного авторитету та шляхи його формування.

За українським педагогічним словником авторитет учителя – це "загальновизнана учнями та їхніми батьками значущість достоїнств учителя й заснована на цьому сила його виховного впливу на дітей. До таких достоїнств належать висока духовність, культура, інтелігентність, ерудиція, високі моральні якості, педагогічна майстерність. Професійний авторитет учителя значною мірою залежить також від його становища в суспільстві" [4, с. 14].

Т. Риданова вважає авторитет логічним завершенням гармонійних виховних взаємин вважає за доцільне розрізнати поняття "авторитет влади" і "влада авторитету": "Якщо перший дається посадою учителя, класного керівника, то другий є результатом досить довготривалих взаємостосунків. Авторитет посади ненадійний, швидкоплинний, якщо не підкріплений владою особистості, добровільним визнанням школярами професіоналізму учителя" [7, с. 78].

Л. Завірюха вважає авторитет "особливим виміром морально-практичних вчинків учителя, що пов'язаний із властивостями, рисами самої особистості, зокрема, цінностями, її ціннісними орієнтаціями" [5, с. 5].

І. Андріаді виділяє в понятті "авторитет педагога" дві істотні і взаємозв'язані сторони: внутрішню і зовнішню [1, с. 125-129].

Ядро структури авторитету педагога складають наступні компоненти: 1) професійний (спеціальна ерудиція, методична майстерність, технологічна різноманітність); 2) особистісний (ціннісна складова: носієм яких конкретних етичних, філософських, естетичних цінностей є вчитель); 3) характерологічний (риси вдачі як передумови для формування авторитету); 4) культурологічний (культура поведінки, загальна ерудиція, стиль спілкування, загальна культура педагога); 5) соціальний (соціальна значущість професії); 6) рольовий (посада, права і обов'язки) [1, с. 125-129]. Усі компоненти між собою взаємопов'язані.

І. Андріаді пропонує рівневий підхід в оцінці авторитету вчителя з виділенням його відповідних видів: 1) позиційний авторитет (формальний рівень – визначається наявними владними повноваженнями, наділеними правами, на цьому рівні

авторитету вчитель досягає бажаного, переважно спираючись на важливість його посади і тих владних повноважень, які йому дані); 2) функціональний авторитет (неформальний рівень – визначається мірою експертності, професіоналізмом, можливістю вирішення дидактичних і розвиваючих задач; пошана достоїнств вчителя в основному у сфері його професійних знань і можливостей; дієвий вплив вчителя відчувається у вирішенні задач навчання); 3) особистісний авторитет (неформальний рівень – приймаються не тільки експертність, професіоналізм вчителя, але і його особистісні якості, що дає можливість вирішувати задачі виховання особистості дитини в плані формування її культури, моральності, тобто те, що лежить вже за межами задач залучення до знань предмету, що викладається; вчитель володіє можливістю робити вплив на формування особистості учнів і ефективно вирішувати задачі виховання підростаючого покоління) [1, с. 125-129].

I. Андріаді використовує поняття "хворого авторитету", "псевдоавторитету" [1, с. 125], виділяючи його наступні види: 1) псевдоавторитет придушення (прагнення вчителя шляхом демонстрації переваги в правах тримати підлеглого в постійному страху перед можливістю покарання); 2) псевдоавторитет "відстані" (прагнення вчителя завжди тримати підлеглих на певній дистанції, якомога рідше і лише офіційно спілкуватися з ними, бути для них малодоступним і загадковим); 3) псевдоавторитет чванства (чванливий вчитель формально чи підкреслено поблажливо відноситься до підлеглих, не виникає в їх потреби і запити; всім своїм виглядом, удаваною важливістю принижує підлеглих, підкреслюючи винятковість своєї персони); 4) псевдоавторитет педантизму (мають місце штучно насаджувані дріб'язкові традиції і прагнення перетворити ці умовності на саму суть вимогливого ставлення до людей; система умовностей породжує атмосферу дріб'язкового педантизму, постійних, позбавлених всякого значення причіпок, що породжує у підлеглих невпевненість у своїх діях, напруженість); 5) псевдоавторитет резонерствування (прагнення керівника показати абсолютну обізнаність з усіх питань, він докучає своїм підлеглим повчаннями); 6) псевдодемократичний авторитет (має різновиди: авторитет доброти "сорочки-хлопця" або авторитет підкупу) [1, с. 125-129].

I. Андріаді виділяє принципи побудови авторитету: 1) успіх у спільній діяльності; 2) опосередкованість авторитету змістом, умовами спільної діяльності; 3) облік ціннісних орієнтацій, мотивацій, потреб суб'єкт-суб'єктного характеру, особистісної опосередкованості авторитетних взаємин; 4) вікова опосередкованість; 5) дискретність авторитету; збалансованість педагогічних задач із врахуванням рівня авторитету вчителя; 6) виставлення вимоги вчителем в поєднанні з проявом пошани, взаємної довіри і значущості; облік соціальної перцепції [1, с. 129].

I. Бех вважає, що виникнення авторитету залежить від "особистісних якостей педагога, які фіксуються вихованцями; наявності взаємної поваги й довіри в системі "вихователь-вихованець"; від його ставлення до учнів, уміння підійти до кожного з них з позитивною установкою та здатності бачити в них особистість" [2, с. 183].

У площині даної проблеми В. Галузяк говорить про особистісну референтність педагога: "В педагогічній і психологічній літературі досить часто референтність ототожнюється з авторитетом і розглядається як глобальна одномірна характеристика особистості" [3, с. 147].

Науковець виділяє два типи референтності: засновану на симпатії і засновану на повазі [3, с. 145].

"У дійсності референтність учителя залежить не тільки і навіть не стільки від того, яким він є сам по собі, скільки від того, яким він виглядає в очах учнів, що вони думають про нього і відчують до нього. І справа тут не лише в тому, що учитель може "грати", демонструючи не властиві йому якості, а насамперед у тому, що він сам та його поведінка сприймається й оцінюється учнями, крізь призму їх ціннісних критеріїв і орієнтацій. Авторитет, як і атракція (привабливість, симпатичність) – це феномени міжособистісної взаємодії, причини формування яких неможливо зрозуміти і пояснити поза контекстом спілкування педагога з конкретними учнями. Індивідуальні якості вихователя, проявляючись у його стилі педагогічного спілкування, певним чином співвідносяться з еталонними уявленнями, цінностями та потребами вихованців, викликаючи з їх боку певне емоційне ставлення. Таким чином, авторитет учителя визначається потребами і ціннісними орієнтаціями учнів, які його сприймають та оцінюють, не меншою мірою, ніж якостями самого вчителя. Немає учителя авторитетного взагалі. Те, що викличе захоплення і матиме вплив на одних учнів, може залишити байдужими інших, і навпаки. Таким чином, авторитет є результатом зустрічі і взаємовідповідності особистості та поведінки вчителя, з одного боку, і ціннісних установок учнів – з іншого. Тому авторитет – не постійний, раз і назавжди даний, внутрішньо властивий особистості атрибут, а складний соціально-психологічний феномен, який виникає та існує у просторі міжособистісних взаємин учителя з учнями і змінюється разом із зміною ціннісних орієнтацій останніх. Учитель, авторитетний для одних учнів, може виявитись безпорадним у спілкуванні з іншими вихованцями, зміст цінностей та ідеалів яких є абсолютно іншим. Не залишається незмінним авторитет учителя і при тривалій взаємодії з одними й тими ж вихованцями, оскільки в процесі вікового розвитку змінюється їх мотиваційна сфера, одні цінності втрачають силу, актуальність інших зростає, виникають нові потреби, інтереси, ідеали" [3, с. 144].

В. Галузяк зауважує "Специфічною особливістю ставлення до референтного педагога є те, що висловлювані ним думки, погляди і оцінки безпосередньо сприймаються учнями з довір'ям, не потребуючи особливих доказів чи застосування спеціальних санкцій. Своєрідним аргументом, який надає їм в очах учнів внутрішньої цінності, значущості є сама особистість педагога, ті почуття захоплення, зачарування, поваги, симпатії та довір'я, які вона викликає. Власне кажучи, саме ці почуття являють собою ту феноменологічну реальність, що позначається термінами авторитет, атракція, референтність. Вважати когось референтним для себе – значить відчувати до нього вказані почуття, які автоматично поширюються на його погляди, вчинки, цінності та переконання" [3, с. 142].

"Вихователеві, який користується в учнів авторитетом, немає потреби вдаватися до постійних вимог, заборон, зауважень, нотацій чи тим більше покарань. Сильні методи, особливо ті, які зачіпають почуття власної гідності, самолюбство учня, протипоказані авторитету, оскільки, як правило, викликають у відповідь злість, гнів і антипатію. Учні добровільно, самостійно слідуєть очікуванням авторитетного вчителя, прислухаються до його порад, оцінок і побажань" [3, с. 142].

В результаті аналізу першоджерел можемо дійти висновку, що проблема формування педагогічного авторитету є актуальною в сучасному освітянському сьогоденні.

Список використаних джерел

1. Андриади И. П. Основы педагогического мастерства: учебное пособие. М. : Академия, 1999. 160 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К. : Либідь, 2003. 280 с.
3. Галузяк В. М. Особистісна референтність вихователя: її сутність і типи. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*: Зб. наук. праць. Випуск 46 / Редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ "Нілан ЛТД", 2016. 172 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 375 с.
5. Завірюха Л. Авторитет учителя: соціологічний вимір. *Освіта*. 2005. 15-22 червня. С. 5-7.
6. Концепція "Нова школа. Простір освітніх можливостей". URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016>.
7. Рыданова Т. И. Основы педагогики общения. Мн.: Беларуская навука, 1998. 319 с.

Філінюк А. Г.,

УДК 378.1

д-р іст. наук, професор кафедри історії України,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022 – 2023 РР.

Ще напередодні повномасштабної російсько-української війни Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти Кабінет Міністрів України (КМУ) схвалив Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 рр., в якій було визначено такі проблеми її функціонування, як:

– недостатній рівень фінансування системи вищої освіти, неефективне управління та використання ресурсів, недостатній прояв соціальної відповідальності, незабезпечення рівноправності та автономності закладів вищої освіти повною мірою;

– брак відкритості закладів вищої освіти, спроможності продукувати корисну інтелектуальну продукцію, принципової протидії проявам корупції та академічної недоброчесності, безумовної підтримки чесного вступу та об'єктивного оцінювання результатів навчання;

– низький рівень доступності вищої освіти через недотримання європейських стандартів якості, стану інфраструктури та освітнього простору, базування освітнього процесу на наукових дослідженнях, забезпечення умов для вразливих категорій здобувачів;

– євроінтеграційні прагнення, які не завжди підкріплюються готовністю до гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики, створення умов для іноземців та підготовки українських студентів до відкритого світу;

– поширена імітація студентоцентризму, неконкурентні заробітна плата та умови праці працівників, брак управлінської підготовки керівного складу закладів вищої освіти, неусвідомлення місії лідерства у формуванні людського капіталу та згуртуванні суспільства, в освіті дорослих, що призводить до зниження привабливості закладів вищої освіти" [8].

Відбулось масштабне переміщення 19 ЗВО з північно-східних, східних і південно-східних областей, зокрема, 9 із Донецької, 4 з Луганської, по 3 – із Запорізької та Херсонської областей до 11 безпечніших регіонів [1, с.30], а також учасників освітнього процесу в межах України й за кордон, що спричинило значні втрати контингенту здобувачів освіти та викладацьких і наукових кадрів. Зокрема, у м. Кам'янець-Подільський переїхав Харківський національний

університет внутрішніх справ, а в м. Хмельницький – Херсонський національний технічний університет. ЗВО зазнали значних руйнацій. Лише прямі втрати станом на серпень 2023 р. склали 9,7 млрд. доларів.

В системі вищої світи довелось тривалий час працювати в дистанційному або змішаному режимі й робити все можливе і неможливе не тільки для успішного функціонування системи освіти у надскладний період, а й для її успішного розвитку і подальшого реформування. В числі пріоритетних стали:

– створення максимально безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу в 2022–2023 навчальному році;

– забезпечення всім українським дітям безперервності та рівного доступу до навчання з урахуванням безпекової ситуації на конкретній території, незалежно від їхнього місцеперебування;

– створення необхідних передумов для відновлення пошкоджених закладів освіти (в т. ч. відповідно до плану відновлення пошкоджених шкіл у межах співпраці Офісу Президента України з ЮНІСЕФ);

– забезпечення дотримання прав дітей і молоді на освіту за українськими навчальними програмами та підручниками, а також прав педагогів на працю;

– створення передумов для інтернаціоналізації освіти і науки України, їх інтеграції в європейський та світовий освітні простори;

– сприяння формуванню міжнародної коаліції для підтримки української освіти і науки [6, с. 11].

Умови російсько-української війни обмежили і обмежують організацію освітнього процесу: *по-перше*, наявністю потенційної і реальної загрози життю учасників освітнього процесу; *по-друге*, вірогідністю відсутності стабільного Інтернету; *по-третє*, можливою зайнятістю учасників освітнього процесу громадською діяльністю; *по-четверте*, участю багатьох представників галузі у територіальній обороні та службою в ЗСУ; *по-п'яте*, ускладненням умов професійної діяльності здобувачів освіти за місцем роботи; *по-шосте*, станом тривожності та психологічних травм учасників освітнього процесу; *по-сьоме*, ускладнення хронічних захворювань тощо [3, с. 215].

Система вищої освіти зазнала істотного скорочення бюджетного фінансування на підготовку кадрів, наукову діяльність виплати академічних стипендій тощо [10, с. 253–254], частина з якого було переспрямовано на задоволення потреб армії до резервного фонду державного бюджету. Крім того, фінансові обмеження спричинялися відтоком освітніх мігрантів, обмеженням недержавних джерел фінансування, недостатністю безпекового забезпечення. Як наслідок, заклади вищої освіти змінили підхід до системи фінансування, орієнтуючись на госпрозрахункові та автономні засади [7, с. 252].

Колективи ЗВО долучилися до збору коштів ЗСУ, до формування вантажів гуманітарної допомоги, до надання внутрішньо переміщеним особам прихистку в гуртожитках з належним їх облаштуванням тощо. Для забезпечення внутрішньо переміщених осіб у гуртожитках проводився збір білизни, засобів індивідуальної гігієни, продуктів харчування. Науково-педагогічні працівники допомагали облаштовувати кімнати для переселенців. Ця робота продовжується і до сьогодні.

Починаючи з жовтня 2022 р., головними цілями обстрілів стали об'єкти критичної (насамперед енергетичної) інфраструктури, що призвело до дефіциту електроенергії. З тим, щоб на випадок блекауту забезпечити життєдіяльність і працездатність ЗВО, вони змушені були вишукати кошти для придбання генераторів.

Особливої актуальності набули інновації з початком широкомасштабної війни, розв'язаної російською федерацією на території України, коли стало життєво необхідним приймати швидкі, нестандартні, по суті – інноваційні рішення. Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Саме тому підтримка активного упровадження інновацій в освітню галузь під час війни стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів [6, с. 7]. В умовах війни цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти розглядається як перспективний шлях "підготовки фахівців з вищою освітою в Україні. Очевидно, вона має перспективи бути продовженою і в найближчий повоєнний період, крайньою мірою до відбудови матеріальної бази і інфраструктури системи освіти всіх рівнів в Україні" [2, с. 9].

Відповідаючи на запитання "Чого і як навчати студентів, щоб вони були спроможними відповідати на соціально-економічні, суспільно-політичні виклики?", С. Ніколаєнко справедливо наголошує на набутті значущості кількох чинників. "Перший зумовлений діджиталізацією сучасного суспільства, що передбачає оновлення світоглядної підготовки майбутніх фахівців. Водночас домінування в освіті компетентнісної парадигми підкреслює важливу роль міждисциплінарних знань людини, необхідних для оперування інформаційними масивами на шляху до пошуку й застосування нестандартних способів розв'язання нових проблем... Другий фактор, пов'язаний із розбудовою добробуту країни на засадах інноваційного трикутника – поєднання виробництва, наук, освіти та бізнесу в єдину функціональну модель. Це зумовлює необхідність усвідомлення студентами змісту поняття "створити", основою якого є дослідницько-творчий характер. До цього ж доєднується актуальне нині "відбудувати", "відновити", адже концептом мети вищої освіти має стати формування у здобувачів здатності створювати щось нове, відбудовувати власну державу, що своєю чергою зумовлює вдосконалення

концептуально-прикладного супроводу навчального процесу" [5, с. 12]. Враховуючи це, перспективними подальшими науковими пошуками можна визначити організаційно методичні напрями впровадження нових платформ, онлайн курсів, майстер класів в освітню діяльність закладів вищої освіти України, незважаючи на складний час воєнного конфлікту [11, с. 188].

В системі вищої школи, як і загалом в освітньому середовищі України, викладачі опинилися перед необхідністю усвідомлення того, що в умовах війни їхня сила не у вмінні розповісти те, що студенти можуть і без них послухати на YouTube або почитати в інтернеті. Тепер їхні знання, досвід і сила змістилися в бік уміння підтримувати мотивацію та запалювати жагу здобувачів вищої освіти до знань за обраним фахом, спонукати, допомогти знайти й розвинути їхній талант, стати опорою. Ці навички виявились вкрай необхідними для здобувачів вищої освіти під час війни та допомогли їм зібрати себе до купи та знову отримати те, що здавалось назавжди втраченим. Ці навички є надзвичайно важливими і в майбутньому [9, с. 231].

Проходячи численні трансформаційні процеси, заклади вищої освіти України докладають величезних зусиль, аби не тільки вистояти, вижити в умовах воєнних викликів і загроз, які набули соціокультурного, економічного, національного, військово-політичного та геополітичного характеру, а й напрацювати інструменти та забезпечити подолання наслідків війни у освітньому середовищі і цілеспрямовану інтеграцію в університетське життя цілей Стратегії на 2022 – 2032 рр., утвердження європейських цивілізаційних прагнень.

Список використаних джерело

1. Доповідь про якість вищої освіти в Україні: її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році / за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2023. 59 с.
2. Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С., Ілляшенко Н. С. Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни. *Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір* : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (м. Харків, 10 травня 2022 р). Харків, 2022. С. 7–10.
3. Кириченко М. О., Муранова Н. П. Освітньо-науковий фронт університету в умовах війни: нові виклики та реалії С. 213–218.
4. Крамаренко І. С., Корнішева Т. Л., Сілютіна І. О. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка, психологія, медицина*. 2022. № 4 (9). С. 192–205.
5. Ніколаєнко С. Вища освіта України – через війну до європейського визнання. *Вища школа*. 2022. № 7–9. С. 7–25.
6. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ–Чернівці : Букрек, 2022. 140 с.

7. Павлова О., Омельчук Б., Титаренко І., Шевчук Б. Теоретико-методичні підходи процесу реінжинірингу в галузі вищої освіти за умов війни. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 6. Т. 2. С. 251–256.

8. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 рр. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 13.12.2023).

9. Чепеленко Х. В. Сучасна вища освіта в умовах війни. Матеріали X Всеукр. наук.-техн. конф. здобувачів вищої освіти за підсумками досліджень у 2022 р. (м. Мелітополь, 6 – 10 лютого 2023 р). Мелітополь : ТДАТУ, 2023. С. 230–232.

10. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. С. 1–11.

11. Шелевер О. В., Коваль Г. В., Фізер В. С. Онлайн освіта: перспективи та проблеми в умовах військових конфліктів. *Наукові публікації кафедри психології*. 2022. Вип. 49. Т. 2. С. 184–188.

Черненко В. П.,

УДК 001.89

канд. фіз.-мат. наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти,
гуманітарних дисциплін та інформатики,
Обласний коледж "Кременчуцька гуманітарно-
технологічна академія імені А. С. Макаренка"
Полтавської обласної ради, м. Кременчук

Шипілов А. О.,

здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Обласний коледж "Кременчуцька гуманітарно-
технологічна академія імені А. С. Макаренка"
Полтавської обласної ради, м. Кременчук

ОСОБЛИВОСТІ SWOT-АНАЛІЗУ ВЕБСАЙТУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному суспільстві стрімко зростає роль та значення віртуального інформаційного простору, який стає невичерпним джерелом інформації та комунікації. Ефективним інструментом структурування інформації послуг є вебсайти, що забезпечують не тільки надання інформаційних послуг, а й можливості впливу на численну аудиторію [1].

Якщо говорити про вебсайти закладів вищої освіти, вони є важливим інструментом створення іміджу освітнього закладу та сприяють підтримці його рейтингової позиції на ринку освітніх послуг, що зумовлює стрімке зростання наукових досліджень, спрямованих на докладне вивчення даного питання [2].

**Матриця SWOT-аналізу вебсайту Обласного коледжу
 "Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені
 А. С. Макаренка" Полтавської обласної ради**

	МОЖЛИВОСТІ (O)	ЗАГРОЗИ (T)
	1. Пошукова оптимізація на сторінці 2. Зручність використання	1. На сторінці не визначено схему місцевого маркетингу 2. Конфіденційність електронної пошти
СИЛЬНІ СТОРОНИ (S)	SO-СТРАТЕГІЯ	ST-СТРАТЕГІЯ
1. Велика кількість представленої інформації 2. Зручність в пошуку інформації на сайті 3. Наявність інформації про творче та професійне життя в закладі 4. Фірмовий дизайн та стиль сайту 5. Збережена кольорова гама сайту 6. Наявність соціальних мереж 7. Гарна оптимізація сайту для різних електронних пристроїв	1. Виконати стратегію побудови посилань 2. Додати мета-тег опису 3. Реалізувати файл карти сайту XML 4. Зменшити довжину тегу заголовка (від 10 до 70 символів) 5. Збільшити текстовий вміст сторінки 6. Локальне фільтрування інформації	1. Потенційний розвиток кількості ресурсів на сайті 2. Розширення кількості соціальних мереж на сайті 3. Впровадження інструменту відстеження аналітики
СЛАБКІ СТОРОНИ (W)	WO-СТРАТЕГІЯ	WT-СТРАТЕГІЯ
1. Відсутня можливість переходу сайту на іншу мову 2. Відсутня можливість пошуку інформації за запитом 3. Деякі посилання не мають тексту з описом 4. Відсутній тег метаопису 5. Неправильно розподілені ключові слова між важливими тегами HTML	1. Подальша оптимізація сайту для різних ОС 2. Оновлення URL-адреси посилань 3. Переглянути та збільшити розмір шрифту на різних пристроях 4. Створення та використання маркетингового відділу або спеціалістів з цієї сфери	1. Достатньо низький рівень активності зворотних посилань 2. Вбудовані стилі (CSS) 3. Тег метаопису 4. Відсутність альтернативних атрибутів зображення 5. Високий рівень конкуренції на ринку освітніх послуг 6. Відсутність фахівця, який буде здійснювати управління вебсайтом

Отже, найголовніша роль вебсайту вишу як елементу сучасної масової комунікації на сьогодні, на нашу думку, є надання необхідної інформації користувачам та популяризації закладу вищої освіти. Водночас, важливими ознаками ефективності сайту є оперативність його пошуку за ключовими словами в Інтернеті, швидке завантаження сторінок сайту, своєчасне оновлення інформації тощо.

Все вищезазначене свідчить про те, що вебсайт вишу, як продуктивний елемент сучасної масової комунікації, потребує цілеспрямованої аналітичної роботи з метою найбільш продуктивного користування.

Метод SWOT-аналізу є широко застосованим інструментом для стратегічного планування й оцінювання потенціалу певної організації, проекту, освітнього закладу чи вебсайту, а саме: SWOT-аналіз дає змогу виявити переваги й недоліки використання того чи іншого вебсайту, можливості й загрози, пов'язані з впровадженням того чи іншого підходу до ведення вебсайту. Цей аналіз не містить усієї інформації для прийняття раціональних управлінських рішень, але дає змогу оцінити наявну ситуацію та виявити потенціал вебсайту.

Необхідність формування стратегії варто детальніше розглянути на конкретному прикладі. Проведемо SWOT-аналіз вебсайту використовуючи онлайн-сервіс Seoptimer [3].

Отже, зведена таблиця SWOT-аналізу та окремо виділені технічні помилки свідчать про проблеми вебсайту, які потребують доопрацювання, перспективи для покращення та про ризики, до яких слід бути готовими в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Головка О. А. Сайт вищого навчального закладу як елемент сучасної масової комунікації. *Обрії друкарства*. № 1 (7). 2019. С. 45–61.
2. Таранішін О. О., Калугіна Н. А., Сакун Г. О. Удосконалення роботи вебсайту для зміцнення іміджу закладу вищої освіти. *Науковий журнал "Бізнес-форум"*. № 11. 2019. С. 390–395.
3. SEO Audit & Reporting Tool. URL: <https://www.seoptimer.com>.

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

.....

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Бондар В. Ю.,

УДК 372.8

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ

СПОРТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО – ЯК НАПРЯМ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В останні десятиліття сфера фізичної культури і спорту стала важливою складовою економіки багатьох країн, зокрема й України. Спорт постає як складне, багатофункціональне явище модернізованої дійсності Української держави, окреслюючи важливе місце в фізичній і духовній культурі її народу. До цієї сфери залучені чималі матеріальні та фінансові ресурси. Постійно удосконалюються й розробляються нові моделі управління спортом і його фінансування. У зв'язку з цим набувають сенсу сучасні форми, структура, зміст і напрями професійного саморозвитку фахівців у сфері фізичної культури і спорту.

Проблема саморозвитку і самореалізації вчителів фізичного виховання полягає, з одного боку, в тому, що дослідження підприємництва у сфері спорту носять фрагментарний характер: вивчаються окремі питання, пов'язані з розвитком професійного спорту та фітнес-індустрії; існують суперечливі думки щодо визначення підприємницької діяльності в галузі фізичної культури і спорту, її основних функцій. Відтак, залишаються недостатньо дослідженими особливості підприємництва у сфері фізичної культури і спорту в умовах ринкових перетворень. З другого боку, цей напрям саморозвитку гальмує часом негативне ставлення суспільства, а також і самих вчителів до підприємницької діяльності. Разом з тим, інтеграція педагогічної і підприємницької діяльності вчителів фізичної культури і спорту, зростання рівня їхньої соціально-економічної активності у процесі професійного становлення набуває актуальності у зв'язку із модернізацією функціонування основних соціальних інститутів на сучасному етапі цивілізаційного поступу Української держави. Тенденції інтенсивної комерціалізації й професіоналізації спорту, з одного боку, а також гостра конкуренція навколо бюджетних коштів – з іншого, актуалізують проблему саморозвитку фахівців фізичної культури і спорту пов'язану із необхідністю

самостійно одержувати прибуток з наявних у їх розпорядженні ресурсів, проявляючи при цьому професійну і підприємницьку компетентність та фінансово-правову грамотність. Це поки що малодосліджений напрям саморозвитку вчителів фізичного виховання. Тому ми повинні звернутися до аналізу поняття "саморозвиток" з різних точок зору. В. Орлов, аналізуючи особливості професійного становлення вчителів, звертає увагу на концептуальні ідеї філософів (Ж. Сартр, М. Хайдеггер, Дж. Локк, В. Франкл та ін.), в яких розвиток і саморозвиток схарактеризовано як складні циклічні явища закономірних змін матеріальних та ідеальних об'єктів, внаслідок яких формується їх новий якісний стан, відбувається духовне самопізнання і самовдосконалення особистості, вирішення складних життєвих ситуацій [2].

Про саморозвиток писав відомий вчений – С. Гончаренко, визначаючи його як "умову і результат самоосвіти що інтегрує діяльність суб'єкта, спрямовану на збирання, оформлення і розвиток своєї індивідуальності, свого характеру і здібностей". Згадані "умови і результат самоосвіти" дорослих забезпечуються "системою навчання відповідно до власних освітніх цілей за мінімальною участі інших осіб, самотужки; здобуття знань самостійним навчанням поза навчальним закладом, переважно без допомоги педагога [4, с. 413].

Фізична культура і спорт як соціальний інститут і специфічний вид професійної діяльності активно впливає на розвиток здорового суспільства і зазнає нині глибокі кількісні, структурні і якісні перетворення. Вони зумовлені, насамперед, новими соціально-економічними, демографічними і політичними умовами. Перехід до ринкових відносин породив безліч проблем в цій особливій сфері соціальної діяльності. Ринкові відносини докорінно змінили значення і вплив соціальних інститутів на різних рівнях. Комерціалізація інфраструктури фізичної культури та спорту має не тільки позитивні, але і негативні наслідки. Зараз йдеться про пошук нових ефективних форм і видів комерційної діяльності в системі фізичної культури і спорту щоб забезпечити задоволення потреб населення. Результати теоретичного аналізу наукових досліджень останнього десятиліття свідчать про наявність різних підходів до розуміння природи підприємництва і розвитку підприємницької компетентності, в тому числі в сфері фізичної культури і спорту. У статті 42 Господарського кодексу України запропоновано чітке визначення: "підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку" [3]. Ґрунтуючись на такій дефініції, маємо підстави стверджувати, що спортивне підприємництво є не стільки професійною діяльністю, скільки певним способом життя. Тому

саморозвиток вчителя фізичного виховання як підприємця може бути розглянуто не з точки зору набутих професійних, у даному випадку економічно-правових знань, умінь і навичок, а з позиції вибору особистістю індивідуального життєвого шляху, залучення до професійної спільноти підприємців у галузі фізичної культури і спорту та наявності відповідних мотиваційно-сміслових утворень, включених у суб'єктивну модель спортивного і підприємницького успіху.

Відповідно до світових трендів, сучасне підприємництво – один із пріоритетних напрямів масової зайнятості населення, що останнім часом дедалі більше набуває характеру суспільної потреби й соціального замовлення. В умовах сьогодення підприємництво обов'язковий компонент розвитку суспільства, що створює сприятливе середовище для інновацій. Загальновизнано, що підприємництво вигідне не тільки для тих, хто безпосередньо ним займається, а й для тих, хто користується його результатами.

Отже, Україні, як і будь якій державі, яка прагне до сталого економічного розвитку потрібні люди з розвинутою підприємницькою компетентністю. Доведено, що кожна дієздатна людина за бажання можуть стати підприємцями. Саморозвитку вчителів фізичної культури має сприяти розвинена система самоосвіти. Самоосвіта, – на думку Л. Лук'янової, – стає формою неперервної освіти та впливає на постійне удосконалення особистості" [1, с. 85].

Відповідно до соціального статусу й соціальних ролей особистості вчителя, в контексті нашого дослідження, разом з професійною, правовою, соціально-економічною, слід додати підприємницьку. Остання уможливорює новий напрям самореалізації дорослих, який визначають як свідому діяльність особистості, спрямовану на реалізацію власних сил, здібностей, можливостей та ін. Досягнення успіху і результативність розвитку підприємницьких якостей вчителів фізичного виховання залежать від ступеня відкритості суб'єкта новому досвіду, новим знанням, прагнення здійснювати особистісно-професійний саморозвиток, спрямованості на оволодіння новими способами мислення, поведінки, нового ставлення до себе, як до суб'єкта підприємницької взаємодії та інвестування, вмотивованості щодо досягнення високого рівня тих якостей людини, які характеризують її як спортсмена-професіонала і підприємця здатного досягти успіху у реалізації планів створення власного бізнесу, розширення сфери спортивно-оздоровлювальних послуг для населення, досягнення фінансової незалежності, забезпечення контролю над своїми фінансами, майбутнім, долею.

Список використаних джерел

1. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. Київ ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. 108 с.

2. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін : монографія / за заг. ред. І. А. Зязюна. Київ : Наукова думка. 2003. 262 с.

3. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 13.12.2023).

4. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доповн. й виправл. Рівне : Волин. обереги, 2011. 519 с.

Гуренко Т. О.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ

УДК 37.047

ОСВІТА – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ БУХГАЛТЕРІВ

Однією із складних і відповідальних професій, є професія бухгалтера. Постійні зміни в законодавстві, різних нормативних документах та Податковому кодексі України, перехід частини підприємств на міжнародні стандарти фінансової звітності, потребують від них високої кваліфікації та постійного професійного розвитку.

Відповідно до Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні (п. 18), поставлене завдання розроблення і запровадження єдиної національної програми професійної сертифікації бухгалтерів для підтвердження ними знань міжнародних стандартів і забезпечення визнання зазначеної програми на національному і міжнародному рівні [3].

Також в Стратегії зазначені основні шляхи урахування кращого міжнародного досвіду фахівців з формування якісної звітності:

– проведення раз на три роки обстеження системи бухгалтерського обліку та аудиту згідно з методиками, рекомендованими міжнародними організаціями;

– зміцнення кадрового потенціалу сфери бухгалтерського обліку і забезпечення високого рівня спеціалістів з бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання;

– урахування вищими навчальними закладами міжнародних стандартів професійної освіти у сфері бухгалтерського обліку і аудиту під час розроблення програм підготовки та підвищення кваліфікації бухгалтерів;

– сприяння розвитку системи професійної підготовки і постійного удосконалення знань спеціалістів з бухгалтерського обліку, що створена на рівні професійних організацій бухгалтерів та ін. [3].

Отже, професійний розвиток бухгалтерів можна розглядати на таких щабелях розвитку, як: навчання, практичний досвід, підвищення кваліфікації.

Для того, щоб охарактеризувати систему професійної підготовки персоналу, у країнах ЄС в європейських глосаріях використовується низка термінів:

- "навчання в процесі діяльності" (learning by doing);
- "навчання поза робочим місцем" (off-the-job training);
- "навчання на робочому місці" (on-the-job training);
- "формальне навчання" (formal learning);
- "неформальне навчання" (informal learning);
- "навчання тих, хто навчає: викладача, тренера (teacher in VET; trainer);
- "відкрите навчання" (open learning);
- "професійний розвиток" (profession development) та ін. [5].

Професійний розвиток працівників можна здійснювати на робочому місці і поза робочим місцем (тобто в системі освіти у період навчання) із застосуванням різних методів.

Копіювання – метод навчання, при якому працівник копіює дії спеціаліста під час навчання відповідно до поставлених завдань.

Наставництво – заняття спеціаліста (наставника) з персоналом підприємства, який за ним закріплений у вигляді щоденних нарад, допомоги на період підвищення професійного розвитку та закріплення знань.

Делегування – передача співробітникам чітко обмеженої кількості завдань з умовою передачі спроби прийняття рішення відповідно до певної визначеності кола питань.

Ротація – це переведення працівника на нову посаду (або на нову роботу) для отримання додаткової професійної кваліфікації, отримання нового досвіду (для розуміння видів роботи на інших ділянках виробничого процесу) на період до двох місяців (для ефективності закріплення знань).

Метод ускладнюючих завдань – розробка програми послідовних дій, яка включатиме нові завдання, їх обсяг з постійним збільшенням рівня їх складності.

Ділові ігри – розподіл між учасниками підвищення кваліфікації ролей, відповідно до встановлення завдання; надання навчального прикладу, аналіз практичної ситуації та зазначення відповідних управлінських рішень.

Рольові ігри – навчання проводиться у вигляді, коли працівники міняються спеціальностями, ставлять себе на місце іншого. Це дає можливість отримати практичний досвід, навчитися розуміти специфіку іншого виду діяльності.

Лекції – при такому навчанні, слухачі отримують теоретичні знання щодо новизни у виробничій, фінансовій, управлінській та інших видах діяльності.

Коучинг – дозволяє навчитися управляти змінами на підприємстві, створювати професійні і ефективні робочі послуги, визначати сильні сторони та розширювати його імідж, знаходити шляхи мотивації працівників.

Самонавчання – це постійне поповнення і поглиблення знань на базі матеріалів законодавства, нормативних документів, професійних спеціалізованих журналів, практичне освоєння технічних засобів; стажування, підвищення кваліфікації за напрямом діяльності, освіти тощо.

Консультація – постійне або періодичне отримання консультаційних послуг від професійних організацій, осіб, відповідно до обраної спеціальності та/або професійної діяльності.

Конференції – прийняття участі у наукових конференціях з метою отримання нових знань щодо новинок на ринку праці, у обраній професії, знайомство з компаніями, які надають консультаційні та практичні послуги.

Технічна допомога – вивчення нових програм (для ведення обліку, виробництва, управління), закріплення знань та отримання нових щодо удосконалення існуючих комп'ютерних програм, застосування новітніх технологій тощо.

Отже, під підвищенням кваліфікації розуміють нормативне врегулювання обов'язкового навчання, яке спрямоване не безперервне удосконалення теоретичних знань, вмій та практичних навичок з метою ефективного і високоякісного виконання службових завдань. Разом з тим необхідно відмітити, що підвищення кваліфікації не вичерпується ростом професійної майстерності. Робота в даному напрямку відіграє також важливу роль в розстановці та атестації кадрів, включенні в резерв й висуненні на вищестоящі посади, в створенні професійного ядра трудового колективу. Якість здійснення означених видів діяльності безпосередньо залежить від організації роботи щодо підвищення кваліфікації персоналу [4].

Професійний розвиток напряму пов'язаний із людським чинником. На думку Гудзинського О. Д., Судомир С. М. та Гуренко Т. О. "у теперішній час ставиться питання людського чинника. Останній повинен здійснюватися в двох напрямках: розвитку людини як особи; розвитку людини, як головної продуктивної сили через її інтелект, інтелектуальний потенціал" [2]. Такий єдиний підхід повинен застосовуватися для всіх підприємств. Він дозволить оптимізувати потенціал робочої сили з позиції єдності розвитку всього суспільства, кожної людини, економіки і змінити в цілому відношення суб'єктів до праці.

Також, дані автори, у свій час ввели пропозиції, що є доцільним введення на рівні підприємства, району розробити цільові програми "Праця", в яких виділяти такі розділи, як:

- потенціал трудових ресурсів;
- інтелектуальний потенціал;
- особистий трудовий потенціал;
- управління демографією розвитком інтелектуальним капіталом;
- умови, що забезпечують високий потенціал трудових ресурсів людського капіталу та робочої сили;
- особистий трудовий та інтелектуальний потенціал;

- способи з'єднання робочої сили із засобами виробництва;
- способи розвитку інтелектуального потенціалу людини як головної продуктивної сили і особи;
- способи реалізації потенціалу людини, як сукупного працівника, потенціалу людських ресурсів [2].

Початок формування професійних знань починається із закладів вищої освіти, професійно-технічних училищ, коледжів, які повинні працювати в унісон із роботодавцями.

Товканець С. А. згрупувано думки багатьох науковців щодо сприяння підприємствам в організації професійного навчання працівників. Потрібно:

- відновити систему професійної орієнтації молоді, що вчиться, об'єднавши зусилля учбових закладів і роботодавців;
- максимально спростити умови ліцензування підприємств, що здійснюють професійне навчання працівників на робочих місцях;
- змінити підходи і вимоги до розробки учбових планів і програм для професійного навчання на виробництві (з урахуванням особливостей навчання дорослих);
- забезпечити підприємства навчальними посібниками, аудіо- і відео матеріалами тощо;
- розробити і розповсюдити методичку розрахунку ефективності навчання персоналу підприємства, включаючи зразкові нормативи чисельності й опис функції співробітників служб, що займаються організацією навчання;
- запропонувати на законодавчому рівні дієвий механізм стимулювання роботодавців (зменшення податків, надання пільгових кредитів і т. п.);
- створити ефективну систему соціального партнерства [4].

Виходячи з вищесказаного, можна ввести певні коефіцієнти для контролю за трудовою діяльністю та професійним розвитком працівників на підприємстві в цілому та працівників бухгалтерської служби в тому числі [2, 1]:

- коефіцієнт професіоналізму трудового колективу;
- коефіцієнт професіоналізму бухгалтерської служби;
- коефіцієнт вікової і освітньої структури трудового колективу;
- коефіцієнт забезпечення трудовими ресурсами;
- коефіцієнт кваліфікації працівників;
- коефіцієнт використання кваліфікації працівників;
- коефіцієнт спеціалізації працівників;
- коефіцієнт стажу роботи на підприємстві.

Також, на бажання професійно розвиватися повинні впливати і мотиваційний механізм, і соціально-психологічний клімат на підприємстві, розвиватися система управління професійним розвитком та система бухгалтерського обліку і контролю за даними витратами та показниками результативності від вкладення професійних знань.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом. URL: https://pidru4niki.com/158407208551/menedzhment/upravlinnya_personalom (дата звернення: 10.12.2023).
2. Гудзинський О. Д., Судомир С. М., Гуренко Т. О. Управління формування конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект): монографія. Київ. ІПК ДСЗУ, 2010. 212 с.
3. Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні: затв. Розпорядженням КМУ від 24.10.2007 р. № 911-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/911-2007> (дата звернення: 09.12.2023).
4. Товканець С. А. Професійний розвиток персоналу як чинник конкурентоздатності підприємства в ринкових умовах. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24206/1/професійний%20розвиток%20персоналу%20як%20чинник%20конкурентоздатності%20%20підприємства%20в%20ринкових%20умовах%20.pdf> (дата звернення: 10.12.2023).
5. Чернушкіна О. О. Мотиваційні засади професійного розвитку персоналу підприємства. *Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 6 Том 2. С. 85 – 90. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2017/2017_6_2/jrn/pdf/17.pdf (дата звернення: 08.12.2023).

Лісовий М. І.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології,
Вінницький національний медичний
університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця

УДК 808.5

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЯКОСТІ МОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ЗВО

Викладач закладу вищої освіти за змістом своєї професійної діяльності й різноманітністю функціональних обов'язків повинен мати сукупність універсальних якостей: високу професійну, педагогічну, соціально-економічну, комунікативну компетентності, високий рівень професійної та загальної культури. Комунікативна компетентність викладача включає здатність установлювати й підтримувати необхідні контакти зі студентами; певну сукупність мовних знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування.

У процесі викладання педагог як комунікативний лідер організовує обмін інформацією, керує пізнавально-практичною діяльністю, регулює взаємини між студентами. Слово – головний його інструмент – має бути еталоном грамотності,

взірцем високої культури мови. Викладач повинен пам'ятати, що, нехтуючи мовною репутацією, вважаючи культуру своєї мови чимось другорядним, він автоматично переводить себе в розряд некомпетентних людей, а отже, не володіє повною мірою своєю професією.

Культура мовлення педагога є невід'ємною частиною його особистісної та ділової характеристики, важливою умовою професійного успіху. Недостатня мовна культура викладача вищої школи помітно знижує його професійний рейтинг, оскільки мовленнєві огріхи стають мішенню для глузування студентів і колег, що негативно впливає на оцінку діяльності педагога.

Які ж основні вимоги до якості мовлення викладача?

Першою необхідною вимогою до мовлення є правильність, що передбачає дотримання мовних норм у граматиці, слововживанні, вимові, наголошуванні тощо. Викладач повинен прагнути до бездоганної правильності мовлення, а для цього необхідно постійно працювати, вдосконалюючи власну мовленнєву культуру. Помилки у слововживанні, суржик, невиправдане використання діалектних і жаргонних слів, руйнування стійких словосполучень заважають ораторові досягти мети виступу. Найчастіше фіксуються такі порушення: *згідно методики, у відповідності з правилами, співпадати, на протязі експерименту, втрачати свідомість, на рахунок сказаного* та ін.

Давньогрецький письменник, історик, філософ Плутарх вважав, що сила мови полягає в умінні висловити багато чого в небагатьох словах; необхідно не втомити слухачів, але встигнути сказати все потрібне; не сказати більше, ніж хочеш, але повідомити все, що задумано [1]. Мовлення викладача має бути стислим, без непотрібних повторів, зайвої деталізації, слів-паразитів, плеоназмів. Серед основних причин багатослівності можна виділити неясність думки, недостатність словника. До порушень цієї якості мовлення належать такі відхилення від норми: *моя особиста думка, вільна вакансія, значить*.

Наступна обов'язкова якість мови викладача – точність (вживання кожного слова відповідно до його значення, вибір у кожній комунікативній ситуації найбільш вдалих слів). Точність мови завжди пов'язана з ясністю мислення, знанням предмета обговорення, знанням значення слова. Викладачеві необхідно відповідно до стилю висловлювання правильно вибирати слова з синонімічного ряду, чітко розмежовувати пароніми, а для цього точно знати значення слів: *недолік – вада – гандж – огріх – хиба; військовий – воєнний, гамувати – тамувати, дефективний – дефектний, їда – їжа, протязом – на протязі, сердечний – сердешний – серцевий* тощо.

Логічність мовлення ґрунтується на побудові висловлювання (тексту) відповідно до законів логіки. Необхідно також дотримуватися порядку слів у реченні (якщо це не віршована мова, де застосовується інверсія).

Одна з важливих якостей мовлення викладача – багатство – проявляється в різноманітності синонімів, які допомагають уникнути монотонності; у використанні фразеологізмів і крилатих висловів, що надають мовленню особливої виразності; у використанні інтонаційних засобів мови, що допомагають надати мовленню яскравого емоційного забарвлення; в уникненні вживання словесних штампів або їх різновидів – канцеляризмів, які позбавляють мову природної жвавості, виразності, образності, емоційності й індивідуальності стилю, надають йому нейтрального, офіційного та шаблонного значення (наприклад: *восени й узимку* → *"в осінньо-зимовий період"*, *хвилюватися* → *"переживати стан занепокоєння"*, *зголодніти* → *"відчувати потребу в харчуванні"*) [3].

Цілком природна й необхідна для викладача якість мови – емоційність, що допомагає сприйняттю та засвоєнню раціонального змісту мови. Іноді цю якість називають виразністю.

Знання основних якостей мови, володіння мовними засобами, вміння грамотно їх організувати, дотримання мовних норм допомагає викладачеві-оратору досягти поставлених комунікативних цілей у певній мовній ситуації. Досліджуючи проблеми нормалізації мови, лінгвісти відзначають унікальні можливості вищого навчального закладу, визнаючи його величезний потенціал щодо цього. ЗВО має здатність протистояти негативному впливу навколишнього мовного середовища та залучити студентство до цінностей високої культури, що включають і літературну мову. Нині це завдання надзвичайно актуальне. Проте постає правомірне питання: чи готовий сучасний викладач вищої школи до здійснення цієї місії?

Список використаних джерел

1. Афоризми <https://library.vspu.edu.ua/inform/cit.htm>.
2. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача. Навчальний посібник https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/1759/1/Book_%D0%9F%D0%9C%D0%92.pdf.
3. Канцеляризми <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Пасинок В. Г. Мовленнєва культура сучасного викладача і студента <file:///C:/Users/38096/Downloads/815317099-1-10-20170605.pdf>.
5. Різуненко Н. Г. Мовлення викладача в професійно-педагогічному спілкуванні <http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/03>.
6. Тимофіїва К. М. Культура мови в закладах освіти <file:///C:/Users/38096/Downloads/135-Article%20Text-230-1-10-20160712.pdf>.

Чаус Г. Г.,

УДК 371.3

канд. біол. наук, доцент,
доцент кафедри математичної,
природничої та технологічної освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
"Дніпровська академія неперервної освіти"
Дніпропетровської обласної ради", м. Дніпро

Романець О. А.,

канд. іст. наук, доцент, вчитель фізики,
Комунальний заклад освіти "Дніпровський
науковий ліцей інформаційних технологій"
Дніпровської міської ради", м. Дніпро

ЦИФРОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОЦІНЮВАЛЬНО- АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

У сучасному освітньому середовищі цифрові інструменти є важливим аспектом, який допомагає вчителям створювати динамічне середовище, в якому навчання стає захопливим та продуктивним. Сучасна технологічна сфера надає різноманітні інструменти та ресурси для покращення якості освіти.

У Професійному стандарті за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)" (2020) зазначено, що однією із професійних компетентностей, яка дозволяє сучасному вчителю ефективно виконувати свої функції є оцінювально-аналітична компетентність, яка включає в себе здатність вчителя:

- систематично здійснювати оцінювання результатів навчання учнів;
- аналізувати результати навчання учнів;
- забезпечувати самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів [3, с. 8].

Для реалізації оцінювально-аналітичної компетентності вчителів інтегрованих курсів природничої освітньої галузі можна використовувати різні інструменти та підходи. Серед яких виділяємо: розробку чіткої та об'єктивної системи оцінювання, використання різноманітних методів оцінювання; систематичний збір та аналіз даних про навчальні досягнення учнів, їх поведінку та взаємодію в класі.

У зв'язку з пандемією коронавірусної інфекції та запровадженням воєнного стану в Україні, більшість українських учнів навчаються дистанційно або за

змішаною формою навчання. Тому вчителі, зокрема й інтегрованих курсів природничої освітньої галузі, стикаються з питанням онлайн-реалізації формувального оцінювання.

Сучасні технології надають вчителям нові можливості у сфері оцінювання навчальних досягнень учнів. Цифрові аспекти розвитку оцінювально-аналітичної компетентності вчителів не лише полегшують їх роботу, а й відкривають нові можливості для покращення якості освіти. Проте, незважаючи на активне впровадження цифрових освітніх технологій у навчальний процес, школи відчують нестачу кваліфікованих кадрів, які б володіли навичками організації навчальної діяльності учнів у цифровому освітньому середовищі [4, с. 39].

Для вивчення досвіду використання цифрових ресурсів під час формувального оцінювання серед вчителів інтегрованих курсів природничої освітньої галузі у вересні-грудні 2023/2024 навчального року було проведено анкетування. В опитуванні взяли участь 243 респондентів – вчителів Дніпропетровської області, які викладають інтегровані курси природничої освітньої галузі у 5-6 класах, які вже другий рік впроваджують концепцію Нової української школи. Добір переліку інструментів формувального оцінювання, який було використано в анкетуванні, проводився на основі аналізу останніх досліджень та публікацій [1, с. 75; 2, с. 39; 5, 325].

Під час дослідження з'ясовано, що для миттєвих та попередніх опитувань учнів вчителі використовують такі сервіси: Google-форми (68 %); інтерактивну віртуальну дошку Google Jamboard (11 %); онлайн-дошку Padlet (5,5 %); тести на платформах "На урок" (4 %) та "Всеосвіта" (4 %) платформу Canva (3%); сервіс Mentimeter (2,5 %); онлайн-сервіс Kahoot (1 %); онлайн-сервіс Quizizz (1 %). Для створення інтерактивних вправ з метою відстеження прогресу в навчанні та визначення навчальних потреб учнів: Google-форми (51 %); онлайн-сервіс Learning Apps (24) %; онлайн-сервіс Kahoot (8 %); онлайн-сервіс WordWall (8 %); платформу Classtime (5 %); онлайн-сервіси Quizizz (2 %) та Liveworksheets (2 %). Для рефлексії: вербально під час уроку або реакції/чат в Zoom, Google Meet (28 %); через інтерактивні віртуальні дошки Google Jamboard (26 %), онлайн-дошку Padlet (9 %), Classroomscreen (3 %).; Google-форми (26%); платформу Canva (4 %); сервіс Mentimeter (4 %).

Результати дослідження показали, що вчителі недостатньо використовують цифрові технології для налагодження ефективного й швидкого зворотного зв'язку під час навчання. Результати дослідження показали, що прослідковується низька різноманітність у виборі цифрових інструментів для формувального оцінювання. Для налагодження ефективного й швидкого зворотного зв'язку під час навчання, проведення миттєвих, попередніх опитувань та створення

інтерактивних вправ віддається перевага Google-формам (понад 50 %). Що, на нашу думку, пов'язано з низькою обізнаністю про цифрові продукти та оволодінням цифровими інструментами, які виходять за межі використання Google платформи для реалізації оцінювально-аналітичної компетентності вчителів інтегрованих курсів природничої освітньої галузі.

Тому питання розвитку оцінювально-аналітичної компетентності вчителів інтегрованих курсів природничої освітньої галузі в сучасному цифровому середовищі є актуальним і одним із ключових завдань післядипломної освіти.

Подальші дослідження дозволять оптимізувати освітній процес дорослих та сприятимуть вдосконаленню змісту курсів підвищення кваліфікації вчителів у комунальному закладі вищої освіти "Дніпровська академія неперервної освіти" Дніпропетровської обласної ради".

Список використаних джерел

1. Бабкова О. О., Полюга С. І., Стадниченко К. В. Особливості формування оцінювання навчальних досягнень учнів на онлайн-уроках. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2023. Випуск 208. С. 73-78.

2. Генсерук Г. Р., Громяк М. І. Застосування цифрових технологій для формування оцінювання в процесі підготовки майбутніх учителів. Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 14 трав. 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 38-40.

3. Професійний стандарт за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)". URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>

4. Чаус Г. Г., Кочерга Є. В., Романець О. А. Удосконалення інформаційно-цифрової компетентності вчителів природничої освітньої галузі як основа якісного дистанційного навчання учнів. Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2022. Вип. 2(7). С. 37-46.

5. Шиян Н. І., Криворучко А. В., Стрижак С. В. Методика формування оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Педагогіка. Соціальна робота. 2022. Вип. 1(50). С. 324-327.

СЕКЦІЯ 7. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

SECTION 7. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Журавель О. В.,

УДК 519.8

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Державний заклад "Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

Калюжний-Вербовецький Д. С.,

д-р фіз.-мат. наук, доцент

кафедри вищої математики і статистики,

Державний заклад "Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

МАТРИЧНІ НЕКООПЕРАТИВНІ ІГРИ

Теорією некооперативних ігор називається математична теорія прийняття рішення в конфліктних ситуаціях. Найпростіші моделі прийняття рішення розглядаються в курсі математичного аналізу, теорії ймовірності та оптимізації. У цих моделях особа, що приймає рішення, обирає свою дію з деякої множини стратегій (наприклад, множина планів виробництва в задачі лінійного програмування). Задана цільова функція, яка відображає інтереси цієї особи залежить від обраної стратегії (наприклад, функція прибутку, що залежить від зазначеного плану виробництва). Задачею прийняття рішення в цьому випадку є, як правило, знаходження стратегії, при якій цільова функція буде набувати найбільшого значення. Відмінність конфліктної ситуації складається в тому, що рішення приймається не одною особою, а декількома учасниками, і функція виграшу кожної особи залежить не тільки від її стратегії, але й від стратегій інших учасників. Математична модель такого роду конфлікту називається грою, а учасники конфлікту – гравцями.

Основна задача гри – визначення оптимальних стратегій (набору правил, програм) задля визначення того, який з наявних ходів (дій) необхідно зробити для кожної реалізації гри. Розроблювачем цієї теорії став відомий американський математик Джон Неш (1928 – 2015).

По характеру взаємодії ігри бувають некоаліційні (некооперативні) – гравці не можуть утворювати коаліції та коаліційні (кооперативні) – гравці можуть вступати в коаліції, які за умовами гри попередньо відомі.

Теорія кооперативних ігор вивчає прийняття рішень у припущенні, що існує механізм, який забезпечує виконання сумісного прийнятого рішення. При цьому основна проблема – вказати множину взаємовигідних рішень з урахуванням інтересів і самостійних можливостей окремих гравців і коаліцій, тобто груп гравців, що діють сумісно. Якщо ця множина включає декілька варіантів рішень, то виникає також задача створення критерію оптимальності, який дозволив би знайти єдине, найкраще в деякому сенсі рішення.

Некооперативні ігри відображають ситуації, в яких гравці діють самостійно, незалежно один від одного. Якщо якісь угоди укладаються, то вони не є обов'язковими: кожний гравець може відхилитися від угоди.

Якщо гравців двоє, а інтереси їх протилежні, то гра називається антагоністичною. Прикладами антагоністичних ігор є шамати, шашки, хрестики-нулики, а також деякі азартні ігри. При проведенні воєнних операцій та сторона, яка нападає, зазвичай намагається нанести супротивнику максимальні збитки, а супротивник намагається ці збитки мінімізувати. Тому в цих випадках воєнну операцію можна вивчати як антагоністичну гру.

Економіка і соціальна сфера дають багато прикладів неантагоністичних ігор. Нехай дві фірми конкурують між собою на товарному ринку і зацікавлені у збільшенні своїх доходів. Ціна на продукцію визначається попитом на товар і кількістю випущеної продукції. Теорія ігор приписує фірмам-гравцям назначити випуск продукції у таких кількостях, при яких кожному окремо взятому гравцю було б невигідно відхилитися від наперед зазначеного обсягу. Іншим прикладом є ієрархічні ігри, що відображають взаємодію між верхніми та нижніми ланками управління (керівником і підлеглим, замовником і виробником продукції та ін.). Тут зазвичай цікавляться не рівновагою у грі, а найкращим гарантованим результатом, який може собі забезпечити гравець-лідер, що перший повідомить свою стратегію іншому гравцю.

Гра – це ідеалізована математична модель колективної поведінки: кілька учасників (гравців) впливають на ситуацію, причому їх інтереси (їхні виграші при різних можливих ситуаціях) різні. Антагонізм інтересів породжує конфлікт у грі (антагоністичні ігри), збіг інтересів зводить гру до чистої координації, для здійснення якої єдиною розумною поведінкою є кооперація.

В дослідженні було розглянуто матричні некооперативні ігри (виграш гравців задається матрицями). Було розглянуто антагоністичні матричні ігри (ігри з нульовою сумою) та біматричні ігри (ігри з ненульовою сумою). Розглянуто

поняття чистої стратегії гравця та мішаної стратегії гравця. З'ясовано, що підхід до визначення рішення цих ігор є різним. Для антагоністичних ігор вибір виду оптимального рішення гри пов'язан з існуванням так званої сідлової точки, якщо сідлова точка є, то рішення вбуде в чистих стратегіях, якщо сідлової точки не має, то рішення в чистих стратегіях не існує, але буде існувати в мішаних стратегіях. Ситуація рівноваги в мішаних стратегіях для біматричної гри, згідно з теоремою Неша, завжди існує.

В дослідженні розглянути питання пошуку рівноваги Неша та наведені приклади пошуку рівноваги Неша для матричних ігор. Також розглянуті приклади пошуку рівноваги Неша для біматричних ігор. Наведені приклади ігор, коли рівновага Неша існує, коли рівноваги Неша не існує і коли рівновага Неша приводять гравців до не найкращого результату у грі. В таких ситуаціях виникає поняття кооперації в грі і арбітражного рішення Неша.

Список використаних джерел

1. Вовк В. М., Зомчак Л. М. Оптимізаційні моделі економіки : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 318 с.
2. Економіко-математичне моделювання : навч. посіб. / за ред. О. Т. Івашука. Тернопіль : ТНЕУ "Економічна думка", 2008. 704 с.
3. Шиян А. А. Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2009. 164 с.

СЕКЦІЯ 8. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

.....

SECTION 8. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Батьковська Б. Г.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

УДК 316.4

СОЦІОЛОГІЯ НА ВІЙНІ. СОЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціологічні дослідження – своєрідна відзнака соціологів, що виділяє їх серед представників інших соціальних та гуманітарних наук. Оволодіння соціологічними методами вимагає від дослідника ґрунтовної професійної підготовки не тільки з виключно соціологічних дисциплін, а також із соціальної філософії, психології, етнографії, але й, що зовсім особливо не просто для гуманітаріїв, потрібні певні знання математики, статистичних методів, інформатики і т. ін.

Що ж таке соціологічне дослідження? Це система логічно послідовних методологічних, методичних, організаційно-технічних процедур, яка передбачає отримання достовірних даних та фактів яро явища чи процеси, що вивчаються, для їх подальшого використання в соціальному управлінні.

Соціологічне дослідження містить у собі деякі елементи, що притаманні будь-якій науковій діяльності. По-перше, це об'єкт дослідження. У соціології об'єктом дослідження можуть, бути будь-які процеси та явища соціальної дійсності (демографічні, екологічні, економічні, соціальні, міжнаціональна, сімейно-побутові та ін.). По-друге, це суб'єкт дослідження (соціолог-дослідник або група соціологів). По-третє, як будь-яке інше дослідження, соціологічне спрямоване на досягнення певної мети і вирішення конкретних завдань. По-четверте, це засоби, що застосовуються в дослідженні (технічні й організаційні). По-п'яте, це результати дослідження, заради яких воно проводиться.

Основне завдання соціологічних досліджень – добування фактів про соціальну дійсність, її окремі явища, сторони. Соціальний факт – це певним чином фіксований, описаний фрагмент соціальної дійсності. Як же вибрати саме ті факти, які допоможуть знайти науково достовірну відповідь на запитання, що цікавлять дослідника, заохотять його до проведення дослідження? Для цього необхідно виокремити випадковий для явища, що вивчається, факт від

невипадкових, сконцентрувавши свою увагу на регулярних, масових, інакше кажучи, – типових фактах. Саме для цього соціологічна наука розробила цілу систему наукових процедур. Ці процедури – результат глибоких теоретичних і багаторазових дослідницьких проробок – є надбанням наукової корпорації соціологів.

Соціологічне дослідження складається з трьох основних етапів: підготовчого (розробка програми дослідження), основного (проведення емпіричного дослідження), завершального (обробка й аналіз даних, формування висновків і рекомендацій). Кожний етап включає в себе ряд важливих процедур.

Залежно від складності й масштабності аналізу предмета виділяють три види соціологічного дослідження: розвідувальне (пілотажне), описове, аналітичне.

Соціологічні дослідження в умовах війни проходять скрізь призму цих подій, будь-яка інформація – це зброя. У Кримінальному Кодексі України з'явилася низка статей, які спрямовані на боротьбу з агресором, зокрема про колабораційну діяльність, заперечення збройної агресії. Це безумовно може позначатися на відповідях респондентів, особливо щодо запитань про ставлення до РФ, і на це слід зважати, аналізуючи результати опитувань.

За словами експерта, виникає методологічна проблема: "Під час війни відбувся великий зсув – переміщення людей, зміна соціально-демографічного складу країни. Традиційні методи, якими проводилися опитування "віч-на-віч", коли географічно покривалася територія країни, вже не так добре працюють. Потрібно забезпечити рівну вірогідність попадання до вибіркової сукупності кожного громадянина країни. Це під час війни дуже складно зробити. Тому вдаються до телефонних опитувань, анкети скорочуються, методологія змінюється, і це теж потрібно враховувати".

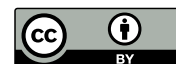
Проводити дослідження в умовах війни потрібно, бо критично важливо розуміти, як змінюється суспільство. Тому соціологічні служби продовжують проводити щорічні опитування, зрізи, які дозволяють спостерігати за зміною громадської думки, а подекуди й поведінки громадян.

Список використаних джерел

1. <https://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12676/http://politics.ellib.org.ua/pages-13078>.
2. <https://uplan.org.ua/news/sotsiologichni-doslidzhennia-pid-chas-viiny-iak-zminiuietsia-ukrainske-suspilstvo>.
3. <https://uifuture.org/publications/presreliz-za-rezultatamy-socziologichnogo-doslidzhennya-praktyky-chytannya-pid-chas-vijny>.
4. <https://univd.edu.ua/uk/news/16516>.

Биндюженко А. О.,
здобувачка вищої освіти,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

УДК 364.442

ЯКА ВОНА СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Соціальна підтримка є ключовою технологією в соціальній роботі, спрямованою на надання підтримки та допомоги особам або групам, які перебувають у вразливому стані або знаходяться в складних життєвих обставинах. Це активний процес співпраці між соціальним працівником та клієнтом з метою поліпшення якості життя та забезпечення можливостей для самореалізації та розвитку.

Одним з визначень соціальної підтримки є визначення, запропоноване Е. М. Брагіною та О. Г. Рябцевим в їхній роботі "Соціальна робота: навчальний посібник": "Соціальна підтримка – це систематична діяльність за надання психосоціальної допомоги особам та групам, які перебувають у складних життєвих обставинах або мають відхилення в розвитку, з метою відновлення їхньої спроможності до самореалізації та нормального функціонування у суспільстві" [1, с. 122].

Поняття "складні життєві обставини" відноситься до тих ситуацій, коли особа або сім'я зіштовхується з непередбачуваними труднощами та перешкодами, що впливають на їхнє фізичне, психологічне, соціальне і економічне благополуччя. Це можуть бути події або фактори, які перевищують звичайні труднощі і вимагають спеціальної підтримки, адаптації та ресурсів для подолання.

Законом України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII "Про соціальні послуги" визначено, що складні життєві обставини – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно. А також зазначено основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Складні життєві обставини можуть бути різних типів, таких як:

- Економічні труднощі, включаючи безробіття, низький дохід, борги.
- Сімейні проблеми, які можуть включати розлучення, конфлікти, насильство.
- Здоров'я, включаючи хворобу, інвалідність, хронічні захворювання.
- Втрата близької людини або події, що призвели до стресу.
- Відсутність доступу до освіти, медичних послуг, житла.
- Емоційна та психологічна напруга, депресія, тривожність [2, с. 57–58].

Загалом, поняття "складні життєві обставини" описує ситуації, коли особи та сім'ї стикаються з несподіваними труднощами, які вимагають додаткової підтримки та зусиль для їх подолання та адаптації до нових умов.

На фоні військового вторгнення 2022 року, законодавча база та нормативні документи, регулюючі соціальну підтримку внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні, отримали додатковий акцент на забезпечення захисту та допомоги постраждалим. Зокрема, Закон України "Про внутрішньо переміщених осіб" (№1706-VII) став ключовим документом, який визначив правові засади та механізми забезпечення соціальної підтримки.

Цей Закон, зокрема, визначив права ВПО та їхні обов'язки, а також надав право на матеріальну, медичну, соціальну допомогу та житло. Статті 13-14 зокрема визначають порядок надання матеріальної допомоги, а статті 17-18 надають право на медичну та психологічну допомогу. Стаття 20 встановлює механізм забезпечення житлом, а стаття 23 передбачає право на зайнятість та соціальну підтримку у сфері праці [3].

У сучасних умовах в Україні, проблема внутрішнього переміщення осіб набула особливої актуальності через конфлікт на сході країни. Десятки тисяч громадян змушені були залишити свої домівки і вирушити у пошуках безпеки та притулку в інших регіонах. Відповідно, національна система соціальної підтримки виявилася під великим навантаженням, і оцінка програм та проектів для внутрішньо переміщених осіб стала критично важливою.

Один з ключових аспектів оцінки – це ефективність наданих програм. За період з 2014 по 2021 рік, було запроваджено ряд ініціатив, спрямованих на соціальну підтримку внутрішньо переміщених осіб. Програми забезпечення житлом та матеріальною допомогою допомогли понад 200 000 осіб з переселенців відновити стабільність у своєму житті.

У майбутньому важливо розробити систему моніторингу та оцінки ефективності реалізованих програм і проектів. Це дозволить оперативно коригувати підходи та вдосконалювати систему соціальної підтримки відповідно до змінних потреб внутрішньо переміщених осіб. Загалом, розвиток системи соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні потребує інтегрованого підходу та спільних зусиль усіх стейкхолдерів. Інновації, законодавча підтримка, партнерства та забезпечення доступу до освіти та медичної допомоги – це лише деякі з ключових аспектів, які можуть сприяти покращенню якості життя цієї вразливої групи населення в майбутньому [4].

Отже, аналіз змісту соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні, виявлено, що існують значні зусилля та заходи, спрямовані на надання допомоги цій вразливій категорії населення. Законодавчі норми та програми

підтримки є важливою основою, однак присутні виклики, такі як неодноразові труднощі в доступі до освіти та медичної допомоги. Рекомендації включають подальше удосконалення законодавчої бази, розвиток інноваційних підходів до надання підтримки, зміцнення партнерство та впровадження системи моніторингу. Вдосконалення системи соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні має потенціал поліпшити їхнє життя та забезпечити більш стійку соціальну інтеграцію.

Список використаних джерел

1. Брагіна, Е. М., Рябцев, О. Г. Соціальна робота: навчальний посібник. Київ: "Наш час". 2019. 248 с.
2. Войтко, О. С. "Право на соціальну підтримку внутрішньо переміщених осіб: проблеми та перспективи // Економічні науки". 2020. С. 56–62.
3. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" від 20.10.2014 р. №1706-VII.
4. Литвак М. Є., Литвак О. В. "Соціальний захист населення: сутність та функції". Київ., КНЕУ, 2016. 125 с.

Борто К. А.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Закарпатський угорський інститут імені
Ференца Ракоці II, м. Берегове

УДК 7.046

MYTHS AND LEGENDS OF GREAT BRITAIN

Myths and legends are crucial parts of each nation's literature and culture. They provide insight into people's beliefs, principles, and traditions and help define their identity. They often incorporate universal themes and ideas which resonate with individuals across time and space.

The myths and legends of Great Britain are an intricate tapestry of wondrous creatures, fabled heroes, and magical places, each with its own tale to tell. From the ancient Celts to the medieval Anglo-Saxons, these legends have been passed down through centuries and continue to captivate people's imaginations today, serving as a connection between past and present. This study explores the origins and significance of some of Britain's most enduring myths and legends.

Today it is generally recognized that myths and legends have played a crucial role in defining the United Kingdom's cultural character. Recently, researchers have shown an increased interest in mythology, focusing on their origins, significance, and effect on national identity. A noteworthy contribution to the field was Marc Alexander's *A Companion to the Folklore, Myths & Customs of Britain*, which gave detailed descriptions and insight into the myths and legends of Great Britain. The *Encyclopaedia of Mythology and Folklore* edited by Josepha Sherman is also greatly influential in this area.

This paper aims to identify and describe the origins and significance of myths and to present Great Britain's most influential myths and legends.

Our earliest remaining monuments to folk belief are the megaliths and stone circles dotted over Britain. It is unknown why Neolithic people resorted to such great lengths to build them, though folklore offers thoughtful answers [1].

The earliest legends from Britain that are known are from the Celtic era. Not much information exists about the Druid civilization, which ended with the Romans' coming, for they left no written records [1]. Welsh and Irish monks between the 11th and 14th centuries recorded what they knew of the Celts' myths. These myths — those of the Welsh mythology preserved in the *Mabinogi* books, those of the Irish gods, and those of Irish heroes like Finn and Cúchulain — are portals into an intriguing mythical world [3].

Christianity was brought to Britain during the period of Roman rule. It signalled the start of church folklore. In AD 410, the Romans left Britain, leaving the country defenceless against invading pagans. But it was during this tumultuous period that Arthur, the most celebrated figure in British myth, was credited with holding back the Saxon wave. Thomas Malory compiled some of these tales into his *Le Morte d'Arthur*. It was printed in 1485 by Caxton, and instantly gained popularity [1].

Folklore mirrors the culture that created it, revealing the areas of specific concern and allowing us to see the culture from the inside out rather than from the outside [2]. It explains the social aspects of a culture, morals, roles, and customs. In this manner, it displays shared beliefs, helping to preserve a common identity. It offers justification for customs. Elders may explain their traditions by saying they practice them as their ancestors, since the beginning of time. The sacred past is portrayed in myth and ritual. Myths and rituals help keep societal order, advocating community ideals. They have a calming effect if narrated during periods of turmoil, like war, famine, or the succession of a new leader.

The most sought-after British legend in the UK and globally is currently Robin Hood, who shares the top spot with Nessie. It's hardly surprising that the top rank went to the man who set out to steal from the wealthy to give to the poor. This brave man is undoubtedly well-known because of the numerous movies and animated series that have included his 13th-century tale. His narrative has been retold in many ways, but he is always portrayed as a hero.

The most popular British legend in the UK, along with Robin Hood, is Nessie. The existence of Nessie has been in question ever since the earliest spotting in 565 AD, with alleged proof sometimes being discovered. The variety of recorded sightings indicates that something wanders the waters of Loch Ness, from gulping down farmers whole to rising from the water in the guise of mysterious humpbacks. But there has never been sufficient proof to establish the existence of the long-necked beast.

Numerous legends depict King Arthur's life, including the Knights of the Round Table, the search for the Holy Grail, the Sword in the Stone, and Camelot Castle. Yet, none of them have been stated as factual. He is a courageous, noble, and gentle knight who is arguably the most celebrated figure in medieval Britain and English culture, dating to the fifth and sixth centuries.

Conclusion. Myths and legends are vital components of a country's folklore. They reflect society, function as knowledge sources, and preserve sacred history and values. Through universal themes, they also encourage international understanding. Myths and legends are a fundamental part of the British cultural legacy. From the Celtic Era through the conquest of the Anglo-Saxons and Normans, the age of Romanticism and Enlightenment, these myths have remained and continue to fascinate people's imaginations today. King Arthur's tales, the legends of Robin Hood, Lady Godiva, and the Loch Ness monster are among the most famous mythological narratives.

References

1. Alexander M. A companion to the folklore, myths and customs of Britain. Cheltenham, UK : The History Press, 2013. 368 p.
2. Dundes A. Folklore as a mirror of culture. Elementary English. 1969. №46(4). P. 471–482.
3. Wilkinson P. Myths and legends : an illustrated guide to their origins and meanings. London : Dorling Kindersley Limited, UK, 2009. 352 p.

Бучковська О. Ю.,
канд. культурології,
доцент кафедри документальних
комунікацій та бібліотечної справи,
Рівненський державний гуманітарний
університет, м. Рівне

УДК 371.64

КОМУНІКАТИВНА РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ У ПРОТИДІІ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Бібліотека, як осередок свободи слова, установа, щодо якої сформований високий рівень суспільної довіри, має цей статус зберігати та підтримувати.

Не обмежуючи доступу до інформації, бібліотеки сприяють інтелектуальній свободі. Як зазначив Ніл Гейман, бібліотеки – це свобода. Свобода читати, свобода думок, свобода спілкування. Це освіта (що не є процесом, який зупиняється в день, коли ми закінчуємо школу або університет), це розваги, це створення безпечних просторів, а також доступ до інформації [1].

Бібліотечні установи у структурі документно-комунікаційної системи вважаються тими інформаційними інститутами, на які покладено відповідальність за забезпечення користувачів правдивою та достовірною інформацією. Однак, можемо спостерігати брак знань щодо практики бібліотек у протидії дезінформації, найчастіше це питання пов'язують із просуванням у суспільстві інформаційної грамотності, яка трактується як "вміння критично мислити та мати збалансовані судження щодо будь-якої інформації, яку ми знаходимо та використовуємо. Це дає нам змогу як громадянам підвищувати свою обізнаність і освіченість та повною мірою бути зануреними у суспільство" [2].

В сучасних умовах неспровокованої воєнної агресії проти нашої країни, актуальним є питання участі бібліотек у просуванні в суспільстві інформаційної та медіаграмотності. В означених умовах та за необхідності протистояти інформаційним маніпуляціям, бібліотеки займають вдале становище у суспільстві для проведення навчальних програм щодо засвоєння інформаційної та медіаграмотності, а, отже, й у протидії дезінформації, яка трапляється все частіше у різноманітних каналах комунікації: при перегляді телепередач та новинних сайтів, у популярному відеохостінгу YouTube, соціальних мережах (X, Facebook, Instagram, Tik-Tok), а також месенджерах (Viber, Telegram, WhatsApp і Signal).

Підготовка бібліотечних працівників здійснюється у напрямку засвоєння знань та вмінь працювати з інформаційними технологіями: для організації й ведення електронного каталогу, оцифрування колекцій книгозбірень, організації віртуального обслуговування, дистанційного консультування, використання мультимедійних технологій. Комунікативні вміння фахівців бібліотечно-інформаційної сфери дозволяють встановлювати й підтримувати ділову комунікацію, застосовувати творче мислення в процесі інформаційного обслуговування. Отже, такі вміння й навички надають можливість створення інтелектуально-інформаційного простору бібліотек, сучасна архітектура якого не можлива без розуміння впливу дезінформації та пошуку моделей ефективної їй протидії.

У напрямку роботи із відвідувачами щодо можливостей розпізнавання неправдивої інформації, вміння розрізняти фейкові новини, у бібліотеках мають організовуватися семінари, дискусії, консультації, онлайн-сесії, панельні дискусії за участю експертів (журналістів, політтехнологів, політологів, громадських діячів), в процесі проведення яких влучно поєднувати виступи із експертними презентаціями, що міститимуть наочні приклади інформації маніпулятивного характеру.

Учасники таких заходів набуватимуть навичок здійснювати навігацію по всій доступній інформації, піддавати сумніву, критично осмислювати певну інформацію, виявляти джерела її підтвердження, або спростування.

Тим більше актуальним це питання стає у зв'язку із поширенням використання чату GPT (ШІ) – системи чат-ботів, що вміє у режимі реального часу шукати інформацію й надавати відповіді на питання ніби жива людина – і вже є приклади створених за його допомогою діпфейків.

Ландшафт дезінформації постійно змінюється та удосконалюється (наприклад необхідність відрізнити контент, створений штучним інтелектом, від контенту, створеного людиною), тому бібліотекам потрібний новий інструментарій, нові партнерства. Партнерами можуть бути громадські організації, робота яких пов'язана із медіаосвітою та технологічним розвитком медіа (ГО "Українське Медійне Майбутнє", ГО "Український інститут медіа та комунікації", ГО "Українська Асоціація Медіапсихологів та Медіапедагогів") у співпраці з якими можна розробляти програми, проводити онлайн-навчання практикам пошуку достовірної інформації, перевірки фактів і процесам експертної оцінки. Ознайомлюючи відвідувачів із такими ресурсами, як "Детектор медіа", що формують справжній журналістський контент, бібліотекари можуть допомогти протистояти дезінформації.

Отже, місія бібліотеки залишається незмінною: допомагати користувачам у пошуку та ідентифікації актуальної та достовірної інформації, роль бібліотечного працівника є значною та актуальною, оскільки налагодження комунікації надає можливості її учасникам вчитися, зокрема й один в одного, створювати інформативне середовище і формувати критичну інформаційну грамотність задля розуміння проблеми інформаційних маніпуляцій.

Список використаних джерел

1. Гейман Н. Чому майбутнє залежить від бібліотек, читання та уяви? URL: <https://discursus.com.ua/articles/nil-geiman-chomu-maibutnie-zalezhyt-vid-bibliotek-chytannia-ta-uiavy>.

2. Федорів М. Інформаційна грамотність. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/439d0a69-bd63-4cb3-9556a5731ebc9dce/content>.

Герасимович В. А.,
канд. політ. наук, старший викладач,
Маріупольський державний
університет, м. Київ

УДК 366.636

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА ТА ПОЛІТИКИ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Активне впровадження новітніх цифрових технологій стимулювало потужний розвиток соціальних медіа, які поєднують інформаційний контент та онлайн-комунікацію зі своїми споживачами. Соціальні медіа охоплюють різні

сервіси: інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, блогосферу як сукупність блогів, мікроблогів, відеохостингів тощо. В Україні соціальні медіа почали особливо активно розвиватися у 2014 – 2015 роках, зокрема онлайн-ресурси громадських об'єднань, волонтерів, активістів, політиків та експертів. Вони висвітлювали перебіг таких подій, як Революція Гідності, анексія Криму, початок бойових дій на Донбасі, і стали повноцінною альтернативою пресі та телебаченню.

Лідери думок та інфлюенсери з Facebook, Instagram, YouTube, TikTok та інших все більше розширюють свій вплив: кілька блогерів із загальною аудиторією не менша 400 – 900 тисяч підписників представляють інформаційний ресурс, еквівалентний середньому інформаційному каналу. Останнім часом Telegram, який виконує функцію соціальної мережі, став одним з основних майданчиків для пліток, мови ворожнечі та дезінформаційних наративів і набуває все більшої популярності в Україні. Дослідження громадської організації "Детектор медіа" показує, що 49 зі 100 найпопулярніших телеграм-каналів в Україні належать до категорії новин та ЗМІ. Серед першої десятки шість часто "зливають", провокують та нехтують стандартами новин.

Звичайно, нові політичні інститути не одразу і не автоматично отримують підтримку і визнання з боку широкої громадськості, значна частина якої може бути налаштована досить скептично і консервативно. Крім того, за відсутності широкомасштабних інформаційно-просвітницьких кампаній у ЗМІ, нові політичні інститути та нові форми політичної взаємодії в цілому не можуть поширюватися і розвиватися в суспільстві. За таких умов важливим є створення сприятливих механізмів підтримки громадянських ініціатив та формування консультативно-просвітницьких центрів, покликаних роз'яснювати та демонструвати можливість і життєздатність нових форм політичної участі в суспільному житті.

У цьому зв'язку слід зробити акцент на можливості вирішення проблем, близьких до безпосереднього життя людини, оскільки саме проблеми життєзабезпечувального характеру безпосередньо стосуються більшості. Водночас, саме навколо цих проблем формуються основні практичні схеми та характер сприйняття політичних, зокрема, владних інститутів [1, с. 50]. Особливістю демократизації суспільно-політичного життя в пострадянських країнах стало те, що сам рух був ініційований не "знизу" в результаті політичного тиску на владні інститути широких верств населення, а "зверху" – в інтересах відносно вузької політичної еліти.

Додатковим фактором напруженості стали сучасні зміни в самих способах функціонування демократичних політичних механізмів, спричинені глобалізаційними змінами, зокрема формуванням і поширенням транснаціональних інформаційних практик ЗМІ.

Ці обставини також вплинули на характер взаємодії громадської думки та політичних інститутів на постсоціалістичному просторі. Водночас вони відобразили ключову роль у налагодженні цієї взаємодії ЗМІ, подальше підпорядкування яких ринковим і, ширше, економічним імперативам ставить фундаментальні питання щодо етики ЗМІ та цінностей, яких вони повинні дотримуватися, інформуючи широку громадськість про поточні суспільно-політичні події. Загально визнано, що політичні цінності та погляди відповідають певним політичним об'єктам. Такими об'єктами можуть бути політичні лідери, конкретні політичні курси, сукупність політичних ідей тощо.

Орієнтації індивідів можна поділити на дві групи:

- системні орієнтації пов'язані з легітимністю політичної системи та її активною підтримкою;
- розподільчі орієнтації пов'язані з такими питаннями, як "хто і що має бути представлений у суспільстві".

Системні орієнтації необхідні для стабільності та виживання політичної системи. І в цьому сенсі функцію ЗМІ слід вбачати не у виробництві, а в представництві громадськості. При цьому про "представництво" слід говорити в певному "звуженому", зменшеному значенні. У зв'язку з тим, що для всіх систем, у тому числі і для системи ЗМІ, "публічність" завжди використовується для опису іншої, недоступної сторони їхніх кордонів і не може бути конкретизована в напрямку певних систем-партнерів – вона (публічність) повинна бути представлена у вигляді таких конструктів реальності, в яких можуть брати участь всі підсистеми і навіть всі люди.

Таким чином, репрезентація публічності через медіа наразі забезпечує як прозорість, так і непрозорість, тобто певне тематичне знання у вигляді певних конкретних об'єктів і невизначеність щодо того, хто і як на нього реагує. Політичні функції ЗМІ як виразника громадської думки передбачають наявність "громадськості" – високоосвіченої групи людей, які можуть виносити незалежні судження в ситуації дискусійного конфлікту думок, а також здатні вибудовувати цілісну і несуперечливу систему політичних поглядів. Серед функцій ЗМІ виділяють наступні:

- 1) інформаційна;
- 2) суспільно-політична;
- 3) економічна функція стимулювання споживання;
- 4) розважальна [3, с.66].

Специфіка всіх цих функцій у сучасних суспільствах визначається кількома формами універсалізації взаємодій, притаманних їхнім базовим підсистемам.

Найважливіші системні орієнтації стосуються розподіленої підтримки компонентів політичної системи, а саме підтримки політичної влади, політичного режиму та політичної спільноти. Політична влада включає в себе різні державні посади. Політичний режим пов'язаний з "правилами гри" в політичній системі, такими як підтримка чи невідтримка демократичних форм правління та суспільного курсу. Підтримка режиму може включати позитивне ставлення до правової системи та підтримку основних соціокультурних цінностей. Нарешті, політична спільнота визначає себе через відчуття спільної соціально-політичної приналежності або приналежності до групи спільно контрольованих людей. Орієнтації на політичну спільноту зазвичай визначаються в термінах патріотичних символів, індивідуальної довіри до громадянства або довіри до людей (соціальної довіри) [2, с. 175]. Вивчення політичної соціалізації базується на двох основних принципах.

Перший – це "принцип первинності", згідно з яким студенти найкраще засвоюють те, чому вони навчаються в першу чергу.

Другий – "принцип структурування" – принцип, який декларує, що першочерговими є структури первинної освіти. Як наслідок, основна увага дослідників політичної соціалізації була зосереджена на вивченні механізмів та інститутів первинної соціалізації – сім'ї та школи. Це спричинило недостатню увагу до соціалізуючої функції ЗМІ.

У цьому сенсі "політичні наративи є стратегічними інструментами. Особи, які приймають політичні рішення, або зацікавлені сторони часто створюють проблеми (в художньому сенсі) як контекст для дій, які вони прагнуть здійснити. Справа не в тому, що вони завдають шкоди або руйнують, щоб мати можливість щось зробити, а в тому, що вони представляють світ у такий спосіб, який робить їх, їхні навички та їхні дії необхідними" [4, с.43].

Індивіди звикають до цінностей та установок під час соціалізації. Звичайно, норми, цінності та установки не є незмінними, а, навпаки, суттєво видозмінюються протягом життя. Але специфікою сьогодення є те, що, з одного боку, поживлення соціокультурної динаміки – економічні, політичні, культурні зміни. З іншого боку, перехід на пострадянському просторі до принципово нових форм суспільно-політичного життя, докорінна зміна норм, цінностей і установок індивідів набуває фундаментального значення.

Таким чином, повідомлення надає сенс певним фрагментам, заперечуючи, або ж відбираючи сенс інших. Так формується смислова сфера життя, в якій виокремлюється важливе, а неважливе ігнорується. Медіа організують смисловий простір світу, який знаходиться за межами особистого досвіду індивіда, створюючи тим самим предметно-подієвий каркас, який забезпечує

точки відліку в просторі комунікації поза межами актуального досвіду індивіда. Існує два опозиційні підходи до визначення ролі та оцінок політичної соціалізації актора; обидва мають недоліки і висвітлюють проблеми, які існують сьогодні у сфері взаємодії громадськості та ЗМІ.

Список використаних джерел

1. Адубецька Н. Маркетингові засоби комунікації у політиці, *Політичний менеджмент*. 2011. №4, с. 44-54.
2. Дабіжа В. Політичні комунікації: аспекти розвитку, *Політичний менеджмент*, 2012. № 4-5, с. 173-179.
3. Дюжева К. В. Реклама у сучасних медіа. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2016. Вип. 2, с. 56-72.
4. Каплій О. В. Класифікація засобів масової інформації: конституційно-правові питання, *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 50, с. 35-46.

Гукалов М. О.,
здобувач вищої освіти,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

УДК 342.7

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Громадянство і правосуб'єктність є необхідними умовами володіння особою правовим статусом. Правове становище іноземців на території України регулюється Конституцією України, законами України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", положеннями міжнародних договорів та конвенцій, які ратифікувала Україна. Фізичні особи, залежно від характеру правовідносин з тією чи іншою державою, поділяються на громадян України, іноземних громадян (з громадянством іншої держави) і осіб без громадянства. Правовий статус осіб без громадянства (у переважній більшості країн) збігається із правовим статусом іноземних громадян.

До іноземців застосовуються закони держави, яка їх приймає. За винятком осіб з особливим статусом, всі іноземні громадяни підлягають кримінальній, адміністративній та цивільній юрисдикції країни їх перебування [1]. В Україні правове становище іноземців визначається сумою їх прав та обов'язків, які майже не мають відмінностей зі статусом громадян України за винятком окремих випадків, передбачених вітчизняним законодавством.

Зокрема, іноземні громадяни в Україні не користуються більшістю *політичних* прав та обов'язків. Згідно із статтею 36 Конституції, громадяни України можуть об'єднуватися у політичні партії та громадські організації [2]. Водночас стаття 7 Закону "Про громадські об'єднання" надає право іноземцям та особам без громадянства бути засновниками та членами громадських організацій [3]. Особливістю політичних прав і свобод у правовому просторі України є те, що за винятком права на об'єднання у неполітичні організації та права на індивідуальні чи колективні звернення, вони належать виключно громадянам України [4].

Також, відповідно до статті 65 Конституції України, на іноземних громадян не поширюється *обов'язок щодо захисту* Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів [2]. Водночас, як відомо, в останні роки російській збройній агресії протистоять не лише українці, а й добровольці з інших країн. У Законі України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства" передбачено, що ті з них, хто на законних підставах перебуває на території України, можуть у добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу у ЗСУ [5]. Варто зазначити, що для таких осіб встановлено спрощений порядок прийняття до громадянства України відповідно до Закону "Про громадянство України" [6].

Загалом, реалізація іноземцями своїх прав і свобод не повинна завдавати шкоди правам, свободам і законним інтересам громадян України. Іноземці зобов'язані виконувати норми Конституції і законів України, шанувати традиції і звичаї українського народу. Ці положення відповідають Загальній декларації прав людини 1948 р., де (у статті 29) зазначається, що "кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому тільки і можливий вільний і повний розвиток особи", здійснення прав і свобод громадян вимагає "належного визнання і пошани прав і свобод інших осіб та задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку, загального добробуту в демократичному суспільстві" [7].

Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" передбачає ряд обов'язків, які поширюються виключно на іноземних громадян: зобов'язання подати свої біометричні дані для їх фіксації під час проходження прикордонного контролю (стаття 9); зареєструватися при в'їзді в Україну в пунктах пропуску через державний кордон (стаття 16); подавати інформацію про підтвердження наявності фінансового забезпечення (стаття 21); самостійно залишити територію України у строк, зазначений у рішенні про примусове повернення (статті 26) тощо [8].

Таким чином, іноземці в Україні (як і громадяни України) володіють певним обсягом прав і обов'язків. Водночас процедура обліку, перебування, проживання іноземців на території України, захист державних інтересів і громадського порядку, особливо під час воєнного стану, передбачають необхідність закріплення за іноземцями (особливо тих з них, хто має громадянство країни-агресора або пов'язаний з нею) ряду обов'язків, що не властиві громадянам України.

Список використаних джерел

1. Ногас Н. Правове становище іноземців на території України // Актуальні проблеми правознавства. 1 (33). 2023. С. 65-70. DOI:10.35774/app2023.01.065.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
4. Стеблянюк А.В., Безвін О.С. Конституційно-правовий статус іноземців в Україні та деякі особливості реалізації їхніх прав і свобод // Молодий вчений. №11 (99). Листопад 2021. С.327-331. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-72>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства : Закон України від 6 жовтня 2015 р. № 716-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/716-19>.
6. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III/ Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14/ed20160219>.
7. Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948 р. № 995_015. Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
8. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.

Дармостук І. В.,
викладач кафедри мультимедійних
технологій і медіадизайну,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

УДК 004.8

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ЖУРНАЛІСТСЬКІ КОМПЕТЕНЦІЇ: ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ, РЕАЛЬНІСТЬ

За останнє десятиліття штучний інтелект (ШІ) поступово став все більш поширеним у ЗМІ та редакціях інформаційних агентств. Ця зростаюча тенденція викликала гостру дискусію про негативний вплив на журналістику, зокрема на стандарти якості та етичні принципи [3].

Між тим технології ШІ вважаються додатковою цінністю журналістики в епоху цифрових технологій, адже вони мають здатність долати основні проблеми, з якими стикається галузь: боротьба з фейковими новинами, редагування матеріалів відповідно до редакційної політики, а також персоналізація контенту. Але є і негатив: підриг креативності, упередженість ШІ у питанні використання

даних і, власне, проблема відсутності моніторингу якості даних [6]. Тож, чи становить штучний інтелект загрози для професійної журналістики?

В останні кілька років дослідження сприйняття читачами автоматично створеного контенту та автоматизації новин були класифіковані за ключовим словом автоматизована. Це явище можна визначити як створення журналістських історій за допомогою програмного забезпечення та алгоритмів без участі людини, за винятком початкового програмування. Щодо якості вихідних даних, результати свідчать про те, що вже на початку автоматизації новин читачі, здавалося, не могли розрізнити автоматичний текст від тексту, написаного людиною. Нещодавні дослідження, які представили учасникам справжні тексти, написані штучним інтелектом, і написаний людьми контент, також показали, що читачам було важко визначити справжнього автора. Таким чином, сумніви щодо мовної якості автоматизованого контенту можуть ставати все більш незначними через постійний розвиток цієї сфери. Однак, окрім лінгвістичних аспектів, залишається здебільшого незрозумілим, як автоматично написаний контент за авторством штучного інтелекту, у випадку, коли про це прозоро оголошено, насправді сприймаються та приймаються читачами [7].

Редактор часопису фантастичних оповідань "Clarkesworld" Ніл Кларк розповідає, що більш ніж третина матеріалів, які надійшли до видання від авторів у 2022 році, були написані штучним інтелектом. А у першій половині лютого 2023-го матеріалів, написаних ШІ, стало вдвічі більше, ніж за весь січень. Більше того, визначити чи писав текст ШІ, чи людина стає дедалі складніше, а отже постає дилема: якщо людина програє конкуренту боротьбу із ШІ, то можливо варто відмовитися від її авторських послуг? [2].

В свою чергу, віцепрезидентка інформаційної агенції Associated Press (AP) зі стандартів та інклюзивності Аманда Барретт переконує, що її редакція ніяким чином не розглядає штучний інтелект як заміну журналістам. Співробітникам AP дозволено експериментувати з ChatGPT, але заборонено використовувати його для створення контенту. Більше того, агенція офіційно рекомендує журналістам: будь-який результат генеративного інструменту ШІ розглядати як неперевірений вихідний матеріал; не змінювати жодних елементів фотографій, відео– та аудіоматеріалів і не застосовувати для цього ШІ; не розміщувати конфіденційну або делікатну інформацію в інструментах ШІ та переконуватися, що джерело інформації, на яку агенція посилається, не згенероване ШІ [1].

Але, попри таку суворість деяких редакцій, інтеграцію ШІ в журналістські процеси зупинити важко. Так, дослідження, проведене в 2021 році спільними зусиллями іспанських університетів Сантьяго де Компастелла і Помпеу Фарба доводить – штучний сприятиме тому, що новини можуть мати нелінійне

неструктуроване споживання, а також спричинить зміни в редакційних бізнес-моделях за допомогою нових способів зв'язку з аудиторією та методам поширення продукту. Крім того, співпраця ШІ з живим журналістом збільшить свій когнітивний внесок у виробництво новин [4].

ШІ може бути корисним інструментом і для студентів-журналістів та медіадослідників [5]. До того ж, нещодавнє опитування керівників засобів масової інформації (видавців, редакторів і осіб, які займають керівні посади в їхніх організаціях) показало, що майже чверть (23%) заявили, що вони регулярно використовують ШІ для отримання рекомендацій, а 5% сказали, що це "велика частина нашої роботи" [8].

Безперечно, зростання можливостей штучного інтелекту в журналістиці вносить суттєві зміни у розробку, редагування та поширення інформації. Проте, цей прогрес супроводжується рядом етичних питань, які важливо розглядати і вирішувати. Вирішенням етичних питань є впровадження чітких стандартів для алгоритмів, які визначають, які новини вважати значущими та яким чином вони представляються. Критичний погляд на алгоритми та їхній вплив на об'єктивність інформації є необхідним. Також, важливо враховувати розмаїття джерел та поглядів при розробці та вдосконаленні алгоритмів.

Проте, автоматизація робочих процесів може призвести до автоматизації певних завдань, які раніше виконували журналісти. Це може викликати занепокоєння щодо втрати робочих місць та зниження різноманіття журналістських підходів. Важливо впроваджувати технології так, щоб вони служили підтримці та розширенню зусиль журналістів, а не заміщали їхню роль.

Для збереження важливості та неперевершеності журналістської роботи, необхідно акцентувати на людських аспектах, які комп'ютери не можуть повністю відтворити. Сюди входять емпатія, творчість, розуміння контексту та вміння виражати глибокі та витончені погляди. Також, важливо зберігати критичний погляд та здатність аналізувати складні ситуації, що вимагає людського досвіду та інтуїції.

Замість визначення штучного інтелекту як конкурента, важливо розглядати його як партнера журналіста. Шлях до вирішення етичних викликів у використанні штучного інтелекту у журналістиці включає в себе широкий діалог між представниками галузі, розробниками технологій, владою та громадськістю, а також встановлення стандартів та регулювань. Журналісти повинні мати базове розуміння того, як працюють алгоритми, які застосовуються в системах ШІ. Це включає у себе знання основ машинного навчання, методів обробки природної мови тощо. Крім цього, журналісти мають бути критичними до інформації ШІ, розпізнавати викривлення даних, розуміти обмеження алгоритмів та враховувати контекст при аналізі результатів.

Щоб надати журналістам необхідні навички, важливо розвивати програми навчання та курси, спеціально спрямовані на оволодіння аспектами ШІ. Важливо забезпечити збалансований підхід до використання штучного інтелекту в журналістиці, де людські навички та інтуїція комбінуються з автоматизованими інструментами для досягнення найкращих результатів.

Однією з інноваційних областей використання ШІ є застосування аналітики даних для прогнозування медійних трендів. Прикладом може бути система, яка аналізує соціальні мережі, новинні портали та інші медійні ресурси для виявлення тем, які стають популярними серед аудиторії. Також цікавою галуззю для ШІ є розробка інструментів автоматизації написання текстів на основі великої кількості даних. Однак важливо зазначити, що використання таких інструментів породжує питання стосовно об'єктивності, якості інформації та ролі журналіста в процесі створення контенту. Такі інструменти часто вимагають вдосконалення та контролю від людей, щоб уникнути викривлення інформації чи появи неточностей.

Як науковці, ми маємо можливість бути в авангарді досліджень, які вивчають використання штучного інтелекту в журналістиці: де він використовується, чому він використовується, а також наслідки його використання з правової, етичної та моральної точки зору. ШІ – це наше майбутнє, а отже дослідження його застосування матиме ключове значення для поступу журналістики як галузі [9].

Список використаних джерел

1. Barrett A. Standards around generative AI. Blog AP. 2023. URL: <https://blog.ap.org/standards-around-generative-ai> (дата звернення: 11.12.2023).
2. Clarke N. A Concerning Trend. NeilClarke.com. 2023. URL: <https://neil-clarke.com/a-concerning-trend> (дата звернення: 11.12.2023).
3. Noain-Sánchez A. Addressing the Impact of Artificial Intelligence on Journalism: the perception of experts, journalists and academics. *Communication & Society*. 2022. Vol. 35 (3). P. 105–121.
4. Túnñez-López J.-M., Feiras-Ceide C., Vaz-Álvarez M. Impact of Artificial Intelligence on Journalism: transformations in the company, products, contents and professional profile. *Communication & Society*. 2021. Vol. 34 (1). P. 177–193.
5. Dhiman B. Does Artificial Intelligence Help Journalists: A Boon or Bane? SSRN. 2023. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4401194> (дата звернення: 11.12.2023).
6. Ali W., Hassoun M. Artificial Intelligence and Automated Journalism: Contemporary Challenges and New Opportunities. *International Journal of Media, Journalism and Mass Communications*. 2019. Vol. 5 (1). P. 40–49.
7. Lermann Henestrosa A., Greving H., Kimmerle J. Automated journalism: The effects of AI authorship and evaluative information on the perception of a science journalism article. *Computers in Human Behavior*. Vol. 138. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107445> (дата звернення: 11.12.2023).

8. Newman N. Journalism, media, and technology trends and predictions 2023. Reuters Institute. 2023. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/journalism-media-and-technology-trends-and-predictions-2023> (дата звернення: 11.12.2023).

9. Artificial Intelligence and the Future of Journalism: Where Do We Go From Here? *Newspaper Research Journal*. 2023. Vol. 44 (1). P. 3–5.

Калагін Ю. А.,
д-р соціол. наук, професор,
професор кафедри соціології і публічного управління,
Національний технічний університет "Харківський
політехнічний інститут", м. Харків

УДК 130.1

КУЛЬТУРА ЗГОДИ: ВЗАЄМОДІЯ ТА СПІВРОБІТНИЦТВО У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Зростання соціокультурних викликів, геополітичні зміни та технологічний розвиток ставлять перед суспільством завдання забезпечити гармонійну соціальну взаємодію, де "культура згоди" є важливим фактором для досягнення стійкого розвитку.

"Культура згоди" (англ. consent culture) визначається як сукупність цінностей, які сприяють взаємодії та співробітництву у суспільстві. У сучасному світі це поняття стає ключовим, виходячи за межі традиційних тем соціально-гуманітарних досліджень, що передбачає розгляд взаємодії та співробітництва в контексті культури згоди та дає можливість визначити їх роль у формуванні стабільного, розвинутого суспільства [1, 2].

Аналізуючи історію культури згоди, стає очевидним, що ця концепція не є новою. Вона пройшла довгу еволюцію, віддзеркалюючи соціокультурні зміни різних епох. Поглиблене вивчення історичних подій та їх вплив на формування ідеї згоди розкриває, як це явище стало необхідним фактором для забезпечення гармонії в суспільстві.

Теоретичний аспект "культури згоди" охоплює різноманітні підходи та концепції. Порівняльний аналіз теорій, що визначають сутність "культури згоди", дозволяє розкрити різноманітність поглядів, що є вкрай важливим для розуміння та вдосконалення культурної згоди в сучасному світі.

Сучасний історичний період характеризується численними викликами для "культури згоди". Технологічний розвиток, глобалізація та соціальні зміни впливають на структуру взаємодії в суспільстві. Визначення цих викликів дозволяє розробити стратегії, спрямовані на зміцнення культури згоди в умовах сучасності.

Успішні приклади впровадження "культури згоди" в різних сферах життя свідчать про її практичну цінність. Огляд таких прикладів допомагає виявити ключові чинники успіху та надає практичні поради застосування цих методик в інших галузях.

Порівняльний аналіз підходів до "культури згоди" в різних країнах та регіонах світу висвітлює різноманітність підходів та сприяє взаєморозумінню між національними культурами. Міжнародні організації відіграють ключову роль у формуванні глобальної культури згоди, тому що саме вони визначають завдання спільної взаємодії для вирішення загальнопланетарних викликів.

Прогнозування тенденцій розвитку "культури згоди" важливо для розробки стратегій майбутнього. Передбачення можливих шляхів розвитку дозволяє адаптувати "культуру згоди" до зростаючих вимог сучасного суспільства та забезпечити її тривалу стійкість.

Соціологічні дослідження проблеми "культури згоди" можуть охоплювати наступні аспекти:

1. Генеза та історія:

- Розгляд еволюції "культури згоди" в суспільствах різних епох.
- Аналіз впливу соціальних факторів на формування та розвиток "культури згоди".

2. Теоретичні підходи:*

- Дослідження теоретичних концепцій "культури згоди" у соціологічному контексті.
- Порівняльний аналіз підходів щодо аналізу "культури згоди" в соціології та інших гуманітарних науках.

3. Сучасні виклики:

- Аналіз впливу сучасних глобальних та локальних викликів на "культуру згоди".
- Вивчення ролі культури згоди в розв'язанні сучасних соціальних проблем.

4. Взаємодія та комунікація:

- Дослідження різних форм взаємодії та спілкування у контексті "культури згоди".
- Вивчення ролі мови, символів та обрядів у формуванні "культури згоди".

5. Освіта та спільноти:

- Аналіз впливу освіти на формування "культури згоди" в сучасних суспільствах.
- Вивчення ролі соціальних груп у підтримці "культури згоди".

6. Міжнаціональний та міжкультурний аспекти:

– Порівняння підходів до "культури згоди" в різних культурах та національних групах.

– Дослідження взаємодії та конфліктів міжкультурних цінностей у контексті "культури згоди".

7. Вплив технологій:

- Вивчення впливу інформаційних та комунікаційних технологій на "культуру згоди".
- Аналіз ролі медіа та соціальних мереж у формуванні позитивної комунікації.

Ці напрямки дозволяють детально вивчати та розуміти різні аспекти "культури згоди" у соціологічному контексті.

Таким чином, "культура згоди" є важливим аспектом розвитку сучасного суспільства, що визначає його розвиток та стабільність. Вона є необхідним елементом сучасного суспільства, що сприяє взаєморозумінню, стабільності та розвитку. Успішна практична реалізація "культури згоди" в різних галузях вказують на необхідність активізації соціально-гуманітарних досліджень досліджень, а реалізація результатів стає ключовим завданням для сучасного суспільства у формуванні спроможності вирішувати глобальні виклики та будувати гармонійну майбутню спільноту.

Список використаних джерел

1. Яна Радченко. Культура згоди в Україні: хто її формує та чому це важливо. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/osobiste-yak-politichne/genderne-nasilstvo/kultura-zgodi-v-ukraini-hto-ii-formue-ta-chomu-tse-vazhlivo.html>.
2. Катерина Вітер. Українське законодавство: культура згоди чи культура згвалтування? URL.: <https://genderindetail.org.ua/library/osobiste-yak-politichne/genderne-nasilstvo/ukrainske-zakonodavstvo-kultura-zgodi-chi-kultura-z-valtuvannya.html>.

Клименко І. М.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник:

Останіна Н. С.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

УДК 364.04

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДРУЖИНАМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Військові конфлікти, політичні протистояння спонукають мирне населення покидати землі своїх предків, шукаючи порятунку на більш спокійних, економічно і політично стабільних територіях. Останні події в Україні призвели до різкого зростання числа внутрішньо переміщених осіб, біженців до країн Європи. Сьогодні в різних засобах масової інформації повідомляється про актуальність

питання допомоги внутрішньо переміщеним особам, біженцям, зокрема, щодо поселення їх у нашій країні (регулювання цього питання підтримується Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту").

При наданні підтримки мають бути враховані тяжкість пережитих подій, соціальні негаразди, що відбуваються з людьми під час переселення, від спектру психологічних та психічних аспектів реагування особистості на умови, в яких це відбувалось. Відомо, що пристосування особистості до нового соціального середовища відбувається у результаті задоволення соціально-побутових, економічних, комунікативних потреб. На сьогодні вже існує певний досвід соціально-педагогічної роботи з членами сімей військовослужбовців Збройних Сил, що проявляється у соціальній активності жінок, матерів всупереч війні затверджуючих і продовжуючих українське життя. Реалізація мети соціальної роботи з членами сімей військовослужбовців ЗСУ потребувала пошуку оптимальних технологій.

Соціальна робота в умовах сьогодення характеризується низкою властивостей, основними із яких є: адресність, гнучкість, динамічність, неперервність. При організації соціальної роботи посилаємось на Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" ВВР 2671 VIII.

До основних напрямів соціальної роботи ми відносимо надання соціальних послуг (шляхом соціальної підтримки, соціального супроводу і його різновиду – соціального патронажу, соціальну реабілітацію), підготовку до цивільного життя та організацію культурно-дозвілєвої діяльності. Реалізація мети соціальної роботи з дружинами військовослужбовців ЗСУ потребує пошуку оптимальних технологій.

Хто вона, жінка сьогоднішнього дня? В особі такої жінки ми бачимо високий рівень тривожності, пов'язаний зі специфікою професійної діяльності чоловіка – військовослужбовця (ризиком для життя і здоров'я); високий рівень завантаженості жінок; дестабілізуючий вплив негативних явищ на формування сімейного мікроклімату; труднощі в організації сімейного – побутового дозвілля; У зв'язку з цим, зміцнення сім'ї військовослужбовця Збройних Сил України, її життєстійкості, захист інтересів і прав її членів вимагають спеціально організованої, науково обґрунтованої та технологічно виправданої соціально-педагогічної підтримки, творчо-відповідальної роботи. Таким чином, можна стверджувати, що наявний досвід соціальної роботи з жінками сімей військовослужбовців Збройних Сил вимагає узагальнення, обґрунтування специфіки. Дослідженням сімей військовослужбовців Збройних Сил, соціальних засад їх життєдіяльності, адаптації до сучасних соціальних умов займалися вітчизняні вчені (І. Зверева, А. Капська, А. Кочубей, Т. Семигіна та ін.).

На сьогодні більшість аудиторії наших "зустрічей" – це жінки (серед клієнтів соціальних служб жінки становлять приблизно 2/3 від загальної кількості тих, хто

звертається за допомогою). Допоміжною формою організації соціальної роботи є інтернет-взаємодія, коли ми підтримуємо жінок, які знаходяться за межами України (Польщі, Німеччині та ін.). Зібрання за "круглим столом" – це аси, коли жінки проводять за заняттям справою для зняття психологічної напруги; коли вислуховують, розраджують, підтримують, обіймають одна одну. У центрах змістовного дозвілля є умова, щоб створювати вже нові форми художні, проявляти свої таланти і родити свої шедеври в народній творчості. У такому колі спілкування діє девіз " жінка підтримує жінку, жінка потрібна жінці". Також можна сказати, що єдиноможливий стан творення такий самий, як при народженні дитини, а саме: жінка має бути наповнена, щаслива і розслаблена. Перемикається фокус уваги на щастя, на Перемогу, на радість, на примноження любові, на беззаперечну довіру і віру в наших Воїнів Світла і Лицарів Духу!

Отже, соціальна робота з жінками військовослужбовців спрямована на забезпечення своєчасної соціальної підтримки, на зміцнення та активізацію їх адаптаційного потенціалу, на створення сприятливих для них умов життєдіяльності, на забезпечення умов тривалих соціальних стосунків, налагодження механізмів самоорганізації і саморозвитку, допомоги їхній позитивній соціалізації. Зустрічі з жінками передбачають поліпшення психологічного самопочуття, узгодженість із намірами, інтересами, уподобаннями сприяють пристосуванню до нових умов життя. Ми всі вміємо зневірюватись і втрачати здатність плакати, досконало напрацювали уміння страждати, рятувати і впадати в жертву. А можемо разом прогорювати, відштовхнутись від дна емоційної ями, відроджуватись, наповнюватись і підставляти плече іншій жінці. Варто спробувати. Це працює безвідмовно. Словом, рукоділлям, прийняттям. І в цьому полягає сучасна соціальна робота, її маленький прояв і різновид в буремні часи сьогодення.

Корсак К. В.,
д-р філос. наук, професор,
зав. лабор. "Формування особистості студента",
Приватний вищий навчальний заклад "Київський
медичний університет", м. Київ

УДК 001.895

НАУКА ТА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ НООМАЙБУТЬОГО

Ці тези гарантовано здивують навіть кваліфікованого читача не оригінальністю назви без центрального для цієї комплексної Конференції слова "сьогодення", а важливістю і корисністю нооінформації і пропозицій винаходів. Вони накопичувалися

2/3 століття шляхом пошуку відповідей на сакраментальні студентські "Чому?" на основі кількомовного моніторингу всіх світових наукових і технологічних досягнень у доступних джерелах. Фахова етика примушувала повідомляти тільки правду (перевірені факти) і ніколи не приховувати численні власні відкриття (значна їх частина вказана вдячною молоддю у Вікі-статті "Корсак Костянтин Віталійович").

В ієрархії цих відкриттів позиція №1 належить рятівним для всього людства засобам – екологічно ідеальним **ноотехнологіям** (**wisetechnology = nootechnology**). Їх в 2000 р. було тільки дві (нанофотокаталізація і бактеріальне отримання біопластиків) у великому потоці сотень (точніше — тисяч нанотехнологій). Між ними й усіма сучасними існує колосальна прірва, адже тільки вони надають людям потрібне і виліковують довкілля від усіх пошкоджень (смарт-технології мають гарну назву, але лишаються шкідливими як "трішки поліпшені індустріальні"). Відкриття №2 — здійснення носіями українських генів чотирьох мегаподвигів, потрібних для порятунку Номо.

Через легкість викладу розпочнемо з відкриття №1 і пов'язаних з ним аж трьох глобальних магіаноореволюцій — **виробничої** (це заміна сучасних технологій екоідеальними), **гуманітарної** (зсув в архіви гуманітарних міфів і гіпотез через надходження фактів з нооісторії та інших ноонаук), і дуже помітної для всіх **"революції в Штучному інтелекті"**. Автор цьому радіє, адже ШІ стане дорослішим і дуже підтримає перші дві магіаноореволюції. У даний момент він у "дитячому" стані і всі ChatGPT вважаємо зайвими для тез. Одразу ж пояснимо робочий авторський термін **"нооісторія"**. Пропонуємо саме так називати сукупність фактів, які надають ізотопні та інші засоби датування артефактів разом з секвенуванням (дешифруванням) ДНК їх біоскладової.

Очевидно, що нооісторія має юний вік, адже точні науки "навчилися" датуванню в кінці ХХ ст., а секвенування ДНК стартувало в 2010 році. Пропонуємо вважати її однією з багатьох ноонаук (знань з ноосферної епохи), які в сукупності розпочали множити кількість ноотехнологій. Читачі легко познайомляться з переліком 225 "слів з ноомайбутнього", виконавши пошук по слову "Nooglossary". Якщо в 2000 р. ми помітили тільки два екоідеальних процеси, то в 2010 році їх стало чотири й вони отримали назву "ноотехнології" на знак того, що означають дуже мудрі "ноосферні процеси". Швидке збільшення кількості ноотехнологій розпочалося з весни "ковідного" 2019 року. У даний момент наш перелік наблизився до 40, хоч відомі нам, очевидно, не всі світові досягнення. На цій основі у співавторстві з Ю. Корсаком ми пропонуємо ліквідувати не тільки сумновідому "світову епідемію ожиріння", а й набагато різноманітнішу й небезпечнішу ендокринну пандемію [1]. На запитання студентів щодо "найперспективнішої з 35" ми вказуємо бактеріальну ноотехнологію "протеїн

Fy", що знищить все індустріальне тваринництво і більшу частину сучасного с/г, адже безліч варіантів білкових продуктів всі земляни зможуть отримати удома з "первинної продукції біосфери Землі". Хоч винахід зроблений у США, але там його активність обмежили змаганням з продуктами з сої. А от Європа розпочала діяти набагато сміливіше [2].

Для розширення розмови про промислову ноореволюцію-1 ми пропонуємо читачам "найцінніше" — рис. 1, винайдений разом з Ю. Корсаком для ефективного психологічного захисту українців від негараздів сьогодення, смертельних загроз з боку "братів-рашистів", від невпевненості в майбутньому.

Психозахист-2023 громадян України на основі ноофактів про минуле і майбутнє

Мегачинниками впливу на всіх Ното є невідомі для ЗМІ ноореволюції №1 і №2, до яких приєдналась №3

№1 полягає в заміні екодеструктивних наявних виробництв ноотехнологіями, що надають людям потрібне і лікують довкілля (пошук - по Nooglossary)

№2 менш помітна і полягає у створенні правдивої картини всієї еволюції на основі ізотопного та іншого датування і секвенування органічної складової музейних і нових артефактів. Вже довела, що Доля (чи Бог?) доручила носіям українських генів рятувати людство

№3 найстарша і стосується Штучного інтелекту. Вона різко прискорила восени 2022 року і йде на допомогу ноореволюціям №1 і №2

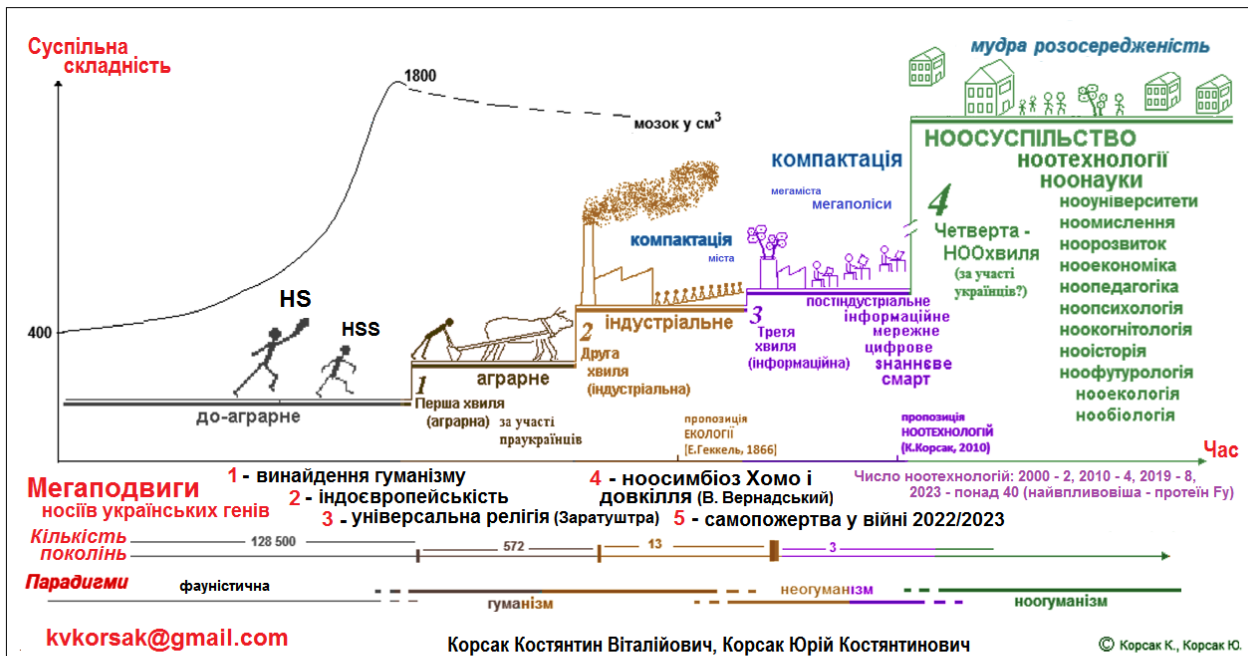

Рис. 1. Детальна схема всієї соціальної еволюції людства на основі досягнень класичних і ноонаук

P.S. Хочемо попередити всіх про те, що на Заході з певних причин ще півстоліття тому вирішили заборонити всі слова з літерами "ноо" у виданнях зі світу Sciences&Arts за єдиним винятком. Цей виняток - термін "ноосфера", що означає уяву "шарденівську" навколоземну спіріт-оболонку, яку формують взаємопов'язані думки мільярдів Ното. Тому ноореволюція рухається з України і від нас у черговий раз залежить все майбутнє людства.

Вся нооінформація на рис. 1 скерована на формування правдивої картини Prehistory, висвітлення сьогодення і використання виробничих і соціальних нооперспектив для стратегічно правильного планування всіх державних, колективних та індивідуальних дій. Усі відомі нам українські "прогнози на майбутнє" тотально ігнорують нооідеї (причина вказана в нижній частині рис. 1) і планують по-посіпацьки виконувати вказівки з Брюсселя і Давоса. Після Перемоги недоцільно відновлювати споруджене ще в 1930-х роках, адже вже знайдені ноотехнології й тисячі майбутніх змінять "практично все". Невелика

частина української наукової молоді створює ноопроцеси, але не КМ і НАНУ. Віримо, що нооідеї "підуть у рух" швидко, а не через 90 років, як "Екологія".

А тепер спробуємо пояснити набагато складніше явище — ноореволюцію в колосальній за обсягом гуманітарній сфері, де працюють мільйони осіб, багато з яких не хочуть змін і ніколи не стануть вивчати досягнення генетиків, відмовлятися від звичного й надавати тільки факти у формі Science-знань. Ця революція ледь стартувала і дуже далека від "перетину свого екватора", але й перших досягнень вистачило нам для "відкриття №2" — доказів вказаних на рис. 1 чотирьох рятівних для Номо мегаподвигів наших пращурів.

Нещодавно ми витратили чимало часу на поповнення знань про наше Prehistory й ознайомлення з тематикою всіх значних українських історичних й археологічних видань. Зусилля не були марними. Ми переконалися в тому, що колеги з цих та інших наук цілковито ігнорують факт розвитку ноореволюції-2, а тому сучасна історико-археологічна сфера України-2023 лишається в своїй глибинній основі глибоко архаїчною і відрізняється від "радянського періоду" другорядними семантичними змінами/замінами. Тому акцентуємо не опис багатьох українських недоліків, а критичний аналіз рис. 2, де відтворено найновіше і дуже розрекламоване в ЗМІ "Prehistory-досягнення Заходу" [3].

Рис. 2. Стаття Heggarty та його колег пропонує "гібридну" модель "двох колисок" індоєвропейської мовної сім'ї з поділами [3]

Ми не проти того, що мега-колектив авторів цієї статті зробив правильний лінгвістичний аналіз мало не 200 мов і досить переконливо вказав на моменти "поділів", але інформація про роль "колисок" і переміщення носіїв мов неприпустимо помилкова (рис. 2 має приблизно 20 недоліків).

Вкажемо ФАКТИ про справжній перебіг вчинків носіїв українських та інших генів: 50 тис. років тому Синайська пустеля стала вологою і пращури врятувалися

з дельти Нілу в Палестину та Едем → під тиском комплексу суспільних і природних загроз наш геній-пращур "Y" запропонував **гуманізм**, винайшов і спорудив 13 500 років тому (в Гебеклі-Тепе й інших місцях) "навчально-виховні" кільцеві мегалітичні арени (КМА) → масове тиражування КМА в Едемі й повна перемога над канібалізмом через створення продуктивного с/г й "аграрного комунізму" як світоглядної основи пратрипільського гуманістичного архетипу → трансляція відкриттів на алювіальні терени в Єгипет і Межиріччя й реалізація 1-ої (аграрної) цивілізаційної хвилі → щасливе й довге життя в подібних до Чатал-Гьоюк селищах на засадах "аграрного комунізму" → вимушений піший похід на Захід аж до Атлантики перших "єврофермерів" → наші пращури з берега прісної Понтіди змістилися північніше через її перетворення в солоне Чорне море → там 7000 років тому поєдналися з мисливцями-аріями (чоловіча гаплогрупа R1a), які химерним шляхом рушили "до свого щастя у Трипіллі" 25 тис. років тому від Алтаю → одомашнення дикого коня, швидкий винахід колеса і воза → урізноманітнення життєзабезпечення → пошуки й відкриття безлічі родовищ міді аж до невичерпного (Каргали, неподалік Оренбурга) і трансформація Трипілля у велику економічну зону з бажаною назвою "**Велике Трипілля (ВТ)**" → тривалий економічно-культурний вплив ВТ через поширення купцями-розвідниками почутих технологічних слів (справжньої "хмари тегів"), що зумовило появу всього "індоєвропейства" → пращури здійснили "**перше одуховлення світу**" й не запламували свою совість геноцидами → на межу 3700 р. тому наш пращур Заратуштра в селищі Синташта в Заураллі винайшов першу ідеальну світову монотеїстичну релігію (зороастризм) й спромігся забезпечити її поширення і "виживання" → несподіваний розпад Великого Трипілля після неймовірного вибуху в 1628 р. до н.е. мегавулкана Санторіні в Егейському морі → рух аріїв у мороці до південного тепла в Персію та Індію з усім відомими наслідками → неспровоковане зіткнення лужичан і трипільців 3250 років тому на переправі через річку Толлензе поблизу Берліна з ордою носіїв "атлантичного (західного) архетипу (чоловіча гаплогрупа R1b)", що хотіли зробити пращурів рабами й оволодіти всім "бурштиновим шляхом".

Поразка була тотальною і зупинила напади "західних" на Схід аж на 2000 років. Але — не назавжди, що ми вивчали в шкільній історії й бачимо зараз у вигляді відмінностей в активності підтримки державами ЄС України у виконанні нею "5-го цивілізаційного мегаподвигу" в борні з терористичною "раковою пухлиною", в яку перетворилася Російська Федерація.

Пропозиції очевидні — **наша освіта-XXI має спиратися на ноонауки!**

І це слід робити негайно, а не відкладати на півстоліття.

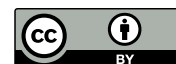
Список використаних джерел

1. Korsak, K. & Korsak, Y. (2023). The proposal of the author's nootools for the elimination of the obesity epidemic and other global dangers / *Publisher.agency: Proceedings of the 1st International Scientific Conference "Interdisciplinary Science Studies" (January 19-20, 2023). Dublin, Ireland. P. 93-99* (DOI 10.5281/zenodo.7559050) (URI: <https://ojs.publisher.agency/index.php/ISS/issue/view/14/39>) (in Ukrainian)
2. *EU-funded project paves path toward new era of protein sustainability* (2023) (URI: <https://www.proteinreport.org/newswire/eu-funded-project-paves-path-toward-new-era-protein-sustainability>) (19-04-2023)
3. Paul Heggarty, Cormac Anderson, Matthew Scarborough, Benedict King, Remco Bouckaert, [...], Russell D. Gray. Language trees with sampled ancestors support a hybrid model for the origin of Indo-European languages. *Science*, 2023: 381 (6656) DOI: 10.1126/science.abg0818 (URI: www.science.org/doi/10.1126/science.abg0818).

Куруч А. В.,

УДК 364.04

канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків

РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ "ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНА РОБОТА" В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Соціальна робота у військово-професійній діяльності грає важливу роль у забезпеченні добробуту та ефективності роботи військовослужбовців і їхніх сімей. Військово-соціальна робота важлива сьогодні в Україні, адже військовослужбовці постійно стикаються з різними стресовими ситуаціями, такими як бойові дії, тривалі командировки або важкі умови служби. Саме за допомоги соціальної роботи можна допомагати їм подолати стрес, адаптуватися до нових умов і вирішувати проблеми, що виникають під час служби.

Військовослужбовці мають родини, які також можуть відчувати стрес і нестабільність через постійні розтавання, неможливість із-за специфічних умов роботи одному із подружжя виконувати в повній мірі сімейні зобов'язання. Проведення соціальної роботи з родинами допомагають сім'ям військовослужбовців у вирішенні питань, пов'язаних з психологічним і соціальним благополуччям.

Після повернення з військових місій або після завершення служби військовослужбовці можуть стикатися з труднощами при поверненні до цивільного життя. Соціальні працівники надають допомогу в реінтеграції, допомагаючи вирішувати життєві питання, такі як знаходження роботи, отримання освіти або вирішення житлових проблем.

Соціальні працівники надають підтримку ветеранам, допомагаючи їм вирішувати проблеми, пов'язані з фізичним та психічним здоров'ям, забезпеченням житла, отриманням соціальних послуг та іншими аспектами повсякденного життя.

Сприяючи вирішенню конфліктів у військовому середовищі, соціальні працівники можуть допомагати в управлінні напругою та підтримці психологічної стабільності серед військового персоналу.

Узагальнюючи, соціальна робота у військовій сфері спрямована на покращення якості життя військовослужбовців і їхніх сімей, а також на створення сприятливого середовища для їхнього фізичного та психологічного благополуччя.

Тобто сучасні фахівці по роботі з особовим складом потребують певних компетенцій для проведення соціальної роботи з військовослужбовцями і членами їх родин. Такі компетенції формуються під час занять.

Дисципліна "Військово-соціальна робота" грає важливу роль в процесі підготовки військовослужбовців Національної гвардії України. Її завданням є надання військовослужбовцям необхідних знань та навичок у сфері соціальної роботи, які допомагають їм ефективно взаємодіяти з власною командою, цивільним населенням та іншими соціальними структурами. Основні аспекти ролі цієї дисципліни включають:

- розробка навичок спілкування та роботи з різними соціальними групами;
- вивчення основ соціальної роботи для забезпечення психологічної підтримки військовослужбовців та їх родин;
- розвиток навичок реагування на стресові ситуації та допомога в управлінні емоціями;
- розуміння принципів роботи з громадськістю та відносин з представниками громади;
- вивчення методів підтримки соціальних ініціатив та участь у громадських заходах;
- ознайомлення з етикою та правами людини в контексті військово-соціальної роботи;
- розвиток навичок міжособистісної взаємодії та відносин з колегами та підлеглими;
- навчання військовослужбовців навичкам, які можуть бути корисними в цивільному житті після закінчення служби;

– підготовка до інтеграції в суспільство після завершення військової кар'єри.

Дисципліна "Військово-соціальна робота" сприяє формуванню комплексного підходу до військової служби, забезпечуючи військовослужбовцям не лише військові, але і соціальні навички, необхідні для успішної взаємодії у різних сферах життя.

Список використаних джерел

1. Ткачук П. П., Середенко М. М. Кізло М. Л., Радзіковський С. А. Особливості діяльності органів цивільно-військового співробітництва на сході України: склад, завдання та перспективи розвитку. Військово-технічний збірник. Львів, 2018. С. 36–40.

2. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО : навч. посіб. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. 87 с.

Лисник К. А.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 331.582.2

МЕДІА-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ КРИЗИ

За останні декілька років Україна зіткнулася з декількома видами суспільних криз, найстрашнішою з яких є війна. Нещодавні емпіричні дослідження свідчать, що більшість українців є емоційно виснаженими та психічно травмованими через тривалий період військової агресії проти України, і що такі люди потребують комплексної психологічної реабілітації. "...у 45% досліджуваних виявлено наявність виражених депресивних тенденцій, 86% досліджуваних мали ознаки посттравматичного стресового розладу" [5, с. 80]. До початку повномасштабного вторгнення найбільш серйозною суспільною кризою була пандемія Ковід-19, яка призвела до суттєвих системних змін в житті та добробуті широких верств населення та активувала багато психологічних проблем різного рівня. До того ж Україна не є країною зі стабільною економікою, в політичному просторі відбуваються постійні кризи, які також суттєво впливають на психоемоційний стан українців.

За останній час потреба в психологічній допомозі суспільству суттєво зросла, а можливість отримати її безпосередньо знизилась, особливо через

нестабільність роботи соціальних інститутів, роз'єднаність, відсутність достатньої кількості психологів в місцях, найбільш постраждалих від соціальних криз. Тож на перший план виходить можливість медіа-психологічної допомоги, і зокрема, медіа-психологічної реабілітації постраждалих від травмивних подій.

Метою дослідження є аналіз напрямів медіа-психологічної реабілітації постраждалих осіб під час суспільної кризи.

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає, що реабілітація являє собою сукупність заходів, покликаних забезпечити особам з порушенням функцій в результаті хвороб, травм або вроджених дефектів пристосування до нових умов життя в суспільстві. Термін реабілітація походить від латинського "відновлення здатності", себто відновлення здатності протистояти викликам життя, відновлення життєстійкості. Реабілітація — це комплекс заходів, спрямованих на відновлення чи компенсацію порушених або втрачених індивідом суспільних зв'язків і відносин внаслідок змін стану здоров'я, соціального статусу, втрати близьких, втрати соціального статусу, роботи, житла, і тяжкими переживаннями таких втрат.

Психологічна реабілітація — це система заходів, спрямованих на відновлення та/або корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей особистості, створення сприятливих умов для розвитку й утвердження особистості, відновлення психічних станів, які були порушені внаслідок травмуючої дії. Вона передбачає якнайшвидше і найбільш повне відновлення повноцінного функціонування, при цьому основним засобом є активізація власної резильєнтності людини, а психолог допомагає особистості усвідомити власні цінності, подолати почуття безпорадності, поставити нові цілі, реалізувати "індивідуально-особистісний план життя".

Новою галуззю психологічного впливу є медіа-психологічна реабілітація, що використовує надбання та переваги медіапсихології, яка сприяє розповсюдженню психологічного знання в широку аудиторію. Предметом медіапсихології є індивідуальні та надіндивідуальні (групові, колективні, масові) психічні явища, які зумовлюються взаємодією суб'єктів у середовищі медіа і виявляються в особливостях індивідуальної, групової, міжгрупової та парасоціальної поведінки [4].

Реабілітація психологічних станів в особистісному контексті досліджувалось Т. Титаренко, і вона доводить, що соціально-психологічні технології реабілітації особистості мають бути спрямовані на відповідні мішені, і мати комплексний вплив для забезпечення відновлення особистісної цілісності, здатності до саморегуляції, усвідомлення самоефективності, покращення комунікативної компетентності, вироблення нового ставлення до травмивної події як до ресурсу [5].

Вона також зазначає, що формами колективної комунікації, в яких практично втілюється психологічна реабілітація, можуть бути: щотижнева групова робота або тематичні кількогадинні сесії.

Деякі дослідники описують явище інформаційного перевантаження, від якого люди втрачають продуктивність життя, потопуючи в лавині некорисної, а часом психологічно травмивної інформації, відволікаючись від основних завдань підтримки власного життя, та потрапляючи в ситуацію "екзистенційного вакууму", коли часу не вистачає ні на що [2]. Так само впливи медіа можуть створювати як медіаінформаційну безпеку, що у психологічному контексті означає актуалізацію комфортних емоційно-когнітивних переживань особистості у її взаємодії з медіапростором, так і медіаінформаційну небезпеку, яка загрожує погіршенням психологічного комфорту [6]. Тобто ми можемо поділити потік медіаінформації на корисну, і некорисну складову, де під корисною будемо мати на увазі ті медіа-інтерації, які покращують психологічний стан особистості. Нажаль, нами виявлено, що більша частина медіапотіку, наявна в інтернеті для онкопацієнтів, несе негативну, некорисну інформацію, що пригнічує їх стан і призводить до посилення відчуття безпорадності.

Нами було проаналізовано рекомендації українських науковців щодо проведення психологічної реабілітації в умовах суспільних криз. Так, Буковська та Гірченко вважають, що основне завдання психологічної реабілітації особистості у кризових життєвих обставинах – це інтеграція травмуючої події у життєвий досвід, зменшення розриву на "до" та "після", побудова перспективи на майбутнє, залучення людини до рішення повсякденних викликів життя та активної життєвої позиції [1]. Мозгова та Візнюк додають, що психологічна реабілітація має бути спрямована на посилення особистісного превентивного ресурсу, має включати комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня когнітивного, емоційного й поведінкового інтелекту та пізнавально-базового, пропедевтично-ціннісного, узагальнювально-корекційного й конструктивно-процесуального критеріїв [3]. Лефтеров та Самара серед основних заходів психологічної реабілітації особистості перераховують методи, спрямовані на самоідентифікацію, освоєння нових комунікативних просторів, знаходження важливих для особистості сенсів, пошук найкращого життєвого шляху при дилемі вибору [2]. Всі ці напрями є важливими, і мають бути враховані при побудові програми медіа-психологічної реабілітації, що планується розробляти в майбутньому.

Для подолання травмивних впливів кризових подій засобами медіа пропонується організація та ведення психологічних груп підтримки для осіб, які мають схожий досвід, з використанням різноформатного медіаконтенту; профілактики деструктивних інформаційних впливів медіа; застосування

психологічної просвіти (психоедукації), опосередкованої візуальним матеріалом; самовідновлення через наративи; підвищення соціальної адаптивності в групі. Медіа-психологічна реабілітація має враховувати особистісні сенси, апелювати до життєвих цінностей та надавати психоедукаційну підтримку для посилення критичності мислення до медіаконтенту, з яким особистість стикається в медіапросторі. Також необхідним є навчання особистісній медіагієні з метою зменшення травмивного впливу, одним з важливих напрямів є обов'язковий "інформаційний детокс" до контенту, який може призвести до ретравматизації.

Висновки. Медіапсихологія охоплює широкий спектр життя сучасної людини, тож саме вона здатна забезпечити психологічну підтримку в умовах суспільної кризи, коли можливість спілкування з психологом віч-на віч вкрай обмежена. Цілеспрямоване застосування в реабілітації медіапсихологічних ресурсів – візуального медіаконтенту і психологічних, когнітивних технік, яким навчають учасників онлайн психологічних груп — призводить до активізації здатності життєтворення, тобто здатності перепроектувати власне життя та втілювати відповідальність за свої емоції, думки, поведінку, знов ставати автором свого життя, реалізовувати оновленні проекти в особистісній, сімейній, професійній та суспільній сферах.

Метою подальших досліджень є вивчення можливості використання важливого ресурсу подолання травмивних наслідків суспільних криз – медіаторчості, як творчого медіасприймання і творення власного медіапродукту.

Список використаних джерел

1. Буковська, О.О., Гірченко, О.Л. Сучасні напрями психологічної реабілітації кризових станів викликаних екстремальними ситуаціями / Буковська О.О. Гірченко О.Л. // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – Екологічна психологія. – 2018. – Том. VII. – Вип. 45. с. 19-27.
2. Лефтеров, В., Самара, О. Особливості психологічної реабілітації осіб, які переживають травматичні події війни. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 2022, № 1(3). с.73-83. <https://doi.org/10.52363/dcpp-2022.3.7>
3. Мозгова, Г., Візнюк, І. Психологічна реабілітація психосоматичних хворих працездатного віку. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2021. № 16(61). с.62-73 [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.16\(61\).06](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.16(61).06)
4. Найдьонова, Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу : підручник / Л. А. Найдьонова ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 244 с.
5. Титаренко, Т. М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: етапи, технології, техніки. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 2018, 41. с.157-167.

Б. Череповська, Н., Умеренкова Н. Медіапсихологічні ресурси подолання травми війни : практичний посібник / уклад. Н. Череповська ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2-ге вид., випр. та доп. 2021. 220 с.

Лук'яненко А. В.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

УДК 159.923.5

ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО ГУРТОЖИТКУ

У вир та турбулентний розвиток сучасного українського суспільства народжує необхідність формування особистостей, які мають активну життєву позицію. Сприяючи розбудові готовності до власної активної участі в суспільному житті, цей процес базується на усвідомленні та асиміляції загальнолюдських досягнень у різних сферах: від матеріальної та духовної культури до наукових і професійних знань. Це включає розкриття світогляду, а також активну участь у трудовій та суспільно-політичній діяльності. Іншими словами, в такому контексті формується особистість, яка не тільки розуміє виклики сучасності, але й готова взяти на себе активну роль у їхньому вирішенні. Лише у другій половині ХХ століття життєва позиція отримала науковий статус як соціально-філософська категорія. До цього часу її розглядали в контексті інших понять, таких як самовизначення, соціальна орієнтація, соціальна роль та спосіб життя [1, с. 35].

Проблематика активної життєвої позиції належить до області міждисциплінарних досліджень, що включають соціологію, психологію, політологію, право, економіку та соціальну педагогіку. Суть цього явища розглядається в контексті різних наукових галузей, що вивчають явища та взаємовідносини в суспільстві. Залучення різних дисциплін дозволяє глибше розуміти та аналізувати різні аспекти та виміри активної життєвої позиції, розкриваючи її вплив на індивіда та суспільство в цілому.

Поняття активної життєвої позиції, розглянуто як важливий аспект соціокультурного контексту особистості, вивчається через призму уявлень та переконань, які визначають індивідуальну свідомість. Ці установки формуються

внаслідок спрямованості на цінності та досягнення ідеологічних мет цієї особистості, які визначаються системою цінностей, прийнятою в державі. [К. Аверіна, М. Рокіч, Є. Головаха, В. Єфімов]. У невідзалежності від різноманітних поглядів, що виникають у міждисциплінарному обговоренні, автори вказують на важливість свободи та активної життєвої позиції, що надають людині енергію для здійснення її планів. Ця сила дозволяє уважно вивчати стратегії їх втілення, сприяючи як особистому розвитку, так і вигоді суспільства в цілому.

Активна життєва позиція – це невід'ємна система особистих цінностей, яка наповнює людину позитивним настроєм, моральною впевненістю та соціальною спрямованістю, спонукаючи її до активних дій. Вона проявляється у внутрішньому ставленні до світу та в здатності реалізувати себе в суспільстві через активний внесок [2]. Активна життєва позиція не лише визначається позитивними моральними переконаннями, але й включає в себе здатність особистості здійснювати суттєві трансформації у матеріальному та духовному оточенні. Це передбачає активну участь у засвоєнні суспільно-історичного досвіду людства, який формує її здатність творчо трансформувати світ на благо всього суспільства.

Таким чином, активна життєва позиція направлена на вирішення не лише особистих завдань, але й викликів громади та соціуму. У психологічній сфері встановлено, що впродовж дитинства та юності формування життєвої позиції відбувається автоматично і поза свідомістю. Проте з часом вона перетворюється, здобуваючи риси осмисленості та направленості на конкретні цілі. Така позиція може приймати різні форми, від активного взяття на себе ініціативи до пасивного спостереження, в залежності від розвитку та особистісного зростання. Спробуючи визначити людину з активною життєвою позицією, ми звертаємо увагу на кілька важливих рис. Серед них – невдоволеність теперішнім станом речей та наявність чіткої уяви про те, як може виглядати покращене та вдосконалене життя. Ця людина не тільки має чуття незадоволення існуючим порядком речей, але й володіє конструктивною уявою, що дозволяє їй визначати напрямок для змін.

Більше того, активна життєва позиція проявляється у важливій деталі – активній участі в різних сферах життя. Це означає, що людина не лише розглядає проблеми, а й приймає участь в їх вирішенні, виявляючи власну відповідальність та ініціативу. Ще однією важливою рисою є принциповість і послідовність в обстоюванні своїх переконань. Людина з активною життєвою позицією готова стати за свої ідеї, дотримуючись їх навіть у важливих моментах. Взаємодія слова з ділом стає основним принципом, що визначає цю позицію – не лише висловлювати свої переконання, а й діяти відповідно до них.

Відповідно до поглядів А. Ондо Анге, життєва позиція виступає своєрідним навігатором у сфері соціальної поведінки, орієнтуючи особу в конкретних життєвих обставинах. Ця позиція визначає не лише перспективи життєвого шляху та особистісного розвитку, а й має значущий вплив на спрямування індивідуальної життєдіяльності [3, с. 382–393].

Відзначено, що фундаментом для життєвої позиції слугує світогляд, що визначає спосіб реалізації цих переконань. Це виявляється у конкретних формах поведінки та активності, спрямованих на досягнення свідомих цілей. Таким чином, життєва позиція визначає не тільки внутрішні переконання особистості, але й її здатність діяти відповідно до цих переконань у різноманітних ситуаціях життя.

Процес формування активної життєвої позиції в нашому існуванні представляє собою складний та многогранний шлях, на якому впливає різноманітність чинників на різних рівнях суспільства. Дослідження наукової літератури у цьому контексті висвітлює, що наше сприйняття світу та власного місця в ньому обумовлене численними аспектами, починаючи від мікросередовища та завершуючи соціально-політичним ладом. Мікросередовище, що охоплює особисті взаємодії, стосунки з оточуючими, а також рівень культури та свободи особистості, виступає основою для формування нашої позиції. Воно визначає наше ставлення до інших людей, рівень усвідомлення подій навколо та готовність до дії. З іншого боку, макросередовище охоплює рівень розвитку продуктивних сил, виробничих відносин, політичний режим та соціально-політичний лад. Ці фактори формують загальний контекст нашого існування, визначають ступінь свободи та правових гарантій для нашої ініціативи та самодіяльності.

Активна життєва позиція, як виявляється, охоплює не лише наше ставлення до оточуючого світу, але й нашу готовність до конкретних дій. Це стає інтегративною властивістю нашої особистості, що формується під впливом різноманітних факторів, починаючи від особистих взаємин і закінчуючи глибокими соціокультурними та економічними процесами. Такий підхід до аналізу допомагає глибше розуміти природу та формування активної життєвої позиції, розкриває різні її аспекти та сприяє повнішому розумінню власного місця в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Аверіна К. С. Теоретико-методологічні засади розвитку соціальної активності майбутніх фахівців соціономічних професій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Тернопіль, 2021. 35 с.
2. Помиткіна Л. В. Визначення власної життєвої позиції студентами як психологічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. Вип. 1 (1). С. 234–239.
3. Ондо Анге А. М. Науково-теоретичні підходи до вивчення життєвої позиції як психологічного феномена. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 382–395.

Лященко Т. В.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 159.923

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ

Ідентичність особистості є ключовим аспектом психологічного розвитку та соціальної взаємодії. Кожна людина стикається з питанням "Хто я?" у процесі свого життя, намагаючись з'ясувати власні характеристики, цінності та віднайти своє місце у світі. Самовизначаючись, особистість усвідомлює себе частиною структури суспільства, взаємодіючи з його цінностями, нормами та очікуваннями через власний особистісний розвиток.

Ідентичність характеризується сукупністю унікальних рис людини, що визначає особисту участь у житті суспільства та взаємодію із навколишнім світом. Вона сприяє утвердженню особистістю своєї позиції в конкретних обставинах життя, здійсненню свідомого вибору, тобто виступає основною передумовою соціального самовизначення.

Більшість дослідників розглядає ідентичність як складний багаторівневий феномен. На думку Т. Яблонської "структура ідентичності є динамічним утворенням, що розвивається упродовж всього життя людини... За своїм походженням ідентичність є соціальною, оскільки вона формується в результаті взаємодії особи з іншими людьми та засвоєння нею мови, виробленої у процесі соціальної взаємодії" [4, с. 385].

Найчастіше феномен "ідентичність" розглядається з позиції двох основних аспектів: перший – пов'язаний із соціальним оточенням; самовизначення через приналежність до певних соціальних спільнот (соціальна ідентичність), другий – орієнтований на неповторність проявів особистості; самовизначення через унікальні індивідуальні характеристики (особистісна ідентичність). При цьому, особистісна ідентичність виступає вторинною по відношенню до соціальної, оскільки саме категорії соціальної ідентичності закладають підвалини формування змістової структури особистісної ідентичності [4].

Підлітковий вік є одним з найбільш важливих та відповідальних періодів розвитку людини. На цьому етапі "відбувається інтенсивне формування особистості, енергійне зростання моральних та інтелектуальних сил і можливостей...формуються перші переконання особистості" [2, с. 260]. Поряд з фізіологічним зростанням відбувається й формування ідентичності підлітка та

становлення особистісних рис. В. Сухомлинський наголошував, що підлітковий вік – це друге народження особистості, яка здатна бачити не тільки оточуючий світ, але й саму себе [1].

У цей віковий період особистісний розвиток тісно пов'язаний з пошуком та усвідомленням власної ідентичності, прагненням до самовизначення, що спонукають до поглибленого вивчення внутрішніх цінностей та прийняття себе нового. Необхідною на цьому етапі є цілеспрямована педагогічна підтримка та заохочення особистісного розвитку для подальшого соціального самовизначення. Важливо допомогти підліткам здобути не лише необхідні знання, а й усвідомити свою унікальність, сприяти прагненню до саморозвитку.

На думку І. Філіпової "Ідентичність є дуже суттєвою характеристикою людини, без якої вона не може бути особистістю". Дослідниця переконана, що ефективно та змістове входження в систему соціальних відносин реалізується підлітком в трьох основних сферах: діяльності (пізнаючи нові її види, через оволодіння новими формами рольової поведінки в системі соціальних ролей та опановуючи нові ролі); спілкуванні (цей процес передбачає розширення соціальних зв'язків особистості, яка виступає суб'єктом діяльності); самовизначенні та самореалізації (спілкування сприяє становленню образу "Я", формуванню самосвідомості підлітка, що пов'язано з процесом соціального самовизначення, становленням соціальної ідентичності особистості та її успішної самореалізації [3, с. 207].

Психологічні виклики вимагають від підлітків адаптації до нових вимог навколишнього світу. Вони навчаються критично мислити, приймати рішення та самостійно вирішувати проблеми, що сприяє створенню основ для майбутнього ефективного функціонування у суспільстві. Підліток прагне розширення особистих соціальних меж, познайомитися з системою цінностей однолітків, альтернативним соціальним досвідом, визначитися з власними поглядами, переконаннями та віднайти бачення власної картини світу.

Важливу роль у формування ідентичності та соціальному самовизначенні підлітків відіграє сім'я, адже стосунки з батьками, сімейні цінності та традиції формують контекст для розвитку ідентичності. Погляди, інтереси, потреби та мотиви сім'ї визначаються на основі ціннісних орієнтацій, системи цінностей, які сповідує сім'я та формують певну модель життя. Тому важливо, щоб сімейне виховання заклало підвалини для формування кращих людських якостей, сприяло духовному збагаченню дитини.

Як бачимо, соціальний аспект підліткового віку є дуже значущим. Роль ровесників, взаємодія з сім'єю, педагогічна підтримка та визнання в суспільстві стають важливими визначниками самооцінки та формування соціальної компетентності. Прагнення підлітків до самовизначення і пошук власної

ідентичності спонукають до поглибленого вивчення внутрішніх цінностей і прийняття себе. Вони активно експериментують з різними соціальними ролями та стилями життя, що допомагає підліткам зрозуміти хто вони є та як хочуть бути сприйняті оточуючими, визначає їх соціальну адаптованість, сприяє формуванню самосвідомості підлітків, соціальному самовизначенню та успішній самореалізації.

Список використаних джерел

1. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський ; [редкол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін.]. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 3 : Серце віддаю дітям ; Народження громадянина ; Листи до сина. 1977. 668, [2] с.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

3. Філіппова І. Ю. Рольова соціалізація підлітка як засвоєння соціального досвіду / І. Ю. Філіппова /Актуальні проблеми сучасної психології: Збірник наукових статей; [гол. ред. Ж. П. Вірна]. Луцьк: Східноєвроп.нац.ун-т ім.Лесі Українки, 2014. С.204-215.

4. Яблонська Т.М. Ідентичність як предмет психологічного аналізу / Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. К.: Ніка-Центр, 2010. Вип.38. 392 с. С. 378-387.

Маценко С. М.,

здобувач першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка, м. Суми

Кириленко Н. І.,

канд. філол. наук, доцент,

доцент кафедри української мови і літератури,

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка, м. Суми

УДК 82-31

ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-МАТЕРІ" В РОМАНІ ВАЛЕНТИНИ МАСТЕРОВОЇ "СУЧА ДОЧКА": ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

До образу жінки-матері зверталися українські та світові письменники всіх епох. Своєрідно трактують цей образ сучасні українські прозаїки, адже ми сприймаємо авторський текст як метафоричний, оскільки речам надається

алегоричний зміст. Завдяки індивідуальному стилю письменника кожен читач має можливість інтерпретувати текст по-своєму.

Валентина Мастерова в романі "Суча дочка" з притаманними рисами реалізму висвітлює правду життя, в якому несправедливість зазвичай перемагає щирість і добробут. Матері Олена та Люба – центральні героїні роману авторки "Суча дочка". Між жінками спостерігаємо багатовекторність ставлення до дитини: Люба, народивши, залишає дитину на вокзалі, а Олена, подруга Люби, бере на себе відповідальність за життя та благополуччя дитини.

Як зазначає Т. Зелінська у статті "Психологія материнської амбівалентності": "Материнство – це передусім зв'язок поколінь, тому материнська амбівалентність – проблема завжди актуальна, а сім'я виявляється однією з найголовніших людських цінностей, де формуються міжособистісні взаємини "мати – дитина", "жінка – чоловік" [2].

В образі Люби ми простежуємо безвідповідальну жінку з відсутнім материнським інстинктом. Із початку вагітності жінка хотіла позбутися дитини, щоб уникнути зобов'язання. У радянських реаліях того часу суспільство засуджувало матерів-одиначок і, більше того, знущалося над дітьми-сиротами. Можливо, саме цим керувалася мати Люба, покидаючи дитину, адже уникнути негативних наслідків не вдалося б. Жінка ставить свою честь і благополуччя сім'ї вище власної дитини.

В образі Любиної подруги Олени ми бачимо певне благородство, адже жінка, нехтуючи власним життям і ставленням соціуму, "всиновлює" дитину і ставиться до неї як до своєї. Жінка-мати гідно переживає засудження суспільства, знущання над родиною, важку ситуацію в любові.

Як зазначає М. Ткач: "І Олена, незважаючи сільські пересуди, залишається такою ж морально-чистою та гордою, як і до того. Ми бачимо, як вона вирізняється серед інших односельців своєю емоційністю, рішучістю, сміливістю говорити те, що думає. Має щире і добре серце. Саме ці риси характеру не дозволяють їй вписатися в конформістське оточення, яке в більшості своїй занурилося в бездуховність і лицемірство" [4].

Люба все вимірює матеріальними статками, наприкінці твору вона каже синові, що хоче його повернути, бо тепер вона заможна, має свій бізнес, комфортну квартиру та дві нові машини і, як між іншим – "не одну подушку змочила від сліз" [3, с. 225]. Люба має намір викупити сина зі служби в армії, просить залишитися з нею. Жінка також зазначає, що вона є його рідною матір'ю, а Олена "награлася в благородство, цього досить" [3, с. 235]. В образі Люби ми бачимо егоїстичне ставлення до Олени та її родини, оскільки саме Олена та її батьки виховували юнака.

Свій учинок Люба виправдовує зауваженням: "Я приїжджала, а вона ховала тебе від мене, потім зовсім з'їхала – я ледь знайшла тебе" [3, с. 235]. Байдужість, нещирість – ті риси, які притаманні цій матері, бо якби вона дійсно дбала про свого сина й хотіла з ним зустрітися, то знайшла б для цього можливість раніше. Учинок матері-Люби можна трактувати по-різному, а от мати-Олена переживала разом із сином найважчі хвилини, дарувала юнакові любов, давала мудрі поради та підтримувала, чим могла. Доречно зазначити, що саме мати Олена зазнала осуду, зневаги та тиску односельців.

Олена, маючи двох дітей, так і не змогла повністю реалізувати себе в любові, зазнала невдачі в кар'єрі (не змогла стати медсестрою, як хотіла), але реалізувалася в найголовнішому в житті кожної жінки – материнстві.

В. Владимірова в статті "Художньо-психологічна концепція жіночності в романі Валентини Мастерової "Суча дочка" наголошує, що "письменниця зображує складний світ жінки-матері, подає варіанти прожиття героїнею різних екзистенційних ситуацій, перманентних змін себе відчуття, переборення стану самотності, збереження високого духовного жіночого начала. Роман Валентини Мастерової культивує світ морально-етичних цінностей, важливих для сьогодення, а окреслена в ньому життєва мудрість спонукає читачів до глибоких роздумів про важливі проблеми людського існування. Такі провідні людські інстинкти, як інстинкт життя, материнства, успішно протидіють деструктивним імпульсам, і на сторінках роману синтезуються в цікаво виписаному характері головної героїні" [1].

Простежуємо моральний стоїцизм жінки-матері: мати-одиначка приречена на осуд суспільства, піднімається над стереотипним мисленням, стає сильною, і водночас залишається людяною, жіночною, турботливою, незважаючи на перипетії, які траплялися на її життєвому шляху. Вона еволюціонує, намагається зберегти духовне жіноче начало, знаходячи тим самим сенс життя в материнстві.

Отже, ми розкрили особливість художньо-філософської рецепції образу жінки-матері в романі Валентини Мастерової "Суча дочка".

Список використаних джерел

1. Владимірова В. Художньо-психологічна концепція жіночності в романі Валентини Мастерової "Суча дочка". Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 2016. Вип.25(1). С. 13–15.
2. Зелінська Т. М. Психологія материнської амбівалентності. Психологія і суспільство, 2002. №1. Вип. 7. С.18–27.
3. Мастерова В. Суча дочка : роман. Харків : КК "Клуб Сімейного Дозвілля", 2015. 240 с.
4. Ткач М. "Суча дочка як дзеркало радянської доби". Сіверянський літопис, 2006. №2. С. 121–124.

Нагорна Д. В.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

УДК 82-31

ЖАНР АНТИУТОПІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ЯРОСЛАВА МЕЛЬНИКА "МАША АБО ПОСТФАШИЗМ)

Сьогодні антиутопія – це вагома складова сучасної української літератури, а проблемами цього жанру займаються нечисленне коло науковців. Жанр антиутопії в українській літературі набирає обертів лише в кінці ХХ – початку ХХІ століть. З огляду на це, існує низка художніх творів цього жанру та іншої постапокаліптики, зокрема, книжки Ярослава Мельника.

Жанром антиутопії продовжують цікавитися літературознавці світового рівня та в Україні зокрема. Літературознавчому дослідженню присвячували як закордонні вчені (Є. Шацький, М. Квапієн), так і вітчизняні (Г. Глодзь, М., І. Пархоменко, Г. Сиваченко, Ю. Жаданов, С. Хороб, Л. Цьох, О. Юрчук.) науковці.

У пропонованому дослідженні для аналізу вибрано жанрово-тематичну своєрідність сучасної української антиутопії на прикладі роману Ярослава Мельника "Маша або Постфашизм".

"Маша, або Постфашизм" Ярослава Мельника – унікальний роман для українського книжкового ринку. Це й антиутопія, футуристичний, "орвелівський" роман і триллер, який тримає в напрузі від першої до останнього сторінки. Це сповнений гуманістичного пафосу філософський роман, і водночас – дивовижна історія любові, адже саме вона є одним із тих мірил, які визначають людське у нас.

Роман Ярослава Мельника "Маша, або Постфашизм" – спроба зрозуміти історичні та психологічні витоки людської жорстокості. Є кілька варіантів істин – на вибір. І є правда, якою б жорстокою вона не була. Роман ставить перед читачем безліч складних запитань, відповіді на які кожен повинен знайти для себе сам.

Літературознавці розділилися в своїх думках щодо роману. Ганна Улюра не бачить у творі нічого оригінального, вважає його наслідуванням європейської масової літератури. Говорить про те, що автор шокує та викликає відразу ідеєю, закладеною в романі, але саме це приваблює читача.

Дмитро Дроздовський називає книгу "Маша, або постфашизм" постніцшеанською історією про те, як людина убила Бога і стала Богом. Роздумує над тим, що людина несе в собі загрозу своєму існуванню, що людство прагне самознищення. Літературознавець зазначає, що роман порушує важливі й актуальні теми, має глибоке філософське підґрунтя.

Марія Матіос має свою думку про творчість Ярослава Мельника. Ще в передмові до роману "Далекий простір" вона говорить про те, що автор надає вигаданому світу яскравий присмак реального [2].

У романі "Маша, або постфашизм" бачимо історію Четвертого Рейху. Дізнаємось, що фашисти змогли захопити владу в світі і їхня держава розвивається та процвітає. Сама можливість виникнення нового Рейху не видається чимось фантастичним або ж нереальним.

Найжахливішим є те, що одна частина людства залишилася людьми, а інша перетворена на тварин – сторів. Люди не розуміють, що стори – це такі ж самі люди як і вони. Поняття людини видозмінилося.

Автор вводить новий термін, який був створений ним на позначення вигаданого різновиду істот. Нам зрозуміло, що насправді стори – це люди. Але письменник грається з свідомістю читача, пропонуючи йому не лише нове визначення, але й осмислення цього визначення. Читач починає сумніватися у реальності та замислюється над визначенням поняття "людина".

У романі бачимо, що поняття людини в широкому сенсі нівелюється і залишається лише наявність свідомості та культури. "Визначення "людина" найменше базується на тілесній підставі. Людина – це насамперед громадянин Рейха, розумна культурна істота, котра має власність, у котрої є професія, сім'я. Людина – це те, що має статус людини" [2, с. 15]. Бачимо співвіднесення "життєвої правди" майбутніх днів з реальним історичним досвідом, продовженим у часі.

У романі спостерігаємо такий устрій суспільства, в якому просто нереально вижити свідомій людині. Відомо, що автор використовував реальні факти з історії тоталітарних та інших режимів за весь час існування суспільства. Він зумів передати весь той жах та несправедливість по відношенню до особистості, що панує в різного роду режимах. У романі Ярослава Мельника свобода людини обмежена не лише тоталітарним режимом, але й самою людиною. Для сторів поняття свободи взагалі не існує.

Люди Рейху визнають, що "стори – наслідок насильства над людиною, можливо, найбільш жахливого з усіх насильств" [2, с. 44], але вони говорять про те, що це не вони і не їхні близькі рідні чинили це насильство. Суспільний устрій, зображений автором у романі, видається справді фантастичним, але аргументи та пояснення надають ситуації реалістичності.

Потрібно поважати особистість кожної істоти. Якщо індивіда контролюють, він втрачає свої можливості розвитку. Тоталітарний контроль існує на сторінках роману "Маша, або постфашизм" Я. Мельника. Контроль на свідомість людини, контроль її думок. Людям дозволяють висловлювати свою думку, а потім розбирають її на сторінках видань так, щоб виправдати існуючий режим.

Отже, у романі Ярослава Мельника домінуючими є прикмети антиутопії. Олена Юрчук твердить, що "автор розвінчує міф про можливість створення ідеального суспільства. Новий гуманізм Рейха, за яким люди володіють людиподібними істотами – сторами, призводить до духовної деградації особи, що перебуває у "соціальному летаргічному сні" забезпеченості. Долаючи запрограмованість власного життя, головний герой Діма входить у конфлікт із собою, що в свою чергу стає основою для конфлікту з державою. Ймовірно, він не до кінця усвідомлює соціальний абсурд системи, в яку інкорпорований, але прагне розпочати "справжнє життя, а не животіння" [4, с. 239].

Список використаних джерел

1. Дроздовський Д. Як не стати на бік Зла: версія Ярослава Мельника. URL: <https://day.kyiv.ua/.../yak-ne-staty-na-bik-zla-versiya-yarosla> (дата звернення: 17.10.2023).
2. Мельник Я. Маша, або постфашизм: роман. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 288 с.
3. Мельник Я. Далекий простір. Харків : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2013. С. 5–6.
4. Юрчук О. "Для того, щоб дістатися світла, потрібно пройти темряву". Прикмети антиутопії у романі Ярослава Мельника "Маша, або Постфашизм". *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. Збірник наукових праць*. Кривий Ріг. 2018. Вип. 11. С. 230–239.

Пирог Г. В.,

канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної та практичної психології,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

Свінціцька М. М.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

УДК 392.3

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖІНОК ПОДРУЖНІМИ СТОСУНКАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Дослідження впливу соціальних криз на подружні стосунки є важливими для суспільства, особливо під час війни. Для ефективної роботи психологів та інших спеціалістів з родинами необхідно знати, як впливають воєнні події на сімейне життя і задоволеність подружніми стосунками в родинах військових і цивільних.

Значний вклад у вивченні впливу соціальних криз на подружні стосунки внесли іноземні психологи. Досліджувались психологічні наслідки кризових ситуацій в шлюбі (K. Kaiser), вплив стресу під час воєнних конфліктів на задоволеність подружніми стосунками (K. Ripley-Moffitt), адаптація та життєстійкість в родинях в умовах війни (K. Hendricks-Muñoz), роль комунікації та взаємодії у задоволеності подружніми стосунками в умовах соціальних криз (L. Kurdek), значення соціальної підтримки (J. Cohen) та ін. Результати досліджень американських вчених показали, що у сім'ях ветеранів війни спостерігався вдвічі вищий рівень проблем функціонування [1]. Ізраїльські вчені, оцінюючи подружню сумісність та сімейні відносини, з'ясували, що дружини військових мають гіршу адаптацію, ніж жінки із звичайних родин [2].

Подружні стосунки – це складна сфера, і їхній успіх визначається взаємодією численних елементів [3; 6]. Війна призводить до чисельних змін у психічних станах та здоров'ї не тільки учасників бойових дій, але й членів їхніх родин [4; 5]. Дослідження показують, що соціальні кризи можуть призвести до різних наслідків для подружніх стосунків. Можливим негативним наслідком є збільшення ризику розлучення, однак можливими є і позитивні наслідки: зміцнення і покращення подружніх стосунків, збільшення взаємного співчуття та взаємопідтримки [1; 2]. Одна з можливих причин зміцнення взаємин в таких ситуаціях може бути пов'язана зі спільними досвідами і спільними випробуваннями, що може допомогти партнерам краще зрозуміти одне одного та створити більш глибокі та стійкі взаємини. Вплив соціальних криз на подружні стосунки може бути складним та різноманітним, і залежить від багатьох факторів, включаючи тип кризи, рівень підтримки та співпраці між партнерами та їхні цінності та переконання.

Метою нашого дослідження було визначити задоволеність жінок подружніми стосунками під час російсько-української війни, а також порівняти рівень задоволеності у дружин військовослужбовців та дружин цивільних чоловіків. Вибірку дослідження склали 80 жінок, що проживають в Україні, віком 21-40 років, з них 40 – дружини військовослужбовців та 40 – дружини чоловіків цивільних професій.

Для емпіричного дослідження було використано наступні методи: авторська анкета, методика "Рольові очікування і домагання у шлюбі", тест-опитувальник "Задоволеність шлюбом", опитувальник "Шкала сімейної адаптації та згуртованості" (FACES-3).

За результатами анкетування було визначено, що з початку повномасштабного вторгнення в родинях військових стосунки погіршилися більше, ніж в цивільних – про це сказали 60% опитаних дружин військовослужбовців і тільки 27,5% дружин цивільних чоловіків. 32,5% дружин військовослужбовців і 50% дружин цивільних

чоловіків вважають, що стосунки залишилися незмінними; що стосунки покращилися вважають 22,5% дружин військовослужбовців і 7,5% дружин цивільних чоловіків.

Результати дослідження за тестом-опитувальником "Задоволеність шлюбом" показали, що оцінюють свої сім'ї як "неблагополучні" однакова кількість дружин цивільних чоловіків та дружин військовослужбовців – по 8%. У категорії сімей "перехідного" типу переважають сім'ї військовослужбовців (45%) проти 27% цивільних. Як "благополучні" оцінюють свої сім'ї 15% дружин чоловіків цивільних професій, і 20% дружин військовослужбовців; як "дуже благополучні" – 50% опитаних дружини чоловіків цивільних професій та 27% дружин військовослужбовців. Тобто дружини цивільних чоловіків в більшості оцінюють свої сім'ї як благополучні та більше задоволені стосунками, тоді як дружини військових задоволені менше і вважають, що їхні сім'ї знаходяться у стані переходу від благополучних до неблагополучних.

Аналіз задоволеності жінок сферами подружнього життя (інтимно-сексуальна, господарсько-побутова, батьківсько-виховна, професійні інтереси, емоційно-терапевтична та зовнішня привабливість) за методикою "Рольові очікування та домагання у шлюбі" показав, що у дружин військовослужбовців переважає низький та середній, а у дружин чоловіків цивільних професій – високий та середній рівень.

Результати дослідження за опитувальником FACES-3 показали: сімейну адаптацію на високий рівень оцінюють 27,5% дружин військовослужбовців і 47,5% дружин цивільних чоловіків; на середній рівень – 15% дружин військовослужбовців та 32% дружин чоловіків цивільних професій; на низький рівень – 42,5% дружин військовослужбовців та 2,5% дружин чоловіків цивільних професій. Сімейну згуртованість оцінюють на низький рівень 23,75% опитуваних жінок (16,25% – дружини військовослужбовців та 7,5% – дружини цивільних); середній рівень – 50% жінок (23,75% – дружини військовослужбовців та 26,25% – дружини цивільних); високий рівень – 26,5% жінок (10% – дружини військовослужбовців та 16,25% – дружини цивільних). Тобто дружини цивільних чоловіків в більшості оцінюють адаптацію до нових умов у своїх сім'ях на високий і середній, згуртованість – на середній рівень. У дружин військових переважають низькі оцінки сімейної адаптації та середні – згуртованості.

Результати емпіричного дослідження показали, що в умовах війни рівень задоволеності подружніми стосунками дружин військовослужбовців нижче, ніж у дружин цивільних чоловіків. У дружин, які перебувають у шлюбі з цивільними чоловіками, переважає високий та середній рівень задоволеності стосунками, а у дружин військовослужбовців переважають низький та середній рівень.

Важливим завданням для психолога є поінформувати подружжя про різні сфери подружнього життя та способи підвищення рівня задоволеності подружнього життя. Для оптимізації подружніх стосунків були запропоновані рекомендації дружинам військових та цивільних чоловіків, у яких рівень задоволеності шлюбом низький. Також був розроблений тренінг, що складається з занять для дружин та двох спільних для пар занять.

Список використаних джерел

1. Cagon K. Wartime Couplehood: Exploring Relational Experiences in Military-Connected Couples. *Fam Process*, 2021.
2. Dekel R., Levinstein Y., Siegel A., Fridkin S., Svetlitzky V. Secondary traumatization of partners of war veterans: The role of boundary ambiguity. 2016. Pp. 63–71.
3. Котлова Л. О., Саух І. Д. Психологічні чинники задоволення шлюбом на різних етапах подружнього життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Психологічні науки"*. 2019. Випуск 1. С. 223-228.
4. Маркова М.В., Росінський Г.С. Порухення здоров'я сім'ї демобілізованих військовослужбовців-учасників АТО: психопатологічний, психологічний, психосоціальний і сімейний виміри проблеми. *Український вісник психоневрології*. 2018. Том 26, випуск 1 (94). С. 78 – 82
5. Пирог Г. В., Шмиглюк О. Г., Горбачук Ю. О. Особливості психологічних станів учасників антитерористичної операції / операції об'єднаних сил. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 3, Т. 2. С. 130-134.
6. Пирог Г., Свінціцька М. Теоретичний аналіз проблеми задоволеності подружніми стосунками. *Актуальні проблеми психічного здоров'я : Збірник наукових праць [за матеріалами Всеукраїнської студентської інтернет-конференції (25 травня 2023 р.)]*. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2023. С. 176-177.
7. Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу: монографія / за ред. З. Г. Кісарчук. Київ: Видавничий Дім "Слово", 2020. 178 с.

Присяжнюк Т.,
здобувач вищої освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
"Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

УДК 792.5

Засік М. М.,
викладач вищої категорії, старший викладач,
Комунальний заклад вищої освіти
"Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНІ ВИТОКИ "ВЕЧОРНИЦЬ" П. НІЩИНСЬКОГО В ДРАМІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА "НАЗАР СТОДОЛЯ": АНАЛІЗ КОМПОЗИЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕПІЗОДІВ

У 1875 році виставлене в Єлисаветграді драматичне творіння Тараса Шевченка "Назар Стодоля", єдина п'єса великого Кобзаря у жанрі драми, з вставною музичною інтермедією від П. Ніщинського та під його керівництвом, зазнало тріумфального успіху. Це було особливо вражаючим, оскільки головні ролі були виконані видатними акторами, такими як І. Карпенко-Карий (у ролі Назара) та М. Кропивницький (у ролі Кичатого). У своїх мемуарах П. Саксаганський поділився спогадами про цей захоплюючий момент.

Перший епізод.

У першому епізоді (Allegro) створено образ козаків, які, перебуваючи в турецькій неволі, сприймають звук рідної для них зозулі. Їхня емоційна реакція чудово відтворена у гармонійному викладі тривожної мелодії з декламаційним характером, яка визначає початок твор [3, с. 135]. Відчуття стриманої сили передається за допомогою хорової текстури – тенори та баси, що рухаються хвилеподібно в напрямку мелодії, постійно повторюються, немовби гальмуючи розвиток, акцентуючи тоніку ладу. Перший епізод виконує роль своєрідного вступу, де суворі та мужні образи будуть розвиватися в подальшому.

Другий епізод.

У другому епізоді (Andantino) "Ой повій, повій, та буйнесенький вітер" розгортається висловлена козаками туга за рідною землею. З інтонаційної точки зору, він нагадує пісні невольників: це виражається в імпровізаційності виконання та напружених, декламаційних вибухах мелодії. У хорі особливо виділяються інтонації, які є характерними для українських історичних пісень і дум, що будуються в гармонічному мінорі з підвищеним четвертим ступенем.

Третій епізод.

Третій розділ (Темпо І) "Та понеси на Вкраїну" вирізняється видавним відмінням від попередніх епізодів. У цьому відділі розкривається образ світлої та

могутньої батьківщини, куди тягнуть свої серця козаки. Минулі мінорні тональності змінюються, а звучання динамічно акцентованого мі-бемоль мажору відзначає широку та рельєфну мелодію з чітким ритмом, втілення героїчного та енергійного образу [4, с. 33]. Композитор в цьому епізоді використовує різноманітні прийоми хорового викладу, розпочинаючи з компактного акордового звучання ("Та понеси на Україну"), а потім поетапно наростає секвентна мелодія, що виконується потужним унісоном хору ("А на Україні там сонечко сяє"). Раптово вибивається соло тенора, його мелодія наповнена напруженням і енергією ("По синьому морю байдаки під вітром гуляють"). Цьому вражаючому соло сприяють цікаві тональні перехрещення. Після відведення до мінорного епізоду (де унісон можна розглядати як підготовку до соло тенора), його домінанта несподівано проглядає в світло мажору.

Четвертий епізод.

Четвертий відрізок — "Гей! як зачули турецькі султани" — представляє собою виразну драматичну кульмінацію хорової частини. В цьому епізоді відтворено почуття гніву та ненависті народу до своїх утисків. Драматична напруга звучання досягається за допомогою різких динамічних контрастів (від *pp* до *ff*) та акцентованих декламаційних вигуків на словах "султани", "кайдани". Гармонія також служить для підсилення драматичної напруги музики. Наприклад, акцентоване повторення альтерованого четвертого ступеня септакорду в кадансі надає фіналу особливої виразності. У цьому епізоді відбувається подальший розвиток інтонацій, знайдених у першому розділі хору ("Закувала та сива зозуля"). Таким чином, у творі присутня певна динамічна повторюваність. Невелике оркестрове завершення побудоване на мажорному звучанні інтонацій вступу [1, с. 59].

Після вражаючого героїчного епізоду події розгортаються в жанрово-побутовому контексті: дівчата розпочинають ворожіння. Композитор використовує народну пісню "Ой хто п'є, тому наливайте" для створення застольної пісні хазяйки з хором (шостий епізод). У сцені ворожіння (сьомий епізод) автор знову використовує діалогічний характер хорового виконання для живого відтворення подій. Після ліричного початку жіночого хору "Ой не рано вже, не рано" та сольного виконання дівчини "Ой не буде зозуля кувати", Ніщинський, за допомогою контрастного чергування між жіночим і чоловічим хорами, введення окремих реплік та речитативних епізодів, створює насичену подіями та живою сцену.

Висновки.

Узагальнюючи, "Вечорниці" П. Ніщинського, вставна сцена у драмі Тараса Шевченка "Назар Стодоля," представляють унікальне поєднання музики та театрального мистецтва, що виходить за межі звичайного аматорського твору. Твір вирізняється глибоким розумінням української народної пісні та вмінням влучно втілити її різноманіття у власних композиційних рішеннях.

П. Ніщинський, не зважаючи на відсутність формальної музичної освіти, виявився багатограним талантом, подолавши традиційні обмеження аматорських

творів завдяки своїм знанням і виразному художньому підходу. "Вечорниці" вражають не лише своєю національною ідентичністю та насиченістю змістом, але й вираженою художньою структурою, включаючи різноманітні музичні форми, що свідчить про високий професійний рівень композитора.

У композиції "Вечорниці" використовані різноманітні музичні форми. Окрім звичайної для того періоду куплетної пісні, Ніщинський впроваджує більш складні структури, такі як рондо (присутні у другому і третьому розділах твору), тричастинна форма (представлена у застольній пісні хазяйки з хором), а також наскрізні форми (як у хорі "Закувала та сива зозуля" та сцені ворожіння).

Цей твір став надзвичайно популярним завдяки своєму національному характеру та вищому художньому рівню, а хор "Закувала та сива зозуля" додав йому героїчний пафос та отримав широке визнання народу, включаючи громадсько-політичний резонанс.

Таким чином, творчий внесок П. Ніщинського в українську музику, хоча й скромний за кількістю, має значущий вплив і визнання, створюючи цінний музично-театральний доробок в історії українського мистецтва.

Список використаних джерел

1. Кияновська Л. О. Українська музична культура (2002), с.57-65
2. Ніщинський П. І. Митці України: Енциклопедичний довідник (1992) с.424
3. Скалецький Р. А. Соловейко України. Літературно-мистецька Вінниччина (1969), с. 134-138.
4. Білецький, О. І. та ін. Ніщинський Петро Іванович (Петро Байда) у "Українські письменники: Біо-бібліографічний словник", редкол.: О. І. Білецький та ін. (1963), Т. 3, с. 32-35.

Разводова Т. О.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут", м. Харків

УДК 101

КОНЦЕПТ ТА РЕФЛЕКСІЯ ЙОГО ЗМІСТОВНОСТІ

Проблема концепту у класичній філософії – це проблема того, як люди мислять. У свою чергу, аналіз мислення має традицію у класичній філософії. Саме класична філософська думка на прикладі таких філософів як І. Кант, Г. Гегель, рухалася до ідеї концепту. Вони не вживають слово "концепт", але деякі ідеї дослідників близькі ідеї концепту. Пропонуємо розглянути ці позиції детальніше.

Класична гносеологічна проблема філософії – проблема освіти загального знання. Основним джерелом пізнання є, поза всяким сумнівом, чуттєве сприйняття, але при цьому знання воно дає завжди конкретне. Як тоді ми приходимо до загальних понять?

Одна із спроб відповісти на це питання – парадигма, створена І. Кантом. Відповідно до неї загальне знання виникає з підведення чуттєвих даних (відчуттів, сприйнятів) під апіорні категорії (чисті розумові поняття). Застосовувати чисті розумові поняття (категорії) до споглядань, незважаючи на їхню різну природу, можна завдяки трансцендентальній схемі.

Трансцендентальна схема існує лише у думці, вона лежить в основі понять, але вона якимось чином пов'язана і з чуттєвими даними. Іншими словами, у трансцендентальній схемі є щось від когнітивних структур і водночас від чуттєвих даних. "Це посереднє уявлення має бути... з одного боку, інтелектуальним, а з іншого – чуттєвим. Саме такою є трансцендентальна схема", – пише І. Кант [1, с. 221]. Цим трансцендентальна схема схожа з концептом. Концепт – медіальна структура: він є формою мислення, але при цьому він включає первинні феномени (відчуття, переживання і т.д.).

Ще ближчою до концепту ідеєю І. Канта є висловлена ним думка про існування смутних понять [1]. Поняття, за І. Кантом, розкрито повністю лише в тому випадку, якщо точно відомо, що воно адекватне предмету. Зміст невиразних понять містить у собі багато незрозумілих уявлень, тому ці поняття не піддаються дефініції.

Ще одне вирішення проблеми загального знання пропонує Г. Гегель через своє поняття "уявлення". Він запроваджує поняття інтелігенції як теоретичного духу та діяльності інтелігенції як пізнання. Інтелігенція як пізнання має три ступені: споглядання, уявлення та думка. На стадії чистого споглядання інтелігенція занурена у зовнішнє, її зміст – це зміст об'єкта, що споглядається. Але інтелігенція робить зміст цього об'єкта внутрішнім і цим піднімається на ступінь уявлення. Таким чином, уявлення – щось перехідне між спогляданням та мисленням. "Уявлення як внутрішньо засвоєне споглядання є щось середнє між інтелігенцією, оскільки вона знаходить себе безпосередньо певною, і нею ж у її свободі, тобто, мисленням" [2, с. 253]. У поданні зміст споглядання стає внутрішнім і не вимагає зовнішнього об'єкта.

Таким чином, у класичній філософії існує певна традиція, яка веде до концепту. Звернемося тепер до тих філософів, які не просто рухалися до ідеї концепту, а й розробляли її.

Сучасними мислителями, які аналізують ідею концепту та використовують її для вирішення філософських проблем, є Ж. Делез та Ф. Гваттарі. Науковці звертаються до проблеми концепту, коли намагаються відповісти на питання, яке хвилювало філософів у всі часи: що ж таке філософія? Визначаючи філософію як "мистецтво формувати, винаходити, виготовляти концепти" [3, с. 10], вони, перші серед філософів, ставлять поняття концепту в центр філософської проблематики.

У тому уявленні всі філософи – від Платона до сучасних авторів – створювали концепти. У французькій мові немає поділу слів "поняття" і "концепт", проте ясно, що Ж. Делез і Ф. Гваттарі вкладають у свій термін "le concept" зміст, за змістом близький концепту, а не поняттю.

Концепт у французьких філософів індивідуальний, багатовимірний, складається з частин, які можуть самі виступати концептами, структурно невизначений, не може функціонувати в певному дискурсі. Концепт у тому розумінні є водночас абсолютною і відносною освітою, яка є "нероздільність кінцевого числа різнорідних складових" [5]. У такій формі концепт близький до терміна "ідея", коли той, хто говорить, не може визначити точні межі розумової освіти.

Аналіз позицій філософів як зарубіжної філософії, так і класичної традиції, дозволяє нам зафіксувати те, що філософська думка, починаючи з Середньовіччя, рухалася до ідеї концепту. Яким чином філософія має визначити такий феномен, як концепт?

Філософське розуміння концепту, на наш погляд, полягає в тому, що концепт є фундаментальною та вихідною формою людського мислення, що має у своїй основі як когнітивний, так і перцептивний досвід.

Наше твердження, що концепт є фундаментальною та вихідною формою мислення, означає те, що в нашому повсякденному житті ми мислимо концептами. Введення ідеї концепту у філософію, у свою чергу, породжує нові проблеми: відмінність концепту від класичної форми мислення, а саме поняття та спосіб буття концепту (його співвідношення зі свідомістю та мовою).

Теоретично концепт і поняття можна описати в такий спосіб. Поняття має жорстку структуру і являє собою чітку сукупність основних ознак предмета, концепт включає "різноманітне поєднання": спогади, переживання, індивідуальний досвід, асоціації, уявлення – і, відповідно, структура його розпливчаста. За поняттям стоять загальні структури. За концептом стоїть не досвід взагалі, а конкретний індивідуальний досвід або досвід конкретної людини. І феноменально вони також різні: концепти не тільки мисляться, а й переживаються. Це дві різні форми мислення. Якщо поняття – це сувора форма мислення, якої ми можемо дати чітке визначення, то концепт суб'єктивний, індивідуальний, його структура розпливчаста, і з цих особливостей його природи ми можемо дати йому однозначної дефініції.

Розглянемо ідею про різнорівневе існування культурного концепту на конкретному прикладі – візьмемо, наприклад, концепт "совість". У конкретного індивіда є концепт совісті. Якщо цей індивід пише вірші, є поетом, свій концепт совісті може втілити у творчості. На цей концепт вказуватимуть слова, пов'язані з ним, – "сором", "провина", "честь" і т.д. Всі ці слова поет використовує у певних контекстах, цим він реконструює свій концепт совісті, нехай і не у всій повноті. Таким чином, концепт совісті виражений у всій його творчості, а не лише у віршах, присвячених совісті. Крім творчості цього поета існує ще критика його творчості. У критичній літературі з урахуванням концепту совісті цього поета

існуватиме ще один (чи кілька – залежно від кількості інтерпретаторів) концепт совісті. Цілком можлива ситуація, що поет стає всенародно визнаним, його вірші повсюдно цитуються, отже, концепт совісті цього поета стає культурним концептом.

Постулювання різнорівневого існування концепту вирішує проблему співвідношення концепту, свідомості та мови. У нашому розумінні свідомість та мова – це різні рівні існування концепту.

Отже, концепт – це медіальна структура, має суб'єктивно-об'єктивний характер. Він існує як у свідомості індивіда, так і у мові етносу. Концепт є фундаментальної формою мислення, передусім повсякденного. Однак, на наш погляд, мислення в концептах характерне не тільки для повсякденності, але і для систематичності, і для точних наук. Це можна спостерігати на початковому етапі розвитку будь-якої нової галузі у конкретній науці. Лише з розвитком цієї галузі понятійний апарат стабілізується і концепти стають поняттями.

Список використаних джерел

1. Кант І. Критика чистого розуму / пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Феноменологія духу / пер. з нім. П. Тарашук. Харків: Фоліо, 2019. 476 с.
3. Deleuze G., Guattari F. What is philosophy? / Transl. by Tomlinson H., Burchill Gr. – L.; N.Y.: Verso, 1996. – X, 253 p

Сватенкова Т. І.,
канд. психол. наук, докторантка,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

УДК 159.923

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ. ТЕОРЕТИКО-ПОШУКОВИЙ ДИСКУРС

Проблема потенційного в особистості – допоки повною мірою не освоєний наукою матеріал багатовікової практики наукового пізнання, насамперед у частині, де ідеал розвитку людини постає як щось таке, що володіє самостійним онтологічним статусом і потенційно властивий людині. Така постановка проблеми породжує необхідність зрозуміти потенційне як відмінну від актуальної форми реального існування. Більше того, у якомусь сенсі потенційне "я" навіть реальніше, ніж реальне "я" людини, оскільки воно здатне спонукати її до зміни психологічного та фізичного стану.

Як відзначають сучасні дослідники, концепція психологічного потенціалу особистості є найціннішим методологічним здобутком психології, розробленим

у ХХ ст. та таким, що продовжує розроблятися у ХХІ столітті [2]. Аналізуючи концептуальні підходи до поняття, Попович І., розглядає психологічний потенціал особистості у психологічній науці як (1) невикористані здібності та вміння, (2) невиражена активність, непрявлена ініціатива [7]. Кожем'якіна О. вказує, що сьогодні йдеться про розробку концепції потенціалу особистості на міждисциплінарній основі, у рамках якої цим поняттям позначається інтегральна характеристика фізичних, психічних, інтелектуальних та духовних здібностей людини [4]. Автор підкреслює, що, залежно від різних причин та обставин у реальному житті кожної людини, її потенціал зберігається чи руйнується, розвивається чи стагнує, реалізується чи не реалізується.

Узагальнюючи надбання науковців сучасності, погляд на поняття потенціалу дозволяє окреслювати його як універсальну загальнонаукову категорію, що означає "сукупність наявних засобів, можливостей у конкретній галузі" [1, с. 223]. Потенційні можливості особистості та їх реалізація через діяльність проходять наскрізною темою у доробках таких учених: Балл Г., Виготський Л., Костюк Г., Завацька Н., Максименко С., Моляко В., Jung С., Maslow Е., Mead М. та інших [11]. Стрижневу функцію сфери потенційного розвитку особистості як детермінанти, яка виступає джерелом сенсоутворення і формування тимчасової перспективи, можна зустріти в роботах Роменця В., Фурмана А., Титаренко Т. [10]. Аналіз та дослідження понять "потенцій та потенційного" відносно психіки особистості загалом постулюються в роботах Костюка Г., Максименко С., Рубінштейна С.. Ці науковці досліджували актуальну тему можливостей залишкових психічних резервів, які потенційно здатні актуалізуватися під дією певних умов та факторів [5; 6; 9].

Розглядаючи процес онтогенетичного розвитку людини, вітчизняні науковці акцентували увагу на питанні вивчення психічних резервів та ресурсів, висуваючи на перше місце тезу щодо розкриття істинних потенціалів розвитку особистості. Розкриваючи поняття потенціалу, як правило, розглядалися властивості індивіда й особистості, що є визначальними у процесі готовності й здатності до реалізації дій та досягнення певного власного рівня продуктивності, що є інтегрованими в психічну структуру людини як у суб'єкта психічної діяльності. Завдяки цьому потенціали розгортання та структуризації психічного є одними з центральних властивостей як особистості – суб'єкта діяльності, – так і індивіда. Актуальним для наукових пошуків ХХ століття у напрямі потенційного в особистості було розкривати потенційні характеристики особистості з огляду на функціональний бік структури особистості. Вочевидь, ядром потенціалу особистості на той час була працездатність [8, с. 263-293].

Розкриваючи можливості особистості, які зазвичай проявляються через призму безпосередньо спостережуваної ситуації, з'ясовуємо, у свою чергу, що

психологічний потенціал особистості формується, генерується, розвивається частіше за все у латентній формі й актуалізується тільки у відповідній ситуації. З огляду на вищесказане, можна стверджувати, що поняття "потенціал" знаходиться в тісному зв'язку з категорією "розвиток", саме це обумовлює його приховану динамічну природу (Балл Г., Виготський Л., Костюк Г., Максименко С., Рубінштейн С. та ін.) [5; 6]. Психологічний потенціал особистості вочевидь виступає в якості можливості, що існує у латентній прихованій формі до "пускового" моменту її прояву, коли відповідний психологічний потенціал "викликається" на поверхню буття силою обставин і реалізується через систему мисленневих наративів та відповідної поведінки.

Вітчизняні вчені виокремили такі прояви потенціалу особистості, як: адаптаційний потенціал (Добряк С., Коновалова Н., Кулганова В., Резнікова О., Свиначенко Р., Старинська Н.); соціально-психологічний (Бефані А., Дериглазова Н.); інтелектуальний (Грищенко Н., Кудрявцева Н.); потенціал самореалізації (Баранова С., Садова М.); моральний (Шевандрін Н.); особистісно-розвивальний (Братченко С.); культурний потенціал (Мотків О., Руденський Є.); комунікативний (Ємельянов Ю., Петровська Л.); комунікативно-особистісний (Куніцина В.); аксіологічний (Карпенко З., Полкунова О., Столяренко Л.); енергопотенціал людини (Максименко С.), вчинковий (Кальба Я.), лідерський (Васильєв В., Латфуллін Г., Дригіна І.), управлінський (Смирнов Є.), духовний (Єлисеєв О., Паригін Б.); духовно-творчий (Гладишев Г., Ігнатова В.); творчий потенціал (Вяткін Л., Глухівська Є., Загвязинський В., Зайцева Н., Копосова М., Кульчицька О., Маноха І., Матюшкін О., Моляко В.) та інші.

Фундатор української школи психології вчинку Роменець В. та його послідовники розглядають поняття потенційного в особистості через вчинок як логічну форму психічного [3, с. 41]. Розглядаючи теорію вчинкового потенціалу, можна прийти до висновку, що вчинок як акт свідомого вибору особистості і є формою прояву психологічного потенціалу особистості. Саме цей акт акумулює в собі потенційні ресурси особистості щодо заданої ситуації, активує латентні психологічні резерви, має індивідуально-суб'єктивну спрямованість і мотиваційну (спонукальну) складову, містить дієвий та післядієвий компоненти як вибір найбільш оптимальної стратегії дії та осмислення вчиненого й інтеграцію до індивідуального досвіду відповідно. Вочевидь, вчинок як акт усвідомленої дії чи комплексу дій відповідно до ситуації також є важливим у висвітленні поняття психологічного потенціалу особистості. Адже всі потенції та ресурси особистості можуть бути в латентному стані довгий час, аж поки особистість не надасть можливість окремому психологічному потенціалу проявити себе через вчинок (духовно-творчий, управлінський, лідерський, інтелектуальний, комунікативний, розвивальний, навчальний тощо).

Психологічний потенціал особистості являє собою внутрішні нерозкриті потенції у формі динамічних процесів розвитку та набуття й поглиблення психологічного досвіду людини, що є підставою для дослідження його шляхом "динамічного" вивчення. У цьому випадку психологічний потенціал особистості варто розглядати не як тягар невикористаних ресурсів, а як певну психологічну готовність до вирішення більш складних завдань, що постійно структурується і вдосконалюється. З огляду на це, "зона особистісного потенціалу" має бути представлена як зона безперервного психологічного зростання особистості, структуризації та ускладнення нейронних зв'язків вкупі із зростаючими можливостями самоактуалізації та саморозвитку особистості (Балл Г., Деркач А., Максименко С., Мар'яненко Л., Моляко В. та ін.) [5].

У психологічній літературі можна знайти такі показники психологічного потенціалу особистості: життєстійкість в складних обставинах; внутрішня свобода; осмисленість життя; готовність до внутрішніх змін; особистісна автономія і незалежність, здатність сприймати нову невизначену інформацію; тимчасова перспектива особистості; постійна готовність до дії; особливості планування діяльності. Важливо зазначити, що всі ці показники дуже гармонійно доповнюють один одного.

Вочевидь, маємо розглядати психологічний потенціал особистості у формах активного та пасивного стану, враховуючи актуальні потреби особистості та соціальну ситуацію розвитку особистості в окремо взятий проміжок часу. Психологічний потенціал особистості динамічно переходить у актуальну й потенційну можливість реалізації так само, як перспектива переходить у реальність (Зінченко В., Максименко С., Балл Г. та ін.). Базовою властивістю психологічного потенціалу особистості варто зазначити ймовірність реалізації особистісних психологічних ресурсів у разі потреби. Варто згадати іще одну особливість психологічного потенціалу особистості: наявність можливості є об'єктивно спостережуваною дійсністю, у свою чергу, наявність потенціалу ми можемо лише припускати до безпосереднього моменту реалізації.

Список використаних джерел

1. Василенко П.М., Васильченко В.С., Галицький В.М. Словник-довідник соціального працівника: навч. посіб., К.: ІПКДСЗУ, 2007, 322 с.
2. Злобіна О. Особистісна складова суспільних змін: соціологічний контекст. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, №3, 2003, с. 32–45.
3. Кальба Я. Вчинковий потенціал особистості учня: теоретико методологічні засади дослідження. // Humanitarium. №43(1): Психологія. Переяслав-Хмельницький, Ніжин: Лисенко М. М., 2019, 183 с., с. 40-50.

4. Кожем'якіна О. М. Довіра до майбутнього людини ХХІ століття. // Філософія науки: традиції та інновації. №1(7), 2013, с.142–150. Режим доступу: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/536>
5. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості: Наук. монографія. К.: Вид-во ТОВ КММ, 2006, 256 с.
6. М'ясоїд П. А. Метатеоретичний аналіз у психології. // Психологія і суспільство, №4, 2009, с. 54–82.
7. Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. №6, 2015, с. 145–154. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2015_6_26.
8. Психологія особистості: Словник-довідник. / За ред. П.П. Горностая Т.М., Мн.: Харвест, 2001, 976 с.
9. Семенов В. М. Історичні витоки мовної регіоналізації України. // Актуальні проблеми державного управління, №2, 2010, с. 204-209. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_2_28
10. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу: монографія. / За ред. Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко, Кривий Ріг, 2014, 312 с.
11. Чепелева Н. В. Дискурсивні засоби самопроекування особистості. // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Психологія і педагогіка. №24, 2013, с. 7-11. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_24_4

Спринська З. В.,

УДК 331.54

канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри психології,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

Стачкевич С. Б.,

здобувач вищої освіти,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

ПРОФЕСІОГРАМА ПСИХОЛОГА, ЯКИЙ ЗДІЙСНЮЄ КОРЕКЦІЙНУ РОБОТУ

Корекційна робота психолога є надзвичайно важливою в сучасному світі, де стрес та психологічні проблеми стають все поширенішими. Адже психологи,

займаючись корекційною роботою, вирішують не лише конкретні проблеми, але і сприяють загальному психічному здоров'ю суспільства.

В сучасному світі, насиченому стресами та психологічними викликами, роль психолога, який здійснює корекційну роботу, стає надзвичайно актуальною та значущою. Відомий французький письменник Анатоль Франс висловив думку, що "людина – це та єдина тварина, яка соромиться своєї голоти", але часто цей сором не тільки ховається за маскою, а й може стати перепорою на шляху до повноцінного життя.

У цьому контексті роль психолога, що спеціалізується на корекційній роботі, виявляється ключовою. Такий фахівець, подібно до винахідливого скульптора, працює з невидимим матеріалом – людськими емоціями, перекрученими переконаннями та внутрішніми конфліктами. Відмінною якістю психолога є його здатність виявляти та працювати з кореневими причинами психічних труднощів, допомагаючи клієнтові розкрити свій потенціал та знайти внутрішню гармонію.

Вивчення професіограми психолога, що здійснює корекційну роботу, дозволить глибше розуміти важливість його ролі у сучасному суспільстві та визначити ті аспекти, які роблять його незамінним союзником у подоланні психологічних труднощів [1].

Розглянемо характеристики професійної діяльності психолога, який здійснює психокорекцію.

Освіта та знання. Психолог, здійснюючи корекційну роботу, повинен мати глибокі знання в галузі психології та педагогіки. Він вивчає не лише теоретичні аспекти, але й отримує практичні навички для роботи з різними групами людей.

Емпатія та вміння слухати. Ключовим аспектом роботи психолога є емпатія. Він повинен не лише розуміти проблему клієнта, але й відчувати її. Важливо мати вміння слухати, сприймати індивідуальні потреби та ставлення кожного клієнта.

Індивідуалізація підходу. Кожна людина унікальна, і тому психолог повинен мати здатність розробляти індивідуальні стратегії корекції для кожного клієнта. Відмінність у підході забезпечує ефективність роботи.

Робота з групами. Психолог, який веде корекційну роботу, часто працює як з окремим індивідом, так і з групами. Здатність ефективно взаємодіяти з різними соціальними групами та враховувати їхні специфічні потреби є ключовою.

Використання методів корекції. Застосування різноманітних методів, таких як когнітивно-поведінкова терапія, арт терапія чи групові тренінги, вимагає від психолога постійного оновлення своїх знань та вмінь.

Самовдосконалення. Психолог, що здійснює корекційну роботу, завжди вдосконалює свої навички та підтримує освітній рівень. Це важливо для ефективного реагування на сучасні виклики та зміни в психологічному середовищі.

Узагальнюючи, професіограма психолога, що займається корекційною роботою, представляє собою комплекс вимог та навичок, які необхідні для успішної психологічної підтримки та корекції. Ця професія вимагає не лише знань, але і внутрішньої справжності та глибокого розуміння людської психіки.

Професіограма психолога, спеціалізація якого полягає у проведенні корекційної роботи, є невід'ємною складовою успішного функціонування психологічної служби [4]. Цей спеціаліст має багатий набір навичок та компетенцій, які дозволяють ефективно впливати на психічний стан клієнта та сприяти його психосоціальному адаптації.

Однією з ключових компетенцій є вміння виявляти та аналізувати психологічні проблеми клієнта. Психолог повинен мати глибоке розуміння психічних механізмів та вміти визначати основні причини психологічних труднощів [5].

Крім того, психолог, що здійснює корекційну роботу, повинен мати розвинені комунікаційні вміння. Важливо не лише ефективно слухати клієнта, але й висловлювати свої ідеї та поради зрозуміло та підтримуюче.

Необхідно також враховувати етичні аспекти роботи психолога, забезпечуючи конфіденційність і повагу до прав та свобод клієнта. Здатність до емпатії та тактовності є невід'ємною частиною професіоналізму.

Таким чином, професіограма психолога, який веде корекційну роботу, визначає важливі складові для успішного функціонування у цій сфері. Цей спеціаліст повинен поєднувати технічні навички та глибоке розуміння людської психіки з високим рівнем емпатії та професійної етики.

Список використаних джерел

1. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія.К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. 200 с.
2. Основи професіографії : навч. пос. / С. Я. Карпіловська, Р. Й. Мітельман, В. В. Синявський та ін. К. : МАУП, 1997. 148 с.
3. Пов'якель Н.І. Професійна рефлексія психолога-практика. *Практична психологія та соціальна робота.* 1998. № 6-7. С. 3-6.
4. Радчук Г.К., Андрійчук І.П. Підготовка особистості майбутнього практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота.* 2003. № 4. С. 18–20.
5. Синявський В.В. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування. Кіровоград, 2014. 84 с.

Терещенко Ю. В.,
асистент кафедри
соціології та соціальної роботи,
Державний вищий навчальний заклад
"Приазовський державний технічний
університет", м. Дніпро

УДК 331.54

ГЕНДЕРНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Професійне самовизначення – один з найважливіших та найважчих процесів у житті кожного здобувача освіти, зокрема підліткового віку. На цей процес мають вплив багато факторів, а саме особливості протікання підліткового віку та його гендерні відмінності у дівчат та хлопців. Тут виступає головним чинником фізіологічні та гормональні зміни в організмі школярів, що впливають на їх поведінку, розвиток, спілкування та професійний вибір.

Основною проблематикою виступає гендерна необізнаність здобувачів освіти своїх внутрішніх якостей, прагнень та часто відсутність формулювання життєвої мети, небажання прагнути до самопізнання та самовизначення.

Ще одним важливим фактором є вплив батьків та їх роль у житті молодого індивіда. Батьківська підтримка та розуміння, а головне знання своєї дитини, породжує довірчі стосунки між підлітками і батьками, сприяє успіхам в навчанні і етичному розвитку.

Також потрібно врахувати і вплив друзів, оточення та представників закладу освіти, які безпосередньо формують відношення до життя, процесу соціалізації та набуття професійних знань.

Професійні знання помножуються, накопичуються та використовуються людиною в процесі саморозвитку. Знання про професії зазвичай конкретні і формуються у кожного індивідуально. Їх достовірність перевіряється на особистому досвіді, і застосовуються вони при взаємодії з іншими людьми.

Важливою складовою самореалізації молодої людини, яка пов'язана з її життєвими планами й майбутніми намірами, є самовизначення.

У процесі самовизначення людина усвідомлює не тільки те, чого вона хоче досягти в майбутньому, а й те, які кроки треба зробити на цьому шляху.

Отже, це не лише мрії про майбутнє, а і формування стійких прагнень і – щоденні зусилля для їхньої реалізації.

Тому поняття "самовизначення особистості" має різний зміст. Самовизначення – це відкриття себе, виявлення передусім своїх позитивних якостей і можливостей, а також тих задатків, які потім шляхом самовиховання людина зможе перетворити на здібності, а талант — на стійку рису характеру.

Виокремлюють такі складові самовизначення, як життєве, особистісне, соціальне, професійне.

Професійне самовизначення – складний процес професійного вибору. Це процес самопізнання та об'єктивної оцінки власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією.

Професійне самовизначення передбачає, формування у підлітка конкретного виду праці – професії, спеціальності, що характеризується високою мобільністю, вимогами широкої орієнтації у світі праці не обмежуючи можливості розвитку і саморозвитку особистості.

Етапи професійного самовизначення:

1) первинний вибір професії (характерний для учнів молодшого шкільного віку) – малодиференційовані уявлення про світ професій, ситуативне уявлення про внутрішні ресурси, необхідні для даного роду професій, нестійкість професійних намірів;

2) етап професійного самовизначення (старший шкільний вік) – виникнення і формування професійних намірів та первісне орієнтування в різних сферах праці;

3) професійне навчання – здійснюється після отримання шкільної освіти для освоєння обраної професії;

4) професійна адаптація – формування індивідуального стилю діяльності, переважання системи виробничих та соціальних відносин;

5) самореалізація в праці – виконання або невиконання очікувань, пов'язаних з професійною працею.

Згідно віку, підлітки знаходяться саме на етапі професійного самовизначення, в процесі якого вивчають та оцінюють свої професійні інтереси, нахили, здібності... Знайти професію що відповідає індивідуально – психологічним особливостям та можливостям – їх головне завдання.

Одна з необхідних умов здійснення особистісного підходу до вибору професії – самопізнання. Пізнання самого себе йде через порівняння себе з іншими людьми, шляхом усвідомлення своїх можливостей, досягнень і порівняння їх з успіхами і досягненнями оточуючих людей.

Самопізнання – це усвідомлення людиною самої себе, свого "Я". Усвідомити самого себе – значить дати звіт собі відносно своїх сил, можливостей, особистих якостей, рівня їх розвитку, тобто оцінити їх належною мірою.

Формування професійної спрямованості у підлітків при усвідомленні інтересів, здібностей, цінностей, які пов'язані з вибором професії і визначенням свого місця у суспільстві. В цих здобувачів можуть мати місце особливо раптові зміни в інтересах, що викликано істотним підйомом пізнавальної активності у цьому віці. Але саме в цьому віці можуть виникнути інтереси, які можуть мати вихід на професійну діяльність.

У підлітка формується вміння співвідносити суспільні цілі вибору сфери діяльності із своїми ідеалами, уявлення про цінності зі своїми можливостями, при цьому, дівчатам притаманні одні критерії, а хлопцям зовсім інші. На цьому етапі здобувачі повинні вже реально сформулювати для себе задачу вибору майбутньої діяльності з урахуванням наявного психологічного і психофізіологічного ресурсів. Підсилюється увага до вироблення у школярів бажання до постійного навчання. Профорієнтаційна робота з ними планується з урахуванням можливості продовження освіти в професійно-технічних, середніх спеціальних навчальних закладах чи у середніх загальноосвітніх школах.

Але потрібно враховувати вплив гендерного аспекту на формування професійного самовизначення підлітками, зокрема гендерних стереотипів.

Гендерні стереотипи щодо більшої схильності дівчат до гуманітарної сфери, а хлопців — до технічної, поступово зникають. Наразі здобувачі вищої школи мають змішане представлення про світ професій та приналежність тієї чи іншої професії до певного статевих признаку.

Спираючись на дослідження підліткової вікової групи, виявлено, що до типово чоловічих рис здобувачі відносять такі, як незалежність, домінантність, агресивність, схильність до ризику, впевненість в собі, рішучість. До типово жіночих – чутливість, ніжність, спонтанність, відкритість, здатність до співчуття, співпереживання, імпульсивність, дратівливість. Саме ці фактори створюють домінантну атмосферу навкруги підлітка.

Молоді люди у більшості випадків орієнтуються на престижність та рівень майбутніх доходів від певного профілю роботи. Але й досі існує гендерна стереотипізація, наприклад, виражена у тому, що дівчат очікує перспектива меншого доходу, технічна, фізична робота більше відноситься до хлопчачого вибору, гуманітарне та соціальне направлення більше притаманне вибору дівчат.

Гендерні стереотипи можуть негативно позначатися на перспективі самореалізації та самопізнання школярів обох статей, виступати бар'єром у розвитку індивідуальності. Таким чином, гендерні ролі і гендерні стереотипи впливаючи, визначають один одного. Стереотипи встановлюють ті завдання, які повинні бути виконані, а щоденне спостереження за виконанням цих завдань підтверджує дійсне існування цих стереотипів.

Молода людина, замислюючись над питанням професійного самовизначення, з одного боку, спирається на свої інтереси і схильності, багато в чому обумовлені гендерної приналежністю, з іншого, враховує поширені в суспільстві уявлення про професійні, гендерні стереотипи, зупиняючи свій вибір на тій сфері професійної діяльності, з якою асоціює себе та свою особистість.

З огляду на важливе значення професійного самовизначення учнів, особливе значення має психологічна підтримка та професійний супровід у самопізнанні, співпраця в профорієнтаційній роботі школи і сім'ї. З цього виходить, що школа, як заклад освіти повинна впроваджувати заняття гендерного виховання та психологічної підтримки здобувачів, починаючи з п'ятого класу. Також направляти зусилля батьків на створення умов для розвитку інтересів, схильностей і здібностей їх дітей, шляхом проведення тренінгової та клубної роботи кваліфікованими фахівцями. Має здійснюватись систематична, цілеспрямована робота з професійної орієнтації школярів із застосуванням сучасних інтерактивних методик, що є частиною навчально-виховного процесу; повинні впроваджуватись предмети з розвитку актуальних навичок двадцятого століття для виховання успішної людини. Загальна, цілеспрямована робота допоможе підліткам у професійному самовизначенні, а правильно обрана професія ще у підлітковому віці – це запорука задоволення в перспективі від отриманої професії та роботи, бажання продуціювати новітні ідеї, бажання кар'єрного зростання та саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Барановський А. Б., Потапенко Г. М., Щекін Г. В. Система методів професійної орієнтації. Основи професійної спрямованості: навчально-методичний посібник. – Київ, 1991.
2. Соціологічне дослідження ГО "Рада жінок Донеччини" у співпраці з ГО "Маріупольська Спілка Молоді" в межах Програми ООН. Як обрати професію без упередження. Що думає молодь Приазов'я, 2020. – 63с.
3. Берн Ш. Гендерна психологія / Ш. Берн; СПб.: Прайм – ЕВРО-ЗНАК, 2001. – 321с.
4. Фурман А. В, Надвичина Т.Л. Основи гендерної рівності: Навчальний посібник. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 168 с.
5. Гладкова В.М. Профорієнтація: Навчальний посібник. – Львів: Новий світ. – 2000/2007. – 160 с.

Шелест Н. О.,

УДК 364.04

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Ніжинський державний університет

імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

Хлєбїк С. Р.,

канд. пед. наук, доцент кафедри

соціальної роботи та психології,

Ніжинський державний університет

імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ІННОВАЦІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З СІМ'ЯМИ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Традиційно, соціальна робота в світі, яка здійснювалась до 1960-х рр. полягала в тому, що допомога надавалась тим, хто її потребує та вразливим групам населення. Існували сирітські притулки при фабриках, робітничі будинки для робітників, сімейні гуртожитки, психіатричні інтернати — де практично утримання було без лікування. Вся ця робота здійснювалась лише тому, що це було морально-релігійним обов'язком суспільства та кожної людини окремо. Робота з клієнтом проводилась лише в інституційному закладі та богобоязними співробітниками, а результатом такої роботи мало бути те, що клієнти не створюватимуть проблем в суспільстві. Крім того, існували різноманітні служби та організації, які допомагали клієнтам через відвідування на дому й організовували взаємодопомогу в рамках сусідської громади.

Також, з 1960-х рр. на Заході виникає громадська дискусія про інтернатні форми соціального забезпечення та починається широка реформа — "деінститулізація" задля підвищення гуманності й ефективності соціальної роботи. Мета "деінститулізації" — це перехід від інтернатних до суспільних форм соціальної допомоги. В результаті цього процесу з 1980-х рр. основними формами та методами соціальної роботи у західних країнах стали різноманітні мережі підтримки клієнтів за місцем їх проживання — громадські центри підтримки, відвідування на дому [2].

В цей час змінюється й основна теза соціальної роботи: "Соціальні послуги, які забезпечують гідне та якісне життя — що є невід'ємним правом кожного громадянина". В соціальній роботі головною фігурою стає клієнт, а мета надання соціальних послуг відтепер завжди полягатиме в тому, щоб повернути клієнта до здатності вирішувати проблеми самостійно, це і вважається головним критерієм професійного успіху.

З'являється сучасна форма соціальної роботи, така як соціальні послуги, на які має право кожен громадянин. Соціальні послуги надаються за місцем проживання клієнта, а надавач послуг має бути кваліфікованим професіоналом, який має знання, вміння і досвід працювати з різними категоріями отримувачів соціальних послуг. Критерієм успішності роботи стає результат, коли отримувачів соціальних послуг може самостійно та власноруч справлятися з труднощами, що виникають в його житті [4].

Відбувається еволюція системи надання соціальних послуг. Спочатку це було соціальне забезпечення, що передбачає систему економічних заходів, які спрямовувались на матеріальне забезпечення людей від різних соціальних ризиків. А саме: соціальні виплати через втрату здоров'я, безробіття, хворобу, нещасні випадки на робочому місці тощо.

Наступним в системі з'являється соціальний захист, який окрім матеріального забезпечення передбачає комплекс інших заходів, мета яких створення для непрацездатної категорії населення таких умов які можуть забезпечити їм соціальні, економічні та духовні потреби. Це забезпечення людям, які потребують підтримки та допомоги інший рівень життя. Такий підхід дасть змогу їм нормально функціонувати та не буде нижчим прожиткового мінімуму. З часом, для того щоб змінити соціальну систему потрібно вводити інноваційні підходи в роботі.

Серед найактуальніших на сьогодні інноваційних підходів, теорій та моделей найчастіше вказують підхід, що базується на сильних сторонах клієнтів, моделі, засновані на імпауерменті, феміністичну соціальну роботу та концепцію зеленої соціальної роботи. Всі вони обґрунтовують інноваційні практики, які лише набувають належного поширення, але вже мають належну доказову базу та досвід застосування [1].

Інноваційна діяльність в соціальній роботі має визначальну тенденцію сучасного розвитку суспільства. Бойко-Бойчук Л.В. (2009) виокремлює три типи сучасного трактування поняття "соціальна інновація":

- 1) ідеї, стратегії, концепти, форми організації в соціальній сфері;
- 2) процес здійснення змін (впровадження нових рішень), тривала соціальна зміна, нестандартні рішення соціальної проблеми;
- 3) здійснення змін у поведінці та уподобаннях людей, у процесах впливу на зміни, у регулюванні економічних, соціальних та політичних процесів.

В цих трьох типах спільним є те, що інновації покликані на реалізацію соціальних потреб громади [1].

І однією з найважливіших інновацій в роботі з сім'ями які перебувають або мають ризик потрапити в складні життєві обставини, стає впровадження механізму надання соціальних послуг, як однією з потреб в соціальній роботі.

З 17.01.2019 року набуває чинності Закон України "Про соціальні послуги", який визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Розробляються та затверджуються державні стандарти надання ряду соціальних послуг, класифікатор соціальних послуг. В країні відбувається децентралізація, створюються окремі територіальні громади. В таких громадах формуються системи соціального захисту дітей, сімей з дітьми, які потребують підтримки та допомоги. Все це суттєво вплинуло на трансформацію соціальної роботи в Україні. Постало питання про соціальні послуги, які будуть адаптовані до кожної громади, моделей надання соціальних послуг з акцентом на роботу з сім'ями, що виховують дітей [5].

Так в новій редакції ЗУ "Про соціальні послуги" зазначено, визначення і сформульовано чіткий перелік соціальних послуг, що спрямовані на надання людині допомоги і підтримки в різних життєвих ситуаціях [5].

Соціальна робота з сім'єю, це діяльність, яка потребує професійного втручання в проблемні ситуації сім'ї, або через профілактичну роботу та за допомогою інших сучасних технологій соціальної роботи за запобігти їх виникненню.

Отже, зробимо висновок, що позитивною стороною також є те, що за роки незалежної України збереглися державні структури для надання соціальної допомоги і підтримки вразливим категоріям населення. Головними з них є Центри соціальних служб (колишня назва -центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді). Служби, які працюють з сім'ями з дітьми, неодноразово переживали реорганізацію, але все ж таки їх головною метою залишалась безпосередньо, реалізація соціальної політики з питань сім'ї.

Список використаних джерел

1. Лук'янова Н. Соціальна робота в Україні: концептуальні засади і трансформація в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2009. (№5). С.150-156.
2. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
3. Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні: навч. посіб./ С. Я. Харченко та ін. Луганськ : Альма-матер, 2013. 408 с.
4. Попович Г. М. Історія соціальної роботи в Україні і за рубежом: навч. посіб. Ужгород: Гражда, 2010. 143 с.
5. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 27.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.

СЕКЦІЯ 9. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

SECTION 9. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Адамовська А. І.,

здобувач першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Державний податковий університет, м. Ірпінь

Сторожук Т. М.,

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри обліку та консалтингу,

Державний податковий університет, м. Ірпінь

УДК 657.6

**ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ЗВІТНОСТІ,
СКЛАДЕНОЇ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ**

В умовах сучасного господарювання країни з ринковою економікою впроваджують складання фінансової звітності загального призначення за Міжнародними стандартами (МСФЗ). Це визначається зростанням зацікавленості як закордонних, так і внутрішніх інвесторів у звітності у форматі МСФЗ. Це свідчить про те, що фінансовий стан став ключовим фактором успішного залучення до українських компаній інвестицій на міжнародних ринках капіталу для розширення та модернізації виробництва. Такий підхід сприятиме більш глибокій інтеграції України в світове економічне співтовариство. З цього приводу стає актуальним розгляд змісту і послідовності аналізу фінансової звітності підприємства, сформованої відповідно до МСФЗ, для прийняття управлінських рішень на підприємстві.

Формування цивілізованих ринкових відносин визначається кількома ключовими аспектами, такими як зростання конкуренції, технологічні трансформації у виробництві, об'ємний потік інформації та постійні зміни в податковому та бухгалтерському законодавстві.

В Україні не всі підприємства складають звітність за міжнародними стандартами. Відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" МСФЗ для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності обов'язково застосовують лише деякі суб'єкти [1]. А саме: підприємства, що становлять суспільний інтерес (підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до

біржових торгів, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які належать до великих підприємств), публічні акціонерні товариства, підприємства, які здійснюють діяльність з видобутку корисних копалин загальнодержавного значення, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів.

Основні завдання аналізу фінансової звітності включають:

- дослідження складу і динаміки фінансових джерел діяльності організації, включаючи власний капітал і зобов'язання;
- об'єктивна, комплексна оцінка оптимальної структури пасиву бухгалтерського балансу;
- вивчення складу, структури і динаміки майна організації з оцінкою якості активів компанії;
- аналіз рівня ліквідності активів і платоспроможності компанії;
- оцінка ефективності управління грошовими потоками [2].

Фактори, які ускладнюють порівняння фінансової звітності, включають зміну часових меж фінансового року, різні звітні дати, зміни в структурі компанії, зміну методів бухгалтерського обліку, зміни в облікових оцінках та різниця у поданні інформації.

Так, наприклад, підприємства можуть приймати рішення про зміну часових меж конкретного року з різних причин. Якщо підприємство зазнає великих збитків, керівництво може розширити фінансовий рік з 12 до 15 місяців, змінивши при цьому звітну дату. Це дозволяє компенсувати великий збиток за рахунок прибутку за 15 місяців, а не за 12. Крім того, компанії можуть встановлювати короткий фінансовий рік для врахування великих збитків і витрат, пов'язаних з реструктуризацією [3].

З плином часу компанії можуть змінювати не лише методи обліку або бухгалтерські оцінки, але й переходити з однієї системи бухгалтерського обліку або стандартів на іншу. Такі зміни можуть серйозно впливати на фінансові результати та показники бухгалтерського балансу, ускладнюючи не лише процес порівняння даних по компанії на більш тривалому періоді, але й роблять результати порівняння менш очевидними.

Основні процедури, необхідні для проведення розрахунків за даними фінансової звітності та оцінки отриманих результатів представлено на рис. 1.

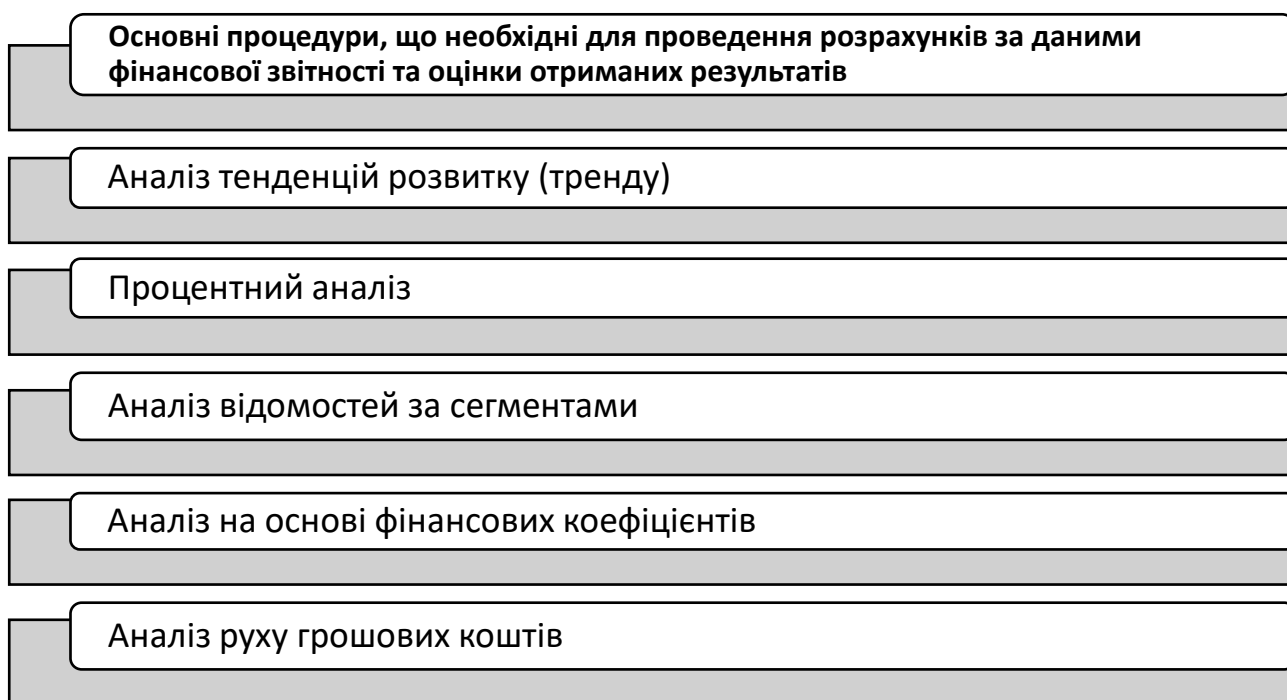

Рис. 1. Основні процедури оцінки отриманих результатів за даними фінансової звітності [4]

При аналізі трендів досліджуються зміни показників фінансової звітності протягом конкретного періоду. Зазвичай такий аналіз проводять за п'ять років, але його можна розглядати і за більш довгі періоди, що призводить до збільшення обсягу досліджуваних елементів [4].

У випадку процентного аналізу порівняльною базою служать показники інших організацій, зазвичай у тій же галузі. Для порівняння з іншими компаніями необхідно враховувати розмір компаній, виражаючи показники звіту про фінансові результати у відсотках від продажів та показники бухгалтерського балансу у відсотках від суми всіх активів. Баланси, адаптовані для процентного аналізу, дозволяють порівнювати структуру фінансування різних компаній та визначати напрями інвестицій в ресурси.

Аналіз за сегментами підвищує інформативність процентного аналізу операційних витрат. Інформація, отримана в ході сегментного аналізу, розкриває корпоративну стратегію групи компаній і дозволяє оцінити значимість її сегментів. При використанні фінансових коефіцієнтів проводиться детальне дослідження фінансового стану, результатів фінансової діяльності та інвестиційного потенціалу компанії.

Коефіцієнтний аналіз включає оцінку платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості організації, а також можливості отримання прибутку через використання коефіцієнтів рентабельності активів, власного капіталу та робочого капіталу. Ефективність господарської діяльності оцінюється за допомогою коефіцієнтів оборотності активів.

Аналіз на основі коефіцієнтів може бути однофакторним або багатофакторним, охоплюючи розрахунок і порівняльну оцінку кожного коефіцієнта окремо та їх узагальнення для прогнозування ймовірності банкрутства [5].

Аналіз руху грошових коштів визначає здатність компанії забезпечити перевищення грошових надходжень над виплатами. Звіт про рух грошових коштів містить інформацію про грошові потоки в розрізі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Важливо відзначити, що відмінності у розкритті показників фінансової звітності за вітчизняними правилами та за МСФЗ суттєво впливають на результати аналізу фінансової звітності, її управління та оцінки ефективності діяльності підприємств. Зараз відбувається процес вдосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності з метою наближення до Міжнародних стандартів фінансової звітності, спрямований на формування більш якісної інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємств в умовах конкурентного середовища.

Таким чином, аналіз підходів до оцінки звітності за міжнародними стандартами українських компаній вказує на необхідність адаптації внутрішнього обліку відповідно до МСФЗ. Управління фінансовими звітами потребує використання методів обліку та бухгалтерських оцінок, а також можливість вибору альтернативних варіантів, які визначені МСФЗ. Під час внесення змін важливо враховувати міжнародний досвід аналізу фінансової звітності, доповнений українським досвідом. Це сприятиме підвищенню ефективності використання аналітичних процедур для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на основі зібраної інформації.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України. Редакція від 10.08.2022. Документ № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 5.12.2023).
2. Царук В.Ю. Фінансова звітність підприємств в умовах господарювання: проблемні аспекти і перспективи розвитку. *Економічні науки*. 2017. Вип. №26. С. 236-243.
3. Кузнецова С. О., Чернікова І. Б. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами: навч. посіб. Х.: Видавництво "Лідер", 2016. 318 с.
4. Максимова А. В., Гнидюк М. Г. Фінансовий аналіз звітності, складеної за МСФЗ. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2018. Вип. 32. С. 185-189.
5. Ночовна Ю. О. Особливості розкриття інформації про фінансові результати у фінансовій звітності за національними та міжнародними стандартами. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6700>.

Гоменюк А. М.,

УДК 657.6

здобувачка першого

(бакалаврського) рівня освіти,

Державний податковий університет, м. Ірпінь

Сторожук Т. М.,

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри обліку та консалтингу,

Державний податковий університет, м. Ірпінь

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність впровадження фінансової звітності за міжнародними стандартами у сучасному бізнес-середовищі важлива не лише для підприємств, але й для глобальної економіки в цілому. Зростаюча світова конкуренція, міжнародна торгівля та інвестиції вимагають від компаній стандартів фінансової звітності, які були б зрозумілими та порівняльними. Впровадження таких стандартів сприяє підвищенню прозорості та довіри як для внутрішніх, так і для зовнішніх зацікавлених сторін, сприяючи легшому доступу до капіталу, зниженню ризиків інвесторів, а також покращенню стандартів корпоративного управління. Застосування міжнародних стандартів при складанні фінансової звітності дозволяє компаніям ефективно функціонувати в глобальному середовищі, легше та швидше пристосовуватися до змін у міжнародному законодавстві та відповідати сучасним вимогам сталої та прозорої бізнес-практики.

Дослідженням питань впровадження фінансової звітності за міжнародними стандартами в практику України у своїх працях займалися багато науковців. Але питання і проблеми переходу до ведення обліку і складання фінансової звітності за міжнародними стандартами до цього часу є актуальними та не повністю вирішеними.

Мета даного дослідження полягає у розкритті особливостей впровадження фінансової звітності за міжнародними стандартами в Україні.

Відповідно до МСБО 1 "Подання фінансової звітності" міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) – це стандарти та тлумачення, видані Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО). Вони охоплюють:

- а) Міжнародні стандарти фінансової звітності;
- б) Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку;
- в) Тлумачення КТМФЗ;
- г) Тлумачення ПКТ" [1].

Стандарти визначають принципи та підходи до складання фінансової звітності для публічних компаній та інших організацій у світі з метою створення єдиної та порівняльної фінансової інформації. Повний комплект фінансової звітності включає:

- а) звіт про фінансовий стан на кінець періоду;
- б) звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід за період;
- в) звіт про зміни у власному капіталі за період;
- г) звіт про рух грошових коштів за період;
- г) примітки, що містять виклад суттєвих облікових політик та інші пояснення [1].

Впровадження МСФЗ дозволяє підприємствам створювати фінансові звіти, які є більш прозорими, порівняльними та надійними для зацікавлених сторін, таких як інвестори, кредитори, регулятори та інші. Це сприяє глобалізації та створює єдиний мовник для фінансової звітності компаній у різних країнах [2]. Звіти складені за МСФЗ є більш бажаними для зовнішніх користувачів і, перш за все, інвесторів.

Впровадження фінансової звітності за міжнародними стандартами на підприємствах України має свої особливості, пов'язані з станом економіки та правового середовища країни:

– перехід до міжнародних стандартів вимагає адаптації внутрішнього законодавства України, що може передбачати внесення змін у податкове, бухгалтерське та інше законодавство для вирішення питань, які виникають при застосуванні міжнародних стандартів;

– ефективне впровадження вимагає підготовки бухгалтерів та фінансових аналітиків для роботи з новими стандартами і розвиток системи професійної освіти та навчання, яка має бути спрямована на забезпечення фахівців відповідними знаннями та навичками;

– підприємства повинні адаптувати свої системи обліку та звітності до положень міжнародних стандартів, і це може включати впровадження нових методів оцінки активів та зобов'язань, а також зміну порядку подання фінансової інформації;

– впровадження міжнародних стандартів може вимагати перегляду та оптимізації бізнес-процесів підприємства для забезпечення відповідності новим вимогам та забезпечення ефективного використання ресурсів;

– підприємства повинні взаємодіяти з аудитором для забезпечення адекватного контролю за дотриманням міжнародних стандартів та проведення незалежного аудиту фінансової звітності [3, с. 279].

В цілому, впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності на підприємствах України сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності на

світовому ринку та сприяє розвитку стандартів корпоративного управління та узгодження бухгалтерської практики з найкращою світовою практикою. Але впровадження фінансової звітності за міжнародними стандартами в практику підприємств України стикається з рядом проблем, які можуть ускладнювати цей процес:

– адаптація внутрішнього законодавства до міжнародних стандартів вимагає значних змін в правовому середовищі України, є трудомістким процесом та вимагає часу для ухвалення та впровадження нових законів і нормативних актів;

– впровадження міжнародних стандартів передбачає не лише технічні зміни в обліковій системі, а й підвищення кваліфікації персоналу. Брак кваліфікованих фахівців, які володіють необхідними знаннями, може бути перешкодою для швидкого та ефективного впровадження;

– деякі підприємства можуть виявити складність в адаптації своєї фінансової системи до вимог міжнародних стандартів, що може бути пов'язано з необхідністю перегляду бізнес-процесів та внутрішніх контрольних механізмів;

– впровадження міжнародних стандартів може вимагати інвестицій у нове програмне забезпечення, технологічні зміни та навчання персоналу, а для деяких підприємств це може бути важкодоступним заходом, особливо для малих та середніх підприємств [4, с. 85].

Несприятливі умови та проблеми впровадження фінансової звітності за міжнародними стандартами можуть бути подолані через системний підхід, залучення експертів та активну підтримку державних інституцій.

Впровадження фінансової звітності за міжнародними стандартами на підприємства в Україні передбачає кілька ключових напрямків:

1. Важливим етапом є підготовка фахівців, які забезпечать правильне застосування міжнародних стандартів. Працівники, зайняті у фінансовому відділі та бухгалтерії, повинні мати відповідні знання та навички, щоб ефективно застосовувати ці стандарти.

2. Підприємство має адаптувати свою бухгалтерську систему до міжнародних стандартів. Це може включати в себе внесення змін у методику обліку, оцінку активів та зобов'язань, а також у внутрішні процеси звітності.

3. Суб'єкти господарювання повинні забезпечити надійність фінансової звітності через удосконалення внутрішнього контролю і системи аудиту та регулярного моніторингу і оцінки відповідності стандартам.

4. Впровадження міжнародних стандартів може вимагати оновлення програмного забезпечення для відповідності новим підходам. Важливо, щоб інформаційні системи були готові до збору, обробки та аналізу даних відповідно до міжнародних стандартів.

5. Використання послуг експертів та консультантів, які з досвідом впровадження міжнародних стандартів, що допоможе спростити процес переходу та забезпечити відповідність найкращим практикам.

6. Розвиток комунікації з інвесторами, партнерами та іншими зацікавленими сторонами для забезпечення чіткої інформації про перехід до міжнародних стандартів, що сприятиме довірі та розумінню серед зовнішніх стейкхолдерів [5, с. 34].

Впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності на підприємства в Україні сприяє покращенню якості фінансової звітності, підвищенню прозорості та вірогідності, а також сприяє інтеграції українських компаній в глобальний економічний контекст.

Отже, впровадження фінансової звітності за міжнародними стандартами на підприємствах України має стратегічне значення в сучасному глобалізованому економічному середовищі. Це дозволяє підняти якість своєї фінансової звітності, роблячи її більш інформативною, що сприяє привабливості для інвесторів та створює сприятливі умови для доступу до міжнародних фінансових ресурсів. Впровадження стандартів також вимагає системних змін в бухгалтерській та правовій сферах, але водночас може служити кроком до підвищення ефективності бізнес-процесів та забезпечення довіри зацікавлених сторін у сталому розвитку підприємств.

Список використаних джерел

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1. Подання фінансової звітності IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text (дата звернення: 27.11.2023).

2. Грибовська Ю. Звітність за сегментами в контексті міжнародних стандартів фінансової звітності. *Економіка та суспільство*, 2023. №47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-34>.

3. Вакульчик О.М., Сабарська Є.В. Використання міжнародних стандартів фінансової звітності суб'єктами малого бізнесу в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, Випуск 1 (18) 2019. С. 279-287.

4. Курій Н. Адаптація фінансової звітності України до вимог міжнародних стандартів та законодавства Європейського Союзу. *Збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції "Розвиток соціально-економічних систем в геоекономічному просторі"*. 2023. С. 85-87.

5. Завитій О., Роздимаха С. Напрями впровадження фінансової звітності за міжнародними стандартами. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*, 202. №2, С. 33-41.

Заморока М. Р.,

УДК 330.322

здобувач вищої освіти,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Литвин О. Є.,

канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ІНТЕРНЕТ-ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Сучасний світ відзначається стрімким розвитком цифрових технологій, які значно впливають на всі сфери економічного життя країн. Україна, як країна з високим потенціалом у сфері ІТ та цифрових інновацій, стоїть на порозі великих змін. Інтернет-економіка України, що охоплює широкий спектр діяльності від електронної комерції до ІТ-аутсорсингу, стала однією з ключових областей, яка може прискорити економічне відродження країни.

Залучення іноземних інвестицій в цю сферу відіграє вирішальну роль у розвитку інтернет-економіки. Інвестиції не лише надають необхідні фінансові ресурси для розвитку і інновацій, але й вносять нові знання, технології та кращі світові практики управління. Враховуючи зростаючу глобалізацію та взаємозалежність світових економік, іноземні інвестиції в інтернет-економіку України можуть стати ключовим фактором її динамічного розвитку.

Інтернет-економіка України постійно розвивається та змінюється. За останні роки, завдяки посиленню глобалізаційних процесів та стрімкому розвитку цифрових технологій, ця сфера показала значний ріст. Відмінною рисою інтернет-економіки є її динамічність та здатність швидко адаптуватися до змін у світовому економічному просторі. Це створює широкі можливості для інновацій та підприємницької діяльності, зокрема у сферах електронної комерції, ІТ-послуг та цифрового маркетингу.

Іноземні інвестиції мають вирішальне значення для розвитку інтернет-економіки в Україні. Вони не тільки забезпечують необхідне фінансування, але й сприяють впровадженню новітніх технологій, передових практик управління та міжнародного досвіду. Це особливо важливо для стартапів та малих підприємств, які шукають можливостей для швидкого розвитку та виходу на міжнародні ринки.

Уряд України розуміє важливість розвитку інтернет-економіки та активно працює над створенням сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій.

Серед таких заходів можна виділити розвиток інфраструктури, спрощення податкового та митного регулювання, а також стимулювання інноваційної діяльності. Платформа Advantage Ukraine, створена для приваблення іноземних інвесторів, є яскравим прикладом таких зусиль. На цій платформі представлено широкий спектр інвестиційних проектів, що відкриває нові можливості для залучення капіталу та розвитку бізнесу.

Незважаючи на значний потенціал, інтернет-економіка України стикається з рядом викликів. Серед них – необхідність подальшої модернізації інфраструктури, вирішення питань кібербезпеки, а також подолання бюрократичних бар'єрів, які ускладнюють залучення іноземних інвестицій. Крім того, важливим є підготовка кваліфікованих кадрів, які зможуть задовольнити потреби швидко розвиваючої інтернет-економіки.

У той же час, перспективи розвитку інтернет-економіки в Україні виглядають оптимістично. Країна володіє великим потенціалом у сфері IT-індустрії, що підтверджується високим рівнем технічної освіти та великою кількістю талановитих розробників. Додатково, Україна має стратегічно вигідне географічне положення, що може сприяти розвитку електронної комерції та транскордонної торгівлі.

Майбутнє інтернет-економіки України тісно пов'язане з залученням іноземних інвестицій. Це може відбуватися через прямі інвестиції у стартапи та IT-компанії, а також через співпрацю з міжнародними партнерами в рамках спільних проектів та ініціатив. Посилення ролі України як центру інновацій та технологічного розвитку може відкрити нові можливості для бізнесу та покращити загальний стан економіки.

Уряд України та місцеві органи влади повинні продовжувати працювати над створенням сприятливого інвестиційного клімату, що включає поліпшення законодавчого середовища, захист прав інвесторів та розвиток відповідної інфраструктури. Такі заходи можуть сприяти збільшенню іноземних інвестицій та подальшому розвитку інтернет-економіки.

Попри існуючі виклики, можливості для розвитку інтернет-економіки в Україні є значними. З одного боку, це включає розширення сфери IT-послуг та розвиток нових технологічних напрямків, як-от штучний інтелект та великі дані. З іншого боку, зростання інтернет-економіки сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню кваліфікації працівників та покращенню якості життя населення.

Іноземні інвестиції також сприятимуть міжнародній інтеграції України, відкриваючи доступ до глобальних ринків та нових бізнес-можливостей. Це, в свою чергу, зміцнить позиції України на світовій арені як надійного партнера та інноваційного лідера в області цифрових технологій.

Окрім того, іноземні інвестиції можуть сприяти створенню позитивного інвестиційного клімату в країні, що є важливим фактором для залучення додаткових інвестицій, зокрема у високотехнологічні проекти. Це, в свою чергу, стане основою для стійкого та довгострокового економічного росту України.

У підсумку, іноземні інвестиції в інтернет-економіку України мають велике значення для економічного відродження та подальшого розвитку країни. Розвиток інтернет-економіки, підтриманий іноземними інвестиціями, може привести до значних позитивних змін, як у сфері технологій, так і в соціально-економічному розвитку України загалом. Це відкриває широкі перспективи для майбутнього, які вимагають продуманого підходу та активної участі всіх зацікавлених сторін.

Список використаних джерел

1. Lytvyn O. Y., Bulakh T. M., Ivashchenko O. A. The Evaluation of Investment Cooperation of Ukraine with EU Countries. URL: <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/210/186> (date of access: 09.12.2023).
2. Foreign direct investment (FDI) in Ukraine – International Trade Portal. Home – International Trade Portal. URL: <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/ukraine/investment>.
3. How Ukraine can upgrade its technological capabilities | Brookings. Brookings. URL: <https://www.brookings.edu/articles/how-ukraine-can-upgrade-its-technological-capabilities>.
4. Investment activity in Ukraine (2021) | Ministry of Economy of Ukraine. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=en-GB&id=14fdd5c9-70b6-4f46-b2f2-842dfc4a7b3f&title=InvestmentActivityInUkraine>
5. Rebuilding and Modernizing Ukraine's ICT Infrastructure Will Be Essential to Attract Private Investment. CSIS | Center for Strategic and International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-and-modernizing-ukraines-ict-infrastructure-will-be-essential-attract-private> .
6. Reconstructing Ukraine: Trade and foreign direct investment. CEPR. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/reconstructing-ukraine-trade-and-foreign-direct-investment>.
7. Ukraine: an FDI snapshot. Investment Monitor. URL: <https://www.investmentmonitor.ai/ukraine-crisis/ukraine-fdi-snapshot-foreign-investment>.
8. Ukraine E. National strategy to increase foreign direct investment in Ukraine is available now. EY Deutschland – Home | Building a better working world. URL: https://www.ey.com/en_ua/news/2021/08/publication-of-fdi-strategy-of-ukraine.

Захарова А. К.,

УДК 327.7

здобувачка вищої освіти,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Литвин О. Є.,

канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

СТРАТЕГІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Зовнішньоекономічна політика Європейського Союзу (ЄС) визначає відносини ЄС з іншими країнами та регіонами у сфері економіки, торгівлі, інвестицій, фінансів, технологій, трудових відносин, енергетики та інших аспектів. Цілями зовнішньоекономічної політики ЄС в першу чергу є створення внутрішнього ринку. Зовнішньоекономічна політика спрямована на підтримку та розвиток внутрішнього ринку ЄС, забезпечуючи вільний рух товарів, послуг, капіталу та праці між країнами-членами.

Країни ЄС активно укладає угоди про вільну торгівлю (УВТ) з різними країнами та регіонами з метою сприяння взаємовигідним економічним обмінам та зменшення тарифних та нетарифних бар'єрів. ЄС веде активну економічну дипломатію для захисту своїх економічних інтересів, розвитку бізнес-відносин та підтримки іноземних інвестицій. ЄС прагне розвивати стратегічні партнерства з іншими країнами, особливо в сусідніх регіонах, сприяючи їхньому економічному та політичному розвитку. ЄС розвиває політику сусідства для підтримки стабільності та розвитку країн, що оточують його кордони.

Загалом, зовнішньоекономічна політика ЄС спрямована на створення благоприятного економічного середовища для своїх членів та партнерів, підтримку сталого економічного зростання та зміцнення позицій ЄС на світовій арені. Ці аспекти об'єднуються в загальну стратегію, спрямовану на зміцнення позицій ЄС в світовій економіці та підтримання стабільності та розвитку в міжнародному масштабі.

Стратегія зовнішньоекономічної політики Європейського Союзу стикається з рядом проблем та викликів, які впливають на її ефективність та реалізацію. Відбуваються зміни в геополітичній обстановці, такі як конфлікти та напружені відносини між деякими країнами, що може ускладнювати реалізацію стратегії та впливати на економічну стабільність. Зростання торговельних конфліктів з іншими великими економічними гравцями, зокрема з США та Китаєм, може теж

суттєво вплинути на торговельні потоки та ринкові умови для європейських компаній. Одним із викликів є економічні проблеми в окремих країнах ЄС, такі як боргові кризи або низький економічний зрост, можуть обмежити можливості ЄС у здійсненні амбітних зовнішньоекономічних ініціатив. Політична та економічна нестабільність у сусідніх регіонах, таких як Східна Європа, Південний Кавказ та Середземномор'я, може становити загрозу безпеці та економічному розвитку.

Європейський Союз є великим імпортером енергоресурсів, особливо газу та нафти. Залежність від постачань може зробити ЄС вразливим до змін у геополітичних умовах або енергетичних криз. Глобальні проблеми, такі як пандемія, зміни клімату та криза біорізноманіття, можуть впливати на світову економіку та вимагати нових стратегій у зовнішньоекономічній політиці. Зростання геополітичного суперництва між великими державами може ускладнити позицію ЄС на світовій арені та вплинути на його зовнішньоекономічні відносини.

У цілому, зовнішньоекономічна політика Європейського Союзу є складною та важливою частиною його діяльності, але вона стикається з численними викликами та проблемами. Геополітична нестабільність, торговельні конфлікти, економічні проблеми внутрішнього характеру та залежність від енергоресурсів є факторами, що впливають на успішність стратегії ЄС у веденні зовнішньоекономічних відносин.

Отже, нестабільність у сусідніх регіонах та глобальні виклики, такі як пандемія та зміни клімату, висувають нові вимоги до стратегії та вимагають реакції на нові виклики. Крім того, суперництво між великими державами може ускладнити визначення ЄС на світовій арені та вплинути на його позицію у зовнішньоекономічних відносинах. Вирішення цих проблем вимагатиме від ЄС стратегічного планування, гнучкості та здатності адаптуватися до змін у світовій політиці та економіці.

Список використаних джерел

1. Economic security: a new horizon for EU foreign and security policy URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/economic-security-new-horizon-eu-foreign-and-security-policy_en.
2. EU foreign economic policy strategy URL: https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/giving_substance_to_the_strategic_partnerships.pdf.
3. About the European External Action Service URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/about-european-external-action-service_en.

4. Köck, Robert; Lytvyn, Olena "Stärkung der finanziellen Souveränität Europas mit Hilfe der Kapitalmarktunion". Sichtweise der Zentralbanken der Europäischen Union / ÖBA BankArchiv. Volume 70, January 2022, Issue 1, pp. 33-42. <https://doi.org/10.47782/oeba202201003301>

5. Lytvyn, O., Bulakh, T., Ivashchenko, O., & Grynchak, N. (2020). Formation of Innovative Economy of Ukraine in the Context of European Union Association Agreement. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 42 (1), 5-16. <https://doi.org/10.15544/mts.2020.01>.

6. Зовнішня політика та міжнародні зв'язки Європейського Союзу. URL: http://politicus.od.ua/6_2020/4.pdf.

7. The Evaluation of Investment Cooperation of Ukraine with EU Countries / Т.М. Bulakh, О.А. Ivashchenko, О.Ye. Lytvyn / Статистика України, 2018, № 4. – Р. 50-56. DOI: [https://doi.org/10.31767/su.4\(83\)2018.04.06](https://doi.org/10.31767/su.4(83)2018.04.06).

Кліщ М. Ю.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

УДК 658.5

БІЗНЕС ПРОЦЕСИ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ РИТЕЙЛЕРІВ: СУТЬ ТА КОМПОНЕНТИ

У контексті системних трансформацій, що характеризується невизначеністю умов зовнішнього середовища, масштабністю змін та варіативністю потреб споживачів, особливої актуальності набуває управління бізнес процесами компаній ритейлерів. За таких умов науково-теоретичне та прикладне значення управління бізнес процесами та детермінування векторів його розвитку, рекомендацій щодо ефективності та якості бізнес процесів потребує належного науково методичного, та методологічного переосмислення.

Управління бізнес процесами компаній ритейлерів є актуальним для дослідження з огляду останніх публікацій та праць закордонних та вітчизняних вчених, як-от Й. Шумпетера, М. Портера, М. Трейсі, Ф. Вірсема, Г. Хамел, К. Прахала, П. Друкера, К. Крістенсена, А. Матвєєва, у галузі ритейлу А. Мазаракі.

Підприємства ритейлу в умовах системних трансформацій є одними із каналів розподілу, які відіграють важливу роль у постачаннях товарів споживачам. Ритейл (Gilbert, 2003) визначають як будь-який бізнес, який спрямовує свої маркетингові зусилля на задоволення споживача на основі організації продажу товарів і послуг як засобу розподілу. З цієї дефініції слідує, що ритейл – це вид бізнесу, який стає останнім ланцюгом каналу розподілу.

Баррі Бермана (Barry Berman) і Джоела Р. Еванса (Joe R. Evans) вважають, що роздрібна торгівля (retailing) включає види економічної діяльності, пов'язані з продажем товарів і послуг споживачам для використання ними особисто або їх сім'ями. Роздрібна торгівля — це останній етап процесу розподілу [9].

Професор Окландер М. А. визначає роздрібну торгівлю, як будь-яку діяльність з продажу товарів чи послуг безпосередньо кінцевим споживачам для особистого некомерційного використання [12].

Роздрібну торгівлю також можна розділити на дві категорії: сучасну роздрібну торгівлю та традиційну роздрібну торгівлю (Tambunan, 2004; Utomo, 2011). Обидві категорії роздрібної торгівлі мають різні характеристики та реалізуються на підприємствах ритейлу. Відтак, деякі характеристики сучасних та традиційних підприємств ритейлу порівнюються в табл. 1.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика сучасних
та традиційних підприємств ритейлу**

№ п/п	Сучасні підприємства ритейлу	Традиційні підприємства ритейлу
1.	Розташуванню підприємства приділяється велика увага	Розташування підприємства не береться до уваги
2.	Наявність програм лояльності	Відсутність програм лояльності
3.	Зорієнтованість на цільовий ринок або цільовий сегмент ринку	Відсутність орієнтації на цільовий ринок або сегмент ринку за принципом "товари для всіх"
4.	Чіткий вибір бренду	Відсутність чіткого вибору бренду
5.	Оцінюється прибуток на продукт	Прибуток на продукт не оцінюється
6.	Фінансовий менеджмент реалізовується	Фінансовий менеджмент не реалізовується
7.	Бізнес процеси аналізуються, оцінюються та вдосконалюються	Бізнес процесам не приділяється достатня увага

Однією з ключових ознак сучасного підприємства ритейлу є аналіз, оцінка та вдосконалення бізнес процесів. Детальне вивчення змісту поняття бізнес процесу наведено у табл. 2.

Дослідження змісту поняття бізнес-процесу [1, 2, 3]

№ п/п	Автор дефініції	Визначення
1.	В. Командровська О. Морозенко	Одна з найбільш поширених в практиці бізнесу дефініція розрізняє основні бізнес-процеси, котрі утворюють додану вартість продукту (послуги); створюють продукт (послуги), що представляє цінність для клієнта; формують такий результат, такі споживчі якості, за які клієнт готовий платити гроші, сфокусовані на отриманні прибутку, допоміжні бізнес-процеси, що направлені на надання необхідних внутрішніх продуктів, внутрішніх послуг для напрямів бізнесу; забезпечують функціонування інфраструктури компанії, бізнес-процеси розвитку, націлені на отримання прибутку в довгостроковій перспективі; забезпечують не організацію поточної діяльності, а розвиток або вдосконалення діяльності компанії в перспективі, процеси управління, що націлені на управління всіма трьома попередніми групами
2.	І. Макотерська	бізнес-процес – це набір повторюваних подій, активностей та/або рішень, які призводять до певного результату. Це може бути сервіс, продукт або частина продукту
3.	М. Волосатова	бізнес-процес – це комплекс дій, взаємозалежних та пов'язаних між собою, що мають початок та кінець, метою реалізації яких є перетворення вхідних ресурсів у вихідний продукт, який задовольняє вимогам споживачів
4.	Корпорація "Глобал Консалтинг"	бізнес-процес – це набір пов'язаних між собою дій і функцій, які необхідні для виробництва певного результату, що має цінність для зовнішнього або внутрішнього споживача
5.	Авторське визначення	бізнес-процес – це система (совокупність бізнес-процесів), що складається з підсистем (компонентів бізнес-процесу), які реалізуються у межах підприємства

Ці компоненти допомагають визначити, структурувати та виконати дії, необхідні для досягнення конкретної мети підприємства-ритейлу.

Список використаних джерел

1. Volosatova, M. (2018), "The concept of the category "business process" and the characteristic features of its content", *Suchasni napryamky rozvytku ekonomiky i menedzhmentu na pidpryyemstvakh Ukrainy: Zbirnyk materialiv IV vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh* [Modern trends in the development of economics and management at enterprises of

Ukraine: Collection of materials of the 4th All– Ukrainian scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists], KHNADU, Kharkiv, Ukraine.

2. Komandrov's'ka, V. and Morozenko, O. (2011), "Business processes of the enterprise: the essence and methods of improvement", available at: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/325> (Accessed 15.03.2023).

3. GCC (2021), " Description of the company's business processes. To whom, why and how?", available at: <https://gc.ua/uk/opis-biznes-procesiv-kompani%D1%97-komu-navishho-i-yak/> (Accessed 15.03.2023).

4. Jones, P., & Comfort, D. (2020). Sustainability bonds and green bonds within the retail sector. *International Journal of Sales, Retailing and Marketing*, 37-43.

5. Lovreta, S., Končar, J., & Petković, G. (2009). *Kanali marketinga*. Beograd: Ekonomski fakultet. *Marketing i prodaja*. (2019).

6. Impact of sharing information with supplier and buyer on the organizational performance of food companies in bosnia and herzegovina. *Economy and Market Communication Review – Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije (EMC Review)*, 33-52.

7. Costs management models in small and medium enterprises. *Small and medium enterprises – possibilities and perspectives 2011* (pp. 239-243).

8. Beograd. Vidović, A., & Jugović, D. (2014). *Merčendajzing u funkciji komunikacije sa tržištem*. *Powercom 2014* (pp. 23-34). Beograd.

9. Барри Берман, Джозл Р. *Retail Management: A Strategin Approach: Вильямс*, 2003. С. 1184.

10. Окландер М. А., д. е. н., проф. *Методологічні аспекти формування каналів розподілу. Теорія і практика маркетингу в Україні: Монографія / Наук. редактор Павленко А. Ф. К.: КНЕУ, 2005.*

Конарівська О. Б.,

УДК 658.5

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри туризму та
готельно-ресторанної справи,
Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне

Лігостаєв В. В.,

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне

Олар Д. І.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ГЛЕМПІНГ-БІЗНЕСУ ЯК НОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ГОСТИННОСТІ

Глемпінг представляє собою розкішний варіант кемпінгу. Поняття "глемпінг" утворене через злиття англійських glamorous та camping, дослівно – "гламурний кемпінг". Вперше поняття "глемпінг" як термін було згадано у лютому 2005 року у статті газети The Guardian, що була присвячена огляду варіантів сімейного відпочинку, у 2016 році слова "глемпінг", "глемп" та "глемпер" були включені до Оксфордського словника англійської мови (Oxford English Dictionary, 2016) [1].

Необхідними складовими елементами для організації глемпінгу є: спеціальні намети і будиночки, які відповідають екологічним стандартам і створюються з використанням сучасних будівельних технологій; глемпінг-намети оснащуються сучасними інженерними системами, у тому числі і наявність водопровідної системи, електрики, Wi-Fi; високі вимоги до елементів комфорту та оснащення наметів (як у готелях), наприклад, наявність вишуканого посуду, приборів, місця для приготування їжі, ваз для квітів, килимків, картин тощо [2].

Глемпінг-бізнес спрямований на створення і забезпачення комфортних умов для тих груп туристів, хто хоче насолоджуватися природою, але при цьому не бажає відмовлятися від зручностей та розкоші. Він включає в себе створення унікальних, стильних та комфортабельних місць для проживання у природному середовищі. Це може бути встановлення шатерів або наметів з усіма зручностями, дерев'яних

будиночків, літніх будиночків, які надають затишок та комфорт, але при цьому дозволяють гостям насолоджуватися природним середовищем [5].

Відмітимо, що будувати повноцінний готель в місцях, де туристичний сезон триває 3-4 місяці, не завжди доцільно. А в заповідниках чи природних парках, заборонено. Рішенням всіх цих проблем стає глемпінг – табір з усіма зручностями. Нова концепція гостинності передбачає своєрідний "all inclusive" на природі: комфортний сафарі-тент, ліжко замість спального мішка, зручні меблі, кухня, душ з гарячою водою, санвузол.

Отже, вище перелічені складові – це елементи на яких будується нова бізнес-ідея для сфери гостинності.

Розглянемо основні аспекти організації глемпінг-бізнесу [3-4]:

– концепція і цільова аудиторія: розуміння основної ідеї глемпінгу: поєднання природи та розкоші; визначення цільової аудиторії: особи, які цінують комфорт, ексклюзивність та природу;

– інфраструктура та дизайн: розробка інфраструктури, яка забезпечить комфортне перебування; дизайн житлових приміщень, який відповідає естетиці глемпінгу;

– екологічна свідомість: здатність інтегрувати глемпінг-бізнес в екологічно чутливий спосіб; зменшення впливу на природне середовище;

– маркетинг і продажі: створення маркетингової стратегії, щоб залучати цільову аудиторію; продаж унікального досвіду, пов'язаного з глемпінгом;

– бізнес-модель і фінанси: розробка стійкої бізнес-моделі, враховуючи витрати на інфраструктуру, обслуговування і маркетинг; забезпечення фінансової стійкості і прибутковості;

– кадри та обслуговування: навчання персоналу для забезпечення високого рівня обслуговування; розуміння потреб гостей та забезпечення їх задоволення;

– партнерство і локалізація: укладання партнерських угод (наприклад, з місцевими постачальниками продуктів); вибір правильної локалізації для глемпінг-поселення;

– безпека і правові питання: забезпечення безпеки гостей; дотримання всіх законодавчих вимог та отримання необхідних дозвільних документів;

– інновації і розвиток: впровадження інноваційних рішень для покращення якості послуг; планування стратегії розвитку бізнесу в майбутньому.

Глемпінг-бізнес вимагає комплексного підходу, який поєднує розкіш та природу, і може бути успішним за умови правильного використання та впровадження вищезазначених аспектів організації.

Розглянемо головні переваги організації екологічного глемпінг-бізнесу за версією практиків у цьому виді бізнесу – Glamping UA [5-6]:

1. Велика цільова аудиторія: молоді люди, молодята, сім'ї з дітьми, активні люди похилого віку, івент-агенції з проведення фестивалів, весіль, тренінгів, ретритів, днів народження та корпоративів.

2. Простота організації: глемпінг-палатки – це тимчасові конструкції, тому на їх установку не потрібно спеціальних дозволів. При цьому шукати зручні рівні майданчики теж не обов'язково: глемпи можна розміщувати на схилах і навіть на висоті до 4 метрів над рівнем землі.

3. Екологічність: глемпи повністю відповідають екологічним стандартам: виготовляються із застосуванням сучасних інженерних систем і безпечних технологій. Попит на таку продукцію сьогодні особливо високий.

4. Економічні вигоди. Організація і управління глемпінгом не вимагає великого штату співробітників. Це може бути форма сімейного бізнесу. До того ж не потрібно великих капіталовкладень. Починати вигідно навіть з покупки двох-трьох наметів. За попередніми підрахунками навіть при заповнюваності 60% і тільки в сезон, глемпи окуповуються за 2-3 роки.

5. Сприятливі умови розвитку. В Україні прекрасна і різноманітна природа, є великий вибір місць для сезонного відпочинку. Наприклад, влітку глемпінг можна обладнати на узбережжі моря, на берегах річок і озер. У міжсезоння "переїхати" до лісу чи в гори.

6. Маневреність. При зведенні готелю з капітальними будівлями потрібно відразу вибирати одне постійне місце проживання. З глемпами все йде набагато простіше: їх можна розміщувати в різних місцях хоч кожен сезон. Немає ризиків помилитися з популярністю туристичної зони

Отже, нами виокремлено шість переваг організації глемпінг-бізнесу в Україні. Вважаємо, що з допомогою глемпів можна не тільки організувати повноцінні комфортабельні табори і глемпінг-парки, а й розширити номерний фонд готелів. Це швидкоокупне рішення дозволить залучити нових клієнтів і збільшити номерний фонд без масштабного будівництва. Ще одним із варіантів глемпінг-бізнесу може бути виїзні глемпінги з організацією екскурсій і тематичної анімацією. Їх можна використовувати і готелям, і туристичним компаніям. Туристам пропонують поїздки в гори, велотури, запливи на байдарках з можливістю ночівлі в мальовничому місці. Таким чином, глемпінг – це інноваційний бізнес, заснований на новій концепції гостинності і має величезні перспективи для розвитку і ефективного функціонування.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія: вільна енциклопедія. Глемпінг. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Глемпінг> (дата звернення: 05.09.2023).

2. Глемпінг – гламурний кемпінг. Сайт онлайн журналу Альтера Інвест: веб сайт. URL: <https://alterainvest.ru/rus/biznes-idei/detail-3811040> (дата звернення: 05.10.2023).

3. Глемпінг-туризм без шкоди для довкілля. Асоціація професіоналів довкілля "РАЕВ": офіційний сайт. URL: <https://lc-les.com/press-center/posts/glem-ping-turizm-bez-shkodi-dlya-dovkillya> (дата звернення: 15.09.2023).

4. Глемпінг в Україні: куди поїхати? URL: <https://34travel.me/gotoukraine/post/glampingua> (last accessed: 05.08.2023).

5. Глемпінг як бізнес-ідея в Україні: основні переваги. Glamping UA: офіційний сайт. URL: <https://glamping.ua/glem-ping-yak-biznes-ideya-v-ukrayini-osnovni-perevagy> (дата звернення: 21.11.2023).

6. Що таке глемпінг та де його шукати в Україні. Dovkola. media: офіційний сайт. URL : <https://dovkola.media> (дата звернення: 21.11.2023).

Кохан І. В.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

УДК 327.2

ЦІЛІ ТА ДОСЯГНЕННЯ ІНІЦІАТИВИ "ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ"

Нещодавно відбувся третій форум китайської ініціативи "Один пояс, один шлях" (ОПОС) який об'єднав гостей зі 151 країн світу та представників 41 міжнародної організації в Пекіні [1].

Ініціатива була започаткована в 2013 році коли Сі Цзіньпін, в своїй лекції в Астані наголосив на необхідності співпраці Китаю з Центральною Азією в політиці, транспорті, торгівлі, фінансах та інших сферах людської діяльності. Ця ідея отримала назву "Економічний пояс Шовкового шляху"

Через два місяці, на форумі в Південно-Східній Азії, він запропонував відродити давній торговий шлях і висунув ідею Морського шовкового шляху 21 століття. Пізніше ці дві ідеї були поєднані в одну, що отримала назву "Один пояс, один шлях"

Форум відвідали переважно країни які можна назвати друзями Китаю, а саме країни з Тихоокеанського регіону, Центральної Азії, арабських держав Близького Сходу, а також Африки та Латинської Америки [1].

З європейських лідерів були тільки президент Сербії та прем'єр-міністр Угорщини[2]. Інші європейські країни вирішили проігнорувати цей захід, вочевидь, через неоднозначний проросійський нейтралітет Китаю щодо війни в Україні та його все більш жорсткішу антизахідну риторику [1].

Відкрив форум виступ лідеру Китаю. Він, у своїй промові, розповів про досягнення ініціативи – про залізниці та рівні дороги, гавані та аеропорти, а також нові індустріальні парки та нові економічні коридори, як рушійні сили зростання в нову еру. За підрахунками The New York Times, з початку ініціативи, Китай виділив майже \$1 трлн., переважно для країн що розвиваються, зазвичай у вигляді позик для розвитку інфраструктури [3].

Пекін планує створити додаткові фонди для фінансування проектів розвитку через Банк розвитку Китаю і Експортно-імпортний банк Китаю в розмірі 350 млрд. юанів кожен (приблизно \$50 млрд.) та додаткові 80 млрд. юанів (приблизно \$1,1 млрд.) для Фонду Шовкового шляху. В Китаї очікують, що загальний обсяг торгівля товарами та послугами перевищить \$32 млрд. та \$5 млрд. відповідно у наступні п'ять років до 2028-го [1].

В своєму виступі лідер Китаю наголосив, що ціллю ініціативи буде розширення співпраці з Європою, тобто напрямку зі Сходу на Захід. В тому числі, розвиток залізничного експресу Китай-Європа та Транскаспійського міжнародного транспортного коридору.

По словам Сі Цзіньпіна, угоди в рамках ініціативи підписали більше ніж 150 країн та більше 30 міжнародних організацій[4]. Але, є й країни які хочуть вийти з ініціативи.

Так, нещодавно адміністрація прем'єр-міністра Італії Джорджії Мелоні підтвердила про дострокове припинення участі в цій ініціативі. До цього, Італія була єдиною великою європейською країною, яка підписала угоду про участь, за що отримала різку критику з боку США та інших країн. Також, раніше Мелоні вже заявляла, що вважає підписання угоди "серйозною помилкою" попереднього уряду та зазначала, що має намір вийти з ініціативи. Попри це, уряд Італії повідомив, що має намір і надалі підтримувати дружні відносини з Китаєм [5].

Список використаних джерел

1. Як війна і Шовковий шлях Китаю ведуть до двополюсного світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3775997-ak-vijna-i-sovkovij-slah-kitau-vedut-do-dvopolusnogo-svitu.html>.

2. У Пекіні розпочався Форум міжнародного співробітництва Шовкового шляху. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3774872-u-pekini-rozpocavs-forum-miznarodnogo-spivrobotnictva-sovkovogo-slahu.html>.

3. China Invested \$1 Trillion to Gain Global Influence. Can That Go On? URL: <https://www.nytimes.com/2023/10/16/business/chinas-belt-and-road-initiative-bri.html>.

4. EU Set for Own Summit in Bid to Rival China Belt and Road. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-10-19/eu-preps-for-own-summit-to-compete-with-china-s-belt-and-road>.

5. Італія повідомила Китаю про вихід з торговельної ініціативи "Один пояс, один шлях". URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3796709-italia-povidomila-kitau-pro-vihid-z-torgovelnou-iniciativi-odin-poas-odin-slah.html>.

Крамаренко Р. С.,
здобувачка вищої освіти,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, м. Харків

УДК 658.5

ОСНОВИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ

Кожне підприємство прагне максимізувати прибуток, зміцнити конкурентні позиції, зайняти більшу частину ринку, розвинути впізнаваність та імідж свого бренду, але при цьому скоротити витрати. Для успішної реалізації всіх цілей необхідно підійти до питання розробки стратегії, адже від правильно обраної стратегії залежить ефективність діяльності підприємства у довгостроковому періоді. На початковому етапі розроблення стратегії розвитку підприємства необхідно ретельно розібрати реальні цілі підприємства, які безпосередньо бачить керівництво. На цілях підприємства буде ґрунтуватися весь подальший аналіз та розробка як базової стратегії, так і альтернативної. Кожен співробітник підприємства має знати та представляти бачення керівництва щодо цілей компанії. Для досягнення такого результату існує ефективний інструмент під назвою "Дерево цілей".

Основним методом розробки дерева цілей є декомпозиція (розподіл однієї глобальної мети підприємства на безліч простих цілей, внаслідок чого підприємство досягне головної мети). Декомпозиція використовується для розподілу більш дрібних цілей між кожним підрозділом та розробки способів їх досягнення. При розробці "дерева цілей" не використовуються методи та прийоми, що використовуються в процесі розробки, які залежать виключно від його автора. Існує базовий набір вимог для отримання якісного та логічно взаємопов'язаного "дерева".

Вимоги виглядають так:

1. Повнота відображення процесу.
2. На кожному рівні набір підцілей має бути достатнім для опису цілей вищого рівня.
3. Логічний зв'язок між цілями нижчого та найвищого рівнів.
4. На кожному рівні декомпозиція має здійснюватися за одним методичним підходом.

5. Кожна мета має бути сформульована у плані роботи

Після того як дерево цілей визначено та розроблено, необхідно приступити безпосередньо до розробки самої стратегії. Основні види стратегій розвитку підприємства та їх значення представлені у табл. 1.

Основним етапом розробки стратегії та обов'язковою вимогою є проведення портфельного аналізу підприємства. Він має дві основні цілі:

- визначення розподілу фінансів між підрозділами підприємства;
- узгодження майбутньої стратегії.

Портфельний аналіз допоможе визначити привабливість галузі, рівень конкуренції, потенційні загрози тощо.

Таблиця 1

Основні види стратегій підприємства та їх значення

№	Тип стратегії	Цінність стратегії
1	Стратегія обмеженого зростання	полягає у встановленні мети із досягнутого результату підприємства
2	Стратегія скорочення	складається у закритті або продажу одного, чи кількох підрозділів компанії
3	Стратегія розвитку галузі	пошук нового ринку збуту виробленої продукції
4	Стратегія розробки продукту	полягає у виробництві нового продукту для його реалізації на вже розвинений ринок
5	Змішані стратегії	поєднання різних типів стратегій
6	Стратегія диференціації	створення нового продукту (послуги) всередині конкретного підприємства
7	Стратегія ідеального лідерства у витратах	полягає у збільшенні частки ринку шляхом впровадження нижчих цін, ніж у конкурентів, внаслідок максимальної економії коштів

Матриця BCG заснована на положенні про те, що здатність продуктової лінійки приносити прибуток підприємству залежить від темпів зростання ринку, у якому працює компанія, і навіть від участі товару над ринком [1, С. 112]. Збираючи та аналізуючи дані, служба планування підприємства (або вище керівництво) може скласти на основі вищезгаданої матриці основну стратегію, якою буде слідувати підприємство. Метод побудови матриці BCG досить простий, але водночас для його повної реалізації необхідна висока точність дослідження, інакше він зможе показати тільки темпи зростання галузі та становище підприємства у ній.

У Матриці "Мак-Кінсі" використовуються такі показники, як:

- 1) привабливість галузі, у якій компанія веде свою економічну діяльність;
- 2) сила самого підприємства, тобто його здатність зміцнювати конкурентні позиції у галузі [1, с. 112].

На основі даної матриці керівництво підприємства може вибрати один із напрямків розвитку ринково-продуктової стратегії. Прикладом такої стратегії може бути одна з наступних: агресивне інвестування у привабливий ринок для збільшення частки ринку (якщо підприємство має сильні конкурентні позиції); турбота про мало привабливий ринок з максимізацією прибутку, якщо підприємство має слабку конкурентну позицію; селективне зростання (концентрація на певних продуктах та сегментах ринку) [1, с. 112].

Після проведення портфельного аналізу підприємства можна розпочати розробку більш конкретної стратегії розвитку підприємства. Як і у випадку з побудовою "дерево цілей" не існує конкретних правил розробки стратегії.

Прикладом може бути стратегія відомої компанії, лідер ринку електромобілів Tesla Motors. Суть стратегії його розвитку полягала у створенні всіх необхідних умов для стимулювання покупки електромобілів. Компанія побудувала завод із виробництва електробатарей, інвестуючи при цьому доходи в основний бізнес з виробництва електромобілів, стимулюючи тим попит на електроенергію.

Існує ряд основних критеріїв, яким повинна відповідати стратегія забезпечення якості:

1. Стратегія повинна бути реальною і реалізованою для підприємства.
2. Стратегія повинна відповідати ресурсним можливостям підприємства.
3. Стратегія повинна мати конкурентні переваги.
4. Стратегія повинна гарантувати стратегічний розвиток і зростання підприємства в цілому.

Також необхідно використовувати відомі методи аналізу, такі як SWOT-аналіз та PEST-аналіз. Побудова цих матриць допоможе оцінити стан навколишнього середовища навколо підприємства, виявити сильні та слабкі сторони підприємства, а також можливості й загрози, та провести аналіз зовнішнього середовища компанії.

Відповідно до класифікації, фактори зовнішнього середовища, що впливають на стратегію компанії, розділені на 4 групи та представлені на рис. 1.

Використовуючи критерії оцінки при проведенні аналізу, керівництво може оцінити його вплив на діяльність компанії, розділивши зовнішнє середовище на дві основні складові:

- макросередовище (яке включатиме уряд, економіку, природні фактори тощо);
- мікросередовище (постачальники, кредитори, конкуренти і т. д).

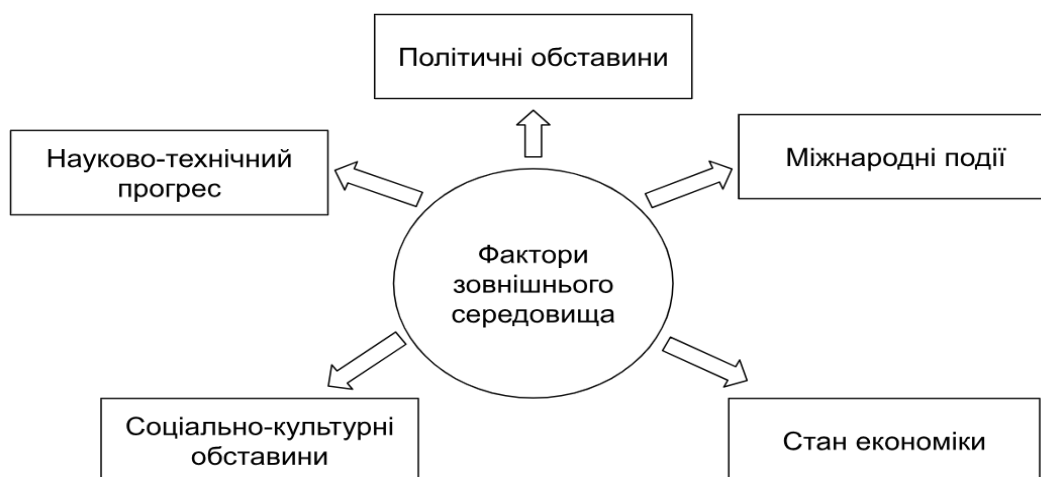

Рис. 1. Фактори зовнішнього середовища, що впливають на стратегію підприємства

SWOT-аналіз, своєю чергою, дозволить проаналізувати внутрішнє середовище підприємства з використанням показників сильних і слабких сторін, загроз і можливостей. На основі побудованої матриці, вище керівництво підприємства може скласти план дій щодо усунення слабких сторін і, водночас, використання сильних, вона дозволить виявити загрози для підприємства, а також розробити заходи щодо їх усунення або мінімізації їх впливу.

Список використаних джерел

1. Кацило Д. Вячеслав Климов та Володимир Поперешнюк — підприємці року за версією Forbes. Як власники "Нової пошти" рятували свою компанію // Д. Кацило / Журнал "Forbes Ukraine", 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forbes.ua/richest/vidshtovkhnutis-vid-dna-yak-vlasniki-novoi-poshti-pereosmislyuyut-spravu-svogo-zhittya-14092022-8282>.
2. Гринько Т. В., Гвініашвілі Т. З., Рябук К. П. Особливості впровадження системи стратегічного управління на підприємстві в умовах пандемії COVID-19 // Причорноморські екон. студії. 2021. Вип. 70. С. 67–72.
3. Горник В. Г. Розвиток сфери послуг: державна політика та стратегічні заходи для підвищення конкурентоспроможності економіки країни // В.Г. Горник / Цифрова економіка та економічна безпека. Випуск 7(07), 2023. С. 3-8
4. Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року схвалено розпорядженням кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. №66-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-p>.
5. Актуальні проблеми управління персоналом та економіки праці: Зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів / Ред. кол.: В. В. Євдокимов, О. В. Олійник (відп. ред.) та ін. Житомир: ЖДТУ, 2016. 112 с.

Куян Г. Д.,
здобувач вищої освіти,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

УДК 336.74

ПЛАТІЖНІ КАРТКИ У МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЯХ

Функціонування підприємств передбачає безперервний рух грошових коштів, управління яким значною мірою впливає на ефективність діяльності підприємства. Саме тому правильне ведення обліку готівкових і безготівкових розрахунків та їх контроль є досить актуальними питаннями.

Нині в Україні безготівкові розрахунки і платежі здійснюються переважно за допомогою платіжних карток, які є одним із найбільш динамічних сегментів ринку роздрібних платежів

Банк надає фізичним та юридичним особам послуги з торгівлі валютними цінностями у готівковій формі та безготівковій формі з одночасним зарахуванням валютних цінностей на їхні рахунки відповідно до Закону України "Про валюту і валютні операції".

Види безготівкових розрахунків визначаються законами та прийнятими на їх основі нормативно-правовими актами Національного банку України.

Під безготівковими розрахунками розуміються розрахунки, які здійснюються без готівки, тобто у сфері безготівкового грошового обігу. Безготівкові розрахунки здійснюються згідно з Інструкцією НБУ "Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті". Із рахунку підприємства банк оплачує його зобов'язання, витрати і доручення в безготівковому порядку, видає кошти на поточні господарські потреби та оплату праці. Операції з зарахування коштів на розрахунковий рахунок і списання з нього банк проводить на основі письмових розпоряджень власника рахунку, наприклад грошових чеків, оголошень на внесок грошей готівкою, платіжних доручень або з їх згоди (оплата платіжних вимог постачальників і підрядників).

Існує взаємозв'язок між готівковими і безготівковими розрахунками. Виручка надходить до каси підприємства, а потім – до установи банку для зарахування на поточний або інший рахунок. Одержуючи безготівково кошти за реалізовану продукцію, організація зобов'язана отримати готівку в банку для здійснення поточних витрат, таких як виплати заробітної плати працівникам, на

господарські потреби, виплату авансів. Підприємства, які здійснюють свою діяльність у сфері обслуговування населення чи торгівлі, за реалізовану продукцію отримують оплату здебільшого готівкою. Грошові розрахунки підприємств переважно здійснюються для таких цілей: забезпечення спільної діяльності підприємств; сплата податків, обов'язкових платежів, зборів; забезпечення процесу виробництва; реалізація продукції (відшкодування витрат, формування).

Застосування безготівкових форм розрахунків дасть змогу зробити успішною економічну діяльність, підвищити платоспроможність підприємств та їхню фінансову стійкість.

Електронні гроші – одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей. Електронні гроші існують лише в безготівковій формі. Статтею 57 Закону України "Про платіжні послуги" встановлено, що емітентами електронних грошей можуть бути виключно такі особи: банки; установи електронних грошей; філії іноземних платіжних установ; оператори поштового зв'язку; Національний банк України; органи державної влади, органи місцевого самоврядування. Зазначені особи мають право на провадження діяльності з надання фінансових платіжних послуг лише після отримання ними ліцензії відповідно до цього Закону (крім банків) та за умови включення до Реєстру платіжної інфраструктури, якщо інше не передбачено цим Законом. Особи, відомості про яких не внесені до Реєстру платіжної інфраструктури, не мають права надавати послуги, передбачені Законом України "Про платіжні послуги", крім випадків, якщо інше прямо передбачено цим Законом. Для обліку, зберігання електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними споживачу/користувачу відкривається електронний гаманець. Під час відкриття електронного гаманця, що поповнюється, емітент електронних грошей зобов'язаний здійснити заходи з належної перевірки споживача/користувача, передбачених законодавством із питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Споживачу (фізичній особі) може відкриватися також електронний гаманець, засобом доступу до якого є лише припейд-картка та який не може поповнюватися, але максимальна сума електронних грошей на такому гаманці не повинна

перевищувати 5 000 грн. Емітент має право використовувати ліміти та/або обмеження на суми та кількість платіжних операцій з використанням платіжних інструментів. Користувач має право змінити встановлений емітентом ліміт та/або обмеження, про що повідомляє емітента в порядку, установленому договором.

Використовувати платіжний інструмент може лише власник. Співробітник емітента (Служби безпеки України, Національного банку, поліції тощо) ніколи не буде телефонувати і запитувати дані платіжного інструменту. У разі надходження таких дзвінків слід припинити розмову і звернутися до емітента. Емітент зобов'язаний розглядати заяви користувача, надати користувачу можливість одержувати інформацію про хід розгляду заяви і повідомляти в письмовій формі про результати розгляду заяви у строк, установлений договором, але не більше строку, передбаченого законодавством України для розгляду звернень (скарг) громадян. Строки, протягом яких емітент установлює ініціатора та правомірність платіжної операції, та строки повернення на рахунок користувача суми попередньо списаної неналежної платіжної операції становлять не більше 60 календарних днів, відповідно до статті 89 Закону України "Про платіжні послуги".

Список використаних джерел

1. Гриліцька А. В. Особливості обліку та контролю готівкових і безготівкових розрахунків: теоретичний аспект. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020. Вип. 1. С. 245-251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sxeebu_2020_1_38 (дата звернення: 2.03.2023).

2. Гура О. Л. Проблеми та перспективи функціонування банківської системи України. Ефективна економіка. 2020. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_5_28 (дата звернення: 20.03.2023).

3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 14.04.2021 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 28.03.2023).

4. Про Національний банк України: Закон України від 23.05.2020 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 25.03.2023).

5. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 03.07.2020 р. № 2346-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2346-14> (дата звернення: 29.04.2023).

6. Положення з питань безготівкових розрахунків <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash>.

7. Про затвердження Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними. Правління Національного банку України Постанова 29.09.2022 № 210 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0210500-22>.

Лесюк В. С.,

УДК 339.137.2

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Полтавський державний аграрний
університет, м. Полтава

ВПЛИВ ВІЙНИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Війна спричинила значний вплив на аграрну галузь України, що безпосередньо відобразилося на її конкурентоспроможності. Війна, як незалежний зовнішній фактор, внесла зміни в умови господарської діяльності аграрних підприємств. Як представники ключової галузі, від якої залежить функціонування національної економіки України та продовольча безпека світу, аграрні підприємства опинилися під прицілом країни-агресора.

Війна призводить до руйнування аграрної інфраструктури. Заміновані поля, знищений інвентар та склади є тими об'єктами, що потерпають через бойові дії. Це призводить до зниження врожайності, обмежує можливості для збирання та зберігання продукції, а також зменшує виробничу потужність та вимагає від аграрних підприємств значних вкладень для відновлення інфраструктури.

Нестабільність, яка пов'язана з війною ускладнює залучення інвестицій для розвитку аграрних підприємств.

Водночас війна негативно впливає на логістику. Блокування країною-агресором морських торговельних шляхів та знищення транспортної інфраструктури ускладнюють експорт врожаю на зовнішні ринки, що збільшує вартість продукції та посилює продовольчу кризу в світі.

Через велику кількість біженців та мобілізацію, аграрні підприємства стикаються з дефіцитом кваліфікованих працівників, наслідком чого є зниження продуктивності та вповільнення виробничих процесів. Саме тому з боку держави вкрай актуальним є бронювання працівників аграрних підприємств.

Не менш жахливими є наслідки війни для навколишнього середовища, що виражаються у вигляді забруднення земельних та водних ресурсів. Це робить непридатними великі площі в Україні для землеробства на довгі роки.

Таким чином, війна знизила конкурентоспроможність аграрних підприємств України. Це відбулося внаслідок цілеспрямованих дій країни-агресора, що призвели

до знищення інфраструктури, блокування торгівельних шляхів, а також забруднення землі та водних ресурсів. Тому для збереження та порятунку аграрної галузі в Україні потрібна консолідація всіх демократичних країн, які виступають на стороні міжнародного права для подолання труднощів з якими стикається національна економіка України, а також притягнення країни-агресора до відшкодування заподіяних втрат аграрним підприємствам України.

Пісоцький Є. Р.,
здобувач вищої освіти,
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя

УДК 004.9

РОЗРОБКА ПЛАТФОРМИ ДЛЯ КЕРУВАННЯ ТОВАРАМИ І ПРОДАЖАМИ В МЕСЕНДЖЕРАХ

Вступ. У сучасному світі, де цифрова присутність стає вирішальним фактором успіху бізнесу, важливо мати зручні та ефективні інструменти для управління продажами та товарооборотом. Месенджери, особливо Telegram, вже давно перестали бути просто засобами комунікації, перетворившись на потужні платформи для ведення бізнесу. Розробка інтегрованих систем, які дозволяють виконувати комплексні бізнес-операції безпосередньо через месенджери, стає актуальним завданням для підприємств різного розміру[1].

Мета роботи. Головною метою роботи є створення платформи для керування товарами та продажами, яка інтегрується з месенджерами, зокрема з Telegram, та надає повний спектр інструментів для ефективного управління бізнес-процесами. Платформа включає серверну частину, яка виконує обробку даних та управління API, та клієнтську частину, що забезпечує користувачам інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для роботи з системою.

Актуальність. Аналіз сучасних трендів та поведінки споживачів у соціальних мережах і месенджерах показує значне зростання використання цих каналів для комерційної діяльності. Розробка спеціалізованої платформи для керування товарами і продажами в месенджерах є актуальною задачею, що вимагає комплексного підходу.

Завдання дослідження. Розробка функціональних вимог до платформи, аналіз потреб ринку, проектування архітектури системи, розробка прототипу платформи, її тестування та впровадження.

Технології розробки. Для розробки серверної частини використано сучасні технології, такі як ASP.NET [2] та MSSQL, що забезпечують високу продуктивність та масштабованість системи. Клієнтська частина реалізована з використанням Flutter [3], що дозволяє створювати динамічний та адаптивний інтерфейс. Для взаємодії з Telegram ботами використано Telegram Bot API, яке надає широкий спектр можливостей для автоматизації комунікації з користувачами і управління обміном повідомленнями [4].

Функціонал платформи. На поточний момент в платформі реалізовано авторизацію, реєстрацію користувачів, відновлення паролей, дашборд для візуалізації основних показників діяльності, інструменти для створення та лістингу публікацій, управління товарними категоріями та товарними номенклатурами. Також передбачено налаштування додатку згідно з індивідуальними вимогами користувача.

Перспективи розвитку. Платформа продовжує розвиватися з метою розширення функціональних можливостей та оптимізації процесу управління продажами. Планується інтеграція штучного інтелекту для автоматизації рутинних завдань, покращення аналітики продаж та поведінки клієнтів, а також розширення переліку каналів комунікацій з клієнтами через інші популярні месенджери.

Завдяки цим нововведенням, платформа стане незамінним інструментом для сучасних підприємств, яким потрібно швидко адаптуватися до постійно мінливих умов ринку та вимог споживачів.

Результати. Розроблено прототип платформи, який демонструє основні можливості керування товарами і продажами через месенджери. Проведено аналіз ефективності впровадження платформи на прикладі реальних бізнес-процесів.

Висновки. Розроблена платформа для керування товарами і продажами в месенджерах є важливим кроком у цифровізації бізнес-процесів. Вона не тільки спрощує управління товарними запасами та продажами, але й відкриває нові можливості для маркетингових стратегій і кращого залучення клієнтів. Інтеграція з Telegram дозволяє користувачам платформи безперешкодно спілкуватися з клієнтами, обробляти замовлення та отримувати зворотний зв'язок в реальному часі. Майбутні оновлення платформи, що передбачають впровадження штучного інтелекту та розширення функціоналу, зроблять її ще більш ефективною та зручною для користувачів. Таким чином, платформа сприяє не тільки оптимізації бізнес-процесів, але й стимулює розвиток електронної комерції через месенджери.

Список використаних джерел

1. Іванов І. І. Тенденції розвитку електронної комерції. Київ : Наукова думка, 2019. 240 с.
2. Ткаченко В. П. ASP.NET для веб-розробки. Харків : Фоліо, 2020. 302 с.
3. Коваль Л. М. Архітектура мобільних додатків на Flutter. Проблеми програмування. 2020. No 2-3. С. 28-35.
4. Telegram Bot API. URL: <https://core.telegram.org/bots/api> (дата звернення: 10.12.2023).

Сук П. Л.,

УДК 657.372.3

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України "Ніжинський
агротехнічний інститут", м. Ніжин

РОЗРАХУНОК АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ЗА МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ВИРАХУВАНЬ З ДОХОДУ

Виготовлення продукції (товарів, робіт, послуг) здійснюється внаслідок використання факторів виробництва.

Фактори виробництва, виробничі ресурси, чинники виробництва – ресурси, необхідні для виробництва товарів або послуг. Класичними факторами виробництва є праця (цілеспрямована діяльність людей), земля (природні ресурси), капітал (засоби виробництва) [1]. До факторів виробництва відносяться необоротні активи. Земля є необоротним активом і засоби виробництва (капітал) включають засоби праці, тобто необоротні активи.

Вартість необоротних активів, що багато разів використовуються у процесі виробництва, частинами розподіляється у витрати протягом строку їх корисного використання (експлуатації) за допомогою амортизації. Її можна розраховувати за різними методами. Скажімо, амортизацію необоротних активів можна нараховувати за методом на основі вирахувань з доходу.

До вирахувань з доходу при визначенні чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відносяться всі інші вирахування з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), крім непрямих податків і зборів (податку на додану вартість, акцизного податку, інших зборів або податків з обороту).

Для обліку вирахувань з доходу використовується субрахунок 704 "Вирахування з доходу" рахунку 70 "Доходи від реалізації". На субрахунку 704 за дебетом відображаються суми надходжень за договорами комісії, агентськими та іншими аналогічними договорами на користь комітентів, принципалів; сума наданих після дати реалізації знижок покупцям, вартість повернутих покупцем продукції та товарів та інші суми, що підлягають вирахуванню з доходу. За кредитом субрахунку 704 відображається списання дебетових оборотів на рахунок 79 "Фінансові результати" [2; 3].

Раніше (до 19 березня 2013 р.) у Звіті про фінансові результати (формі № 2), затвердженому П(С)БО 3 "Звіт про фінансові результати", підприємства

відображали дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та вирахування з нього: податок на додану вартість, акцизний податок, інші збори або податки з обороту, інші вирахування з доходу.

У статті "Інші вирахування з доходу" Звіту про фінансові результати (форма № 2), відображались надані знижки, повернення товарів та інші суми, що підлягають вирахуванню з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) без непрямих податків. Зокрема у цій статті відображались одержані підприємством від інших осіб суми доходів, що за договорами належать комітентам, принципалам тощо [4].

Зараз відповідно до НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) не відображається, а показується тільки чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) [5].

За видами вирахувань з доходу можна використовувати різні методи амортизації необоротних активів на основі вирахувань з доходу.

Розрахунок річної суми амортизації за методом на основі вирахувань з доходу визначається множенням вартості, що амортизується (різниці між первісною і ліквідаційною вартістю) на коефіцієнт амортизації, який вираховується діленням фактичного або планового обсягу вирахувань з доходу за окремі періоди на плановий обсяг вирахувань з доходу за увесь період.

Обчислення амортизації за методом на основі вирахувань з доходу здійснюється за формулами:

$$CA = (ПВ - ЛВ) \times КА, \quad (1)$$

де СА – сума амортизації; ПВ – первісна вартість об'єкта; ЛВ – ліквідаційна вартість об'єкта; КА – коефіцієнт амортизації.

$$КА = ОВД : ПВД, \quad (2)$$

де ОВД – плановий або фактичний обсяг вирахувань з доходу за окремі періоди; ПВД – плановий обсяг вирахувань з доходу за увесь період.

Для розрахунку методу амортизації необоротних активів на основі вирахувань з доходу можна використовувати також інший варіант:

$$CA = ОВД \times КА, \quad (3)$$

$$КА = (ПВ - ЛВ) : ПВД. \quad (4)$$

Метод амортизації необоротних активів на основі вирахувань з доходу можна обраховувати за двома способами: 1) на основі початкової вартості необоротних активів; 2) на основі залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Розглянемо особливості розрахунку методу амортизації необоротних активів на основі вирахувань з доходу на прикладі.

Приклад. Первісна вартість необоротних активів – 67000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 14 років, ліквідаційна вартість – 2000 грн. Отже, вартість, яка підлягає амортизації, становить 65000 грн (67000 – 2000 = 65000).

Планується отримати вирахувань з доходу на суму 355000 грн, у т.ч.: в 1-му році – 45000 грн, в 2-му році – 42000 грн, в 3-му році – 40000 грн, в 4-му році – 36000 грн, в 5-му році – 32000 грн, в 6-му році – 30000 грн, в 7-му році – 28000 грн, в 8-му році – 25000 грн, в 9-му році – 20000 грн, в 10-му році – 17000 грн, в 11-му році – 15000 грн, в 12-му році – 12000 грн, в 13-му році – 8000 грн, в 14-му році – 5000 грн.

Коефіцієнт амортизації дорівнює: за 1-й рік – 0,1268 ($45000 : 355000 = 0,1268$), за 2-й рік – 0,1183 ($42000 : 355000 = 0,1183$), за 3-й рік – 0,1127 ($40000 : 355000 = 0,1127$), за 4-й рік – 0,1014 ($36000 : 355000 = 0,1014$), за 5-й рік – 0,0901 ($32000 : 355000 = 0,0901$), за 6-й рік – 0,0845 ($30000 : 355000 = 0,0845$), за 7-й рік – 0,0789 ($28000 : 355000 = 0,0789$), за 8-й рік – 0,0704 ($25000 : 355000 = 0,0704$), за 9-й рік – 0,0563 ($20000 : 355000 = 0,0563$), за 10-й рік – 0,0479 ($17000 : 355000 = 0,0479$), за 11-й рік – 0,0423 ($15000 : 355000 = 0,0423$), за 12-й рік – 0,0338 ($12000 : 355000 = 0,0338$), за 13-й рік – 0,0225 ($8000 : 355000 = 0,0225$), за 14-й рік – 0,0141 ($5000 : 355000 = 0,0141$).

В таблиці 1 викладено 1-й спосіб (від початкової вартості необоротних активів) розрахунку методу амортизації необоротних активів на основі вирахувань з доходу.

Таблиця 1

Амортизація необоротних активів за методом на основі вирахувань з доходу (1-й спосіб – від початкової вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Вирахування з доходу, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	65000	45000	0,1268	8242
2	65000	42000	0,1183	7690
3	65000	40000	0,1127	7325
4	65000	36000	0,1014	6591
5	65000	32000	0,0901	5856
6	65000	30000	0,0845	5492
7	65000	28000	0,0789	5128
8	65000	25000	0,0704	4576
9	65000	20000	0,0563	3660
10	65000	17000	0,0479	3114
11	65000	15000	0,0423	2750
12	65000	12000	0,0338	2197
13	65000	8000	0,0225	1462
14	65000	5000	0,0141	917
x	Разом	355000	1	65000

На основі даних таблиці 1 можна побачити, що використання 1-го способу (від початкової вартості необоротних активів) методу амортизації необоротних активів на основі вирахувань з доходу дає змогу повністю розподілити їх вартість протягом періоду корисного використання (експлуатації).

Результати розрахунку 2-го способу (від залишкової (балансової) вартості необоротних активів) методу амортизації необоротних активів на основі вирахувань з доходу наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Амортизація необоротних активів за методом на основі вирахувань з доходу (2-й спосіб – від залишкової (балансової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Вирахування з доходу, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	65000	45000	0,1268	8242
2	56758	42000	0,1183	6714
3	50044	40000	0,1127	5640
4	44404	36000	0,1014	4503
5	39901	32000	0,0901	3595
6	36306	30000	0,0845	3068
7	33238	28000	0,0789	2622
8	30616	25000	0,0704	2155
9	28461	20000	0,0563	1602
10	26859	17000	0,0479	1287
11	25572	15000	0,0423	1082
12	24490	12000	0,0338	828
13	23662	8000	0,0225	532
14	23130	5000	0,0141	23130
х	Разом	355000	1	65000

При застосуванні 2-го способу методу на основі вирахувань з доходу кожного року амортизація необоротних активів розраховується із їх залишкової (балансової, поточної) вартості, а тому в останньому році вона буде недоамортизована, а нерозподілений залишок вартості необоротних активів буде віднесений у витрати.

Висновки. При обчисленні амортизації необоротних активів можна використовувати метод на основі вирахувань з доходу.

Вирахування з доходу включають різні суми (крім непрямих податків і зборів з обороту), які при визначенні чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) вираховуються з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). До них відносяться, наприклад, різні суми наданих після дати реалізації знижок покупцям, вартість повернених покупцем продукції та товарів, а також суми надходжень за договорами комісії, агентськими та іншими аналогічними договорами на користь комітентів, принципалів та інші суми, що підлягають вирахуванню з доходу.

По видах вирахувань з доходу можна використовувати різні методи амортизації необоротних активів на основі вирахувань з доходу.

Вирахування з доходу відображаються за дебетом субрахунку 704 "Вирахування з доходу" рахунку 70 "Доходи від реалізації" [2; 3].

Амортизацію необоротних активів за методом на основі вирахувань з доходу можна визначати за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Список використаних джерел

1. Фактори виробництва. (13 вересня 2023). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Фактори_виробництва.
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України 30.11.1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09.12.2011 р. № 1591). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати" : Наказ Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0397-99>.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" : Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

Таранченко В. В.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Сумський національний аграрний
університет, м. Суми

УДК 631.11

ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛИХ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Агресивна війна неймовірно ускладнила діяльність сільськогосподарських підприємств України через мінування великих масивів продуктивних земель, екологічні катастрофи на тваринницьких комплексах, заблокування логістичної

інфраструктури, недосяжність узвичаєних ринків збуту тощо. В таких, незмірно складних, обставинах різні за правовим статусом, організаційною побудовою та обсягами вироблюваної сільськогосподарської продукції аграрні формування у суб'єктивному аспекті планують виробничу діяльність і суспільно-господарські відносини, концентруючись на відкритих напрямках діяльності.

Згідно до матеріалів Аналітичних відомостей "Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік" Національного інституту стратегічних досліджень сільське господарство натепер зазнало неабияких збитків унаслідок повномасштабної війни РФ проти України [1]. Зокрема, реальна сума втрат, які завдані сільськогосподарській галузі, на вересень 2022 року сягнула 6,6 млрд дол. США. Водночас непрямі збитки у сільському господарстві країни через зменшення виробництва, блокаду портів та зростання господарських збитків на листопад 2022 року дорівнювали 34,25 млрд дол. США. Втрати при скороченні виробництва озимих культур було оцінено в 3 млрд дол. США, а багаторічних культур у 322 млн дол. США. Збитки через порушення логістики означені на кінець 2022 року в межах 18,5 млрд дол. США. Загальна кількість структур та формувань агропромислового комплексу налічувала в 2022 році 2653 одиниць. При цьому площа ріллі зменшилися на 1,9 млн га, багаторічних насаджень на 9 тис. га. Окрім того, територія в 1 млн га сільськогосподарських земель виявляє потребу в обстеженні на наявність вибухонебезпечних предметів, тоді як понад 83 тисячі км² на кінець 2022 року визнані такими, що забруднені небезпечними вибуховими предметами, на знешкодження яких потрібно здійснення заходів по цій площі на суму щонайменше в 10 мільярдів доларів.

Окрім того, щонайменше 30% продуктивних сільськогосподарських угідь в 2022 році є забороненими до використання через мінування. Електричні лінії, що знаходять поряд з ними, розірвані, а вся інша комунікаційна інфраструктура пошкоджена або зруйнована [5, с. 60]. Водночас сільське населення, яке колись жило на цій території та працювало в структурі аграрних формуваннях, змінило місце проживання чи-то було призвано до армії. Отже, дієздатними в означеній ситуації залишилися аграрні формування на незайнятих окупантами територіях в межах адміністративних областей України.

У приведеній ситуації, згідно аналізу О. Бородіної, забезпечення населення України сільськогосподарською продукцією не стало пріоритетним завданням великих аграрних холдингів, а "лягло на плечі" дрібних фермерів та особистих селянських господарств, які на практиці продемонстрували величезну стійкість дрібних аграрних формувань до небезпечних чинників [2]. Таким способом, за думкою вченої, означилася та обставина, що коли велике сільгосп підприємство функціонує виключно та єдино заради отримання надприбутків, то середні або ж малі аграрні утворення працюють для того, аби хоча б як-небудь залишитися "на плаву" та продовжити свою виробничу діяльність.

За комплексними відомостями Aktion Deutschland Hilft, Hilfe zur Selbsthilfe та Економічної Експертної Платформи майже половина (46%) опитаних малих і середніх фермерів із усіх регіонів України зосереджені сьогодні на стабілізації показників своєї господарської діяльності на їх поточному рівні. Разом із таким близько 20% опитаних респондентів зосереджені на встановленні цін на свою продукцію врівень із її самоокупністю. І тоді як 27% фермерів налаштовані на продовження діяльності, біля 26% бажають закрити виробничу діяльність через природну обтяжливість нести фактичні збитки. Водночас до 8% господарників виявили бажання щодо міжнародного співробітництва із можливістю виходу на світові ринки сільськогосподарської продукції [3].

Разом із тим у переліку центральних проблем малих аграрних формувань в умовах воєнного стану аналітики виділяють наступні:

- небезпека через мінування комплексу сільськогосподарських угідь;
- ризики відімкнення електроенергії або інших комунікаційних мереж;
- блокування логістичних маршрутів збуту вирощеної продукції;
- обмеженість запасних частин до сільськогосподарської техніки;
- недостатній захист прав власності з боку держави та рейдерство;
- непередбачуваність та часта змінність державної аграрної політики;
- нестача кваліфікованих працівників через їх призов до лав ЗСУ;
- проблемність у розрахунках з партнерами за поставлену продукцію;
- відсутність довгострокового пільгового кредитування тощо.

Спираючись на викладене раніше є цілком актуальними визнати, що украї нагальним питанням для провадження ефективної аграрної політики в державі є всебічна підтримка усталеного існування фермерського осередку в структурній побудові сільськогосподарської галузі. З іншої сторони, самі фермери визначну увагу приділяють резервуванню дефіцитних під час війни ресурсів (посадковий матеріал, паливо, добрива тощо) та безпеці тих працівників, що залишилися в їх організаційно-виробничій структурі за умов воєнного стану.

За визначення О. Громова цільовою аудиторією донорської допомоги є саме сільські домогосподарства і фермери, яких цілком об'єктивно вважають такими інструментами, що якнайефективніше допомагають у зниженні рівня безробіття та є реальною запорукою економічного зростання в сільській місцевості. Саме з боку домогосподарств та дрібних фермерів в умовах воєнного стану надходить допомога в частині забезпечення місцевого населення продуктами харчування й іншими товарами першої необхідності [4].

Відтак лівову частину аграрно-міжнародної допомоги покриває Євросоюз. Уже з 1 вересня 2023 року в Державному аграрному реєстрі України розпочато приймання заявок в контексті Програми з надання допомоги малим виробникам

аграрної продукції на загальну суму в 1,5 мільярда гривень, що фінансується за бюджетної підтримки Європейського Союзу. Цю допомогу можуть отримати ті аграрії чи-то підсобні селянські господарства, що мають в обробітку від 1 га до 120 га сільгоспугідь, які мають бути офіційно зареєстровані.

Разом з тим місія Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) закликає виділити 115,4 мільйона доларів на підтримку понад мільйона жителів сільських територій шляхом гарантування продовольчої безпеки на цих місцевостях. В межах означених пропозицій на сьогодні за підтримки ФАО уже отримали допомогу 80 тисяч найбільш постраждалих сімей в 13 областях. серед яких в пріоритеті території на сході та півдні України.

У такий спосіб є доречним зазначити, що малі аграрні формування, в тому числі сільські фермери, скоріше за все не припинять власне господарювання і в умовах воєнного стану, відколи сільський бізнес не приносить їм фінансової вигоди, окрім часткового заміщення витрат та отримання пересічної заробітної плати. За такого виходить, що малі аграрні формування в умовах війни є більш усталено-спроможними, аніж великі аграрні холдинги. Наслідковим висновком з цього приводу має стати усвідомлення такого сценарію відновлення аграрної галузі та сільських територій, який є співставним з європейською парадигмою в сфері виробництва продукції сільського господарства, що завбачує локалізовані та місцево-прив'язані аграрні майданчики, на яких здійснюватимуть виробничу діяльність одноосібні селянські господарства та місцеві фермери. Це неодмінно приведе до зростання рівня справедливої конкуренції за земельні ресурси, а так само і до відчутного посилення фінансової допомоги територіальним громадам, які розташовані на аграрних ландшафтах сільської місцевості.

Список використаних джерел

1. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогнози на 2023 рік. *Аналітичні відомості*. Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <http://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahrarynyy-sektor-economy> (дата звернення: 01.12.2023).

2. Бородіна О. М. Сільське господарство України в умовах воєнного стану: уроки для суспільства і політиків. *The press service of the NAS of Ukraine*. 21.07.2022. URL: <http://nas.gov.ua/EN/Messages/Pages/View.aspx> (дата звернення: 28.11.2023).

3. Вплив війни на стан аграрної галузі в Україні. *Aktion Deutschland Hilft, Hilfe zur Selbsthilfe, Економічна Експертна Платформа*. Аналітичний огляд. URL: <http://economics.org.ua/images/Analitica-agro-ektor-2023.pdf> (дата звернення: 14.11.2023).

4. Громов О. Тренди галузі. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. *Урядовий кур'єр*. 13 вересня 2022. № 197 (7318).

5. Трішин Ф. А., Ніколюк О. В. Організаційна спроможність фермерських господарств до цифрових інновацій у післявоєнний період. *Економіка харчової промисловості*. 2022. Вип. 3. Т. 14. С. 58-64.

Тyhli, B.,

Second year student of Master degree
Department of Business-Administration,
Marketing and Management,
State University "Uzhhorod National
University", Uzhhorod

УДК 331.1

STUDY OF THE FEATURES OF PERSONNEL ADAPTATION IN THE INFORMATION TECHNOLOGIES SPHERE

Today, the field of Information Technologies (IT) is one of the most innovative and progressive fields of activity. It covers all processes related to the creation, processing, storage, transfer and use of information. IT permeates all industries and spheres of human activity.

According to the data of analytical agencies, IT remains one of the most demanded and highly paid professions. The demand for IT specialists is growing by 8-12% every year. Software developers, experts in cyber security, Data Science, and artificial intelligence are especially needed [8].

IT is a critically important factor in the development of all sectors of the economy and social life. Information systems and technologies determine the competitiveness of companies, the efficiency of business processes, and the quality of customer service [7].

In accordance with the rapid development of the industry, companies need new talented specialists. The actual tasks of HR management are the attraction of personnel, their adaptation, development of corporate culture, creation of comfortable and competitive working conditions.

The IT industry needs flexible and innovative approaches to personnel management. Successful adaptation of new specialists is a guarantee of efficiency and competitiveness of IT companies.

To date, a number of problems faced by employees during the adaptation of new employees in the field of IT have been identified, including: technological complexity;

resistance to change; insufficient training and support; safety concerns; fear of integration with existing systems etc. [5].

These are only a small number of examples of problems that employees may face when adapting in the IT field. Adaptation problems may differ depending on the nature of the technologies being implemented and the specifics of the organization's activities [5].

In the process of adaptation, modern IT companies pay special attention to the initial period – onboarding. According to the Work Institute, over 33% of layoffs occur within the first 90 days of employment [3]. Their main reason is the lack of proper onboarding. After all, new employees do not have time to get used to the workplace and become a full-fledged part of the team. As a result, their level of productivity and job satisfaction remains low [6].

The onboarding process of new employees of IT companies involves various measures aimed at familiarizing the new employee with the environment, culture and job responsibilities of the organization. The main steps of the onboarding process [4]:

1. Offer and acceptance.
2. Orientation and training.
3. Mentoring and feedback.
4. Performance evaluation and improvement.

Thus, the process of adaptation of new employees in IT companies involves a complex and structured approach that covers offer and acceptance, orientation and training, mentoring and feedback, automation and personalization, as well as continuous improvement.

More and more companies resort to the creation of "welcome kits" for newcomers. The share of organizations practicing them increased from 18% to about 46% in 2018-2022 [1]. Creating welcome kits for newbies in IT companies is important for several reasons:

1. Simplify the onboarding process: Welcome kits simplify the onboarding process by providing necessary documents, office information, logins, schedules, benefits and HR contacts, ensuring new hires feel supported and informed.

2. Creating a positive first impression: Welcome kits help new hires feel valued and set a positive mindset from day one, demonstrating the company's interest in their success.

3. Create a sense of belonging: Including company-branded items in welcome kits helps build a sense of belonging and camaraderie among team members, helping new hires feel part of the team.

4. Showcase company culture: Welcome kits showcase the company's culture, values, mission and history, giving new hires a clear idea of what the company stands for and what it expects from its employees.

5. Promoting long-term engagement: Branded merchandise in welcome kits serves as a reminder of a new employee's first day, promoting long-term engagement and a sense of company pride.

For the successful adaptation of new employees in the field of information technologies, it is necessary to perform a number of mandatory steps [2]:

1. Prepare all the necessary documents and informal welcome packages, provide information about the work schedule.

2. Familiarize with the company's culture.

3. To introduce colleagues to the newcomer even before he crosses the threshold of the office on the first working day.

4. Explain that everyone can help if needed.

An important element of the successful adaptation of new employees in the IT company is conducting an interview after the trial period. Such an interview allows you to receive feedback: to understand the employee's attitude to work and prospects for his development, as well as to determine the criteria for evaluating the work and fix the key tasks of the employee in order to motivate him for successful further work in the company.

If the company and the person "found" each other, the interview at the end of the trial period becomes a kind of start of a full-fledged cooperation. It allows you to clearly outline the further trajectory of the specialist's professional development, align his goals with the company's business goals, and formulate KPIs (key performance indicators).

Therefore, quality onboarding should become an integral part of the HR strategy in Ukrainian IT companies. After all, the settling in and productivity of new talented specialists depends on him. A comprehensive approach – from the welcome package to the final interviews – will contribute to the faster immersion of the newcomer in the work process, the formation of loyalty and commitment to the employer.

References

1. Acharya S. 20+ Important Employee Engagement Statistics for 2021. OffiNeeds. 2021. URL: <https://www.offineeds.com/employee-engagement-statistics/> (last accessed: 05.12.2023).

2. Aristotle. Voting Software Vulnerabilities: Concerns and Risks. Aristotle. 2023. URL: <https://www.aristotle.com/blog/2023/10/voting-software-vulnerabilities-concerns-and-risks> (last accessed: 06.12.2023).

3. Jobvite Recruiter Nation, 2015. URL: https://www.jobvite.com/wp-content/uploads/2015/09/jobvite_recruiter_nation_2015.pdf (last accessed: 06.12.2023).

4. Krisko Y. Onboarding. Why onboarding is a necessity, not a fad. 2023. URL: <https://snov.io/glossary/ua/onboarding-ua> (last accessed: 09.12.2023).

5. Myronova O.M. The main problems of personnel adaptation and methods of solving them at enterprises. *Economy and society*. Issue No 13. Mukachevo State University. 2017. P. 602-608. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/101.pdf (last accessed: 09.12.2023).

6. Pashkina T. Adaptation of employees. 2023. URL: <https://prohr.rabota.ua/adaptatsiya> (last accessed: 01.12.2023).

7. The need for IT specialists is growing in Ukraine. 2022. URL: <http://www.unian.ua/politics/828118-vukrajini-zrostae-potreba-v-it-fahivtsyah.html> (last accessed: 06.12.2023).

8. Yatsenko L. The labor market of the IT sector in the conditions of war: realities and prospects. *National Institute of Strategic Studies*. 2023 URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-it-sektoru-v-umovakh-viyny-realiyi-ta-perpektyvy> (last accessed: 03.12.2023).

Ткачук Н. М.,

УДК 330.101

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської
справи, страхування та фондового ринку,
Хмельницький університет управління та
права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

СИНЕРГЕТИЧНІСТЬ ЯК ОЗНАКА СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

Сьогодні економічна наука вступила у нову фазу свого розвитку, враховуючи посилення глобалізаційних процесів, активне використання методів нелінійної динаміки й комп'ютерних технологій у дослідженні складних явищ світової економіки. Усі це потребує усвідомлення та осмислення синергетичності як головної характеристики розвитку сучасних економічних процесів.

Останні 50 років в теорії фінансів панувала лінійна парадигма, відповідно до якої будь-яка дія економічних суб'єктів на рику викликала відповідну, пропорційну цій дії, реакцію. Але сучасна економіка, нажаль, дуже рідко буває впорядкованою; доволі частими є неочікувані випадки експоненціальної реакції ринку на будь-який вплив з боку його суб'єктів. Саме це і являє собою сутність нелінійності ринку як економічної системи. На сьогодні переважна більшість дослідників-практиків і вчених-аналітиків вже усвідомлюють зв'язок нелінійності з реальними змінами та коливаннями економічної системи, що потребує використання іншої, нової парадигми в економічних дослідженнях, яка б враховувала нелінійність і складність економічної системи.

Як відомо, парадигма – це спосіб сприйняття та осмислення реальності, що являє собою також узагальнену, світоглядну сукупність наукових досягнень, визнаних науковим світом в певний період часу й дозволяє досліджувати складні явища на глобальному рівні.

За своєю сутністю ринкова економіка є відкритою, еволюціонуючою системою й будь-які спроби контролю, управління, стримування в рівноважному стані приречені на провал. Рівноважний стан системи ототожнюється з призупиненням її еволюційного розвитку. У синергетичному трактуванні економіка являє собою відкриту, нелінійну, дисипативну систему, яка здатна до самоорганізації і для якої в тій чи іншій мірі властива інтенсивна взаємодія її складових, поєднання негативних та позитивних зворотних зв'язків, взаємозв'язок адаптаційних та біфуркаційних механізмів, чергування атракторів та гомеоста. Відтак, усередині ринкової економіки відбуваються кардинальні зміни, які є головними передумовами початку економічної синергетики як теорії ринкової макроекономіки стратегічного типу [1].

Розглядаючи економіку як синергетичну систему, слід зазначити її складність, відкритість та здатність до ендогенної еволюції відповідно до принципів ринкової самоорганізації. Складність синергетичної економіки пов'язані з особливостями суб'єктно-об'єктних відносин усім рівнях системи. У цьому ринкова самоорганізація передбачає лише стихійну, спонтанну еволюцію системи, тобто, принципи ринкової самоорганізації передбачають ринкові комунікації між економічними суб'єктами. Тому можна сказати, що ринкова самоорганізація – це складна за своєю конструкцією ринкова взаємодія учасників економічної системи.

Синергетичний погляд на сутність процесу взаємодії, як відомо, не є ортодоксальним. По-перше, робиться спроба аналізувати економічну взаємодію як посткласичні процеси, а також взаємодію процесів – економічних та неекономічних. По-друге, увага акцентується на внутрішній взаємодії, а вже потім – на зовнішній. По-третє, з багатьох взаємодій виділяють, перш за все, системоутворюючі, які формують ключові параметри змісту та еволюції економічної системи.

Виходячи з синергетичної позиції, формування епігенетичної взаємодії базується на інтеграційному характері поєднання внутрішньої інформації із зовнішнім середовищем, у синтезі різних внутрішніх та зовнішніх взаємодій, спрямованих на підвищення якості еволюційних характеристик економічної системи. При цьому форми та рівень ефективності епігенетичної взаємодії визначається своєрідним комплексом взаємодій. Як правило, домінування епігенетичної взаємодії у загальній системі взаємодії складових економічної

системи досягається у довгостроковому періоді у міру формування та зміцнення нового економічного порядку функціонування самої системи [2].

Таким чином, економічна синергетика – це відкрита, складна соціально-економічна система, високий рівень складності якої визначається її здатністю до еволюції та розвитку ендогенного типу. Тому економічна синергетика є стратегічною моделлю розвитку з економічним базисом.

Сьогодні можна стверджувати, що економічна синергетика – це не внесена ззовні ідеологія, це етап розвитку суспільства в рамках розвиненої цивілізації. На думку вчених, найбільш важливими передумовами переходу економічної системи до економічної синергетики є наступні:

- розвиток форм вартості як історично сформованих конкретних ринків грошей з властивими їм регуляторами та загальною ринковою рівновагою та перехід до фінансової форми вартості, яка є адекватною економічній синергетиці;
- формування системи функціональних капіталів та відповідних їй спеціалізованих ринків, що дозволяє створити ієрархію ринків;
- завершення чергового великого еволюційного (кондратьєвського) циклу. Н. Кондратьєв першим виявив великі кон'юнктурні цикли як результат взаємодії всіх складових економіки, політики та суспільства.

Наявність нескінченної множини можливих рішень і незалежних від фактору часу механізмів зворотного зв'язку виступають головними ідентифікуючими ознаками синергетичності економічних систем. Розглянемо їх більш детально [2]:

- 1) зворотність зв'язку в економічній системі пояснює залежність між сьгоднішніми подіями і подіями, що відбулися в минулому, тобто, те, що відбувається сьогодні залежить того, що відбулося вчора;
- 2) наявність критичних рівнів, які мають більше, ніж одну точку рівноваги;
- 3) фрактальність, що передбачає самоподібність елементів системи, це основна характеристика нелінійних процесів із зворотнім зв'язком;
- 4) складність, як характеристика економічної системи, виникає тоді, коли система перебуває далеко від рівноважного стану;
- 5) високий рівень чутливості до початкових умов розвитку.

Слід зауважити, що такі явища можуть мати місце лише за умов, що економічна система не перебуває в рівноважному стані. Також, цілком очевидно, що такі характеристики економіки зовсім не підпадають під трактування гіпотези ефективного ринку, який не є впорядкованим і простим, йому притаманні хаотичність і складність.

Підсумовуючи вищевикладене відзначимо, що найбільш точно відображає зміст нелінійної парадигми сьогодні економічна синергетика, предметом якої є закономірності та механізм економічної самоорганізації та взаємодії економічних

суб'єктів. Економічну синергетику слід вважати новою концептуальною теорією, науковим напрямком, що вивчає управління відкритими складними економічними системами, які здатні до накопичення внутрішніх передумов еволюційних процесів.

Список використаних джерел

1. Ходаківський Є. І., Зінчук Т. О., Грабар І. Г. Синергетика: методологія ефектів: монографія. Житомир: Житомирський національний агроекологічний університет, 2012. 623 с.

2. Synergetics of Cognition. Springer Series in Synergetics. ed. Haken H., Stadler M. Berlin, Heidelberg: Springer, 1990. 440p. doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-642-48779-8>.

Шишканов А. Г.,

УДК 336.71

здобувач вищої освіти,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, м. Київ

Науковий керівник:

Філіпенко А. С.,

д-р екон. наук, професор,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, м. Київ

РОЛЬ ІСЛАМСЬКОГО БАНКІНГУ У РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Незважаючи на те, що його назва пов'язана з ісламом, ісламські фінанси не є релігійним продуктом. Його принципи роботи та правила управління здебільшого датуються 1400 роками тому. Його конкретні минулі функції тепер вдосконалено для сьогодення. Тепер він більш сучасний та інноваційний. Хоча метою обох систем, як звичайних фінансів, так і ісламських є отримання економічних вигод, кожна з них має різні характеристики.

Крім того, він має кілька видів фінансових продуктів, які відповідають вимогам мусульманського та немусульманського населення. Як ми всі знаємо, ключовими елементами звичайних фінансів є відсотки та ризики, які заборонені законом ісламу. Тому було створено фінанси, які відповідають ісламським правилам. Згідно зі статистичними даними, чверть населення планети є мусульманами.

Більшість цих людей проживає в Азії та Африці. Однак зараз ця фінансова система використовується в багатьох країнах світу. Навіть у країнах, де мусульман менше, ніж немусульман. Причина цього полягає в тому, що він подобається більшості людей у світі за свої властивості, які йому належать. Ризик і інтерес обмежують розвиток багатьох підприємців у світі.

Ця особливість мусульманських фінансів підтримує нових малих і середніх підприємців, які виходять на ринок. Він заснований на ісламі, а його принципи та цінності походять від Священного Корану та пророка Мухаммеда. Ісламські закони починаються з написання Корану і регулюють багато транзакцій, шлюбів, розлучень, торгівлі та інших процесів. Ця фінансова система, як і інші процеси, про які ми згадували вище, регулюється правилами шаріату. На відміну від інших систем, ця фінансова система може зробити відповідні інвестиції відповідно до норм шаріату. Це одна з унікальних особливостей, що відрізняє його від традиційних фінансів.

Ісламська економіка та банківська справа набули помітного зростання з 1970-х років і зараз спостерігається стійка динаміка розвитку в цій сфері. У цій фінансовій системі тісно залучені не тільки Ісламські фінансові інститути, а й їхні партнери-контрагенти, які займають певне місце на ринку. Крім того, багато мусульман країни повністю трансформують свої економічні та фінансові інститути на принципи ісламських фінансів. Зараз деякі країни СНД також зацікавлені в проектах, які реалізуються в ісламському фінансовому бізнесі. В даний час понад 80% іслам фінансові установи припадають на країни Перської затоки, більше 42% їхніх фінансових коштів знаходяться в Перській затоці, зосереджено Південну та Південно-Східну Азію. Ісламські фінанси займали важливе місце в економіці і в минулому зараз. Особливо за останні чотири десятиліття він суттєво зріс. Незважаючи на посилення впливу фінансової кризи в Америці та на Заході, фінансові інститути цієї системи та банківська справа стрімко розвиваються.

Ця криза була ісламським банкінгом. Основна причина, чому він досяг великого успіху в 2008 році, полягає в тому, що зобов'язання в американських і західних банках є жорсткими і несерйозними. Якщо в американських і західних банках розвиток банків базується на кредитних процентних ставках, то в ісламському банкінгу банківський сектор розвивається не за рахунок цих процентних ставок, а шляхом інвестування. Однією з причин його успіху в 2008 році було відсутність відсотків за іпотечними кредитами. Основною причиною фінансової кризи в Сполучених Штатах було те, що люди не могли платити відсотки за іпотечними кредитами. Зрештою це призвело до погашення кредиту в розмірі 1,7 трильйона доларів.

За останні роки його активи зросли на 15%, і в останні роки, коли багато банків втратили прибутки під час фінансової кризи 2008 року в Сполучених Штатах, ісламські банки були прибутковими.

Як я вже згадував вище, ісламські фінанси та банківська справа пов'язані з релігією – ісламом. Однак офіційне ісламське фінансування відбулося в 20 столітті. Але наразі ісламські фінанси зросли на 15-20 відсотків, а активи загальних ісламських фінансових установ перевищили 2 трильйони доларів у 2017 році. Очікується, що до кінця 2023 року ці активи досягнуть 3,8 трильйона доларів.

Ці фінанси поєднують у собі всі сторони фінансів, які не суперечать нормам шаріату. Як правило, звичайні фінанси та банківська справа в основному базуються на зборі депозитів населення та кредитуванні населення. З цих причин відносини між банкіром і клієнтом залишаються такими ж, як між боржником і кредитором. І ці операції здійснюються під відсотки на відміну від ісламських банків. Як ми знаємо, проценти вважаються харамом за законами шаріату. Тому в мусульманських країнах операції з нарахуванням відсотків були заборонені. На відміну від інших фінансових системи ісламських фінансів є довірою серед мусульман. Мусульмани вірять, що шаріат регулюватиме їх діяльність і підтримуватиме дотримання ісламу. Такі як своєчасне погашення цих боргів, терпимість один до одного, дотримання контракту, чесність у всіх заявах та гарантіях тощо. Заборонено робити відсотки в ісламському банкінгу, виробляти заборонені продукти та обслуговувати сфери послуг (наприклад, азартні ігри, тютюн і алкогольні напої). Такі як страхування (невизначеність у страхуванні) і ринки капіталу (відсотки, що виникають у звичайних облігаціях і цінних паперах). Власникам звичайних облігацій виплачуються як відсотки, так і основна сума. Незрозуміло, чи страхувальник сплачує страхову суму при настанні події. Але ймовірно також, що в майбутньому не буде аварії, і це також невизначеність, яка в шаріаті також відома як Гарар. Крім того, звичайні фінанси здійснювали купівлю-продаж продукції, що суперечить законам шаріату. Це можуть бути азартні ігри, нездорова або нехалляльна їжа, тварини, такі як свинина, алкогольні напої, порнографія та розваги. Сутність, функції та обіг грошей надзвичайно гнучкі та серйозні в ісламській економіці. Протягом століть мусульманські країни, засновані на забороні відмивання грошей і відмивання грошей, не могли ефективно використовувати механізм його ефективного використання. Ісламська банківська система обов'язково реалізує безвідсоткові кредити для реалізації того чи іншого проекту. Водночас бере участь у прибутках, отриманих від зовнішньоекономічних операцій. Як безпроцентні позики, так і відсоткові доходи визначаються наприкінці операцій. Як правило, банки фінансують більш пов'язані з торгівлею імпортно-експортні операції. Тут частка заробітку по участі

в операції виглядає як прибуток, а не як відсоток. Різниця між класичною банківською системою ісламського банкінгу пов'язана з тим, що вона ділить прибуток, отриманий в кінці операцій. Таким чином, він може повністю відійти від наперед встановленої процентної ставки, відсотка та лихварства.

Список використаних джерел

1. Ismail A. G., Tohirin A. Finance and Growth: The Role of Islamic Contracts. *MPRA Paper*. 2009. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/13744/1/MPRA_paper_13744.pdf (дата звернення: 13.12.2023).
2. Blinder A. Teaching Macro Principles after the Financial Crisis. *The Journal of Economic Education, Taylor & Francis Journals*. 2010. Vol. 41 (4). P. 385–390
3. Аль-Байхакі, Аль-Сунан аль-Кубра. Банк Негара Малайзія. Шаріатський стандарт про Мудараба. 2014.
4. Cihak M., Hesse H. Islamic Banks and Financial Stability: An Empirical Analysis. *Journal of Financial Services Research*. 2010. Vol. 38 (2). P. 95–113.
5. Chong B. S., Liu M.-H. Islamic Banking: Interest-Free or Interest-Based? *Pacific-Basin Finance Journal*. 2009. Vol. 17. No. 1. P. 125–144.

СЕКЦІЯ 10. ІНОЗЕМНІ МОВИ

SECTION 10. FOREIGN LANGUAGES

Бернацька О. В.,

УДК 372.881.1

канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри української й іноземних мов та
методик їх викладання в початковій і дошкільній освіті,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м. Київ

**ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Стратегії формування іншомовної компетентності майбутніх педагогів, студентів ЗВО завжди викликали інтерес науковців і практиків. Сьогодні процес навчання іншомовної мовленнєвої діяльності майбутніх фахівців відбувається в складних умовах військового стану, небезпеки, підвищеного стресу студентів, зміненого освітнього середовища. Все це негативно впливає на навчальні досягнення та очікувані результати. Тому, особлива увага надається застосуванню стратегій інтерактивного навчання, мотивації самостійної пізнавальної діяльності та залучення засобів та технологій навчання іноземної мови ефективних в умовах змішаного навчання.

В науковій літературі достатньо широко освітлювались питання іншомовної та професійної підготовки майбутнього учителя початкової школи. Питаннями освітньо-професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи займались: О.Бігіч, І. Верещагіна, О.В. Матвієнко, питання іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи вивчали: С.Ф. Лук'ячук, М.І. Комогорова, М.Рудина, особливості змішаного та дистанційного формату іншомовної підготовки: Л.А. Сажко, К.В. Колот, О.В. Турко, методи формування іншомовної компетентності майбутніх педагогів: С.Алпіно, Г.Обідова, І. Пінчук.

Зарубіжні педагоги відмічають, що збільшення використання цифрових технологій в іншомовній освіті відкриває багато додаткових можливостей підсилити зміст та форму занять з іноземної мови. Стратегіями покращення розуміння англомовного матеріалу є: читання вголос, використання аудіо версій текстів, уповільнений темп мовлення викладача, застосування окрім підручників відео матеріалів, історій, художнього твору, атробр'єктів, графічних зразків, карток, таблиць. Стратегіями покращення навичок іншомовного мовлення є

можливість інтеракції, кооперації та співпраці студентів, застосування відкритих питань, мовних моделей, структур.

Цікавою є розроблена модель методики формування іншомовної компетентності майбутнього учителя початкової школи на основі таких критеріїв: "інтерактивність (передбачає орієнтацію на індивідуальні якості кожного студента, розгляд здібностей), комунікативність (взаємодія учасників процесу навчання), діалогічність (через створення полілогічного простору), креативність (творчий підхід до розв'язання проблеми), інформативність, актуальність (своєчасність, достовірність матеріалу), моделювальний характер, критичність (потяг до самореалізації)" [3, с. 159].

Іншомовна підготовка майбутнього учителя початкової школи передбачає не лише формування та розвиток всіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, аудіювання, письма), аспектів мови але ще й орієнтацію на формування готовності до професійної діяльності майбутнього викладача іноземної мови в початковій школі. Цим обумовлено і перелік дисциплін, які пропонуються як вибіркові майбутнім педагогам: "Іноземна мова фахового спрямування з методикою", "Іноземна мова фахового спрямування (іншомовна комунікація)", "Дитяча література іноземною мовою", "Ділова іноземна мова".

Опрацювання дисципліни "Іноземна мова з методикою викладання" спрямована на розвиток як іншомовної компетентності так і на формування практичних методичних навичок вчительської діяльності з навчання молодших школярів вимови, читання, говорінню на уроках іноземної мови, ознайомлення з методами і технологіями організації навчального процесу з іноземної мови з урахуванням вікових особливостей розвитку дитини.

Вивчення освітнього компоненту "Дитяча література іноземною мовою" дозволяє створити атмосферу занурення в мову, англомовне середовище, формувати інтерес до вивчення іноземної мови, розуміти соціокультурні маркери, демонструє лінгвокраїнознавчий аспект, має виховний потенціал, показує перспективи застосування тесту казок або художніх дитячих творів з метою навчання читання, говорінню. Тексти казок, оповідань містять типову лексику, частотні дієслова, велику кількість діалогів та цікавий сюжет, текст можна підкріпити відеоматеріалом екранізацій.

За думкою С Алпіно, найменш складним вважається навчання читання іноземною мовою. Більшість студентів вважають навички читання найпростішими в ході вивчення іноземної мови, на основі сформованого інтересу до читацької діяльності. Якщо інструкції до опрацювання тексту надаються іноземною мовою, це не знижує інтерес до цієї діяльності, крім того, текст виступає джерелом інформативного матеріалу [1, с. 7].

Отже, іншомовна підготовка майбутніх учителів початкової школи здійснюється в умовах змішаного навчання, що дозволяє застосовувати різні форми і методи навчання, засоби навчання (від підручників до відеоматеріалів, цифрових Он-лайн джерел, навчальних платформ, інтерактивних сайтів). Важливим є наголос на удосконаленні всіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності в поєднанні з формуванням професійної майстерності, методичними навичками та готовності до викладацької діяльності. Ключовими компонентами обрання ефективної методики формування іншомовної компетентності майбутніх педагогів визначено: інформативність, комунікативність, інтерактивність, креативність, актуальність, моделювальний характер. Зміст художнього дитячого тексту, оповідання, казок є невичерпним джерелом мовної та методичної підготовки майбутнього учителя початкової школи та іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Alpino Susanto The Challenges of Learning English as a Foreign Language Among Undergraduate Students// Inovish Journal, Vol. 5, № 1, June, 2020, p.1-11
2. Obidova Guzalkhon Methods of Teaching English in Higher Education Institutions and Their Demand // Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, Volume:03, Issue: 05, May, 2022, p.80-84.
3. Пінчук І. Методика формування іншомовної комунікативної компетентності в майбутніх учителів початкової школи.// Естетика і етика педагогічної дії, 2020, вип. 21, стор. 156-165.

Васіна А. В.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Сумський державний університет, м. Суми

Науковий керівник:

Мовчан Д. В.,
канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет, м. Суми

УДК 811.111

СКОРОЧЕННЯ ТА АБРЕВІАТУРИ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Наукові джерела зазвичай визначають "сленг" як неформальну мову, характерну для певної соціальної групи чи спільноти. Ця мова часто включає в себе набір слів, виразів або специфічних зворотів, що використовуються

обмеженим колом користувачів, можуть бути тимчасовими та швидко змінюватися внаслідок трендів, моди або культурних змін. Такий специфічний лексикон часто відображає ідентичність групи та може відрізнятися від загальноприйнятої мовної норми [2].

Одним із найбільш поширених способів творення молодіжного сленгу в англійській мові у середовищі соціальних мереж є скорочення та аббревіація. Це пов'язано з тим, що мова в умовах Інтернет середовища тяжіє до економії засобів. Чим коротшим є слово чи висловлювання, тим швидше його виголосити або написати, тим менше зусиль докладає мовець у процесі комунікації. До спрощення та скорочення мова рухалася завжди у історії свого розвитку, однак із появою Інтернету цей процес значно пришвидшився та набув нових форм і масштабів.

Абревіація – утворення нових слів шляхом поєднання початкових складів або перших літер слів чи словосполучення [5, с. 663]. Виділяють 3 типи аббревіатур:

– буквені, які складаються з початкових букв слів, що входять у вихідне словосполучення;

– звукові, які утворюються з початкових звуків слів чи словосполучення, яке читається як звичайне слово;

– буквено-звукові, які виникають як з назв початкових букв, так і з початкових звуків слів вихідного словосполучення [6].

Наведемо приклади аббревіацій з мережевого енциклопедичного словника комп'ютерного програмістського сленгу "Jargon File" Е. Реймонда: *BBL* – be back later (повернуся пізніше); *BRB* – be right back (скоро повернуся); *LOL* – laughing out loud (голосно регочу); *ROTF* – rolling on the floor (катаюся по підлозі); *ROTFL* – rolling on the floor laughing (катаюся по підлозі, регочучи); *AFK* – away from keyboard (відійшов / відійшла від клавіатури); *b4* – before (перш); *CUI8tr* – see you later (побачимося пізніше); *rehi* – hello again (привіт ще раз) [4].

До ініціальних скорочень належать скорочення окремих слів (наприклад, *w* – with; *l* – laugh; *s* – smile; *g* – grin / giggle, а також словосполучень: *ICYMI* – In case you missed it (Якщо ви це пропустили), *IM* – скорочення від Instant message (миттєве повідомлення).

Одним із видів скорочень сленгових одиниць під час онлайн спілкування є контрактури (консонантні скорочення, консонатограми) – знаки, що передають тільки приголосні звуки, наприклад: *NSFW* – Not safe for work (небезпечно для роботи); *PRT* – Partial retweet (частковий ретвіт); *RLRT* – Real life retweet (ретвіт з реального життя); *RT* – Retweet (ретвіт); *LMS* – like my status (лайкни мій статус); *TMB* – Tweet me back (твітніть мені у відповідь); *TQRT* – Thanks for the retweet (дякую за ретвіт); *TFTF* – Thanks for the follow (дякую за підписку) тощо.

Активною є тенденція скорочення слів до одного письмового знака за умови, що цей елемент буде загальнозрозумілим носіям мови. Наприклад, елемент *i*-слова *iPod* став вживатися як цілком самостійна одиниця словотворення, за

аналогією до словотвірного префікса *e-*. Префікс *i-* був використаний у 1994 р. інтернет-сайтом "iVillage". Він пов'язаний з корпорацією "Apple": *iPhone, iTunes, iLife, iCrime, iWork, iBook* та ін. "Apple" стверджує, що *i-* означає "Інтернет", але при цьому він асоціюється з портативним приладом "iPod" графічно і морфологічно.

Цей прийом скорочення використовується і при створенні деяких елементів молодіжного сленгу в соціальних мережах, наприклад: *iTweet* – інтерфейс для використання "Twitter" на "iPhone" або в інтернеті; *iFinger* – палець, який залишають чистим під час їжі для того, щоб можна було продовжувати користуватися смартфоном або планшетом і не забруднювати його.

Характерним є вживання розмовних елементів у електронній формі комунікації: *pcs.*, – *pieces*, *pls.* – *please*, *fwd* – *forward*, *tnks & rgs* – *thanks and regards*, *u* – *you*, *2* – *Too*, *4* – *for* [1, с. 20].

Для спілкування молоді у соціальних мережах притаманне явище аграматизму. Найбільш характерним способом його реалізації в Інтернет-мовленні та мовленні електронного листування є ерратичне письмо – навмисне спотворення існуючої орфографії з метою надати висловам користувача комічного забарвлення або висловити негативні емоції: несхвалення, роздратування, презирство: *smmr* – *summer*, *hols* – *holidays*, *tht* – *that*, *up 2 N* – *up to now* та ін. [3].

Відтак, різні типи скорочень становлять величезний пласт англомовного сленгу, який використовується у соціальних мережах. Скорочення та аббревіатури значно полегшують спілкування користувачів соціальних мереж, часто такі елементи сленгу переносяться і у сферу повсякденного спілкування молоді.

Список використаних джерел

1. Дорда В. О. Американський молодіжний сленг як об'єкт вивчення соціолінгвістики. Матеріали VI Міжвузівської конференції молодих учених. Донецьк: ДонНУ, 2008. Т.1 С. 77–81.
2. Медвідь О. М., Андріяш О. Г. Англійський сленг в українській мові. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія "Філологія. Соціальні комунікації". 2019. Т.30 (69). №4. С. 78-85.
3. Kimdall C. A. Study of the Most Common Misspelled Words. URL: <http://www.spellingsociety.org/journals>.
4. Raymond E. The Jargon File, Version 4.4.8. URL: <http://www.catb.org/~esr/jargon>.
5. Білодіда І. К. Словник української мови: в 11 тт. Том 11. Київ: Наукова думка, 1980. 700 с.
6. Cambridge learner's dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org>.

Нурдymка, А.,

УДК 372.881.111.1

PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Modern European Languages,
State University of Trade and Economics, Kyiv

Danchenko, L.,

Senior Lecturer of the Department
of Modern European Languages,
State University of Trade and Economics, Kyiv

FROM MOTIVATION TO MASTERY: ENGLISH LANGUAGE LEARNING IN LEGAL EDUCATION

In the ever-expanding global legal landscape, proficiency in English has emerged as a vital skill for law practitioners. Law students, as future legal professionals, are increasingly recognizing the importance of mastering English as a foreign language to navigate international legal contexts and communicate effectively in a diverse, interconnected world. Motivation, therefore, plays a pivotal role in shaping the success of law students in acquiring this linguistic competence. The ability to understand and articulate legal concepts in English not only facilitates cross-border collaboration but also opens avenues for participating in global legal discourse.

Motivation in the context of foreign language learning represents a multifaceted concept, viewed through distinct lenses by philologists and educators alike. From the perspective of a philologist, motivation extends beyond a mere desire to learn a language; it encompasses an intrinsic passion for unraveling the intricacies of linguistic structures, exploring cultural nuances, and fostering a deep appreciation for language as a living entity. Philologists perceive motivation as an intellectual and emotional engagement with language that transcends utilitarian objectives, driven by an innate curiosity to understand and communicate.

Teachers, on the other hand, interpret motivation through the lens of pedagogy, where it becomes a dynamic force shaping the learning experience. In language education, motivation serves as the catalyst for sustained effort, active participation, and the acquisition of linguistic competence. "Learning motivation is a system of external and internal motives with a multilevel structure, the levels of which can be evaluated according to defined criteria and indicators reflecting students' attitudes toward the subject of study. Its formation occurs in several consecutive stages. The motivation to learn a foreign language arises not at the beginning of specially organized educational activities but during the process itself if it is interesting, and students are active and initiative in this activity" [1, p. 12].

Pedagogically, motivation influences instructional strategies, classroom dynamics, and the design of language learning activities. Effective educators recognize the need to tap into various motivational sources, fostering an environment that inspires students to overcome challenges, persist in their language learning journey, and ultimately achieve proficiency. "With regard to the process of learning language in the conditions of modernization, motivation can be characterized as a motivating and regulatory mechanism of activities for mastering foreign language communicative competence, which ensures the student's involvement in foreign language activities and mastering its means. The action of this mechanism is ensured by a set of motives, where the priority is cognitive motives motivated by the teaching method, which contributes to the activation of personal activity, the development of communicativeness and cognitive interests in the field of foreign language, which corresponds to social values, interests, expectations and needs at the current stage" [2, p. 341].

Motivation stands as a cornerstone in the broader educational context, acting as a driving force that significantly influences students' academic journeys. At its core, motivation serves as the propellant that propels learners forward, instigating curiosity, and fueling the desire to acquire knowledge. In the broader educational landscape, motivated students tend to exhibit increased engagement, enhanced cognitive performance, and a proactive approach to learning.

The intrinsic connection between motivation and academic success is profound. Motivated students demonstrate a heightened willingness to invest time and effort into their studies, translating into improved academic performance. A motivated mindset contributes to effective goal-setting, persistence through challenges, and a resilience that fosters a positive learning experience.

Moreover, motivation plays a pivotal role in shaping students' overall engagement and perseverance. It acts as the driving force that encourages active participation in class discussions, collaborative projects, and extracurricular activities. Students driven by motivation are more likely to overcome obstacles, stay focused on their educational objectives, and persevere through the inevitable challenges that arise during the learning process.

In essence, motivation is a catalyst that not only boosts academic success but also cultivates a holistic and enduring commitment to the educational journey, laying the foundation for lifelong learning and personal development.

Law students undertaking the study of English encounter distinct challenges in their language learning journey. Legal discourse is often characterized by complex terminology, specialized vocabulary, and nuanced linguistic structures, posing specific hurdles for learners. The sheer volume of legal documentation and the need for precision in language add layers of complexity that demand heightened motivation and dedication from students.

The relevance of English proficiency in the globalized legal environment cannot be overstated. In an era of international legal collaboration and cross-border transactions, proficiency in English is a key enabler for effective communication and comprehension of diverse legal systems. Law students aspiring to engage in global legal practice recognize that English serves as the lingua franca, facilitating seamless interaction with legal professionals, clients, and institutions worldwide.

Case studies and examples further underscore the profound influence of motivation on language learning outcomes among law students. Instances where motivated individuals actively seek opportunities for language immersion, engage in legal writing competitions, or participate in international moot court competitions demonstrate a direct correlation between motivation and enhanced language proficiency. These examples illuminate how motivation becomes the driving force that propels law students beyond the inherent challenges, fostering not only linguistic competence but also a competitive edge in the global legal arena.

As law students embark on the challenging path of learning English, they often encounter specific motivational barriers unique to their academic and professional context. Recognizing and addressing these challenges is crucial for fostering a conducive environment for language acquisition and proficiency.

Law students may face hurdles such as the demanding nature of legal studies, time constraints, and the intricate nature of legal language itself. The complex and sometimes esoteric vocabulary inherent in legal discourse can be particularly daunting, leading to frustration and a dip in motivation levels. Addressing these challenges requires a nuanced understanding of the interplay between legal academia and language learning.

To enhance relevance and mitigate motivational challenges, it is imperative to tailor language learning materials to legal topics. By integrating legal case studies, statutes, and simulated legal scenarios into language classes, educators can create a learning experience that resonates with the professional aspirations of law students. This not only bridges the gap between theory and practice but also instills a sense of purpose, motivating students to engage more deeply with the language.

Recognizing the significance of collaboration, educators should implement collaborative learning approaches to create a supportive language learning community. Group activities, legal discussions, and collaborative projects can not only reinforce language skills but also provide a platform for students to share insights, tackle challenges together, and celebrate collective successes. This collaborative ethos fosters a sense of camaraderie and shared motivation among law students, making the language learning journey more engaging and enjoyable.

In addition to traditional language learning methods, incorporating innovative strategies can help overcome motivational barriers. Immersive experiences, such as legal internships in English-speaking environments, virtual moot court simulations, and interactive legal writing workshops, provide practical contexts for language use, enhancing motivation by linking language learning directly to the demands of the legal profession.

Addressing motivational barriers in the language learning process for law students requires a strategic and tailored approach. By acknowledging and mitigating challenges through tailored materials, collaborative learning approaches, and innovative strategies, educators can create an environment that not only facilitates language acquisition but also instills a lasting motivation for proficiency in English among law students. In doing so, the legal professionals of tomorrow are better equipped to navigate the intricacies of global legal practice.

By recognizing the symbiotic relationship between motivation and linguistic competence, this article advocates for a holistic approach to language education tailored to the specific needs and aspirations of law students. Motivation stands as a linchpin in the foreign language learning endeavors of law students. Beyond a mere desire to learn, it acts as a dynamic force shaping their commitment, engagement, and perseverance. The intrinsic link between motivation and successful language acquisition is particularly pronounced in the context of legal studies, where the complexity of legal language and the global nature of legal practice demand a sustained and purposeful effort.

English proficiency is not merely a prerequisite but a transformative asset in the legal profession. The globalized nature of legal practice necessitates effective communication and collaboration across borders, making proficiency in English a key competency for success. Mastery of English opens doors to international legal opportunities, facilitates participation in global legal discourse, and enhances the professional versatility of law practitioners.

Acknowledging the intertwined nature of linguistic and motivational aspects, a holistic approach to language education is paramount. It involves tailoring language learning materials to legal contexts, addressing specific challenges faced by law students, and fostering a supportive community that recognizes and values the intrinsic motivations of learners. This approach recognizes that language proficiency, coupled with motivation, is not only a skillset but a lifelong asset for legal professionals. Here are some recommendations for teachers to enhance motivation in this specific context: incorporate practical legal contexts in language learning materials to enhance relevance and engagement; implement motivational strategies tailored to the unique challenges faced by law students in learning a foreign language; encourage extracurricular activities, such as legal writing competitions or

international moot court participation, to provide real-world applications for language skills; emphasize the global significance of English proficiency in legal practice through case studies and examples; promote collaborative learning environments that foster a sense of community and shared motivation among law students. Utilize multimedia resources, such as documentaries, podcasts, and videos, that focus on legal topics in English. This provides students with exposure to authentic language use in the legal context.

There is the inseparable connection between motivation and English proficiency in the language learning journey of law students. Emphasizing the long-term benefits of language mastery within the legal profession, it advocates for an inclusive and holistic approach to language education. By recognizing and addressing both linguistic and motivational dimensions, educators and institutions can better equip law students for success in a globally connected legal landscape.

References

1. Андросюк Г. Л., Цепко Т. А. Мотивація як основний чинник підвищення ефективності навчання студентів на заняттях з англійської мови. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 62. Т. 2. С. 11-16.

2. Dekusar G., Lahun K. The role of motivation in learning a foreign Language by future law officers. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1. P. 336-342. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-5-336-342.

Хоменко Т. А.,

УДК 811.11

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри германських мов,

зарубіжної літератури та методик їхнього навчання,

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

НАЗВИ НАПОЇВ У ДАВНІХ ГЕРМАНЦІВ

Германцям були відомі як безалкогольні, так і алкогольні напої. В історичних джерелах та міфології згадуються вода, молоко, кисле молоко, пиво, мед, вино. Життєво необхідною рідиною була, звісно, вода: а. water "вода", да. wæter, н. Wasser, дзн. wazzar, нл. water, дс., дфриз. watar, шв. vatten, дісл. vatn, гот. watō

(мн. *wat-na*); < герм. **watar/watan*– "вода" // гр. *hýdōr* "вода", лат. *unda* "хвиля", ді. *udan*– "вода", лит. *vanduō*; укр. вода, псл. **voda*; алб. *ujé* "вода", арм. *get* (< **ǰedō*) "ріка", хет. *ṽatar* "вода" < іє. **aǰə-/ǰē-d-/ǰod-/ud*– "зволожувати, бути мокрим" (> **ǰedōr/udnes* "вода"; а. *wet* "вологий", да. *wæt*, шв. *vát*, дісл. *vātr* < герм. **wætaz* (< іє. **ǰēdo-*) "вологий"; да. *waðum* "хвиля", дісл. *unnr*, *uðr* "хвиля", дс. *ūthia*, да. *ǰǰ*, двн. *undea* "хвиля" (< іє. **ǰet-*); а. *whisky* "віскі" (< кельт, *uisge* "вода" + *beatha* "життя" = "вода життя") [2, с. 586].

У германо-скандинавських міфах про створення світу згадуються води потоку Еливагар [4], назви інших річок, озер та джерел. Священним джерелом у германо-скандинавів вважалося джерело Урд, водами якого, за міфами, живиться Світове дерево – ясен Іггдрасиль. Один із його коренів йде у країну богів-асів. Біля нього у палатах живуть норни, богині долі, у яку германці вірили беззаперечно [1, с. 21]. Ім'я однієї з норн – Урд: да. *wurd* "доля, приречення, призначення", "подія", а. *weird*, дс. *wurth*, двн. *wurt*, дісл. *urðr* "доля, богиня долі", "смерть, нещастя, подія" < герм. **wurðiz* // герм. **werþan* "ставати" (<"вертити, повертати"), лат. *vertere* "вертити, повертати", рос. вертеть. Двох інших звали Скульд та Верданді: дісл. *skuld* "обов'язок", "майбутнє"// да. *skyld*, дс., двн. *sculd* "обов'язок, бути зобов'язаним"; дісл. *Verðandi* (< *verða* "ставати") "Становлення" [3, с. 70]. Норни плетуть нитки долі усім людям та можуть їх обірвати у будь-який час. Окрім того, щоб підтримувати Світове дерево вічнозеленим, вони черпають воду із джерела Урд воду, поливають корінь ясеня Іггдрасиль та обмазують його вологою глиною, щоб він не засох. Вода у міфах має безпосереднє відношення до створення та підтримки життя усього світу.

Подібне значення у германо-скандинавських міфах надається також молоку. Первісна корова Аудумла вигодувала своїм молоком першу людиноподібну істоту у світі – велетня Іміра. Коза Хейдрун у хоромах германського верховного бога Одіна давала медвяне молоко, яким харчувалися воїни-ейнхерії, що загинули у бою, і яких Одін забрав до себе у Вальхаллу. Отже, молоко вважалося важливим для харчування і підтримки життя та активності: а. *milk* "молоко", да. *meolk*, н. *Milch* "молоко", двн. *miluh*, нл. *melk*, дс. *miluk*, дфриз. *melka*, шв. *mjōlk*, дісл. *mjōlk*, гот. *miluks*; а. *milk* "доїти", да. *melcan*, н. *melken* "доїти", двн. *melchan*; н. *Molke* "сироватка", свн. *molchen*, сил. *molken* "доїти", да. *molcen* < герм. **melk-/mulk*– "доїти", **mulknō* "сироватка", **meluk*– "молоко".

Дослідники доводять, що германське дієслово **melkan* походить від іє. **melǵ/mēlǵ*– з початковим значенням "терти, проводити смужку, прати" (> "гладити вим'я, доїти") // лат. *mulgēre* "доїти", дісл. *bligim* (< **mligim*) "дою", *melg* "молоко", кимр. *blith* (< **mlǵ-ti-*) "молоко, та, що дає молоко", гр. *amelgō* "дою", ді. *mārṣti*, *mārjati* "пере, тре, чистить"; лит. *mélžti* "доїти", псл. *melzti* "доїти", укр. молозиво (псл. **melzivo*), алб. *mjel* "доїти", тох.-А *malke* "молоко" < іє. **melǵ-*.

Звертається увага також на корінь *melk– "проводити смужку, гладити" (> лат. *mulcēre* "гладити, пестити"). Припускається, що германське найменування молока "*miluk-" є двоскладовим та морфологічно непрозорим, тому деякі дослідники сумніваються, що ця лексема належить до іє. *melġ– "доїти". Існують гіпотези про запозичення германського слова *meluk– та кельтського його позначення з давньої невідомої мови, яке пізніше було формально наближене до дієслова *melkan "доїти".

Інша гіпотеза про різне походження германських слів *melkan та *meluk– зводить псл. *mel-k- до форми *med-k-, а потім до іє. *mad– "вологий, сирий". Отже, етимологічним значенням *melkó– є "те, що витікає, розливається", "рідина". Далі *med-k– "молоко, рідина" зіставляється з *medъ "мед".

Отже, германське та індоєвропейське позначення поняття "доїти" є семантичним дериватом поняття "терти", а "молоко" – семантичним дериватом "сирий, вологий". Наявність індоєвропейських варіантів *melġ– та *melk– "терти, проводити смужку" та коренів *melk-/melg– "вологий, сирий" з великою долею ймовірності є дериватами спільної бази *mel-. На основі відомих типів семантичних деривацій можна стверджувати, що поняття "терти", "м'який, розм'якшений", "вологий, сирий", "гнилий", "розтікатися" тісно пов'язані. Корінь *mad-, охоплює такі значення: "розтікатися, розчинятися" (гр. *madaō*), "сирий, вологий" (гр. *madarós*), "молодий, ніжний" (арм. *matal*), "молоко, що згорнулося" (арм. *masun*), "роздрібнюватися, розчинятися" (дірл. *maidim*).

Корінь *mel– має такі значення: "роздрібнюватися, розчинятися" (дісл. *mø1va*, двн. *molawēn* "бути вологим", "розплавлятися"), "м'який, ніжний" (брет. *blot*), "терти, розчавлювати" (ді. *márdati*), "танути, розтоплюватися, розчинятися" (гр. *meldō*, да. *meltan*, дисл. *melta*), "гнилий" (дісл. *maltr*), "слабкий, безсилий" (авест. *mruta-*, брет. *ble*), "молодий, ніжний" (стсл. *mladъ*) [2, с. 381].

В.В. Левицький вважав, що корінь *mel– міг розвиватися за наступною моделлю: "терти, розтирати > м'який, ніжний > сирий, вологий". В одних дериватах цього кореня (*melġ-/melk-) зафіксовані значення "терти (> гладити > доїти)", в інших (*melg-/melk-) "сирий, вологий" (> "рідина, молоко"). Враховуючи гіпотезу про спільне походження понять "мед" та "молоко", герм. *meluk– "молоко" та *miliþ "мед" зводять до спільної індоєвропейської праформи *mel-u/i– + ġ(g)/t-.

Якщо германське слово *meluk– "молоко" було складним словом, то можна припустити, що другим компонентом міг бути іє. корінь *aŷeg-/ug– "збільшувати, прибавляти". У балтійських мовах зафіксовані деривати цього слова із значенням "тягнути, натягувати" (лтш. *Aûdzêt* "натягувати", дпрус. *auginnons* "натягнутий"). Отже, *mel-ug– могло означати "витягнута (видоєна) рідина" [2, с. 382].

Види молока позначалися у давніх германців по-різному: ісл., фар., норв. *mýsa*, шв. (діал.) *misa*, *mesa*, дісл. *mýsa* "сироватка, кисле молоко" < герм. *mihswōn* "кисле молоко". Слово можна зіставити з ді. *āmíkṣā* "грудка кисломолочного сиру", *mēkṣayati* "помішує" < іє. **mejk-* "помішувати". Деякі дослідники вважають, що германці запозичили слово разом із виробом у сарматів. Релікти сарматського слова засвідчені в осетинському *mīsyn/mesin* "пахтанина" [2, с. 388].

Молоко новотільної корови називалося іншим словом: н. *Biest* "молоко новотільної корови", двн. *biost*, нл. *biest*, а. *beestings* "молоко новотільної корови", да. *bēost* < *beusta. Це гніздо слів зіставляється з н. *Brust* "груди", з випадінням *g*, також можливе зіставлення з готським *beist* "кисле тісто", з чергуванням *ej-ey* [2, с. 120].

Напоєм із сакральним значенням у давніх германців був мед. Він безпосередньо пов'язаний з верховним богом Одіном. Одін віддав своє око за те, щоб напитися меду з джерела мудрості велетня Міміра, яке знаходилося під другим коренем ясеня Ігдрасиль у країні велетнів. Він отримав мед від свого діда велетня Бельторна, коли хотів пізнати руни, висячи як жертва, пробитий своїм же списом, без води та їжі, дев'ять днів та ночей на ясені Ігдрасиль. Одін дістав також у велетнів мед поезії та віддав його асам та людям, які створюють вірші.

Мімір пив мед кожного дня із свого джерела мудрості. Боги Тор та Хеймдалль також вживали мед. Медом напувала коза Хейдрун воїнів Одіна у його палаці. Медвяною росою огорнутий ясен Ігдрасиль, вона падає вниз та слугує їжею бджолам. Отже, мед був невід'ємною частиною життя та побуту давніх германців: а. *mead* "медовий напій", да. *medu*, н. *Met* "медовий напій", двн. *metu*, нл., снн., дфриз. *mede*, шв. *mjöd*, дісл. *mjøðr*; герм. *meduz "медовий напій" // гр. *méth* "п'янкий напій", дірл. *mid*, ді. *mádhu*– "мед, напій", лит. *medùs*, укр. мед, псл. *medъ; тох.-В *mit* "мед" < іє. *medhu– "мед, п'янкий напій". Давнім позначенням меду в германських мовах було *miliþ. Очевидно, *mel*– було давнім позначенням у мові-основі, цей корінь має ностратичні зв'язки: удм. *mol* "солодкий деревинний сік", фін. (діал.) *maito* "деревинний сік". Корінь *medhu– був, ймовірно, запозиченим із семітських мов (семит. *mVtk– "солодкий") і позначав "хмільний солодкий напій", здавна відомий індоєвропейцям.

Дослідники вважають, що індоєвропейський корінь *medhu– є етимологічно неясним. Існує думка про те, що мед та молоко (псл. *medъ та *melkó*) спочатку означали "те, що розтікається" (> "рідина", > "забродила, вируюча рідина") та йде до єдиного кореня **med-*, який прирівнюється до іє. *mad*– "вологий, волога" [2, с. 379]. Отже, у значенні "волога", "рідина" мед вважався потрібним для підтримки існування джерелом енергії.

Список використаних джерел

1. Жлуктенко Ю. О., Яворська Т. А. Вступ до германського мовознавства. Київ: Вища школа, 1986. 232 с.
2. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков: в 2 т. Т. 1. Винница: Нова книга, 2010. 616 с.
3. Левицкий В. В. Основы германистики. Винница: Нова книга, 2008. 528 с.
4. Guerber H. A. Myths of the Norsemen: from the Eddas and Sagas. New York: Dover Publication, 1992. 496 p.

Шундель Т. О.,

старший викладач кафедри
мовних та гуманітарних дисциплін,
Донецький національний медичний
університет, м. Лиман

УДК 811.111

СИНКРЕТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ З ВІДНОШЕННЯМ УМОВА-АТРИБУТИВНІСТЬ

Аналіз англійського речення вимагає систематизованого дослідження, оскільки ця складна структура характеризується модифікованим характером, що призводить до виникнення проміжних ланок між мовленнєвими та мовними моделями в рамках синтаксису, відтворюючи певною мірою цілісність граматичної організації речення в цілому.

Треба зазначити, що визначальною рисою сучасного синтаксичного складу складнопідрядних речень (далі – СПР) в англійській мові є орієнтація на вивчення утворюваних взаємовідношень та синкретичних зв'язків між його компонентами. Це, очевидно, можна пояснити спробою вчених комплексно дослідити функціонально-семантичний потенціал англійських СПР.

На думку Ю. Виноградової, саме синкретизм виступає своєрідним конденсатом численних варіацій семантичних значень та розкриває різнобічно характеристику одного й того ж детермінанта, у нашому випадку, з'єднувального елемента [2]. Деякі зарубіжні лінгвісти при дослідженні поняття синкретизму звертають увагу на те, що ця лінгвістична універсалія спроможна виправляти порушення синтаксичних обмежень [4]. Цікавий той факт, що виникнення додаткових значень відбувається завдяки ускладненому характеру основного значення або відсутності залежності формального характеру від будь-якої форми на рівні англійського речення.

З цього приводу дослідниця Р.О. Христіанінова говорить про те, що в структурній основі СПР можуть зустрічатися декілька ознак (характер синтаксичного зв'язку між частинами СПР, засіб вираження цього зв'язку), що дає можливість класифікувати СПР з урахуванням його формально-синтаксичних особливостей [3].

Лінгвіст Ю. Бойко вважає, що існування в синтаксичній системі СПР синкретичного характеру нашоухує мовознавців на ідею створення розширеної версії структурно-семантичної класифікації СПР в англійській мові з урахуванням багатоаспектного характеру та синкретичної природи, які виникають саме внаслідок синкретизму та модифікацій функціонально-семантичного поля [1].

У рамках структурно-семантичної класифікації в англійській мові особливий інтерес представляють речення, які синтезують у своїй структурі два додаткових відтінку – умови й атрибутивності. Ретельно підібраний матеріал дозволяє нам стверджувати, що саме застосування семантико-функціонального підходу при розгляді та аналізі синкретичних типів СПР обумовлює виникнення перехідних типів складнопідрядних структур. Функціонування речень, у рамках яких застосовується реалізація мовних структур, де семантичні межі виявляються не різноспрямованими смисловими векторами, а репрезентують поєднання декількох функціональних планів, складаючи незначний пласт в мові, викликають непідробний інтерес лінгвістів. СПР з аналізованими стосунками на шкалі перехідності представлені наступним чином:

A. a) *Charlie and Ted will give you a hand to get this staff upstairs **if** we can't manage it [5, c. 52].*

б) ***In case** she can't keep it open she's still got her rent to pay on the flat upstairs [5, c. 245]*

в) *... but she was slim and wiry and was only caught **unless** she wanted to be [5, c. 285].*

АБ. ... ***if** she didn't yet feel entirely part of Milly's world she certainly wasn't part of Gerald's [5, c. 68].*

*I'm going to ask him **if** Ann goes in an hour earlier perhaps she could try to make him comfortable [5, c. 88].*

АБ. –

аБ. ***If** Mr. Manning and Phyllida didn't conjure up grotesque images of Bedlam they were even worse, genteel synonyms for the most tragic sickness at all [5; 37].*

*I don't think those suffragettes would keep being arrested **if** they were so bad [6, c. 126].*

Б. *The Villa Rotha had been rented by an Englishman, a Mr. Manning, **who** had been there since the previous autumn working on a book [5, c. 9].*

*She eyed me curiously, with that unabashed stare of the Greeks **which** one learns to get used to ... [5, c. 13].*

*The Archbishop, a white-bearded ninety-two, walked ahead, followed by church dignitaries, **whose** robes of saffron and white and rose shone splendidly in the sun, until, as they passed nearer, you saw the rubbed and faded patches, and the darns [5, c. 43].*

Ядерні зони **A** і **B** включають приклади СПР, у рамках яких ми зустрічаємо моносемантичні структури з умовними стосунками (приклади ланки **A**) і стосунками атрибутивності (приклади ланки **B**). Схожа риса цих ядерних зон проявляється в тому, що усі одиниці можуть займати по відношенню до головного речення однакові позиції: інтерпозиції (*The sun was tempered by the wisteria that roofed the terrace, and the room was cool and airy, its duck-egg blue walls and white paint setting off to perfection the gilt of the Italian mirrors and the pale-gold polished wood of the floor* [5, с. 26] – атрибутивні відношення; *Will it be all right if I **pop round to see her** after I finish the lunchtime stint* [75, с. 208] – умовні відношення); постпозиції (*He was also minding his own business, **which was emphatically none of mine*** [5, с. 21] – атрибутивні відношення; *I wouldn't be surprised **if Mrs. Duke doesn't come banging on the door soon*** [6, с. 180] – умовні відношення).

Одна з головних відмінностей, на наш погляд, полягає в тому, що в англійській мові СПР з семантикою атрибутивності, які знаходяться в препозиції, не використовуються. Умовні СПР в цієї позиції яскраво представлені в англійській мові, складаючи значний пласт: *If he drinks to this baby's health once more we'll have him on the floor* [5, с. 208]; *Suppose **Godfrey Manning had made an offer**, he would surely told Phyllida so ...* [5, с. 47].

Моносемантичні сполучники умовної семантики також вказують на неможливість функціонування цих елементів в іншій функції (приклади **a**, **b** ядерної зони **A**).

З іншого боку, головна відмінність між цими двома типами СПР полягає в тому, що складнопідрядні структури з умовною семантикою показують в цілому умову виконання якої-небудь дії, а СПР з атрибутивними стосунками виступають в ролі прислівної функції, надаючи конкретному елементу в головному реченні уточнюючий характер.

Приклади периферійної зони **Ab** представлені структурами, ядро яких тяжіє до СПР з відношенням умови більшою мірою, незважаючи на наявність уточнюючого характеру певного слова в головному реченні. Переважання умовної семантики в СПР (приклади ланцюга **Ab**) відзначається завдяки використанню певних модальних кваліфікаторів **surely, maybe, probably, certainly, perhaps, no doubt** та ін. Наприклад, *... and **if there's anything you'd like, please, take it, then maybe** you could bring the rest over sometime* [6, с. 48] (умовні стосунки в цьому прикладі підкреслюються завдяки наявності корелята **then**, вживання якого можливе тільки паралельно зі сполучником **if**).

Лексичні індифікатори **especially, particularly** інтерпретують англійські СПР з домінуючими стосунками умови у випадках акцентування уваги мовця на певному слові-кваліфікаторі в головному реченні: *Your wife is particularly alive **if she has*** [6, с. 144];

I wouldn't mind especially if people wanted to use the beach, if it weren't that they always come armed with transistor radios, and that I cannot stand [5, c. 24].

Складнопідрядні конструкції периферійної зони **аБ** при детальному аналізі можна класифікувати як такі одиниці, ядро яких тяжіє до означальних СПР. Можливість наступного твердження простежується у випадках наявності в головному реченні деяких слів, які вимагають детального уточнення в підрядній частині нарівні з функціонуванням сполучних елементів умовної семантики (приклади перехідної зони **аБ**). Трансформація таких конструкцій відбиває усю багату специфіку синкретичних СПР. Порівняйте, *The man have been that ashamed if he'd taken his socks off and his feet was dirty – The man who had taken his socks off and his feet was dirty have been that ashamed.*

При детальному аналізі наданих конструкцій нами відмічається той факт, що мовця цікавить в більшій мірі не умови виконання дії, яка подана в головному реченні, а більш детальна характеристика опорного слова головної частини.

Треба зазначити, що прикладів перехідної зони **АБ** не виявлено, оскільки рівномірне співіснування семантичних відтінків (умови та атрибутивності) СПР не можливе. Цей факт можна пояснити тим, що СПР з умовними відношеннями в підрядній частині пояснюють усе речення в цілому, а СПР з означальною підрядною частиною, що характеризуються прислівним зв'язком, пояснюють лише конкретне слово в головному реченні. Трансформація таких конструкцій неможлива, оскільки порушується структурна цілісність елементів.

Проаналізувавши наданий матеріал, ми прийшли до висновку, що в англійській мові СПР перехідного характеру утворюють опозиції, де представлені приклади перетину синтаксичних площин різноманітної семантики. Синкретизм семантики СПР дозволяє несуперечливо розмежовувати смислові відтінки й реалізовувати їх функціональний потенціал, враховуючи слабкий та сильний характер підпорядкування.

Список використаних джерел

1. Бойко Ю. П. Синкретизм у системі складнопідрядних речень сучасної англійської мови. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Хмельницький, 2017. Вип. 13. С. 3-6. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/6045/1/1.pdf> (дата звернення: 05.12.2023).

2. Виноградова Ю. Особливості вияву синкретизму на рівні обставинних детермінантів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство). Київ, 2012. Вип. 4. С. 61-71. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9121/Vinogradova.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 05.12.2023).

3. Христіанінова Р. О. Рівні організації складнопідрядного речення. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство. Вип. XXII. С. 519-528. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/17154> (дата звернення: 06.12.2023).

4. Hein Johannes, Murphy Andrew. Case matching and syncretism in ATB-dependencies. *Studia Linguistica*. 2020. Volume74. Issue2. pp. 254-302. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/stul.12126> (дата звернення: 07.12.2023).

5. Stewart Mary. *This rough magic*. – Coronet, 1974. – 255 pages.

6. Williams Dee. *Katie's Kitchen*. Great Britain: Headline Book Publishing, 1999. – 375 pp.

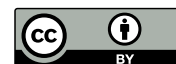
Yuvkovetska, Yu.,

Associate Professor, Ph.D. in Philosophy,
State University of Trade and Economics, Kyiv

Kasian, Yu.,

Student,
State University of Trade and Economics, Kyiv

УДК 811.111

HOTEL AND RESTAURANT IDIOMS IN MODERN ENGLISH: PECULIARITIES OF THEIR TRANSLATION

This work is dedicated to the study and translation of idioms related to hotels and restaurants in contemporary English. Special attention is given to considering the cultural context and historical significance of hotel and restaurant idioms. The paper also explores challenges arising in translation, such as the absence of analogies in the target language and potential misunderstandings due to inaccurate translations. The primary objective is to identify optimal approaches to translating idioms and uncover their impact on international communication and tourism.

The growth of international communication and tourism necessitates attention to the translation of idioms associated with hotels and restaurants. A problem arises concerning the accurate conveyance of meanings for these idioms and the consideration of cultural differences that may affect the interpretation of communicative content.

The main goal is to investigate approaches to translating hotel and restaurant idioms into English, identifying peculiarities of their meaning and cultural context. The study aims to reveal optimal methods for conveying idiomatic expressions and explore the impact of idiom translation on the quality of international communication and understanding in the field of tourism.

Idioms are an essential part of any language. They are used to add expressiveness and imagery to speech. Hotel and restaurant idioms are particularly common, as they are associated with the everyday lives of people.

Translating idioms is a challenging task because they often have figurative meanings that cannot be conveyed literally. When translating idioms, it is necessary to consider the context in which they are used, as well as their cultural significance.

In the modern world, where globalization and international interaction are integral parts of our lives, studying language and its nuances, especially idioms, becomes particularly important. One component of any culture is the hospitality industry, which not only highlights culinary and guest-related aspects but also transmits a unique linguistic code. In this context, researching idioms related to hotels and restaurants in contemporary English is a highly relevant task.

When studying idiomatic expressions used in the hotel and restaurant industry, several questions arise regarding their accurate translation and consideration of cultural nuances. This becomes especially crucial in the context of international communications and tourism, where incorrect translation can lead to misunderstandings and loss of meaning.

Analysis of Approaches to Translating Idioms

There are several approaches to translating idioms. One approach is to translate the idiom literally. However, this approach is not always effective, as a literal translation may distort the meaning of the idiom.

Another approach is to find an equivalent idiom in the target language. However, this approach is not always possible, as each language has its unique idioms.

The third approach is to convey the meaning of the idiom through descriptions or analogies. This approach is the most widespread because it allows conveying the meaning of the idiom without distortion.

Translation of Hotel and Restaurant Idioms

When translating hotel and restaurant idioms, the following features should be considered:

Hotel and restaurant idioms are often associated with specific objects or phenomena that may be absent in the target language. In such cases, it is necessary to find analogous objects or phenomena in the target language.

Hotel and restaurant idioms often have historical or cultural significance. In such cases, the cultural context of the idiom must be taken into account.

Examples of Translating Hotel and Restaurant Idioms

Here are a few examples of translating hotel and restaurant idioms:

1. The bill came as a shock.

Рахунок був шоком.

In this example, the idiom "came as a shock" means "unexpectedly arrived." A descriptive approach was used for the translation of this idiom.

2. He was a regular at the restaurant.

Він був постійним відвідувачем ресторану.

In this example, the idiom "regular" means "a frequent visitor." A direct translation was used for this idiom.

3. The hotel was a dump.

Готель був жахливим.

In this example, the idiom "dump" means "an unpleasant place." An analogy was used for the translation of this idiom.

4. Book a Room: When someone says, "I need to book a room," it means they need to reserve accommodation. Translating this might require understanding local booking procedures.

5. Full House: If a restaurant or hotel is described as a "full house," it means all available spaces are occupied. Translating this idiom requires conveying the idea of complete occupancy.

6. Check, Please!: In a restaurant setting, this phrase signals the request for the bill. The translation should capture the notion of settling the payment.

7. The Chef's Special: Refers to a dish recommended by the chef. Translating involves conveying the concept of a specially recommended item.

8. Home Away from Home: Describes a place, often a hotel, where one feels comfortable and at ease. Translating requires expressing the idea of a welcoming and comfortable environment.

9. To Wine and Dine: Means to entertain someone with good food and drinks, often in a luxurious setting. The translation should convey the idea of lavish dining and hospitality.

In conclusion, studying idioms related to hotels and restaurants in the English language is an important stage in the development of linguistic and cultural competence. Translating hotel and restaurant idioms is a complex task that requires knowledge of the target language and the cultural nuances of the country where that language is used. When translating these idioms, it is necessary to consider their contextual meaning and cultural significance.

References

1. Oxford Dictionary of English Idioms. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199543793.001.0001/acref-9780199543793>.

2. Особливості перекладу термінів туристичної та ресторанно-готельної галузі в економічних текстах. URL: <https://lkr.ndu.edu.ua/index.php/nz/article/view/273>.

3. Маркери ввічливості в готельно-ресторанному дискурсі. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21D=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=UZTNU_filol_2018_29\(68\)_3_16](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21D=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=UZTNU_filol_2018_29(68)_3_16).

4. Мовні відмінності й особливості перекладу ідіоматичних виразів. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v42/part_3/25.pdf.

Ящук О. М.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк

УДК 811.111

СПОСОБИ ПРЕДСТАВЛЕННЯ КОНЦЕПТУ "ЖІНКА" В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки аналіз концептів є пріоритетним напрямком, що викликає поглиблений інтерес і сьогодні концепт "жінка" перебуває в руслі досліджень та охоплює широке коло асоціацій, важливих для розуміння гендерних, сімейних, соціальних відносин. У цьому зв'язку розгляд особливостей вербалізації цього концепту є **актуальним** і є джерелом цінного матеріалу для розуміння світобачення та системи цінностей англomовної лінгвокультури.

В англійській мові лексема "woman" маркує жіночність та фемінність. Варто зазначити, що множина іменника *woman* в англійській мові утворюється не шляхом додавання *s* або *es*, як у більшості випадків, а зміною голосної флексії у корені: *woman*–*women*.

За сімейними та родинними відносинами досліджуваний концепт представлений такими словами: *godmother* (хрещена мати), *granddaughter* (внучка), *grandmother* (бабуся), *aunt* (тітка), *wife* (дружина), *girl* (дівчина), *sister* (сестра), *daughter* (дочка), *mother* (мати), *girlfriend* (подруга, дівчина).

За титулами: *duchess* (герцогиня), *countess* (графиня), *queen* (королева), *lady* (леді), *madam* (мадам).

Одним з способів вербалізації концепту "жінка" є фразеологізми. Лексема "woman" фіксується в складі ідіоматичних виразів та сполучень. Ідіоми виражають позитивне або негативне ставлення до жінки, її заняття, здібності,

можливості, а також роль у шлюбі та відносинах з чоловіком. Ми можемо виділити дві групи, які маркують позитивні та негативні якості жінки.

До позитивних характеристик, які наповнюють концепт "жінка", відносимо: краса, чарівність (*like a barbie doll / as a princess, (as) beautiful as paint*); інтелектуальні здібності (*woman's wit*); старанність (*as busy as a bee, she is like an ant*); досвідчена (*woman of the world*)[1].

Негативні якості такі: балакучість (*chatter like a magpie; woman's hair is long, but her tongue is longer*); розумова обмеженість (*(as) silly as a goose, behave like a dumb Dora*); марнотратство (*A woman can throw out of the window more than a man can bring in at the door*); плаксивість та емоційність (*as great pity to see a woman weep as to see a goose go barefoot*) [1].

Беззаперечним ідеалом для британських чоловіків є загадкова жінка, яка є не лише привабливою, але й сміливою та небезпечною. У зв'язку з цим фразеологічний корпус концепту "жінка" включає жіночі імена:

- Mata Hari – жінка з надзвичайною вродою та високо розвиненими розумовими здібностями, але, яка одночасно дуже небезпечна та непередбачувана;
- Amazon – войовнича жінка, що володіє фізичною та розумовою силою, а також надзвичайно приваблива, перемога над нею стає мотивацією для чоловіків;
- Dragon Lady – як правило, так називають амбітних жінок з високим соціальним становищем, нетиповою зовнішністю.

Прислів'я та приказки є одними з найдавніших жанрів словесного фольклору. Вони є дуже важливими для кращого сприйняття світу людиною, адже чітко виражають позитивний та негативний досвід з життя людини.

Деякі приказки виявляють патріархальні настанови щодо місця жінки у соціумі: *"A woman's place is in the home" – "Місце жінки – це її дім"*. Це означає, що жінка повинна сидіти в хаті, ні з ким не спілкуватися, лише готувати та підкорятися усім наказам свого чоловіка [2].

"There's a woman in it" – "Тут замішана жінка". Інший стереотип, який вказує на те, що жінка завжди плете інтриги [2].

"Hell hath no fury like a woman scorned" – "Немає нічого більш жахливого ніж жінка, яку образили або на чию любов не відповіли". Думка, яка показує, що жінка дуже вразлива істота, і її не можна засмучувати [2].

В українській мові існує таке повір'я, що *"Чоловік без жінки-як пес без бліх"*. В англійській є аналог цьому – *"A man without a woman is like a ship without a sail"*, що маркує важливість жінки в житті як родини, так і суспільства.

"Men take houses, women make homes" – "Чоловіки будують будинки, жінки створюють домашнє життя". Приказка, яка показує, що і чоловіки і жінки рівні між собою [2].

"Man proposes, and the girl weighs his pocketbook and decides"– *"Чоловік робить пропозицію, а дружина зважує його гаманець і приймає рішення"*. Тут йдеться про меркантильність жінки, та про її любов до грошей [2].

Хоча характеристики, відображені у лексичних одиницях, що вербалізують концепт "жінка" в англійській мові, різноманітні та відображають позитивні і негативні риси осіб жіночої статі, вони не позбавлені суперечок та критики. З одного боку, ідіоми та приказки на позначення зовнішності чи ролі жінки як домогосподарки, визначають її традиційну роль у родині, і можуть обмежувати їх права, з іншого боку, ті, що асоціюються із сильними сторонами жінки та її незалежністю, навпаки, розширюють можливості, увічнюють нереалістичні очікування та тиск на жінок.

Отож, в англійській мові концепт "жінка" виражається образно-ціннісними характеристиками, які відображають сприйняття та ставлення до жінки в суспільстві. Образи краси, сили та незалежності сприяють складному та багатогранному розумінню концепту "жінка" в англійській мові й спонукають до подальших роздумів та досліджень.

Список використаних джерел

1. Билиця У. Я. Концепт human being в англомовній компаративній фразеології: дисертація. Івано-Франківськ: ПНУ, 2019. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/dis_bylytsia.pdf.
2. Жигоренко І. Ю., Мінькова Г. Ю. Об'єктивація концепту woman в англомовній лінгвокультурі та його збереження при перекладі на німецьку мову: стаття. InterConf, (63), 138-148., 2021. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.21-22.06.2021.14>.

СЕКЦІЯ 11. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

SECTION 11. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Гочев В. С.,

УДК 796.015

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Державний заклад "Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

**РОЗВИТОК СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ І М'ЯЗОВОЇ
МАСИ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ В ТРЕНАЖЕРНОМУ ЗАЛІ**

Актуальність роботи. Ми створені так, що фізична активність є неот'ємною частиною нашого здоров'я і хорошого здорового розвитку. А саме зараз це стало дуже актуально у наш час, час комп'ютерних технологій. **Спорт як життя – девіз у людини від природи.** По медичним дослідженнях, нормою руху людини складає п'ятнадцять тисяч кроків – це приблизно десять кілометрів. Треба погодитись, що заняття спортом, да й іншим видом активної діяльності надають енергії і бадьорості на увесь день, покращують самопочуття, розумову активність, робить нас більш красивими та сильними, а це надає упевненості та підвищує самооцінку у людини. Заняття спортом у наш час стало настільки " правильним" явищем, що це не може не радувати, до спорту прилучають людей різного віку.

У нас час займатися спортом почали люди різного віку і почати це можна з легкістю – просто піди до тренажерного залу.

Сила, краса, спритність, швидкість – це все наслідки заняття спортом. Коли дивишся на спортивну людину, розумієш, що всі її спортивні досягнення– це труд, який не купиш за гроші, а лише досягнуті важкою працею і трудом. Це знання у сфері правильного харчування та фізичного виховання. Основа хорошого результату – це праця ні тільки у залі на тренажерах, а і багато аспектів правильного харчування та професійного відновлення після навантажень.

Опираючись на наукову література у сфері спорту, фізичного виховання, біомеханіки, знання та досвід атлетів, дослідження вчених у 21 столітті, було виявлено, як проходить розвиток силових якостей у спорті та м'язової маси під час занять у тренажерному залі. Опираючи на біомеханіку м'язів, будову та функцій було знайдено правильні шляхи досягнення бистрішого результату у сфері побудови красивішого та міцнішого тіла.

Виклад основного матеріалу. **Сила** – одне з найважливіших фізичних якостей в абсолютній більшості видів спорту. Виділяють такі основні види силових якостей: максимальну силу, швидкісну силу й силову витривалість. Під **максимальною силою** розуміти найвищі можливості, які спортсмен здатний виявити при максимальному довільному м'язовому скороченні. Рівень максимальної сили проявляється у величині зовнішніх опорів. В якості основних засобів розвитку м'язової сили застосовуються такі фізичні вправи, виконання яких вимагає більшої величини напруження м'язів ніж у звичайних умовах їх функціонування. Ці вправи називають силовими. Розпочніть з базових вправ, таких як присідання, віджимання, тяга штанги. Ще одним з способів покращити силові якості організму це робота до відказу – передбачає вправи з обтяженнями (30–70 % від максимального зусилля), від 4 до 12 повторень за один підхід, 3–6 серій, відпочинок між серіями – 2–4 хвилини. При цьому методі відбувається ефективно нарощування м'язової маси. Ізометричний (статичний) метод передбачає статичне максимальне напруження різних м'язових груп тривалістю від 4 до 6 с, з повторенням від 3 до 5 разів з відпочинком після кожного напруження тривалістю 30–60 секунд. Цей метод розвиває переважно силу, яка найбільшою мірою виявляється при статичній роботі.

Швидкісна сила – це здатність нервово-м'язової системи до мобілізації функціонального потенціалу для досягнення високих показників сили в максимально короткий час. Вирішальний вплив швидкісна сила має на результати в спринтерському бігу, спринтерському плаванні. При розробці методики необхідно орієнтуватися на вдосконалення основних факторів, що визначають рівень цієї якості, а також на особливості їхньої реалізації стосовно до специфіки різних видів спорту. Виходячи з цього найбільш ефективними засобами будуть вправи з обтяженнями масою предметів та масою власного тіла, з комбінованим обтяженням, в подоланні опору навколишнього середовища та вправи на спеціальних тренажерах.

Силова витривалість – це здатність тривалий час підтримувати досить високі силові показники. Рівень силовій витривалості проявляється в здатності спортсмена переборювати втому, у досягненні великої кількості повторень рухів. При виконанні вправ на витривалість тренувальне навантаження характеризується інтенсивністю вправ, тривалістю вправ, числом повторень, тривалістю інтервалів відпочинку, характером відпочинку. Інтенсивність фізичного навантаження може визначатися за частотою серцевих скорочень.

Ще виявлено один позитивний наслідок заняття спортом є розвинута у людини *м'язова маса* – це не тільки красиво зовні, але і хороший спосіб подовжити життя. Останній експеримент показав, що 30-60 хвилин силових тренувань допомагають знизити ризик смерті від хвороб серця і раку на 20%. Але

щоб гарно виглядати слід дотримуватись ще доброго відпочинку (сну) та правильно збалансовано харчуватися. "Ми є те, що ми їмо", – казав Гіппократ. Якби цілі людина не переслідувала у тренажерному залі: набирає вагу, або скидує – завжди треба слідкувати за тим, що ми беремо до рота. Якщо людина скидує масу тіла, то повинен бути дефіцит калорій на добу, якщо розмова йде про набір ваги, то треба підтримувати профіцита калоражу.

Доклавши усі дослідження та научну літературу до купи можна зробити виняток з усього цього, що сила – це той показник, той результат у спорті до якого багато хто рівняється і є кінцевою ціллю занять у тренажерному залі та взагалі у спорті. Багато видів спорту розвивають цю якість до неймовірних показників. Сила, швидкість і витривалість – це показники у спорті (футбол, пауерліфтинг, біг, плавання, гімнастика і так далі). А досягти цих якостей можна методами та знаннями професіоналів які пройшли цей шлях як на собі так і на своїх підлеглих. Науково доведено, що з 12 років дитині вже можна розвивати ці якості, займатися у тренажерному залі під наглядом тренера професіонала. А щоб досягнути цих висот потрібен комплекс із багатьох чинників: силова нагрузка – це самі заняття у залі, тому що саме силове тренування дає нам максимальну силу та прирост маси тіла, постійна зміна навантаження, циклічність у заняттях, зміна програми тренування. Надання певних практичних і базових знань у дієтології, що також не менш важливе за тренування, вносить свою лепту у досягненні поставленої цілі спортсмена. А також третім пунктом розрахунків наукової роботи і відновлення у спорті, саме воно дає закінчений результат нашої праці у залі і спорті. Під час відновлення наш організм оновлює наші клітини і ми зростаємо у плані м'язової маси.

Не усі відвідувачі тренажерних залів ставлять перед собою ціль якихось зіркових показників у професійному спорті, але заняття дає у залі нам здоров'я, красиве тіло, зміцнення імунної системи, покращення зовнішнього виду тіла, а це показники успішної людини.

Список використаних джерел

1. Келлер В. С. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів / Келлер В. С., Платонов В. М. – Л.: Українська спортивна Асоціація, 1992. 269 с.
2. Матвеев, Л. П. Основи сагальної теорії спорту і системи підготовки спортсменів Л. П. Матвеев. – К: Олімпійська література, 1999. 317 с. – ISBN 966-7133-22-2
3. Бернштейн, Н. А. Спритність і її розвиток. Н.А. Бернштейн – М.: Фізкультура і спорт, 1991. 288 с.
4. Основи методики розвитку силових якостей курсантів і студентів у процесі самостійної роботи: методичні рекомендації / О. А. Чичкан, М. О. Червоношапка, М. М. Кость, С. М. Котов. – Львів: Львівський державний університету внутрішніх справ, 2014. 48 с.

Гута О. Р.,

УДК 796.011.1

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Державний заклад "Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

Кучеренко Г. В.,

старший викладач кафедри теорії і методики

фізичної культури та спортивних дисциплін,

Державний заклад "Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ СПОРТОМ НА ФОРМУВАННЯ ЦІНІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

Актуальність теми дослідження. Сучасна ситуація, пов'язана із руйнуванням попередніх, традиційних суспільних ідеалів, призвела до своєрідного духовного вакууму і негативно вплинула на соціальне і духовне становище молоді, наслідком чого стали такі явища, як зміна ціннісних орієнтирів (переважання прагнення до матеріальних цінностей, відсутність мотивації до духовного зростання і самовдосконалення, зниження гуманістичних цінностей, зменшення культурних і духовних потреб), у студентської молоді має місце фрустрація щодо нереалізованих можливостей, невизначеність майбутнього, непередбачуваність індивідуального життєвого шляху, проблематичність у професійній самореалізації та ін.

Значний і часто непередбачуваний вплив на формування цінностей сучасної молоді мають тенденції, що пов'язані із інформатизацією суспільства, віртуальною реальністю, переважанням опосередкованого спілкування юнацтва у соціальних мережах, зниження емоційного та духовного зв'язку між людьми. Ці явища негативно позначаються на ціннісних орієнтаціях молодих людей.

Проблему цінностей і ціннісних орієнтацій розглянуто у філософських працях С. Анісімова, В. Вишнякова, Ф. Гогоберідзе, О. Дробницького, Є. Золотухіної-Аболіної, В. Момова, Л. Столовича, В. Тугаринова та ін.; соціологічних наукових працях В. Бакірова, В. Бугуйчука, М. Візітея, О. Здравомислова, А. Кавалерова, В. Оссовського та ін.; психолого-педагогічних працях Б. Ананьєва, О. Асмолова, І. Беха, Л. Божович, К. Волкова, Л. Виготського, І. Зязюна, Д. Кікнадзе, І. Кона, О. Леонтьєва, В. Мясищева.

Актуальність зазначеної проблеми посилюється виявленими в процесі дослідження суперечностями між:

– потребами суспільства у молоді, яка має соціально корисні ціннісні орієнтації та відсутністю цілеспрямованої виховної діяльності у вищих навчальних закладах щодо їх формування;

– виникненням різного типу ціннісних орієнтацій та недостатньо розробленими педагогічними умовами їх виховання у студентів на основі східних єдиноборств;

– необхідністю виховання ціннісних орієнтацій в процесі особистісного становлення студентської молоді та відсутністю методик виховання ціннісних орієнтацій у студентської молоді під впливом традиційних східних учень.

Нині у суспільстві відбуваються глобальні зміни, які вимагають від студентської молоді здатності вдосконалювати себе, мати стійкі переконання та погляди щодо власного життя, бути самостійними, впевненими, емоційно стійкими і фізично витривалими.

Виходячи з актуальності та практичної значущості окресленої проблеми, можемо стверджувати про те, що ця тема тільки стає предметом самостійних досліджень.

Мета дослідження – змістовно розробити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді.

Об'єкт дослідження – ціннісність орієнтацій у студентської молоді.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання ціннісних орієнтацій у студентської молоді.

Для досягнення мети дослідження було визначено такі **завдання**:

1. Здійснити науковий аналіз філософської літератури, розкрити й уточнити сутність ключових понять дослідження: "цінність", "ціннісні орієнтації" студентської молоді.

2. Розкрити специфіку формування ціннісних орієнтацій студентів.

3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості ціннісних орієнтацій студентів.

4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови виховання ціннісних орієнтацій у студентської молоді.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури з проблеми формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді для визначення базових понять дослідження; узагальнення і систематизація для науковотеоретичного обґрунтування педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій студентської молоді засобами східних єдиноборств; емпіричні:

спостереження, бесіди, анкетування, опитування, тестування, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) для перевірки обґрунтованості педагогічних умов формування у студентів ціннісних орієнтацій.

Виклад основного матеріалу. Хоча існує інтуїтивне визнання того, що спорт і культура забезпечують соціальний вплив, і є значна історія літератури з цього приводу, спроби виміряти та оцінити ці впливи часто залежали від конкретного контексту, тобто для конкретних зручностей чи ініціатив/програм у конкретних місцях, і були відсутні. мета політики. Крім того, академічні експерти регулярно критикують кількість і якість доказів зв'язку між спортом, культурою та соціальними наслідками.

У часи економічних обмежень необхідно представити надійні аргументи для державного фінансування та інвестицій у секторі спорту та культури. У цьому дослідженні розглядається поточна база даних про соціальні наслідки спорту та культури, визначаючи, як вони виглядають у кожному секторі.

Спорт – це широкий і розпливчастий термін, який включає широкий спектр видів діяльності. Для цілей цього дослідження включаємо будь-які форми спорту та формальних вправ, визначені в літературі, які, наприклад, в деяких дослідженнях включають фізичне виховання, а в інших – танці.

Результати дослідження. Визначено, що в літературі домінує позитивна, висока оцінка гуманістичного, культурного значення студентського спорту у формуванні ціннісних орієнтацій молоді. Аналіз літературних джерел дозволив зрозуміти, що студентський спорт у займає важливе місце не тільки як засіб формування здоров'я як головної цінності, але й як важлива сфера спілкування та прояву соціальної позиції, розумової форми організації дозвілля людини, засіб впливу на інші цінності людського життя: авторитет і становище в суспільстві, трудову діяльність, на структуру морально-вольових властивостей, естетичні ідеали та інші ціннісні орієнтації.

Доведено що світовий досвід формування ціннісних орієнтирів студента засобами спорту заслуговує на увагу і, можливо, потребуватиме впровадження у систему освіти

Висновки. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– науково обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови виховання ціннісних орієнтацій у студентської молоді, а саме:

1) стимулювання інтеріоризації кожною особистістю соціально значущих цінностей на спортивних тренуваннях;

3) здійснення педагогічного супроводу самовиховної роботи студентів з відпрацювання власних ціннісних орієнтацій на основі використання виховного потенціалу спорту;

– уточнено: поняття "цінність", "ціннісні орієнтації" студентської молоді, види ціннісних орієнтацій студентської молоді, специфіку формування ціннісних орієнтацій; критерії, показники та рівні сформованості ціннісних орієнтацій у студентської молоді;

– набули подальшого розвитку наукові уявлення про виховні можливості у формуванні ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що визначені педагогічні умови виховання у студентської молоді ціннісних орієнтацій були експериментально перевірені, що дає можливість їх упровадження в практику роботи вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Казин Е. М. Проблема збереження здоров'я і розвитку учнів в системі освіти в умовах її модернізації. *Валеологія*. 2018. № 2. С. 10–15.

2. Башавець Н. А. Формування культури здоров'язбереження як цінності сучасної особистості. *Молодь і ринок*. 2007. № 8. С. 42–44.

3. Присяжнюк С. І. Використання здоров'язбережувальних технологій у фізичному вихованні студентів спеціального медичного відділення. Теорія та практика : монографія. Київ : КОМПРИНТ, 2012. 464 с.

4. Воскобойнікова Г. Л. Валеологічні аспекти соціального партнерства освітніх і медичних закладів у здоров'язберігаючій діяльності сучасного педагога. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2015. Вип. 24 (34). С. 115–117.

5. Дубогай О. Д. Фізичне виховання і здоров'я : навч. посіб. Київ : УБС НБУ, 2012. 270 с.

6. Панасенко Т. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих навчальних закладах І–ІІ р. а. *Молодий вчений*. 2016. № 9. С. 11–17.

7. Потужній О. В., Поліщук В. В. Формування здоров'язбережувальної компетентності студентів сучасного закладу освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2021. Вип. 11 (142). С. 102–106.

8. Дутчак М. Перспективи формування та реалізації національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні. Матеріали ІХ Всеукр. наук. конф. з міжнародною участю. Львів : ЛДУФК, 2014. С. 9–16.

9. Присяжнюк С. І. Оздоровча фізична культура студентів вищих навчальних закладів ІТ-технологій : підручник. Київ : НУБіП України, 2016. 508 с.

Леонтьєв О. В.,

УДК 796.9

старший викладач кафедри
олімпійського та професійного спорту,
Державний заклад "Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка", м. Полтава

Леонтьєва І. В.,

старший викладач кафедри
олімпійського та професійного спорту,
Державний заклад "Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка", м. Полтава

ЗАСТОСУВАННЯ ЗИМОВИХ ВИДІВ СПОРТУ В ТРЕНЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З РІЗНИХ ВИДІВ СПОРТУ

Одним з важливих показників повноцінного життя людини є її рівень здоров'я. З настанням холодів нерідко хочеться зайвий раз залишитися вдома і провести час за чашкою гарячого чаю під теплою ковдрою. Однак користі від такого заняття мало. Лікарі вважають, що більшість простудних захворювань у зимовий період виникає не через надмірне перебування на холоді, а навпаки, від недостатності цього. Недостатньо провітрені офісні приміщення, громадський транспорт, малорухливий спосіб життя – усе це руйнує імунітет, що викликає збій роботи організму вже при першому ж подиху холоду. Щоб не провести весь зимовий сезон у ліжку, необхідно готуватися до морозу.

В тренувальному процесі узимку варто планувати заняття на вулиці та займатися на свіжому повітрі, це ефективніше, ніж тренування в приміщенні. Незалежно від виду спорту особливо у зимовий період є актуальним включення в тренувальний процес зимових видів спорту – лижі, сани, ковзани, сноубординг тощо. Застосування зимових видів спорту дозволяє навчити спортсменів розвивати координацію, тримати рівновагу і зберігати рівномірно напрямок руху, навантажує м'язи, стегон, сідниць, а також практично всі м'язи тулуба. Особливий вплив зимові види спорту надають на розвиток координації в просторі, за рахунок чого поліпшуються показники практично у всіх фізичних якостях.

Тривале перебування на свіжому повітрі прекрасно насичує м'язи киснем, що стимулює прискорене відновлення після тренування. Також спостерігається покращення позитивних емоцій, покращення психологічного стану. Давно доведено, що гарний результат у фітнесі закладений у голові, а не у м'язах. Висока фізична активність нормалізує тиск і покращує самопочуття, у результаті чого змінюється ставлення до життя. Якщо після тривалого робочого тижня вам

здається, ніби життя повне проблем, то через кілька днів катання на лижах або сноуборді людина відчує, що світ повен можливостей.

Розглянемо види спорту, наведемо приклад деяких зимових видів спорту які варто застосовувати взимку в тренувальному процесі юних спортсменів з метою зміцнити здоров'я, імунітет і покращити настрій.

Цей зимовий вид спорту відноситься до аеробних навантажень, що передбачають безупинний рівномірний рух впродовж досить тривалого часу. Такі тренування розвивають витривалість, а також сприяють загальному оздоровленню організму: покращується робота серцево-судинної системи, органів дихання, опорно-рухового апарату, підвищується імунітет.

Одними з найпопулярніших на сьогодні є лижний спорт. Лижні прогулянки повинні входити в обов'язкову програму не тільки спортсменів з різних видів спорту, але й застосовувати програми занять з людьми, які прагнуть схуднути: ходьба на лижах дозволяє витратити до 500-600 кілокалорій за годину залежно від прикладених зусиль, а також зміцнити м'язи спини, стегон, живота, сідниць, ніг та рук. На думку лікарів, взимку достатньо влаштовувати годинні прогулянки на 3-5 км. двічі або тричі на тиждень, щоб підтримувати себе в прекрасній формі. Заняття лижним, гірськолижним спортом принесуть багато користі, але завжди слід пам'ятати, що цей вид спорту вимагає попередньої технічної підготовки з тренером чи інструктором, інакше ризикуєте отримати серйозну травму. Позитивне значення для здоров'я такого зимового виду спорту як лижні перегони доповнюється ще й тим, що тренування зазвичай проводяться де-небудь за містом, у лісовому масиві, де повітря насичене фітонцидами, які згубно впливають на більшість хвороботворних бактерій.

Сноубординг є дуже популярний серед відпочиваючих у гірській місцевості. Цей зимовий вид спорту з кожним роком стає все більш популярним завдяки позитивному впливу на організм людини. Під час занять на сноуборді працюють практично всі групи м'язів, а навантаження дозволяє за годину позбутися 400 і більш кілокалорій, тому струнке й підтягнуте тіло сноубордистам забезпечене. Крім того, сноубординг зміцнює вестибулярний апарат, нормалізує роботу серцево-судинної та дихальної системи, а також насичує кров киснем. Він дарує масу "гострих" відчуттів, незамінних для психічного здоров'я. Для зміцнення здоров'я слід ставати на сноуборд не рідше 1-2 разів на тиждень і кататися не менше години.

Досить захоплюючим є катання на ковзанах. Катання на ковзанах є ефективно при тренуванні гнучкості, швидкості, спритності і вміння тримати рівновагу. Ковзанярський спорт допомагає розвивати м'язи переважно нижньої частини тіла, а спортсмени, які займаються фігурним катанням і виконують різні стрибки та підтримки, мають пропорційно розвинуті м'язи всього тіла. Крім того,

регулярні заняття на льоду зміцнюють здоров'я, підвищують тонус організму і його опірність різним інфекціям, а також поліпшують настрій завдяки тому, що організм збільшує продукування ендорфінів – "гормонів щастя". Катаючись на ковзанах, навіть новачки мають шанси швидко зробити своє тіло струнким і підтягнутим, адже всього за годину катання на ковзанах можна спалити до 400-500 калорій. Для підняття тонусу організму досить кататися 2–3 рази в тиждень по годин.

Захоплюючими є командні зимові ігри – хокей на льоду. Хокей вважається досить агресивним видом спорту, однак аматорські ігри, на тренуваннях він є безпечний й навіть корисний для організму. Під час тренувань задіяна як нижня, так і верхня частина тіла, завдяки чому відмінно проробляються м'язи ніг, рук, живота й спини. Залежно від інтенсивності гри за годину спалюється до 500-600 кілокалорій. Хокей також сприятливо впливає на вестибулярний і опорно-руховий апарат, підвищує імунітет. Цей командний вид спорту тренує і характер, розвиваючи такі якості, як витривалість і спритність. Щоб одержати максимальну віддачу від гри в хокей, необхідно грати 1-2 рази на тиждень по годині, не забуваючи робити невеликі перерви у грі.

Застосування в тренувальному процесі з різних видів спорту катання на санах не тільки виглядає, як дитяча забава, але й прекрасний спосіб підтримувати тіло в тонусі. Під час спусків і підйомів організм одержує помірне кардіонавантаження, завдяки чому відбувається зміцнення серцевого м'яза, нормалізується кров'яний тиск, а також ефективно спалюються калорії. Крім того, катання на санах – це справжній "антидепресант", що покращує наш настрій.

Варто згадати один з найважливіших факторів позитивного впливу зимових видів спорту на здоров'я людини – це можливість проведення загартовуючих процедур. Оскільки зимові тренування переважно відбуваються на відкритому повітрі при зниженій температурі, організм зазнає впливу холоду впродовж всього тренування. Такий вплив при правильній організації тренувань чинить винятково позитивний вплив на здоров'я людини. Значення загартовуючих процедур під час занять зимовими видами спорту виражається в підвищенні стійкості до дії холоду, зміцненні імунітету, посиленні стійкості до впливу простудних захворювань.

Позитивне значення для здоров'я такого зимового виду спорту як лижні перегони доповнюється ще й тим, що тренування зазвичай проводяться де-небудь за містом, у лісовому масиві, де повітря насичене фітонцидами, які згубно впливають на більшість хвороботворних бактерій.

Підводячи підсумок варто згадати негативну сторону, яка може нести небезпеку для здоров'я під час занять зимовими видами спорту. Варто поступово збільшувати навантаження займаючись на ковзанах. Це дозволить

уникнути переохолодження, а навіть невеликої кількості часу при регулярних тренуваннях цілком вистачить для того, щоб принести користь організму. Необхідно чергувати навантаження з відпочинком і контролювати пульс.

Перш ніж зайнятися будь-яким зимовим видом спорту, слід проконсультуватися з лікарем і з'ясувати, чи немає протипоказань до подібної фізичної активності. Будь-які заняття зимовими видами спорту не рекомендуються при патології опорно-рухової системи, насамперед захворюваннях колінних і гомілковостопних суглобів. Небажано починати заняття відразу після перенесених інфекційних захворювань і хірургічних операцій – організм повинен мати можливість у повному обсязі відновитися до активних навантажень. При хворобах серця не рекомендуються заняття гірськими лижами, а також не слід займатися активним сноубордингом людям, які не мають відповідної технічної підготовки – новачкам краще віддати перевагу спокійним спускам.

Необхідно обов'язково контролювати самопочуття при тривалому знаходженні на відкритому повітрі при низьких температурах. При відчутті сильного холоду, онімінні або поколюванні на відкритих ділянках шкіри й пальцях рук або ніг, щоб уникнути обмороження, слід негайно припинити тренування і якнайшвидше зайти в тепле приміщення. При інтенсивній руховій активності під час занять зимовими видами спорту людина може сильно спітніти, тому при припиненні тренування потрібно відразу ж накинути теплу куртку або шубу, зайти в тепле приміщення й випити чашку гарячого чаю, щоб запобігти виникненню простудних захворювань.

Не варто кататися в лісі або в горах, краще робити це в компанії, або сповіщати близьких про ваше місцезнаходження.

Одяг для занять спортом узимку повинен бути теплим і якісним, тканини не повинні швидко промокати й продуватися вітром. Для захисту від обмороження при занятті будь-якими лижними видами спорту потрібно обов'язково використовувати термобілизну для захисту від можливих обморожень – вона сприяє підтримці температури тіла і перешкоджає утворенню поту. При виборі верхнього одягу (захисного комбінезону) перевагу потрібно віддавати виробам з мембранних тканин – вони забезпечують адекватну терморегуляцію й виводять надлишкове тепло. Для рук потрібно підібрати теплі, міцні і, бажано, водонепроникні рукавички – вони зможуть захистити руки від випадкових порізів і обморожень.

Тренувальні заняття з різних видів спорту не варто займатися на голодний шлунок. Оптимальний час для тренувань – через годину-дві після прийому їжі. Не забувайте вживати велику кількість рідини, тому що під час активних занять організм втрачає багато вологи.

Спеціалісти радять для таких видів спорту, як лижі, хокей і сноубординг необхідне надійне захисне спорядження, яке допоможе уникнути можливих травм.

Треба пам'ятати, що не потрібно переоцінювати свої можливості: треба обирати місцевість, що підходить для спеціалізації та рівня фізичної підготовки.

Список використаних джерел

1. Зимовий спорт. URL: <http://hhtssportyoulife.blogspot.com>.
2. Палічук Ю.І. Зимові види спорту з методикою викладання: навч. метод. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018.
3. Тимошенко Б.М., Гурман Л.Д. Лижний спорт : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2008.

Пільова С.,

УДК 796.322

канд. пед. наук, доцент,
завідувачка кафедри фізичної культури і спорту,
Державний університет інтелектуальних
технологій і зв'язку, м. Одеса

Бабін Є.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Державний заклад "Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

РІВЕНЬ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ГАНДБОЛІ ЯК ФАКТОР РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЗМАГАЛЬНИХ ДІЙ

Загально визнаним на сучасному етапі гри в гандбол є твердження про те, що гандбол – це атлетична гра в умовах рівної конкурентної боротьби, що висуває високі вимоги не лише до рухових здібностей, але й до стану психофізичних функцій та індивідуально-типологічних властивостей нервової системи спортсмена. Саме тому одним з найбільш інформативних, прогностичних і значущих виявів інтелектуальних тактичних здібностей спортсменів, на думку дослідників (Ж. Л. Козіна, Л. А. Огороднікова та ін.), є вміння аналізувати ігрову ситуацію в жорстко лімітованому часовому проміжку та обирати найбільш ефективний спосіб вирішення тактичних ігрових задач шляхом формування алгоритму рішення.

Суть і зміст процесу ухвалення рішення в дослідженнях з когнітивної психології представлений низкою етапів: 1) відбором інформації; 2) розпізнанням образів;

3) оцінкою можливостей вибору. Науковці виокремлюють три типи мисленнєвих дій, характерних для процесу ухвалення рішень: 1) орієнтувальні дії (аналіз умов); 2) виконавчі дії (вибір прийомів рішення); 3) контролюючі дії (порівняння рішення з вихідними умовами задачі) [1].

Важливу роль у здійсненні змагальної діяльності відіграють психічні якості і властивості особистості гандболіста. Особливе місце відводиться процесам прийому, переробки, зберігання і передачі інформації. Для правильного вирішення тактичних задач гравці повинні володіти оптимальною інформацією про розташування партнерів на майданчику, місце знаходження м'яча, можливу протидію суперника, сигнали тренера і партнерів тощо. Особливе значення при цьому мають характеристики зорового сприйняття й насамперед глибинного зору й обсягу поля зору. Якщо перше пов'язане з дистанційно-динамічними особливостями сприйняття об'єкта в русі, зі здатністю оцінити відстань до м'яча, який летить, або партнера, який рухається, то друге пов'язане з місцезнаходженням їх в ігровому просторі. Як правило, у певний момент зосередившись на основному об'єкті, спортсмен дії інших гандболістів контролює периферичним зором.

У процесі спортивного вдосконалення у гравців відбувається формування на базі різної сенсорної інформації своєрідних синтетичних відчуттів, комплексного сприйняття. З'являється "відчуття дистанції", "відчуття супротивника", "відчуття м'яча", "відчуття голу" тощо. Означені "відчуття" особливо загострені у спортсменів, які знаходяться в гарній фізичній формі, й згасають або не утворюються за недостатньої тренуваності або перетренованості [4].

До професійно значущих властивостей особистості гандболіста належать інтенсивність і концентрація уваги, її стійкість і швидкість переключення. Особливо великі вимоги гандбол висуває до уваги воротаря. Кидки майстрів цієї гри відрізняються неочікуваністю й стрімкою швидкістю (до 100 км/год) польоту м'яча. М'яч летить до воріт з відстані 6 м усього за 0,31 с. Для того, щоб зреагувати на кидок нападника, воротар повинен стежити за м'ячем безперервно протягом усієї атаки супротивника. Але час для затримки м'яча воротарем складає приблизно 0,8 с. [5]. Порівняння часу польоту м'яча до воріт та часу виконання прийому воротарем показує необхідність не лише спрогнозувати напрямок польоту м'яча, але й вчасно ухвалити рішення про його відбиття.

Не останню роль в успішному виконанні ігрових дій мають властивості візуального мислення, що забезпечують відтворюючу уяву. На основі інформації про місцезнаходження м'яча, розташування гравців гандболіст будує просторово-зоровий образ подальшої ситуації. Цей образ не лише просторовий, але й динамічний, оскільки гравець передбачає розташування об'єктів, які

рухаються, через певний проміжок часу. На основі цього образу гравець й ухвалює рішення про подальші дії. Якщо ситуація на полі складається оптимально, ухвалення рішення здійснюється залежно від награних комбінацій, тоді як в екстремальних ситуаціях відтворююча уява, що допомагає передбачити подальший хід подій, стає дуже значущою. Разом з цими особливостями, для успішного удосконалення техніко-тактичної майстерності велике значення мають мнемонічні властивості пам'яті спортсмена, серед яких обсяг пам'яті, швидкість запам'ятовування, міцність збереження отриманої інформації і точність її відтворення в потрібний момент [3].

Отже, ефективність ігрової діяльності в гандболі зумовлена не лише фізичними можливостями і технічною упорядженістю спортсмена, але й тактичними здібностями, що виявляється в розвитку ігрового мислення, змістом якого є уміння вирішувати ігрові задачі. Важливим механізмом вирішення ігрових задач є постійний процес ухвалення тих чи інших рішень, який і визначає, з одного боку, функціональні психофізичні можливості спортсмена, а з іншої – різні форми ігрової поведінки спортсмена.

Гандбол – гра колективна, де кожен гравець у взаємодії виконує техніко-тактичні дії і де повинен враховувати можливості своїх партнерів по грі й колективні дії супротивника. У цьому сенсі ігрові дії за своїм змістом є соціально-психологічними діями, і не можуть бути представлені лише як біологічні, що підкорюються певним потребам, або як фізичні, яким притаманні абстрактні "психологічні" властивості.

При збільшенні інтенсивності ігрових дій, при взаємодії в умовах дефіциту часу, зростанні емоційних навантажень, дуже важливі інтелектуальні функції спортсмена, які забезпечують точну оцінку ситуації, раціональний вибір способу дії, на основі прогнозування подальшого розвитку ситуації гри. Насамперед, це оперативне мислення, яке безпосередньо здійснює рішення ігрових задач. Тактичні рішення – це результат, не стільки переробки інформації, скільки результат оперативної мисленнєвої діяльності, суть якого в ігровій ситуації полягає в процесі постійного ухвалення рішень. Основними факторами, що визначають швидкість і зміст ухвалення рішення є: актуалізація або знаходження готового способу дії; 2) вибір способу дії з вже наявних в арсеналі спортсмена засобів або 3) побудова нового способу дії [2].

Групу чинників, що зумовлюють поведінку спортсмена у грі в гандбол, умовно можна спроектувати на три різні системні площини – "тренер – спортивна команда", "спортсмен – організм" і "спортсмен – спортсмен". Кожна з виокремлених систем відображає певний тип взаємодії між своїми складниками, має свої закономірності протікання і прояву, і водночас, підпорядковані в межах загальної системи управління

діяльністю спортсмена. Саме в центрі цих проєкцій і знаходиться спортсмен, який під одночасним впливом численних факторів змушений приймати рішення.

Список використаних джерел

1. Ивахин Е. И. Мышление и ориентировка в спортивных играх: Метод. рекомендации (гандбол) / Е. И. Ивахин . – Киев, 1971. – 93 с.
2. Наумчук В. І. Теоретико-методичні основи навчання спортивним іграм : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Астон, 2017. 180 с.
3. Овчаренко С. В., Мітова О. О. Проблеми контролю у футболі в зв'язку з сучасними тенденціями його розвитку. Фізична культура спорт та здоров'я нації. 2017. № 3 (22). С. 371-377.
4. Тимошенко О. В. Основи теорії та методики викладання спортивних і рухливих ігор : навчально-методичний посібник. Київ. 2008. 259 с.
5. Тимуш Т. Н. Основы методики обучения технике и тактике гандбола: учеб.-метод. пособие / Т. Н. Тимуш. – Тирасполь, 2008 – 82 с.

Полулященко Т. Л.,

УДК 379.85

канд. пед. наук, доцент кафедри
олімпійського та професійного спорту,
Державний заклад "Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка", м. Полтава

Терещук В. А.,

викладач кафедри
олімпійського та професійного спорту,
Державний заклад "Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка", м. Полтава

Глоба П. В.,

здобувачка вищої освіти,
Київський університет імені
Бориса Грінченка, м. Київ

ТУРИЗМ – ЗАСІБ ВИХОВАННЯ В ОЗДОРОВЧІЙ РОБОТІ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Актуальність. Згідно закону України "Про фізичну культуру і спорт", в якому фізична культура і спорт розглядається як засіб зміцнення здоров'я, підтримки

працездатності людини, профілактики захворювань, виховання патріотизму до Батьківщини. На сьогоднішній день основним завданням для фізичного розвитку здорової молоді є впровадження інноваційних підходів до збереження та зміцнення здоров'я школярів, проведення систематичної фізкультурно – оздоровчої роботи, яка включає в себе оздоровчий туризм [2].

Оздоровчий туризм – це складова системи фізичного виховання і спорту. Багато дослідників вирішення цієї проблеми знаходять у проведенні позакласних занять. Оздоровчий туризм має великий потенціал засобів і є резервом рухової активності дітей у позаурочний час. Метою цих занять виступає відновлення працездатності, витривалість та зменшення ризику захворюваності. Велику популярність сьогодні набуває туризм, як вид оздоровлення. Оздоровчий туризм включає в себе такі види, як, пішохідний, гірський, водний, лижний, велосипедний, спелеотуризм, вітрильний, авто-мото туризм [1, с. 45].

Набирають популярності нові напрямки оздоровчого туризму, а саме пригодницький, екстремальний, комбінований.

Перша згадка терміна шкільний туризм можна зустріти в роботах І. Головінського. Історії шкільного, дитячого-юнацького туризму присвячені роботи Г. Долженко, Ю. Константинова. Питання особливостей шкільного туризму досліджували І. Верба, І. Галушко, С. Голіцин, В. Куликов, Л. Любимова. Науково-дослідну роботу по темі організації навчальних подорожей школярів проводили В. Куликов, Р. Лейцінгер і ін. [1, с. 154].

Заняття з оздоровчого туризму є одним із засобів зміцнення здоров'я. Ними можуть займатися різні вікові категорії людей. Такі заняття займають особливе місце в системі фізичного виховання, дають додаткові можливості для оволодіння додатковими знаннями, навичками і вміннями, які необхідні у повсякденному житті. Туризм є головною формою оздоровчої діяльності школярів. Заняття проводяться на відкритому повітрі і вимагають активної діяльності. Участь у пішохідних походах, подорожах підвищують витривалість. Захоплення туризмом позитивно впливає на фізичний стан дітей. Беручи участь у туристичних походах дитина залишається активною протягом усієї подорожі, чого не скажеш про інші види фізичних навантажень. В оздоровчому туризмі виконується сукупність фізичних і технічних дій. Дії можуть бути силовими, швидкісними і складно координаційними залежно від ситуаційних умов [6, с. 12].

Оздоровчий туризм – це краєзнавча та екскурсійна робота позакласної та позашкільної роботи, який служить однією з важливих ланок виховання молоді. В загально-освітніх закладах оздоровчий туризм все більш ширше використовується, як засіб активного відпочинку, якій допомагає розвинути гармонійність особистості, підвищує культурний розвиток, соціальну адаптацію

та зміцнення здоров'я кожного члена суспільства. Участь учнів у оздоровчих – туристичних походах позитивно впливає на їх працездатність. Оздоровчий туризм для дитини не лише активний відпочинок, а й щось нове відмінне від буденного побуту, можливість пізнавати світ та розширювати свій світогляд. У кожному класі знайдуться діти, які мають підвищений інтерес до оздоровчого туризму. Тому треба задовольняти цей інтерес створюючи гуртки та клуби юних мандрівників. Оздоровче-туристична діяльність учнів полягає в формуванні суспільної спрямованості учнів [4].

Досліджуючи задачі в туризмі з'ясували, що виховні, освітні, оздоровчі та спортивні завдання в туризмі відносяться до загальних завдань, тобто здійснюються в тісній взаємодії, не залежать від віку, рівня спеціальної фізичної підготовленості учасників туристичної діяльності.

Метою розвитку педагогічної освіти є формування сучасного вчителя, здатного здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, широко використовувати новітні технології й реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, забезпечувати розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовних потреб, бути конкурентноспроможним на ринку праці [5, с. 261].

Пріоритетним завданням системи освіти є виховання у людини відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я тих, хто її оточує, як до найвищих особистих та суспільних цінностей. Саме тому фізичне виховання та загальнодоступні засоби спорту, нетрадиційні методи й системи оздоровлення мають посісти особливе місце в кожному навчальному закладі й стати обов'язковим атрибутом відпочинку кожного учня або студента на засадах валеології й здорового способу життя [4]. У працях Т. Круцевич, Г. Безверхньої, О. Томенка, Л. Даниленка аргументовано доведено, що фізичне виховання, фізкультурно-оздоровча діяльність, як складова загальної системи освіти, має закласти основи забезпечення та розвитку фізичного здоров'я, комплексного підходу до формування у дітей і підлітків підготовки до активного життя і професійної діяльності. Досвід практичної роботи вчителя фізичної культури свідчить про те, що людина не може домогтися належної фізичної досконалості тільки засобами туризму. Заняття туризмом приносять користь лише у сукупності з іншими засобами фізичної культури і спорту (ігри, гімнастика, спортивні ігри, легка атлетика тощо) [6, с. 10].

Туризм на сьогодні розглядається, як різновид рекреаційної діяльності в закладах освіти, як один з видів активного відпочинку в навчально-виховній роботі закладів освіти. Туризм характеризує сучасність, як динамічну тенденцію відпочинку у процесі якою людина відновлює працездатність у поєднанні з освітою, вихованням, пізнання нового. З позиції економічного напрямку туризм виступає, як особливий вид споживання матеріальних та духовних благ, послугів, товарів який створив особливу самостійну галузь господарства (рис.1.) [7, с. 9].

Рис. 1. Галузь туризму

Проведений аналіз за дослідженням розвитку туристичної сфери різних країн свідчить, що у деяких країнах з них туризм є одним з основних напрямків доходу держави і потребує розвитку. У законі України про туризм говориться, що туризм тимчасовий виїзд, подорож осіб з постійного місця проживання основною метою якої є пізнавальна, оздоровча, професійно-ділова, спортивно-релігійна та інша мета на термін від 24 години до одного року без заняття оплачуваної діяльності на місці тимчасового перебування. Од же на сьогодні теоретично обґрунтував положення про те що засобами туризму можна досягнути не тільки фізичного а й розумового, морального, естетичного розвитку людини фахівці дотримуються думки що туризм є одним з видів рекреації, який може бути пов'язаний з виїздом людини за межі постійного місця перебування де людина веде активний відпочинок поєднуючи з оздоровче-пізнавальної, культурно-спортивною діяльністю [2]. Туризм можна класифікувати за різними показниками:

В залежності від виду:

- внутрішній або національний (подорож у межах своєї країни);
- міжнародний (поза межами країни).

За характером організації

- плановий організований;
- самодіяльний неорганізований.

До функцій туризму відноситься:

- функція відпочинку пов'язана із задоволенням потреб відновлення фізичних і психічних сил;
- оздоровча функція пов'язана з покращенням стану здоров'я в результаті туристичних виїздів направлень до санаторіїв;
- виховна функція яка стосується сукупності впливів і діяльності спрямованої на формування розвитку людини туриста в процесі туристичного виїзду;

– економічна функція яка виникає з факту що туризм є зокрема чинником економічного розвитку територій туристичної рецепції.

– навчальна функція направлена на пізнання освіти пов'язана з пізнаванням світу набуванням досвіду;

– функція охорони природи яка виникає з охорони об'єктів природної спадщини для розвитку туризму направлена на націоналізування парків а також формування екологічної свідомості серед туристів

– політична функція направлена через формування іміджу країни за кордоном;

– містоформуюча функція що виникає з процесу туристичної урбанізації і розвитку міст.

Підводячи підсумок зауважимо, що туризм є:

– однією з потужних динамічних галузь сфери послуг, яка виражається у потребі відпочинку стимулюється розвитком Європейського суспільства що стимулює підвищення життєвого рівня;

– з'ясовано, що туризм у системі фізичної культури і спорту виділені в окрему групу занять, яка дозволяє найбільшою мірою у порівнянні з іншими видами оздоровчої спрямованості оволодівати знаннями уміннями та навичками які необхідні в житті кожної людини;

– туризм, як засіб фізичної культури і спорту характеризується як прикладна діяльність яка включає різноманітну рухову діяльність щодо раціонального подолання значних відстаней поза населених пунктів міст та селищ в природних умовах об'єднаними групами; основна мета– подолання групами людей природних пересічних місцевостей, а також формування умінь та навичок необхідних людині у повсякденному житті виробничої, побутової, військової діяльності з одночасним вирішенням оздоровчих освітніх виховних та спортивних завдань;

– активні заняття спортивним туризмом дозволяють формувати і удосконалювати організаторські здібності людини;

– класифікувати принципи туризму можна за певними ознаками можна лише умовно, але науковці виділяють наступні принципи туризму основні загальнонаукові принципи екологічного туризму діалектичний системний історичний пізнавальний основні конкретно-наукові принципи екологічного туризму є геоекологічний екостабілізуючий інтелектуально-освітній соціально-етичний етноекологічний.

Список використаних джерел

1. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму: Навчальний посібник. К. : Наук. світ, 2003. 203с

2. Закон України про туризм 1995, № 31, ст.24). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.

3. Похмурська С., Скабара Р. Сучасний стан і перспективи розвитку дитячо-юнацького туризму в Львівській області. Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. Львів, 2007. Вип. 11, т. 5. – С. 310-313.

4. Програма розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016-2020 роки. URL: www.zprada.gov.ua/file/HFKgY7eP

5. Скабара Р., Світлана Кутій. Формування спортивної та спортивно-туристичної інфраструктури в межах промислового Миколаївського району Львівської області. Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конференція. Львів, 2020. С. 260– 263.

6. Спортивний, спортивно-оздоровчий туризм : анот. бібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. Львів, 2017. 21 с.

7. Markina I., Makhovka V. Information Analysis Support of Travel Companies Management in the Global Financial Crisis // World Applied Sciences Journal. 2014. URL: [http://idosi.org/wasj/wasj31\(8\)14/8.pdf](http://idosi.org/wasj/wasj31(8)14/8.pdf).

Романенко С.,

УДК 796.333

д-р екон. наук, доцент,
доцент кафедри спортивних ігор
і менеджменту фізичної культури,
Державний заклад "Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

Жулавський Б.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Державний заклад "Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У РЕГБІСТІВ

Анотація. У роботі розглянуті питання розвитку координації рухів у процесі спортивної підготовки регбістів. Обґрунтовано, що виконання вправ з координації рухів дозволить регбістам підвищити якість управління рухами в просторі, регуляцію пози тіла на опорі при виконанні рухових тестів і стійкості

тіла, координацію рухів кінцівок симетричного і асиметричного характеру, а також підвищити ефективність і результативність змагальної діяльності.

Актуальність. Актуальність дослідження визначається тим, що регбі як гра є сьогодні одним із найбільш поширених видів спорту у світі і виховує в людині різнобічно розвинену особистість [6]. Крім розвитку координаційних здібностей, регбі сприяє розвитку не менш важливих якостей, зокрема таких як спритність, швидкість, сила, гнучкість, витривалість, увага, які комплексно впливають на результативність змагальної. Тому пошук ефективних методик виховання фізичних здібностей і якостей, зокрема координаційних здібностей, у сучасних умовах розвитку регбі залишається одним з центральних питань.

Для розвитку координації рухів у спортсменів-регбістів можна використовувати різні фізичні вправи та навантаження, які пов'язані з подоланням утруднень під час виконання вправ зі складною координацією рухів; а також ті, що вимагають від спортсмена виконання складнокоординаційних дій правильно, швидко, раціонально; також і тих, які є новими та незвичними для спортсмена. Вправи, які задовольняють хоча б одну із цих вказаних вище вимог, називають координаційними вправами.

У процесі спортивної підготовки виробляється спеціалізоване сприйняття, властиве конкретному виду спорту. Для регбіста — це "почуття дистанції" і "почуття м'яча". Отже, просторова, часова і силова точність рухів пов'язані з тонкощами спеціалізованого сприйняття регбіста і їх вдосконаленням.

Для розвитку "почуття дистанції" в регбі можуть бути застосовані завдання з варіюванням ігрових дистанцій при взаємодії спортсмена, передачі м'яча в різних позиціях [5] та ін. "Почуття часу" розвивається шляхом введення тимчасових обмежень тривалості ігрових дій.

Удосконалення техніки передачі м'яча передбачає чітке усвідомлення гравцем зроблених дій і їх свідомий контроль доти, поки бездоганна техніка не стане автоматичною, тобто до формування рухової навички. При цьому кожен методичний прийом застосовується лише до моменту закріплення навичок, потім він втрачає свою ефективність і вимагає заміни [4]. Таким чином, одна з основних вимог до методики розвитку координаційних здібностей — це сталість і різноманітність впливів. Удосконалювати означену рухову якість потрібно на всіх етапах підготовки, використовуючи широкий арсенал засобів, видозмінюючи і урізноманітнюючи їх.

У вихованні координаційних здібностей використовуються такі основні методичні підходи:

1. Навчання нових різноманітних рухів з послідовним зростанням їхньої координаційної складності. Такий підхід здебільшого використовується під час базового фізичного виховання.

2. Набуття здібності перебудовувати рухову діяльність в умовах ситуації, яка раптово змінюється.

3. Підвищення просторової, часової і силової точності складнокоординаційних рухів на основі удосконалення рухового відчуття і сприйняття [3].

4. Подолання недоцільної мускульної напруги [3].

Для розвитку координаційних здібностей в регбі використовуються наступні методи:

- 1) метод стандартної повторної вправи;
- 2) варіативної вправи;
- 3) ігровий метод;
- 4) змагальний метод.

Перший із них використовують при вивченні нових складних рухових дій, так як опанувати такими рухами можна тільки після довготривалої кількості повторювань у порівняно стандартних умовах [3].

Ігровий метод характеризується тим, що виникають рухові завдання і той, хто тренується повинен їх вирішувати самостійно, опираючись на особистий аналіз ситуації, що склалася.

Змагальний метод використовується тоді, коли регбісти досить підготовлені [2].

Основними засобами розвитку координаційних здібностей є різні, більш складні загальні і спеціальні вправи, якщо вони пов'язані з подоланням координаційних труднощів. При підборі засобів слід включати елемент новизни, пов'язаний з миттєвим реагуванням на раптові зміни обставин, а також пред'являти підвищені вимоги до точності рухів і збереження рівноваги [3].

Метод варіативної вправи з його багатьма різновидами частіше застосовується в межах підготовчого періоду, зокрема, протягом загально-підготовчого етапу. Його поділяють на два під-методи — з суворою і поблажливою регламентацією.

До першого з них належать наступні види методичних прийомів:

1. Суворо задане видозмінювання поодиноких характеристик або всієї рухової дії (зміна силових параметрів; зміна швидкості за попереднім завданням і раптового сигналу темпу рухів та ін.).

2. Зміна вихідних і кінцевих положень (біг з положення присідаючи; виконання вправ з м'ячем з вихідного положення).

3. Зміна способів виконання дії (біг обличчям вперед, спиною, боком у напрямку руху тощо).

4. Виконання вперше показаних комплексів вправ або нескладних гімнастичних і акробатичних елементів.

5. Виконання вправ оригінальним (незвичним) способом (підйом не силою, а махом; подолання перешкод нетрадиційним способом).

6. Дзеркальне виконання вправи (зіскок в інший бік, кидання або стрибок іншою ногою або поштовх іншою рукою).

7. Застосування незвичних вихідних положень (наприклад, стрибки або біг спиною вперед) [3].

Виконання вправ з складною координацією рухів дозволить регбістам підвищити якість управління рухами в просторі, регуляцію пози тіла на опорі при виконанні рухових тестів і стійкості тіла, координацію рухів кінцівок симетричного і асиметричного характеру [1].

Для оцінки координаційних здібностей використовують тест — човниковий біг 3x10 м, результат оцінюється в секундах. Устаткування: секундоміри, рівні доріжки довжиною 10 м, обмежені двома рівнобіжними лініями, за кожною лінією – два півкола, радіусом 50 см; два набивні м'ячі, масою 2 кг.

Процедура тестування: по команді вирушати випробовуваний стає в положення високого старту біля стартової лінії з будь-якого боку від набивного м'яча. Потім подаються команди "Увага!" (припиняються всі рухи на старті) і "Марш!". Випробовуваний пробігає 10 м до іншої лінії, оббігає з іншого боку набивний м'яч, що лежить у півколі, повертається назад, знову оббігає набивний м'яч, що лежить в півколі, біжить втретє 10 м і фінішує. Тест закінчений. У човниковому бігу випробовуваний має дві спроби. У протокол вноситься кращий результат. Хронометрист не зараховує спробу, якщо випробовуваний не оббігає, або зрушує з місця м'яч. Доріжка повинна бути не слизькою, у хорошому стані. Бігуни виконують завдання в гумових кедях. Човниковий біг можна проводити в залі. Результат оцінюється за спеціальною шкалою, запропонованою відповідною програмою [4].

У результаті детального розгляду поняття "координаційні здібності" як одного з видів рухової діяльності, нами зроблені раціональні висновки про необхідність планування систематичного впливу на навчально-тренувальний процес спортсменів, ґрунтуючись на передових методиках тестування і системах розвитку координаційних здібностей з урахуванням вікових особливостей спортсменів.

Список використаних джерел

1. Ашанін В. С., Пасько В. В. Удосконалення комплексної спеціальної фізичної підготовленості спортсменів-регбістів 16-18 років // Слобожанський науково-спортивний вісник. 2015. № 1. С. 16-22.

2. Костюкевич В. М. "Теорія і методика спортивної підготовки" (на прикладі командних ігрових видів спорту). Навчальний посібник / В. М. Костюкевич – Вінниця: Планер, 2014 – 616 с.

3. Костюкевич В. М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: Навчальний посібник. – К.: "Освіта України", 2009. – 279 с.

4. Мартиросян А. А. Досвід розробки і практичного застосування методики комплексної оцінки фізичної підготовленості кваліфікованих регбістів // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць.– Львів: НВФ "Українські технології", 2004.– Вип.8, Т.1.– С.262-265.

5. Пасько В. В. Модельні характеристики як основа управління учбово-тренувальним процесом спортсменів-регбістів 16–18 років / В. В. Пасько, О. Б. Подоляка, А. А. Мартиросян // Слобожанський науково-спортивний вісник: [наук.-теор. журн.]. – Харків: ХДАФК, 2013. – No 4. – С.47-55.

6. Сабіров О. Становлення та розвиток регбі в Україні // Молодіжний науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Вип. 7. Луцьк, 2012. С. 19-21.

Степанюк В. В.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ

Ужвенко В. А.,

викладач,
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ

Кобалінова О. І.,

викладач,
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ

УДК 37.01

СПЕЦИФІКА ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ І СПОРТИВНИХ ПОСЛУГ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Традиційні підходи до організації освітнього процесу у закладах вищої освіти (ЗВО) потребують перегляду [1]. Найбільш уразливою у сучасних умовах правового режиму воєнного стану стала освітянська галузь, яка ще не встигла стабілізуватися після випробування глобальною пандемією. Освітні заклади, вимушені адаптуватися до обмежень та загроз, стикнулися із завданням гарантувати безпеку, надійність та доступність освіти. В той же час відсутність регулярної рухової активності студентів, стреси негативно впливають на рівень здоров'я студентської молоді. Одним з дієвих чинників профілактики та корекції порушень здоров'я, зниження рівня стресу є залучення студентів до занять

фізичними вправами. На сьогодні, зважаючи на введення необов'язковості занять фізичним вихованням у більшості ЗВО, виникла проблема належної організації занять фізичним вихованням студентів у позаакадемічні години. Фахівцями встановлено, що створення студентських клубів, метою діяльності яких є реалізація потреб та інтересів студентської молоді у фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності, є одним із шляхів удосконалення такої роботи у ЗВО. Підвищити якість викладання ФВ у ЗВО можливо за рахунок покращення якості фізкультурно-оздоровчих послуг (ФОП), що надаються спортивними клубами.

При характеристиці ФОП ми притримувалися визначення авторів [8], якими зазначається, що ФОП – це форми занять фізичними вправами, що спрямовані на досягнення поставленої мети та діяльність, яка передбачає утримання мережі фізкультурно-оздоровчих споруд, обслуговування їх відвідувачів в процесі занять, організацію та проведення спортивно-масових змагань та заходів, прокат, ремонт спортивного обладнання та інвентарю тощо [8]. Водночас Т. І. Дорофєєва [1] вважає, що для розуміння сутності ФОП їх варто розглядати з різних позицій: "враховуючи спільні риси та специфічні особливості зазначеного виду сервісної діяльності". Відтак, на думку авторки [1] ФОП можна трактувати як "сукупність різноманітних соціально-педагогічних форм діяльності, яка здійснюється з метою задоволення потреб різних соціальних та демографічних груп населення у цікавому спортивному видовищі чи фізичному вдосконаленні" [1].

С. Криштанович [3] трактує ФОП як "комплекс заходів, що здійснює суб'єкт фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності з професіоналами й аматорами спорту відповідно до робочих програм" [3].

І. Стахів [7] зазначає, що "ФОП є різновидом фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, що ґрунтується на застосуванні видів рухової активності, переважно оздоровчо-рекреаційної та/або спортивно-орієнтованої спрямованості, що спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я студентів, формування у них культури здоров'я та здорового способу життя, а також залучення до цінностей спорту". ФОП, як правило, надаються спортивними організаціями (клубами, спортивними спорудами, фізкультурно-спортивними клубами, фітнес-клубами, центрами з видів спорту клубами, фітнес-центрами, оздоровчими комплексами, центрами здоров'я), котрі можна створити на базі ЗВО, а їх безпосередніми виробниками є науково-педагогічні працівники, тренери та інструктори.

Ю. П. Мічуда [5] трактує ФОП як "діяльність фахівців з фізичного виховання і спорту, яка спрямована на досягнення бажаного стану організму людини завдяки використанню засобів фізичної культури і спорту" [5]. Проте, С. С. Романенко [6] заперечує те, що ФОП є діяльністю та вважає доцільним тлумачити дане поняття як "результат споживання в процесі її отримання" [6].

За даними авторів [4] ФОП об'єднують рухову активність, оренду спортивних споруд та консультаційні послуги. Послуги, пов'язані з руховою активністю, включають розробку, обґрунтування та реалізацію фізкультурно-оздоровчих програм. Забезпечення спортивними спорудами є другим видом ФОП. Консультаційні послуги передбачають надання консультацій щодо вибору необхідної (відповідної віку, рівня фізичного стану, підготовленості) оздоровчої програми, визначення величини навантаження (інтенсивності занять), формування навичок самоконтролю.

Виробництво та споживання ФОП відбувається у формі оздоровчого тренування або у формі тренування з конкретних видів спорту. Заняття може проводитися як у групі, так й індивідуально із застосуванням програм, які враховують індивідуальні потреби споживача [8]. З метою отримання бажаного ефекту від ФОП обов'язковою є регулярність у їх споживанні, що передбачає істотні витрати часу споживача та вимагає від нього значної наполегливості та вольових зусиль. Незважаючи на це, в розвинених країнах споживання ФОП має масовий характер [8].

Використання ФОП в системі вищої освіти має свою специфіку, яка пов'язана з визначенням особливостей організації та впровадження цих послуг на базі ЗВО, критеріїв якості надання послуг тощо.

Список використаних джерел

1. Андреева О., Садовський О. Рухова активність як складова рекреаційної культури студентів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2016. № 1. С. 19–22.
2. Дорофеева Т. І. Зв'язок між якістю фізкультурно-спортивних послуг та станом організації, що їх надає. *Theoretical-methodological and scientific aspects of physical education*. Latvia : "Baltija Publishing", 2021. Р. 57–78.
3. Криштанович С. Спортивний менеджмент : навч. посіб. Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2020. 208 с.
4. Марчук В. Г., Марчук О. В. Особливості маркетингу фізкультурно-оздоровчих послуг. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2009. № 3. С. 16–19.
5. Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку. Київ : Олімпійська література, 2007. 216 с.
6. Романенко С. С. Спортивно-оздоровча діяльність: сутність, класифікація та інструменти. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економічні науки*. 2021. № 5 (2). С. 260–265.
7. Стахів І. Класифікація спортивно-оздоровчих послуг в ринкових умовах. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2014. Вип. 33 (2). С. 107–110.
8. Талан І. О., Колумбет О. М. Критерії та компоненти змісту фізкультурно-спортивних послуг. *Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа "Підприємницькі ініціативи"* : матеріали IV Всеукраїнської наук. інтернет-конф. (м. Київ, 5 грудня 2019 р). Київ : КНУТД, 2019. С. 402–409.

СЕКЦІЯ 12. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

.....

SECTION 12. CULTURE AND ART

Малік О. В.,

УДК 316.75

старший викладач кафедри
образотворчого мистецтва,
Державний заклад "Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського", м. Одеса

АРТРЕЗИДЕНЦІЯ "ЦІНА СВОБОДИ" НОВА ПРАКТИКА В ТВОРЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

З 3 по 16 серпня 2023 року на Хмельниччині в Маліївецькому краєзнавчому заповіднику, музеї-садибі Орловських відбулася арт резиденція живопису сучасних українських митців під зичною назвою "Ціна СВОБОДИ".

По-перше, що таке арт резиденція? Це сумісне проживання художників з різних регіонів України з метою отримання нового творчого досвіду, спілкування, співпраці, проведення сумісних виставок (їх було 4) на теренах України та поповнення музейних візуальних збірок сучасними творами. Митців для цього дійства відбирали спеціалісти Хмельницького обласного художнього музею через інтернет-ресурси за кошти від Українського Культурного Фонду. Головним принципом в резиденції була свобода, воля вибору рішень митця в художній творчості. Тому кожен робив те, що вважав за потрібне. І вийшов чудовий та несподіваний вернісаж. Митці отримали від організаторів необхідні художні матеріали та полотна. Чудова атмосфера природного ландшафту Маліївців, літо та надихаючі історія місця сприяли творчому натхненню, різнобарв'ю мистецьких проявів.

В гурті працювало 14 перспективних митців (Людмила Давиденко, Світлана Ткачук, Альона Стасюк, Анна Придатко, Олександр Антонюк, Олексій Малік, Євген Клименко, Захар Шевчук, Олександр Храпачов, Маша Вишедська, Наталія Коробова, Олена Українцева та інші) різного віку і світоглядів, з різних творчих осередків (Київ, Одеса, Хмельницький, Івано-Франківськ, Виноградів, Запоріжжя, Краматорськ, Дніпро, Бахмут, Кременець, Харків, Трускавець). Було створено 63 твори. Наприкінці арт резиденції відбулася сумісна виставка в залах маєтку Орловських. Далі вона поїхала до міста Хмельницького в обласний художній музей, потім, через місяць її було перевезено до Київського музею-

квартири Кавалерідзе, і на останок вона транслювалась в Краєзнавчому музеї м. Кам'яне що на Дніпрі. Так завершилося 3-х місячне мандрювання музеями України. Картини учасників поповнили колекції музеїв, художники отримали неоціненний спадок вільної співпраці та творчої дружби.

Наша країна вже понад 30 років іде шляхом перетворень, які не просто відбуваються на ґрунті попередніх часів. Арт резиденції – це частина позитивних зрушень в культурно-мистецькому прошарку суспільства, новий досвід незаангажований тавром минулої епохи. Такі процеси та розуміння сприяють розвитку культури в суспільстві і повинні частіше залучатися до сучасного творчо-освітнього процесу. Хай буде Україна-нова!

Список використаних джерел

1. <https://hronikers.com/2023/06/08/tsina-svobody-khmelnytskyy-oblasnyy-khudozhniy-muzej-zaproshuie-do-uchasti-v-mizhrehionalnomu-proiekti-zi-stvorennia-artrezydentsii-z-suchasnoho-zhyvopysu>.
2. <https://km-oblrada.gov.ua/hmelnyczkyj-oblasnyj-hudozhnij-muzej-za-pidtrymky-ukrayinskogo-kulturnogo-fondu-organizovuye-artrezydencziyu-ta-zaproshuye-do-uchasti-ukrayinskyh-zhyvopyscziv>.
3. <https://www.facebook.com/100064457846329/posts/pfbid0tj4SwYo6sCTyC5rxUwgjZ12kaVRu777GmgGPjVBqTfqhCMCuZAv4ZsEThiCaq9Eel/?sfnsn=mo>.

Михайлова Ю. Г.,
здобувачка вищої освіти,
Міжнародний гуманітарний
університет, м. Одеса

УДК 347.167

ДО ПРОБЛЕМИ ОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Менталітет сучасного суспільства відіграє значну роль в процесах державотворення, утвердження України як цивілізованої європейської держави. Тому розуміння суті та особливостей української ментальності є вкрай важливими.

Насамперед, зазначимо, що категорія "ментальність" походить від терміну "mentalis", який з'явився в XIV столітті і означав в середньовічній схоластиці приналежність розуму, розсудку, інтелекту. У науці поява терміну відбулася поступово з розмовної мови. Його почали використовувати етнологія, психологія, антропологія. У науковий вжиток "ментальність" була введена американським філософом Р. Емерсоном у 40-50 роках XIX ст. Його тлумачення цього поняття

несло, насамперед, містичний зміст і мало досить небагато спільного з подальшим використанням у філософській та культурологічній літературі. Мабуть, саме тому воно досить тривалий час у науці не використовувалось. Сьогодні науковцями пропонується розглядати "ментальність" як спільне психологічне оснащення представників певної культури, що дає змогу хаотичний потік різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення. Воно й визначає, врешті-решт, поведінку людини, соціальної групи, суспільства, внаслідок чого "суб'єктивний зріз" суспільної динаміки органічно включається до об'єктивного історичного процесу [3, с. 105].

Поняття ментальність, зазвичай, вживається для характеристики національних особливостей народів, особливостей культури. Під нею розуміють систему переконань, уявлень і поглядів особи або суспільної групи, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь [3, с. 106].

На думку дослідника Дмитра Чижевського, основними рисами психічного складу українця можна вважати емоціональність і сентиментальність, чутливість і ліричність. Однією зі складових емоціоналізму є своєрідний український гумор, що є виявом "артистизму" української вдачі. Крім цих рис, Д. Чижевський ще виділяє індивідуалізм та прагнення до свободи, неспокій і рухливість. Одним із факторів формування цих рис він називає природу, зокрема український степ, який за часів навал кочівників був джерелом постійної загрози і викликав в українців своєрідний "неспокій" [6, с. 50].

Природні особливості України: родючі землі, порівняно м'який клімат, віддаленість від епіцентрів можливих руйнівних землетрусів, буревіїв, повеней чи цунамі, є одним з рідкісних місць на земній кулі, де земля щедро винагороджує своїх орачів. Треба лише оброблювати землю, засівати, збирати врожай. Оскільки українська земля – це ніяк не випалена сонцем прерія, то орачів їй майже не бракувало. В українця формується поняття про працю як про традиційний процес, за рідкісним винятком плоди його праці дають йому можливість дожити до нового врожаю. Йдеться лише про особисту заповзятливість, адже питання тільки в тому, скільки людина має землі та скільки в неї сил для її обробітку. Радість приносить як процес праці, так і результати праці [2, с. 266]. Отже, серед чинників, що лежать у підвалинах формування національної ментальності, особливе місце посідають географічні умови становлення, розвитку та існування певної нації, її культурного середовища. Слід визнати, що географічне розташування країни багато у чому впливає на формування національного характеру, цінностей, позицій і норм суспільства. Як і ментальність кожного народу, українська ментальність укорінена в тому природно-географічному і культурно-історичному середовищі, в якому народ України знаходився з давніх-давен.

Найхарактерніший архетип українського колективного несвідомого є тип ласкавої плодючої Землі, спертий на віковий спільний досвід співжиття хліборобського народу з доброю Ненькою-Землею [1, с. 708]. Дослідник приділяє соціально-культурним факторам основну роль, оскільки сама культура твориться на основі природних даних людини. Вона є продуктом людини і її природних нахилів. Фактично, між людиною і культурою існує взаємозв'язок. З одного боку, природа людини ставить межі і визначає форми культури, а з другого – культура впливає і регулює біологічні процеси.

Досконало дослідити національний характер українців, за словами Б. Цимбалістого, можливо лише докладно проаналізувавши структуру родинного життя в народі. Такий аналіз привів дослідника до одного важливого висновку, який полягає у тому, що однією особливістю життя української родини є становище у ній жінки-матері. Українська жінка відіграє в громадському житті надзвичайно важливу роль. Навіть в українській літературі прекрасна половина превалює над сильною половиною своїм бойовим духом (Леся Українка, О. Теліга та ін.). Український фольклор часто змальовує ситуації, де жінка домінує над чоловіком. Такий стан Б. Цимбалістий пояснює особливим "типом нашої суспільності і нашої культури" [4, с. 37]. В українській культурі на багато ближчою є мати, ніж батько. Саме до жінки-матері звернена глибока любов і навіть пієтизм її дітей упродовж усього їхнього життя. Навіть Україна найчастіше виступає під цим символом: "Україна-мати", "Ненька-Україна", що виражає характер патріотизму як відданість дітей матері [4, с. 55].

Це лише одні з характерних рис української ментальності. У яких феноменах, національних кодах, архетипах постають основні наші риси, як змінювалася наша ментальність протягом історичного розвитку української нації, яких властивостей набувала, яких трансформацій зазнавала? – ці та багато інших питань на сьогодні залишаються важливими та потребують подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Кульчицький О. Риси характерології українського народу//Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні. – Т. 2. – Київ, 1995. – С. 708-0718.
2. Огірчук В.Г. Традиції та інновації у формуванні українського менталітету // Феномен нації: основи життєдіяльності. – К.: Товариство "Знання", КОО, 1998. – 264 с.
3. Uvarova T. I. Mentality and culture // The issues of culture and arts in the interpretation of modern humanities knowledge : collective monograph / A. A. Genkin, M. P. Kalashnyk, Yu. I. Loshkov, T. S. Ovcharenko, A. P. Ovchynnikova, T. I. Uvarova, Ye. V. Yanyna-Ledovska, etc. – Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. – 152 p., С. 105-125
4. Цимбалістий Б. Світла і тіні руху за патріархат//Матеріали Мирянських Конгресів та З'їздів УПСО. – Чикаго, 1981. – Ч. 1. – С. 51-70.
5. Чижевський Д. Українська філософія // Філософські студії.–1993.–№1. – С. 48-157.

**Research
Europe.org**